

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Балдик Денис Олександрович

УДК 631.16:330 638.1:338.43

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник

Кочетков Олексій Васильович

кандидат економічних наук, професор

Харків – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1. Економічна сутність економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	10
1.2 Принцип біфуркації у формуванні та управлінні економічними результатами	20
1.3 Методичні підходи до оцінки економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	30
Висновки до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	57
2.1. Аналіз процесу формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств	57
2.2 Дослідження інструментарію управління процесом формування економічних результатів.....	87
2.3 Розгляд альтернативних напрямів збільшення економічних результатів у сільськогосподарському виробництві	103
Висновки до розділу 2	130
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	133
3.1. Обґрунтування моделі формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств	133

3.2 Моделювання оптимальної структури господарської діяльності сільськогосподарського підприємства.....	144
3.3 Альтернативні напрями підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства	159
Висновки до розділу 3	181
Висновки і пропозиції.....	183
Додатки	

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні у переважній більшості країн світу панують ринкові відносини. У таких умовах діяльність суб'єкта господарювання зводиться до постійного руху вперед. Підприємство зацікавлене в багатьох економічних чинниках, але насамперед воно намагається досягнути позитивного економічного результату для свого подальшого існування та розвитку. Отримання прибутку та унеможливлення виникнення збитків – саме це стає першочерговим завданням для господарства. Від розмірів цих двох взаємовиключних показників залежить існування не тільки підприємства, але й процвітання держави та добробут населення.

За часів незалежності законодавство України надало економічним суб'єктам господарювання більше прав та свобод. Разом із тим, багато підприємств не змогли ефективно використати наявні у них кошти й налагодити прибуткову для себе діяльність. Вирішення цієї проблеми є на сьогодні одним із найбільш складних завдань. Досвід останніх років засвідчив, що не всі вітчизняні підприємства здатні до ведення ефективної діяльності. Навіть наявність позитивних економічних результатів не дозволяє багатьом із них реалізовувати свій подальший розвиток внаслідок відсутності практики використання всього комплексу заходів. Варто вказати і на дестабілізуючі зовнішні фактори, що оточують українських товаровиробників: несприятливий інвестиційний клімат, недосконалість законодавства та ін.

Загальні питання визначення сутності результатів діяльності, форм і різновидів прибутку, їх взаємозв'язку, а також уточнення властивостей їх функцій були розглянуті в працях закордонних вчених Е. Дж. Долана, К. Р. Макконела, А. Сміта, Д. Рікардо.

Підвищення рівня економічних результатів є досить складною проблемою, розробці якої присвячені дослідження вітчизняних учених

Бланка І. А., Дем'яненко М. Я., Дербенцева В. Д., Кочеткова О. В., Нестеренко С. А., Огійчука М. Ф., Олійника О. В., Пасхавера Б. Й., Рязанцевої В. В., Саблука П. Т., Яворської Т. І.

У такій ситуації для кожного сільгоспвиробника стає необхідним аналіз формування економічних результатів і, як логічне продовження, – розробка дієвих засобів щодо їх підвищення. З огляду на це тему дисертаційного дослідження, присвячену розробці та реалізації напрямів з підвищення економічних результатів сільськогосподарських підприємств, можна вважати актуальною на сьогоднішній день.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних та практичних засад формування та підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок оптимізації та раціоналізації допоміжних і суміжних видів діяльності та розвитку альтернативних галузей. Поставлена мета зумовила необхідність виконання таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності поняття економічних результатів діяльності підприємств, що дозволить ідентифікувати похідні економічної результативності;
- згрупувати окремі методичні підходи до оптимізації виробничої структури сільськогосподарського підприємства з метою визначення ключових чинників впливу на економічний результат;
- вивчити підходи до розвитку потенціалу діяльності галузей з метою підвищення економічних результатів за рахунок невикористаних та прихованих можливостей;
- для вдосконалення стратегії управління виробництвом сільськогосподарської продукції розрахувати ефективність взаємного впливу елементів виробничої системи на економічні результати сільськогосподарського підприємства з метою визначення альтернативних варіантів поєднання допоміжних і суміжних видів виробництва продукції;

- розробити методичку комплексної оцінки резервів підвищення економічних результатів, основу на віднаходженні факторних доміант впливу на раціоналізацію процесу використання власного капіталу;
- обґрунтувати пріоритетні напрями поліпшення економічних результатів за рахунок розвитку допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, прикладом чого можна вважати виробництво продукції бджільництва та інших видів продукції;
- довести необхідність використання додаткового потенціалу допоміжних і суміжних виробництв та альтернативних галузей з метою формування та збільшення економічного результату.

Об'єкт досліджень – процес формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом досліджень є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів освоєння незадіяного потенціалу суміжних галузей сільськогосподарського виробництва як передумови підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є основні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань економічної результативності діяльності сільськогосподарських підприємств на синергетичній основі поєднання суміжних галузей, а також діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення досліджуваних явищ.

У процесі дослідження використано такі методи проведення економічних досліджень: економіко-статистичний – для вивчення динаміки й розвитку, групування і наочного зображення тенденцій змін досліджуваних явищ, впливу чинників на відхилення; абстрактно-логічний – теоретичні узагальнення й формування висновків; монографічний – при висвітленні поглядів учених на досліджувані в роботі проблеми, дослідження ринку сільськогосподарської продукції; розрахунково-конструктивний – при побудові й економічному обґрунтуванні підвищення економічних результатів

сільськогосподарських підприємств; системний підхід – для створення економічно обґрунтованої моделі підприємства з максимально повним циклом виробництва.

Обробку матеріалів дослідження здійснено з використанням сучасних інформаційних технологій і програм.

Інформаційно-нормативною базою дослідження та обґрунтування висновків і рекомендацій є чинні законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України; інформаційно-аналітичні збірники; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств, а також результати власних досліджень і спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів дослідження формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств, що розкривають зміст дисертації та характеризують її наукову новизну, належать такі:

вперше:

- розроблено науковий підхід до підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок оптимізації та раціоналізації допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, які на засадах біфуркації позитивно впливають на підвищення економічної результативності основних видів діяльності;

удосконалено:

- методичний підхід до критеріїв відбору складових елементів оптимізаційного моделювання за рахунок включення до моделі елементів, які описують біологічний та агротехнологічний вплив на складові агробіоценозу з подальшим формуванням економічного результату підприємства;

- стратегію управління виробництвом сільськогосподарської продукції за рахунок створення оптимізаційної моделі виробничо-галузевої структури, яка спирається на синергію від організації допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей;

- систему організації заходів, пов'язаних із використанням додаткового потенціалу за рахунок виконання агротехнологічних операцій, що підвищують продуктивність, в окремий доходостворювальний вид діяльності як основних, так і допоміжних, суміжних й альтернативних виробництв;

дістали подальшого розвитку:

- визначення суті й змісту поняття «економічні результати», під яким пропонуємо розуміти результат діяльності сільськогосподарських підприємств, що відображає у комплексному вираженні загальноекономічні та прибутково орієнтовані складові, спрямовані на прийняття найбільш ефективних управлінських рішень;

- методика оцінки резервів підвищення економічних результатів на основі комплексного дослідження основних показників впливу на ефективність використання власного капіталу діяльності сільськогосподарських підприємств;

- обґрунтовано та уточнено фактори та критерії господарювання, що сприяють підвищенню ефективності виробництва альтернативних галузей і мають позитивний вплив на економічні результати їх виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні, методичні та прикладні результати дослідження можуть бути використані сільськогосподарськими підприємствами у процесі формування та підвищення рівня економічних результатів діяльності.

Теоретичні положення та інформаційно-аналітичні матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі Луганського національного аграрного університету при викладанні дисциплін «Статистика», «Аналіз господарської діяльності», «Економічна діагностика», «Фінансовий стратегічний аналіз».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Результати наукових досліджень, висновки та пропозиції, викладені в дослідженні, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на: міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток кооперативної ідеї: теоретичні та практичні аспекти» (м. Полтава, Полтавська державна аграрна академія, 2-3 березня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Ринкові трансформації в АПК та антикризове регулювання аграрного виробництва» (м. Мелітополь, Таврійський державний агротехнологічний університет, 10-11 червня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми и перспективы развития региональной и отраслевой экономики в исследованиях студентов” (с.м.т. Персіановське, Донський державний аграрний університет, 13-15 березня 2012 р.); XXXXIII Міжнародному Конгресу Апімондії м. Київ 29 вересня - 04 жовтня 2013 р. ; щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Луганського національного аграрного університету (2007-2017 рр.).

Публікації. За результатами наукових досліджень опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 4,12 друк. арк., з них: 10 робіт – у наукових фахових виданнях (3,3 авт. арк.), у тому числі 8 – одноосібних, 1 одноосібна публікація з індексом цитування включена до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 1 публікація у зарубіжному виданні – 0,26 авт. арк.; одна в колективній монографії – 0,19 авт. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 184 сторінках комп'ютерного тексту і містить 42 рисунки (на 39 сторінках), 28 таблиць (на 31 сторінці), список використаних джерел (201 найменування на 22 сторінках), 8 додатків (на 112 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність економічних результатів діяльності сітьськогосподарських підприємств

Усе заради чого існує людина має на меті якийсь кінцевий результат. Стосовно економічної складової цього узагальненого результату є прибуток, котрий виступає як основна виробнича категорія товарного виробництва, що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва.

Економічний результат діяльності сільськогосподарського підприємства може бути охарактеризований сумою прибутку, що був отриманий, та рівнем рентабельності. Прибуток підприємства отримують головним чином від реалізації продукції, а так само від інших видів діяльності.

Останніми роками велика частина підприємств – виробників сільськогосподарської продукції були збитковими і нерентабельними, залишилися без джерел формування фінансових ресурсів. Всі економічні показники не мають чіткої тенденції. Тому об'єктивною стала необхідність виведення аграрної реформи на організаційно вищий рівень, збільшення її темпів на основі формування ефективного власника і розвитку підприємницької діяльності.

Згідно «Податкового кодексу України» [133] прибуток виступає як об'єкт оподаткування. З огляду на це даним законом визначено наступне: прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду, на

собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду з урахуванням правил порядку обчислення податку.

За думкою Саблука П.Т. [148], дохідність сільськогосподарського виробництва – це не лише показник ефективності або неефективності одного з напрямів підприємництва. Дохідність сільськогосподарського виробництва – елемент взаємозв'язку цілого пласта суспільних відносин, які стоять вище ніж просте забезпечення більшої прибутковості для окремого індивіда, підприємства чи галузі. Тому до цієї проблеми необхідно підходити не стільки з позицій підприємництва, скільки з позицій державотворення, відповідно її оцінюючи.

Виходячи з логіки формування та підвищення результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, як фінансових, так і економічних, постає питання інтенсифікації, в т. ч. землеробства, що також суттєво впливає на родючість ґрунтів. На певному проміжку часу такі зміни можуть бути зафіксовані показниками економічної їх родючості. Але вони настільки динамічні, що не завжди задовольняють запити практики стосовно їх використання в економічних розрахунках.

Поряд з організаційними факторами на результат господарювання на землі значно впливають зміни, що відбулися в аграрному секторі економіки: зросли ціни на промислову продукцію, яка споживається сільським господарством (техніка, паливо, добрива, будівельні матеріали тощо), що призвело до значного підвищення собівартості сільськогосподарської продукції; змінилася структура посівних площ, зросли виробничі витрати та змінилося співвідношення їх елементів, у той же час знизилася врожайність сільськогосподарських культур, у тому числі зернових; змінилися умови й ціни реалізації сільськогосподарської продукції; різко скоротилося внесення добрив, а відповідно погіршилася і родючість ґрунтів, у зв'язку з чим врожайність сільськогосподарських культур знизилася до рівня, який формується по суті за рахунок природної родючості ґрунтів [179].

Вихідною передумовою забезпечення дохідності агропромислової діяльності є товарне виробництво і дія закону вартості. Другою передумовою товарного виробництва є економічна відособленість виробників. На всіх підприємствах першорядним узагальнювальним показником фінансових та економічних результатів є прибуток. Цим положенням позначається релевантна позиція і місце прибутку в економіці підприємства – прибуток підприємства – це перевищення доходів від його діяльності над сумою витрат, він є єдиною формою його власних накопичень.

Доходи, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, включаються до доходів звітного періоду за датою переходу покупцеві права власності на такий товар, послуги та виконання робіт визначаються за датою складання акту або іншого документу на підставі первинних документів, що підтверджують отримання платником податку доходів, та складаються з:

- доходів від операційної діяльності;
- інших доходів.

Дохід від операційної діяльності визнається в розмірі договірної (контрактної) вартості, але не менше ніж сума компенсації, отримана в будь-якій формі, в тому числі при зменшенні зобов'язань, та включає:

- дохід від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- дохід банківських установ.

Згідно з національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [115] поняття економічних результатів діяльності трактується за допомогою наступних економічних термінів:

- Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників);
- Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу

(за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);

➤ Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;

➤ Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Ряд авторів, Орлов О.О., Юденко В.А., Янковий В.О. [123, 193, 195], в своїх публікаціях підкреслюють тісний зв'язок між теорією і визначенням, а потім і аналізом фінансових результатів. Юденко В.А. відзначив, що в нашій державі визначення фінансових результатів тривалий час підлягало строгому державному регулюванню і у всіх без виключення випадках проводилося по однаковій методиці. Такий підхід відповідав вимогам, які ставилися економікою того часу, і був повністю виправданим, оскільки розвиток виробництва проводився по встановлених державних планах, для порівняння показників яких була необхідна повна ідентичність у встановленні результатів діяльності, а якась додаткова інформація була просто зайвою, бо по суті був один споживач інформації – державні органи управління, яким підкорялося керівництво підприємств.

З подальшим розвитком ринкових відносин виникає вже не один споживач інформації, а декілька, які розташовані на певних ієрархічних сходах: держава в особі фіскальної служби і органів статистики, партнери підприємства, власники підприємства, управлінський персонал [36]. Кожен з перелічених споживачів інформації має свої наміри щодо діяльності підприємства і її результатів, і ці наміри достатньо часто полярні.

У економічній теорії існує різні трактування питань [123, 184], які стосуються кінцевої мети і суті діяльності підприємства. Найбільш поширене твердження полягає в тому, що підприємство функціонує для отримання максимального прибутку. При цьому застосовується поняття «Нормальний прибуток», тобто такий, який би задовольняв підприємця. У основі такого підходу існує поширена система ціноутворення, при якій ціна виробничого

продукту складається з собівартості і деяких надбавок. Останні і є прибутком або, іншими словами, позитивним фінансовим результатом.

У економічній теорії існує думка, що джерелом простого відтворення є дохід (виручка) від реалізації, джерелом розширеного відтворення є прибуток, що отримується підприємством. Чим вище прибуток, тим більше можливостей в господарстві відновлювати свою матеріальну базу, розвивати нові виробничі програми. Вона сприятливо впливає на зростання зацікавленості в підвищенні ефективності діяльності, в повнішій мобілізації внутрішніх резервів підприємства для успішного досягнення поставлених цілей [4].

Розглядаючи такий показник, як чистий прибуток, відзначимо, що він є різницею між розміром прибутку до оподаткування і сумою податків і обов'язкових платежів до бюджету. Таке визначення пропонує Огійчук М.Ф., при цьому мова йде про чистий або розрахунковий прибуток, тобто про чистий фінансовий результат діяльності підприємства, а не тільки про чистий прибуток або прибуток, який залишається після сплати податків [116]. Свою точку зору він зумовив тим фактом, що певні платежі до бюджету вилучаються, не дивлячись на загальний фінансовий результат роботи підприємства. При цьому дані платежі вилучаються і при негативному значенні прибутку, тобто фінансового результату, його загального значення і за наявності збитку.

Прибуток і доходи є узагальнюючими показниками економічної та фінансової результативності діяльності підприємств. Прибутковість значною мірою пов'язана з досить суттєвим зростанням середньореалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію, але основними напрямками збільшення прибутку залишаються фактори ефективного використання землі, зростання виробництва товарної продукції з розрахунку на 1 га, або на 100 га сільськогосподарських угідь, поліпшення її якості та зниження собівартості [94].

Одним із важливих параметрів, роль і значення якого суттєво відрізняється від звичних та прийнятних на пострадянському просторі показників економічної ефективності, є показник економічної результативності. В умовах суцільного й багаторівневого дотування та економічних преференцій у країнах ЄС, рівень рентабельності свідчить не лише про ефективність виробничо-комерційної діяльності, але й про ефективність і результативність економічної підтримки, яка, в свою чергу, є диференційованою. Тому в практиці FADN (англ. - Farm Accountancy Data Network) використовують спеціальну методику визначення економічної результативності (рис. 1.1) [39].

Продукція рослинництва	Продукція тваринництва	Інші види продукції	Сальдо виробничих дотацій та податків	
Виробниче споживання		Валова додана вартість		
Прямі витрати	Інші витрати			
		Амортизація	Чиста додана вартість	Сальдо інвестиційних дотацій та податків
				Дохід з аграрної діяльності

Рис.1.1. Структурний взаємозв'язок показників економічної результативності за методикою ЄС FADN

Взагалі, в науковій вітчизняній літературі, та в деяких закордонних публікаціях [25, 82], зустрічається асоціювання в трактуванні фінансового та економічного результату, що на наш погляд є недоцільним, оскільки до фінансового результату, за визначенням національних бухгалтерських стандартів відноситься виключно прибуток.

Саблук П.Т. відзначив [147], що фінансові результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств включають прибуток від

реалізації продукції, виконаних робіт, наданих послуг, а також від діяльності, яка відбувається по завершенні реалізації.

Палій В. Ф. зауважує [131], що результат господарської діяльності за звітний період є приростом (або зменшенням) чистої вартості майна підприємства за даний період, що утворився в ході господарської діяльності. Результат господарської діяльності визначається підрахунком і балансуванням всіх прибутків і всіх збитків (або втрат) за звітний період.

Врублевський М.Д. відзначає [34], що існує багато аспектів визначення фінансових результатів, використання прибутку на підприємстві, що майже не береться до уваги вітчизняними виробниками або взагалі їм не відомі. До таких аспектів можна віднести аналіз витрат виробництва, доходів і фінансових результатів.

Прибуток, займаючи центральне місце в ринковій економіці, є стимулом для суб'єктів господарювання якомога ефективніше використовувати наявні трудові, матеріальні і фінансові ресурси. Залежно від мети і практичного призначення у кожному конкретному випадку обирається оптимальний комплекс факторів впливу (рис. 1.2).

Фактори впливу

Зовнішні чинники

- стан ринку;
- ціни і тарифи на паливо, енергію;
- норми амортизації;
- рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- система оподаткування (ставки податків);
- порушення дисципліни з боку ділових партнерів;
- сприятливі або несприятливі соціальні та інші умови;
- об'єм та якість природних ресурсів;
- рівень політичної стабільності;
- зовнішньоекономічні умови;
- геополітичне розташування.

Внутрішні чинники

- об'єм і якість проданої продукції, товарів;
- політика ціноутворення на підприємстві;
- рівень собівартості і інших витрат;
- якість менеджменту різних рівнів;
- рівень організації праці і виробництва;
- структурні зрушення;
- рівень освіти і кваліфікація кадрів;
- технічний рівень виробничих фондів;
- науково-технічна творчість, творча ініціатива працівників;
- матеріальне становище і економічна зацікавленість працівників.

Рис.1.2. Класифікація факторів впливу економічних результатів діяльності підприємства¹

¹ Узагальнено автором на основі [33, 154]

Ефективність господарської діяльності підприємства визначається у показниках економічних результатів, в яких відбивається рівень використання капіталу і робочої сили, положення розрахунків і вплив формування виручки, податків, платежів і зборів на величину чистого прибутку як джерела створення фондів накопичення і соціальної сфери.

Об'єктами економічного стану підприємства є показники, суть методики яких полягає у визначенні величини кожного з них, виявлення і вимірюванні чинників їх зміни, резервів їх поліпшення.

Головна мета фінансової і господарської діяльності підприємства зводиться до одного стратегічного завдання – підвищення прибутковості, нарощування власного капіталу і забезпечення стійкого положення на ринку. Для цього воно повинне постійно підтримувати платоспроможність і рентабельність, а також оптимальну структуру активу і пасиву балансу.

Економічний потенціал господарюючого суб'єкта, з огляду формування економічних результатів, може бути охарактеризований двояко: з позиції майнового положення підприємства і з позиції його фінансового положення. Обидві ці сторони господарської діяльності взаємозв'язані – нераціональна структура майна, його неякісний склад можуть привести до погіршення кінцевих економічних результатів і навпаки. Так, невиправдане марнування засобів в неходових товарах, дебіторській заборгованості може вплинути на своєчасність поточних платежів, а невиправдане зростання позикових засобів призведе до необхідності скоротити майно підприємства для розрахунків з кредиторами.

Багатоплановий характер показників, що відображають економічні результати господарської діяльності, обумовлюють пріоритетність визначення складу цих показників. Інтегруючим відображенням таких результатів є прибуток. Він носить більш акумулюючий характер та, насамперед, має високий рівень самостійності і релевантності.

В залежності від наукового підходу економічний результат може бути як прибутком, так і сумою прибутку та витрат на його отримання. При цьому обов'язковою умовою має бути ототожнення прибутку з економічним ефектом. Можна виділити основні характеристичні складові економічних результатів за рівнем релевантності:

- 1) прибуток;
- 2) дохід;
- 3) продукція підприємства;
- 4) приріст власного капіталу;
- 5) приріст ринкової вартості підприємства.

На сьогодні серед учених-економістів існують різні точки зору на визначення прибутку та інших складових фінансових та економічних результатів діяльності (Додаток А).

Одній групі економістів, таких як Бланк І.А., Дем'яненко М. Я., Кудинова М. Г., Покропивний С. Ф., Рязанцева В. В., Табурчак П. П., притаманна думка про те, що прибуток – це та частка, що опиняється в розпорядженні підприємства після компенсації усіх витрат, які пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, а також іншими видами діяльності [25, 42, 76, 135, 146, 169].

Інша група вчених – Антоненко О. Б., Олексюк О. І., Момот Т. В., Михальчук Л. В., Цветнова О. В., Іванілов О. С. – розглядають прибуток, фінансові та економічні результати, як економічну категорію, що являє собою грошове вираження вартості реалізованого чистого доходу, основну форму грошових накопичень суб'єктів, що господарюють [6, 119, 111, 108, 185, 58].

Група таких вчених, як Саблук П. Т., Михалевич М. В., Олійник О. В., Бабицька О. О., Вороніна О. О., Дорогань Л. О. вважають, що прибуток доцільно розглядати як з позиції його економічного змісту, так і в якості економічної категорії. До того ж, якщо звернутися до визначення прибутку, з точки зору його економічної сутності та результативності, то в цьому разі він

представляє собою чистий прибуток, створений у сфері матеріального виробництва в процесі підприємницької діяльності. Визначення прибутку, в т.ч. й ототожнюваних з ним економічного результату, як узагальнюючого показника економічної категорії відображає сукупність відношень суб'єктів господарювання, які беруть участь у формуванні і розподілі національного доходу [148, 107, 121, 9, 33, 48].

Аналіз розглянутих підходів вітчизняних та закордонних авторів до визначення категорійного апарату визначення тотожних фінансових та економічних показників результативності діяльності показує, що вони певною мірою сходяться. Кожне окреме тлумачення розкриває конкретну сторону цієї складної і багатобічної категорії. Більшість трактувань економістів, що було проаналізовано, приділяють увагу методам оцінки розміру прибутку і при цьому не досить поглиблено розкривають зміст цього показника. Разом з тим вчені-дослідники одностайні в думці, що прибуток є орієнтиром для розвитку і водночас виступає в якості головного показника який відображає фінансовий та економічний результат діяльності підприємства.

Власні наукові вишукування дозволили запропонувати власне тлумачення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств – вони мають відображати у комплексному вираженні із залученням найбільш вагомих показників, що характеризують кінцеві результати діяльності підприємства, загальноекономічні та прибутково орієнтовані складові, які дозволяють приймати найбільш ефективне управлінське рішення.

1.2 Принцип біфуркації у формуванні та управлінні економічними результатами

В умовах сьогоденних економічних реалій необхідною умовою існування та розвитку сільськогосподарських підприємств є результативність господарювання, яке має узагальнення в формі прибутку – економічних результатів. Основні напрями формування чистого прибутку в сільськогосподарських підприємствах представлені на рисунку 1.3. Нами в подальшому буде розглядатися виключно операційний прибуток, оскільки елементи наукової новизни акцентують свою дію на цей вид діяльності.

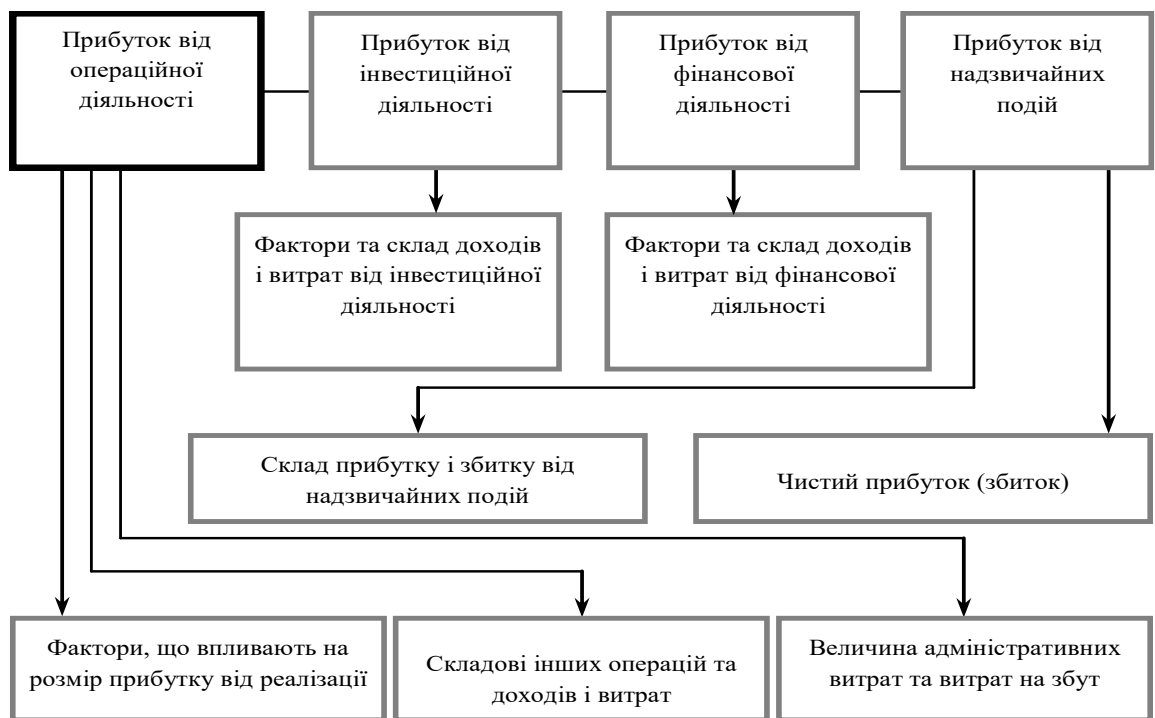

Рис. 1.3 Схема формування прибутку²

Сотні підприємств щороку вирішують одні й ті ж завдання, як працювати, що треба зробити, яку продукцію випускати, в якому обсязі, за якою ціною продавати і т. д., щоб покрити всі виробничі витрати і отримати певний прибуток. Краще, якщо більше, гірше, якщо він виявиться незначним.

² Узагальнено автором на основі [134, 184]

І зовсім погано, якщо виробництво виявиться збитковим. Для вирішення цих завдань використовується прогнозування прибутку. Воно робиться підприємством при дотриманні певних умов, які впливають на формування прибутку в даний момент (рис. 1.4) [181].

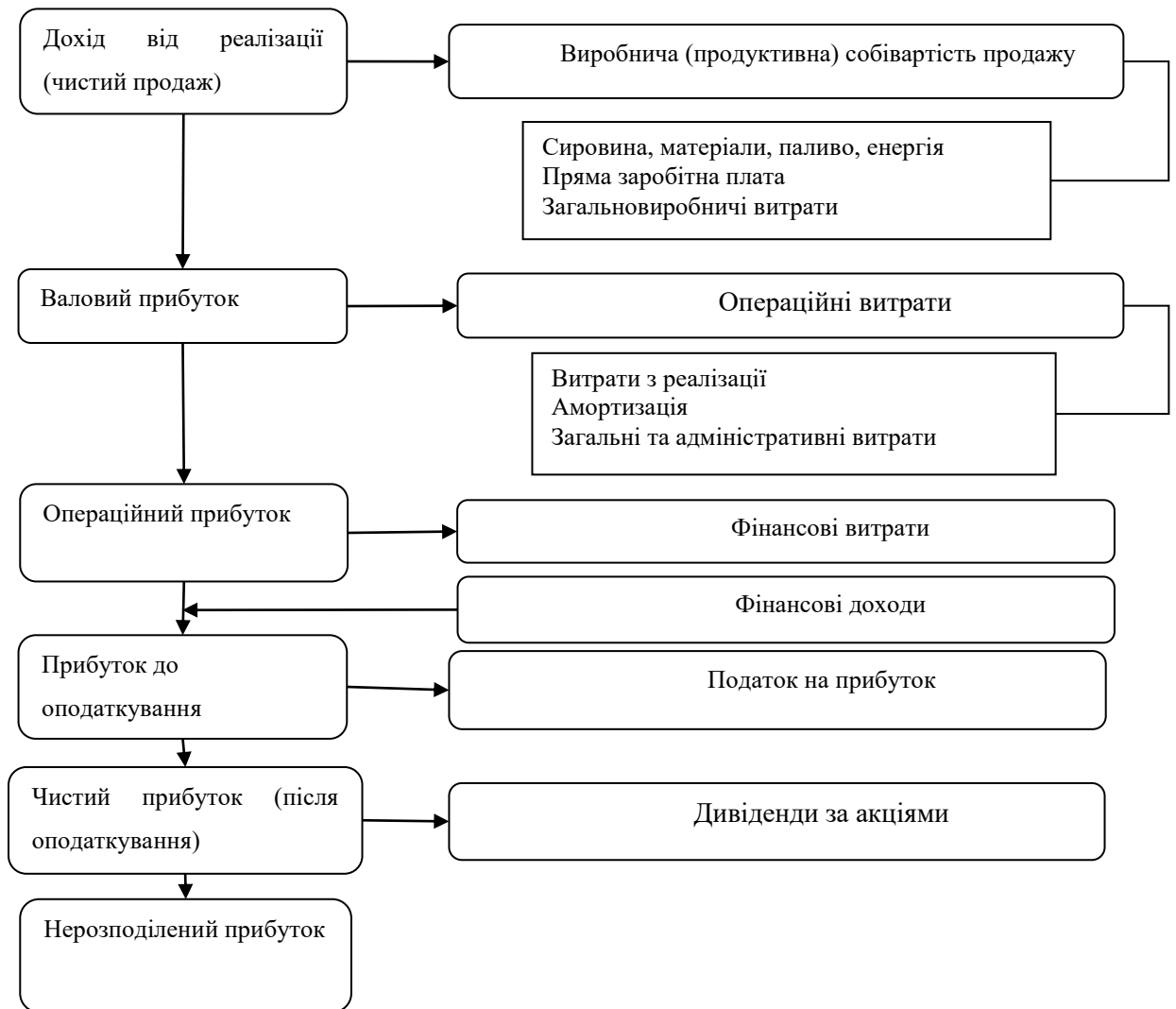

Рис. 1.4. Порядок формування прибутку за показниками фінансових результатів³

Процес формування прибутку у сільському господарстві є досить специфічним. Приказок О.В. [139] виділяє такі особливості формування

³ Узагальнено автором на основі [135, 184]

прибутку сільськогосподарських підприємств, які впливають із особливостей їх діяльності:

1. Висока ймовірність недотримання прибутку в результаті природних обставин, що не залежать від підприємства.

2. Частина прибутку має бути спрямована на придбання та утримання недешевих основних засобів.

3. Формування прибутку згідно звітності відбувається незалежно від періоду закінчення виробничого процесу.

4. За частиною продукції не формуються фінансові результати, оскільки вона надходить до внутрішнього обороту.

5. Застосовується різний порядок формування прибутку, оскільки передбачені особливі організаційно-правові форми аграрних підприємств.

6. Значний вплив на процес формування прибутку мають природно-кліматичні фактори (характерна сезонність виробництва).

Проте в умовах ринкової економіки на діяльність підприємства можуть впливати різні фактори, в тій чи іншій мірі визначати напрямок дій керівництва. Вибір оптимального шляху розвитку підприємства, що сприяє досягненню максимального прибутку, можливий тільки з урахуванням впливу найбільш значимих факторів.

Ряд вчених [3, 35, 81] вбачають суть економічної категорії прибутку в тих функціях, які він реалізовує: нагромадження, стимулювання, розподіл. Функція нагромадження проявляє себе у тому, що прибуток є основним джерелом збільшення власних активів підприємства (наприклад, придбання основних і оборотних фондів) та гарантом розширеного виробництва. У привласненні й розподілі прибутку між підприємством та власниками чи між підприємством та державою виражається функція розподілу. Функція стимулювання полягає в залученні управлінського персоналу за результатами року, підняття рівня оплати праці за високі виробничі показники. Крім вищенаведених функцій, які виконує прибуток, можна навести й такі, як стимулювання ризику й виправлення помилок. У діловому світі прибуток є

свого роду сигналом про найбільш вигідні сфери діяльності для підприємства, тобто саме прибуток показує, де можна підняти ціни, і водночас він є стимулом для інвестування у ці сфери. Підприємство може отримати прибуток тоді, коли йому вдасться трансформувати вхідні ресурси у товари і послуги, вартість яких перевищує початкові витрати на придбання ресурсів.

Система формування прибутку свою першорядну мету та головні завдання реалізує через виконання певних функцій. Наведені функції розбивають на дві головні групи [67], які вже визначаються комплексним сенсом системи управління прибутком.

1. Функція управління прибутком як управляючої системи – складові частини процесу управління незалежно від виду діяльності підприємства, його організаційної та правової форми, розміру та форми власності. В науці дана функція управління характеризується як загальна.

2. Функція управління прибутком як особливої області управління підприємством – зміст цієї функції визначається точним об'єктом належної системи.

Взаємозв'язок функцій управління прибутком робить його тим елементом ведення господарської діяльності, в якому перетинаються економічні інтереси суспільства, підприємства і кожного працівника. З цього і випливає поліморфність показників прибутку, кожний з яких різниться чітким економічним змістом.

В залежності від функції, які виконує прибуток підприємства, видів діяльності, від порядку визначення, джерел формування прибутку, періоду формування прибутку і т.д., в економічній літературі виділяють різні його види. На сьогодні нараховується широкий спектр підходів до класифікації прибутку підприємства. Проведений нами аналіз робіт вчених-економістів [10, 38, 47, 144, 184] показав, що підходи до класифікації мають різний ступінь агрегування і дезагрегування.

На наш погляд, при проведенні класифікації інструментарію управління та підходів щодо формування прибутку доцільно використовувати комплексний підхід, який враховує взаємозв'язок умов формування та управління прибутку з його функціями і видами (рис. 1.5) [47].

Головною метою формування та управління прибутком є забезпечення максимізації економічних результатів власників підприємства в поточному та перспективному періоді. Ця мета в своїй центральній лінії завдань має забезпечувати одночасно гармонізацію інтересів власників з інтересами держави і робітниками підприємства. Тобто забезпечується виконання дії принципу біфуркації (лат. *bis* — двічі, лат. *furca* – вила, – роздвоєння).

Держава зацікавлена у підвищенні ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств тому, що: по-перше – це дозволяє поліпшити позиції продовольчої безпеки держави, а по-друге – забезпечується стабільне надходження до бюджету. Зацікавленість підприємства полягає в тому, що при підвищенні результатів, як фінансових так і економічних, зростає частка прибутку, що залишається в його розпорядженні та забезпечуються економічні та фінансові передумови подальшого сталого розвитку підприємства. Робітники таку результативність пов'язують із збільшенням можливостей для матеріального та соціального заохочення.

Таким чином, задіяння принципу біфуркації у механізмі управління та формування економічних результатів спрямоване на сталий та гармонічний розвиток суспільства, на інтереси та вигоди людини, як основної, з точки зору економічної людяності⁴, ланки в системі координат основних факторів виробництва – через створення балансу економічних інтересів усіх суб'єктів формування та управління прибутку.

⁴ Економічна людяність – альтернативність вибору з переліку можливих напрямів витрат необхідних (постійних) для нормального життєзабезпечення людини та перевищення їх корисної вартості над витратами різнорелевантних другорядних потреб.

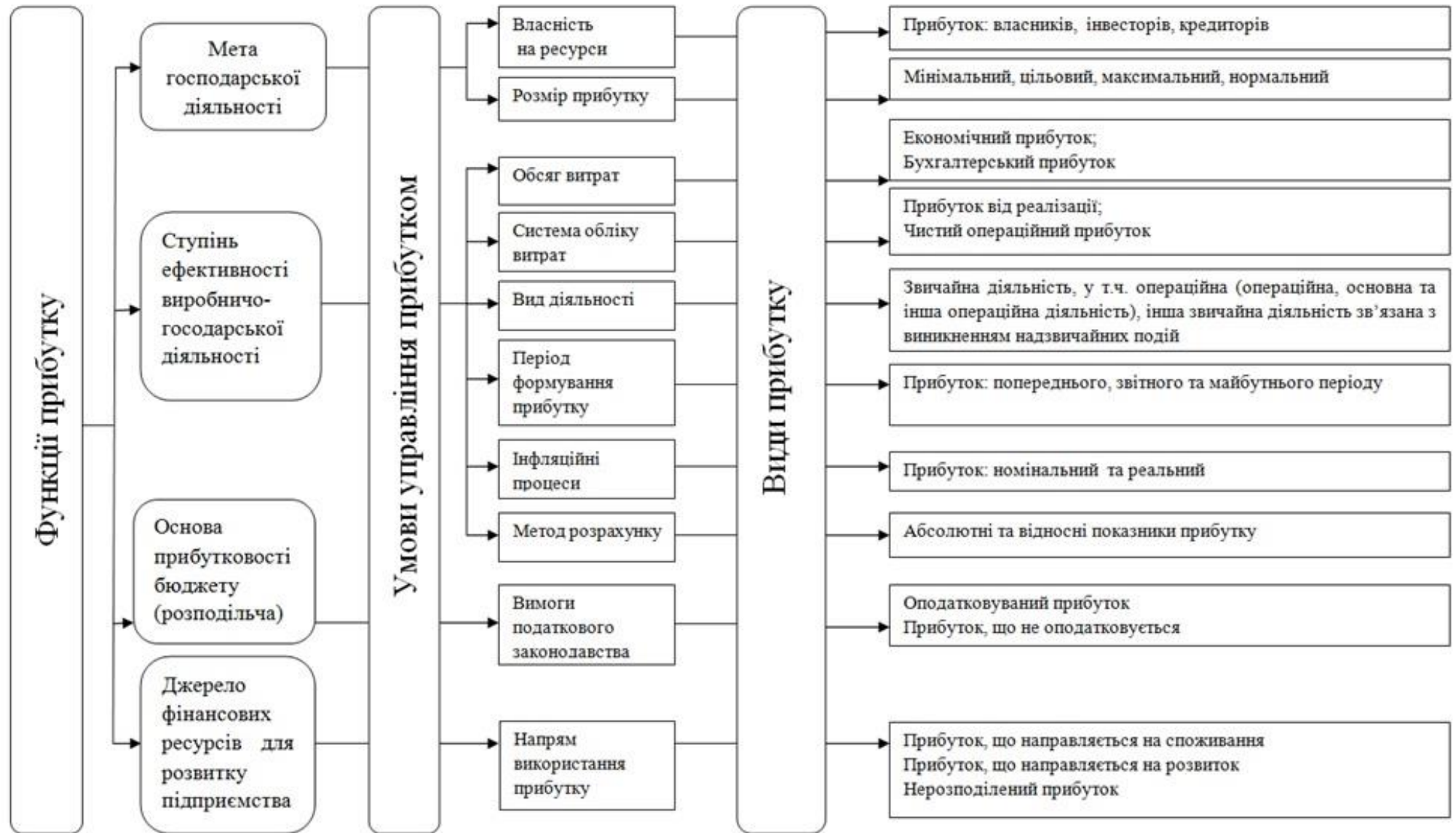

Рис. 1.5. Схема зв'язку умов управління прибутку з його видами та функціям

Використовуючи принцип біфуркації при формування економічних результатів, з огляду на економічну доцільність, варто зазначити – що кожний окремий суб'єкт економіки має альтернативність вибору своїх витрат, в т.ч. в розрізі постійних та змінних. Обидва види витрат в своїй основі мають певні принципи – постійні не міняють свого розміру від зміни рівня виробництва, а змінні, навпаки, – не мають жорсткої диференціації від кількості продукції що виробляється. Однак недостатньо уваги приділяється корисності понесених витрат, тобто їх ефективності, та якщо в суто економічних рамках на рівні підприємства підрахувати цей ефект є реальна можливість, то стосовно окремо взятого індивідуума – цей процес знає певних труднощів при розрахунку. Наприклад, якщо зіставити витрати що несе підприємство, чи окреме домогосподарство на ліки та продукти харчування для забезпечення нормальної життєдіяльності – впливає той факт, що цьому напряду не надається достатньої уваги. Достатньо застосувати економічну доцільність на засадах принципу біфуркації та поєднавши одні складові та розмежовуючи інші – досягти бажаного результату. Тобто витрати на ліки в середньому на місяць можна, згрупувавши їх за віком в якості факторної ознаки, співставити з витратами на продукти харчування, які в свою чергу поділені на певні групи з акцентом на корисні. Потім розрахувати певний коефіцієнт економічної доцільності, який має характеризувати певну залежність між цими двома напрямками витрат. Корегувати складові цих витрат в бік подвоєння ефекту від їх корисної дії.

Продовжуючи тему розвитку задіяння принципу біфуркації пропонуємо розглянути узагальнене ілюстрування такої дії у бік конкретного напряду виробництва сільськогосподарської продукції – бджільництво (рис. 1.6).

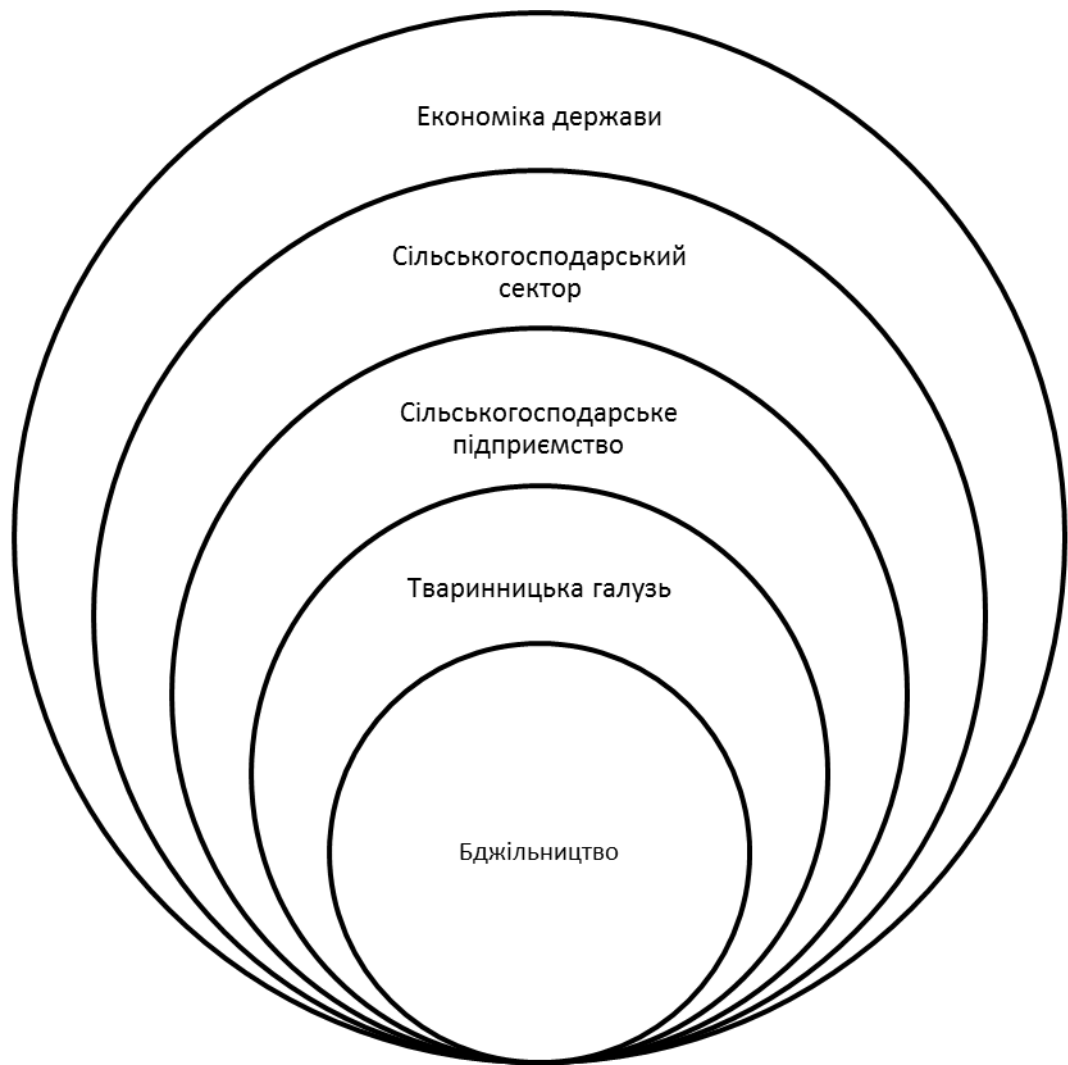

Рис. 1.6. Узагальнена схема задіяння принципу біфуркації в межах формування економічних результатів⁵

На наш погляд, досягнення кінцевої мети діяльності суб'єкта економіки зосереджується на виконанні певного переліку дій, що й дозволяють досягти бажаних результатів. Однак, якщо концентрувати увагу не лише на інтересах окремого суб'єкту, а на загальнодержавних орієнтирах напрямів розвитку, з огляду агропромислової політики та виробництва високопотенційних продуктів харчування та сировини для її виготовлення, постає нагальне питання вибору пріоритетів подальшого можливого розвитку аграрного виробництва за його напрямками.

Ульянченко О.В. у своїх працях підкреслює важливість задіяння додаткових та незадіяних ресурсів підприємства: «Ресурсонасиченість як

⁵ Розроблено автором

фактор ефективності діє до певних меж, коли споживчі ресурси окупаються додатковою продукцією. Наступні періоди характеризуються зростанням виробництва без значного підвищення продуктивності земель, прибутковості галузі. У цьому випадку виникає необхідність в якісній зміні ресурсів, їх модернізації, заміні. Прикладом може служити постійне покращання якості садивного матеріалу, використання нових сортів, що створює умови для переходу на ресурсозберігаючі технології вирощування сільськогосподарських культур»[176].

Використовуючи принцип біфуркації, залучається нагода досягти найбільш суттєвих економічних результатів, через створення механізму їх формування. Таким механізмом може бути запропонований принцип вибору напрямів виробництва, а саме – задіяна галузь та виробництво її продукції має забезпечувати, як мінімум, два напрями дії: підвищення ефективності загальної діяльності підприємства, тобто підвищення ФЕР, та асимілювання з іншими галузями та підгалузями виробництва. Зв'язків за напрямками впливу та дії може бути набагато більше. Тобто вплив одного виду виробництва сільськогосподарської продукції має безпосереднє чи опосередковане втручання в інші. На нашу думку, таким видом діяльності може бути бджільництво, бо саме воно має найбільший вплив та кількість точок дотику з іншими видами виробництва, галузями аграрного комплексу (рис. 1.7).

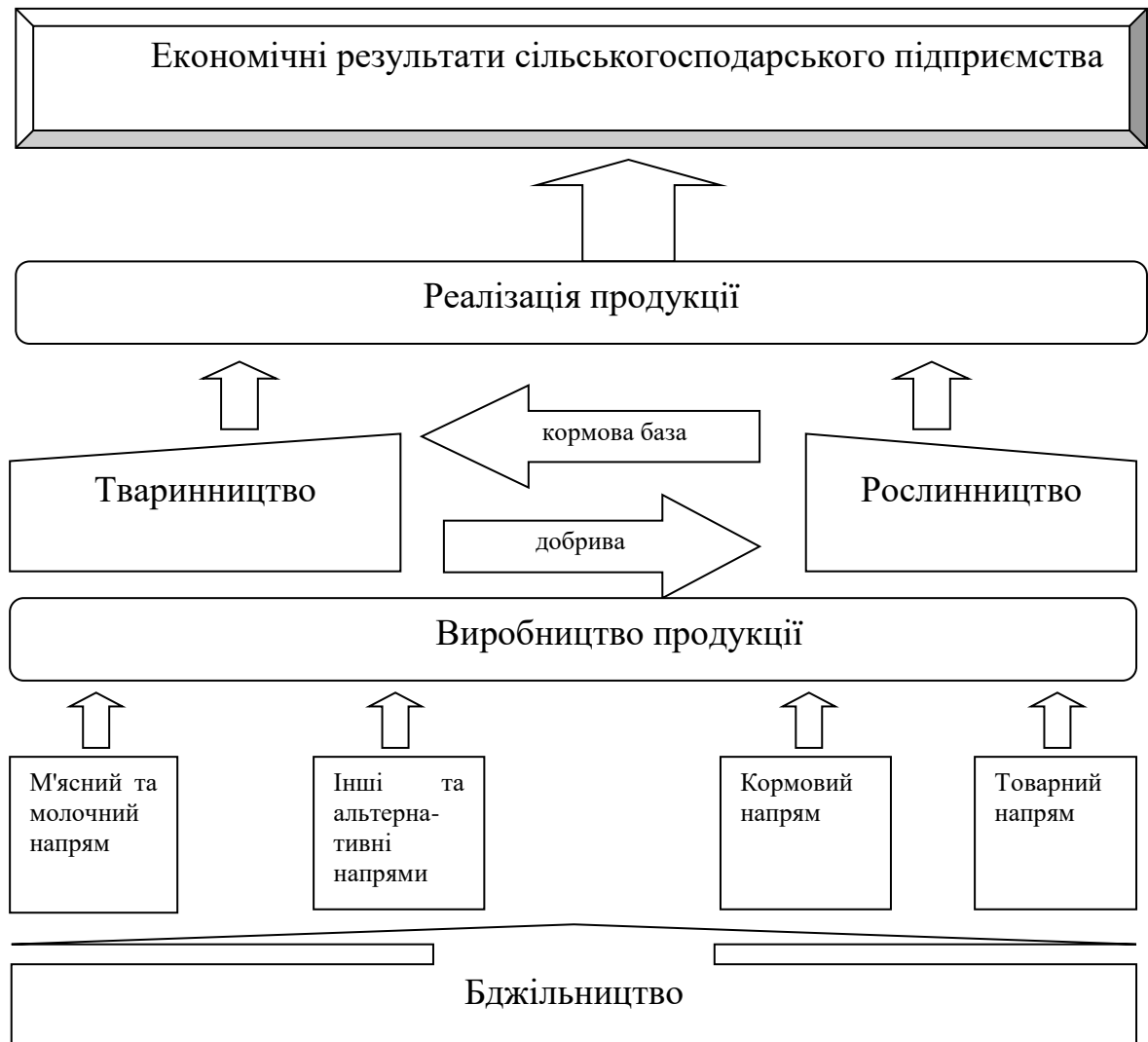

Рис. 1.7. Схема впливу біфуркації в галузевій структурі сільськогосподарського підприємства⁶

В якості доведення оптимальності вибору бджолярства на принципі біфуркації може виступати простий приклад – через кормову базу для скотарства, заснованої на багаторічних травах та природних пасовищах та луках, що підсилені точковим підсівом дикорослих медоносів, можна в повному обсязі досягти принципу біфуркації у формуванні економічних результатів завдяки задіянню одного з елементів виробничої системи по двох напрямках одночасно, без понесення додаткових витрат (рис. 1.8). Тобто більш повна реалізація природного потенціалу наявних економічних та фінансових похідних.

⁶ Розроблено автором

Рис. 1.8. Задіяння принципу біфуркації на конкретному прикладі⁷

Іншими словами, в сучасному сільськогосподарському виробництві за великим переліком технологій та техніки слід використовувати такі підходи, що дозволяють задіяти не тільки їх явний потенціал, закладений у їх основу, але й вишукувати неявні можливості задля покращення кінцевих результатів.

1.3 Методичні підходи до оцінки економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Існує безліч підходів щодо аналізу фінансових та економічних результатів діяльності підприємства. Ми розглянули найбільш поширені з них. За визначенням Мец В.О. [104] пропонується певна методика аналізу, на основних складових якої ми сконцентруємо увагу. Прибуток до оподаткування характеризує фінансовий результат усіх видів господарської діяльності підприємства. Аналіз прибутку до оподаткування можна представити у вигляді моделі факторного аналізу цього показника (рис. 1.9).

⁷ Розроблено автором

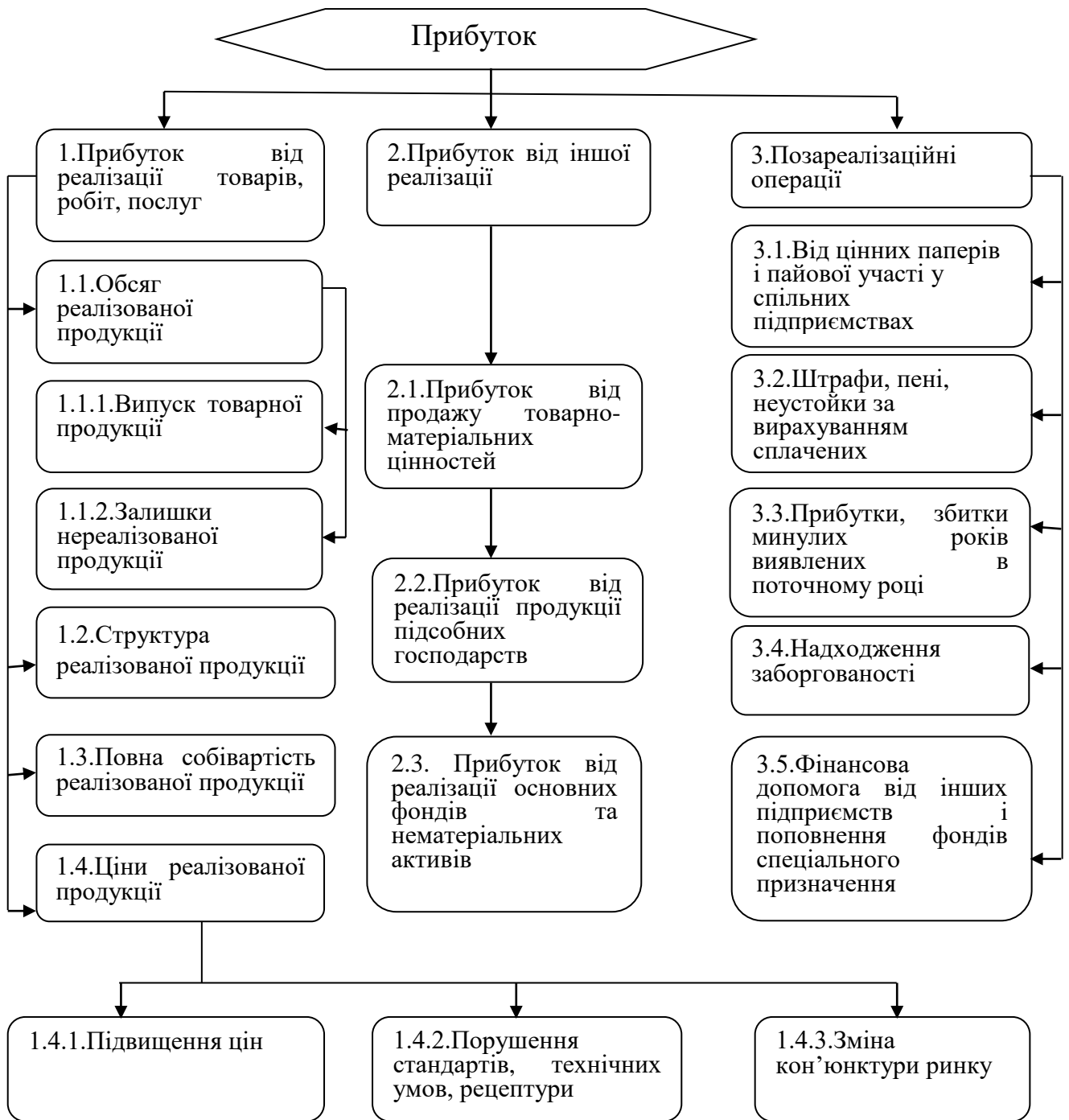

Рис. 1.9. Структурно-логічна схема формування прибутку⁸

Після загальної оцінки розміру прибутку до оподаткування на підприємстві необхідно перейти до факторного аналізу прибутку. Для цього за даними фінансової звітності і плановими даними аналізується за наступним алгоритмом – на зміну прибутку мають вплив такі фактори:

1. Зміна прибутку від реалізації продукції.

⁸ Складено на основі [104]

- 1.1. Зміна обсягу реалізованої продукції.
 - 1.2. Зміна випуску продукції.
 - 1.3. Зміна залишків нереалізованої продукції.
 - 1.4. Зміна структури реалізованої продукції.
 - 1.5. Зміна повної собівартості реалізованої продукції.
 - 1.6. Зміна цін на реалізовану продукцію.
2. Зміна прибутку від іншої реалізації продукції, робіт, послуг.
 3. Зміна позареалізаційних результатів.

Аналіз прибутку проводиться шляхом зіставлення фактично одержаного прибутку за звітний період із даними за минулий рік (розраховується темп зростання прибутку) з даними плану (прогнозу) прибутку за звітний період. При цьому детально аналізуються складові частини прибутку, вивчаються особливості їх формування за звітний період, аналізується структура прибутку за звітний період.

З метою досконалого вивчення прибутку на підприємстві може застосовуватися така модель економічного аналізу, що базується на даних річної звітності. Однак дана методика не охоплює складових, що несуть у собі відображення важливих виробничих можливостей підприємства.

При аналізі фінансових результатів, як відзначають автори Савицька Т.В. і Рязанцева В. В., і на що ми неодноразово вказували, особливу увагу необхідно звернути на суму прибутку і рівень рентабельності [146, 149].

Як правило, при аналізі фінансових результатів діяльності підприємства використовують прибуток від реалізації. Його аналіз проводиться по певній схемі (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Схема проведення факторного аналізу прибутку від реалізації⁹

Дані традиційні методи аналізу, як відзначає Боруцький А., мають ряд складнощів в їх проведенні і недоліків [27]:

1. Відсутність необхідних статистичних даних;
2. Високий ризик невірогідності бухгалтерської звітності;
3. Складність, а іноді, і неможливість провести перевірку бухгалтерської звітності за допомогою незалежного аудиту для більшості сільськогосподарських підприємств;
4. Відсутність нормативних даних, які б підходили для ефективного порівняльного аналізу;
5. Висока інфляція, що створює складнощі при аналізі тенденцій, не враховується зміна вартості грошей в часі.

⁹ Удосконалено на підставі [149, 169]

Проте, не дивлячись на всі негативні моменти, в нашій країні найчастіше застосовуються саме ці прийоми аналізу. Тоді як в зарубіжних країнах більшою популярністю користуються такі методи аналізу як маржинальний прийом і прийом дисконтування. У основі першого лежить окремий облік постійних і змінних витрат, а фінансовий результат визначається як різниця між доходами і змінними витратами; у основі другого лежить коефіцієнт дисконтування, який дає можливість визначити нинішню вартість майбутніх грошей.

Існують й вітчизняні новітні підходи до аналізу дохідності (прибутковості) аграрного виробництва та його підвищення. Один з таких запропонований Саблуком П.Т. Він пропонує на першому етапі поділити всі фактори на зовнішні та внутрішні, але сама новітність полягає у підході до підбору цих факторів, аналізі законодавчої складової, змісті та стану впливу фактора, й саме головне – це схема впливу (механізм та інструментарій) [148].

Для встановлення конкретних причин збільшення прибутку до оподаткування в результаті зростання прибутку від реалізації продукції необхідно проаналізувати прибуток від реалізації продукції, який має найбільшу питому вагу в складі прибутку від реалізації. Методика аналізу в усіх випадках однакова: порівнюються фактичні дані з даними попереднього звітного періоду або плану, розраховується загальна сума зміни прибутку від реалізації, після чого розраховуються фактори, які змінили фактичний прибуток від реалізації від базового. На зміну прибутку від реалізації продукції впливають такі фактори:

1. Зміна обсягу реалізованої продукції.
2. Зміна цін.
3. Зміна повної собівартості реалізованої продукції.
4. Зміна структури реалізованої продукції.

Вплив перелічених вище факторів на зміну прибутку від реалізації розраховується:

1. Зміна обсягу реалізованої продукції розраховується шляхом перемноження суми прибутку від реалізації на коефіцієнт перевиконання (невиконання) плану з реалізації продукції.

Коефіцієнт виконання плану з реалізації продукції розраховується як відношення планової собівартості фактично реалізованої продукції до планової собівартості запланованої для реалізації продукції.

2. Вплив зміни цін розраховується як різниця між фактичною виручкою від реалізації продукції і за планом на фактичний обсяг реалізації.

3. Вплив зміни повної собівартості реалізованої продукції розраховується як різниця між фактичною повною собівартістю реалізованої продукції і повною собівартістю реалізованої продукції за планом на фактичний обсяг реалізації.

В одержаній сумі знаходять відображення і зміни цін порівняно з планом на сировину, матеріали, паливо, зміни тарифів на електроенергію. А цей фактор, як відомо, не залежить від діяльності підприємства, і тому в процесі більш детального аналізу він вивчається як самостійний.

4. Вплив на прибуток зміни структури реалізованої продукції розраховується тому, що рівень рентабельності різних видів продукції неоднаковий. При підвищенні в загальному обсязі реалізації (в порівнянні з планом) питомої ваги більш рентабельних товарів прибуток від реалізації збільшується і навпаки.

Дана методика охоплює фактори впливу на кінцевий результат лише першого порядку, тому для пошуку резервів збільшення економічних результатів розрахованих висновків за даною методикою недостатньо.

В ринкових умовах підприємства зацікавлені у випуску більш рентабельної продукції.

Відомо декілька способів розрахунку впливу цього фактора на зміну прибутку від реалізації продукції [104].

1. Порівнюється сума прибутку від реалізації продукції за планом на фактичний обсяг реалізованої продукції з плановим прибутком, який перераховується на коефіцієнт виконання плану з обсягу реалізації.

2. Плановий прибуток перемножується на різницю між коефіцієнтом зростання обсягу реалізованої продукції в оцінці щодо базової собівартості.

Коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції за відпускними цінами розраховується за формулою:

$$K_1 = P_{\text{оф}} : P_{\text{о}}, \text{ де: (1.1)}$$

K_1 - коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції за відпускними цінами;

$P_{\text{оф}}$ - фактично реалізована продукція за відпускними цінами;

$P_{\text{о}}$ - реалізація продукції за відпускними цінами підприємства за базисом.

Коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції в оцінці за базовою собівартістю:

$$K_2 = C_{\text{оф}} : C_{\text{о}}, \text{ де: (1.2)}$$

K_2 - коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції в оцінці за базовою собівартістю;

$C_{\text{оф}}$ - повна собівартість продукції за базисом на фактично реалізовану продукцію;

$C_{\text{о}}$ - повна собівартість продукції за базисом.

3. Цей спосіб розрахунку впливу зміни структури реалізованої продукції здійснюється у такий спосіб: фактична повна собівартість реалізованої продукції перемножується на різницю в рівні рентабельності за планом на фактичний обсяг реалізації і плановим рівнем рентабельності.

Розрахунок впливу цього фактора на зміну прибутку від реалізації продукції можна розрахувати за формулою:

$$\text{ДП} = C_{\text{ф}} \times (P_{\text{роф}} - P_{\text{ро}}), \text{ де: (1.3)}$$

ДП - зміна суми прибутку в результаті структурних змін у складі продукції;

C_f - повна фактична собівартість реалізованої продукції;

$R_{роф}$ - рівень рентабельності за фактичного обсягу реалізації;

$R_{ро}$ - плановий рівень рентабельності реалізованої продукції.

На завершені аналізу складається зведена таблиця, до якої вносяться одержані результати для підбиття підсумків та виявлення «проблемних» напрямів за факторами у діяльності підприємства.

Дана методика дозволяє отримати лише крапкові висновки щодо розмірів збільшення економічних результатів, та не дозволяє комплексно віднайти напрями поліпшення аналізуємих показників.

Схожий підхід до загального аналізу фінансових результатів розроблений у праці Попович П. Я. [137], який стверджує, що сума прибутку, яку одержує підприємство, обумовлена обсягом реалізації продукції, її якістю і конкурентоздатністю на внутрішньому і зовнішньому ринках, асортиментом, рівнем витрат та інфляційних процесів, що неминуче супроводжують становлення ринкових відносин.

Система показників фінансових результатів містить у собі не лише абсолютні, а й відносні показники ефективності господарювання. До них належать показники рентабельності. Розраховують й аналізують загальну рентабельність роботи підприємства, рентабельність продукції і ряд інших показників. Чим вищий рівень рентабельності, тим вища ефективність господарювання підприємств як самостійних товаровиробників.

Звідси головними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є:

- ✓ оцінювання динаміки абсолютних показників фінансових результатів (прибутку і рентабельності):
- ✓ визначення спрямованості і розміру впливу окремих чинників на суму прибутку та рівень рентабельності;
- ✓ виявлення й оцінювання можливих резервів зростання прибутку і рентабельності;
- ✓ аналіз порогу прибутку.

Структурний аналіз прибутку доказує, що основне джерело його формування – прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг). Він є кінцевим результатом діяльності підприємства не лише у сфері виробництва, а й у сфері обігу. Формалізований розрахунок прибутку від реалізації продукції (P) можна подати у такому вигляді:

$$PQ=QR -S-K-U, (1.4)$$

де QR - виручка (нетто) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
(за мінусом ПДВ, акцизів й аналогічних обов'язкових платежів);

S - собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

K - комерційні витрати;

U - управлінські витрати.

В цілому розроблена автором методика споріднена із попереднім автором (також фігурує коефіцієнт зміни обсягу реалізації продукції), однак інструментарій є більш широкого спектру. Завузьким вважає й сам автор такий підхід. У роботі розглянуто методи функціонального детермінованого аналізу прибутку, що базується на розкладанні аналізованого показника на складові елементи, але при цьому не враховували складні зв'язки, які виникають між прибутком та іншими вартісними якісними показниками: продуктивністю праці, фондоддачею, матеріаломісткістю, якістю продукції тощо.

Аналіз системи складних взаємозв'язків між показниками передбачає застосування методів стохастичного аналізу, до яких належать кореляційний і регресивний багаточинникові аналізи.

Точності розрахунків ступеня впливу чинників на результативний показник і одночасно вищої статистичної надійності досягаються шляхом зведення множини вихідних економічних показників до кількох узагальнювальних характеристик, тобто до комплексних чинників (головних компонентів). На основі цих чинників будують регресивне рівняння:

$$Y_i=a_0+a_{i1}F_1+ a_{i2}F_2+ a_iF_i (1.5)$$

де Y_i - результативний показник (прибуток);

a - ваговий коефіцієнт при головному компоненті;

F_i — узагальнювальні чинники (головний компонент).

Виділені у процесі статистичної обробки початкових даних головні компоненти характеризують не просто чинники, а закономірності формування прибутку. Так, якщо в регресивному рівнянні x_5 є показником продуктивності праці, то у регресивному рівнянні, побудованому на головних компонентах, комплексний чинник F_1 включає в себе: x_5 – продуктивність праці, x_6 – чисельність робітників і x_7 – коефіцієнт змінності робітників. Цей комплексний чинник F_1 має нове змістове навантаження і може бути виражений як "рівень використання живої праці". Відповідно, F_2 , що включає фондівдачу й оборотність обігових коштів, характеризує використання основних та оборотних виробничих засобів, а F_3 , що включає матеріаломісткість і суму матеріальних витрат, характеризує рівень використання матеріальних ресурсів.

Вільний член рівняння, побудованого на головних компонентах, характеризує середнє значення прибутку в сукупності, яке аналізують. У результаті розв'язання рівняння регресії, побудованого на головних компонентах, можна визначити величину компонента прибутку тільки завдяки виділенню головних компонентів. Наявність у рівнянні середнього значення прибутку дає змогу провести порівняльний аналіз роботи підприємства за кілька років, встановити динаміку його рентабельності.

Методика регресивного аналізу прибутку й інших вартісних показників потребує достатньої репрезентативності даних. Для цього необхідно використати дані за кілька років. В цьому відображається один з головних недоліків даної методики на практиці.

При використанні методів стохастичного аналізу складних взаємозв'язків рівняння регресії щодо прибутку набуває вигляду лінійного рівняння. Зв'язок чинників з прибутком можна представити у вигляді рівняння виду $Y = a + bx$. Розв'язання рівняння за кожним чинником, що

впливає на прибуток, дає багаточинникову кореляційну модель аналізу прибутку:

$$Y = \sum_{i=1}^n B_i X_i + B_0 \quad (1.6)$$

Після визначення параметрів рівняння можна оцінити ступінь залежності показника прибутку від усіх включених у модель чинників. Як чинники, що впливають на прибуток, беруть до уваги такі показники: витрати на гривню продукції, продуктивність праці, фондвіддача, матеріаломісткість, коефіцієнт змінності, питома вага сертифікованої, нової або модернізованої продукції, оборотність обігових або сукупних активів. Регресивний метод дає змогу виявити такі чинники формування прибутку, які не можна визначити на основі даних форми 1 та 2. Тому його застосування значно розширює і поглиблює можливості вивчення прибутку

Дуже часто в аналізі показники досліджуваного підприємства порівнюються зі середньогалузевими даними чи середніми по міністерству, об'єднанню. Таке порівняння необхідне для більш повної й об'єктивної оцінки діяльності аналізованого підприємства, для вивчення загальних і специфічних факторів, що визначають результати його господарської діяльності. В аналізі застосовується також порівняння різних варіантів рішення економічних задач, що дозволяє вибрати найбільш оптимальний, і тим самим більш повно використовувати можливості виробництва. Особливо широко воно використовується в попередньому аналізі при обґрунтуванні планів і управлінських рішень [149]. Недоліком даної методики є завузьке застосування результатів аналізу з огляду включення в коло впливу кількості факторів.

Порівняння рівнобіжних і динамічних рядів використовується для визначення й обґрунтування форми і напрямку зв'язку між різними показниками. З цією метою числа, що характеризують один з показників, необхідно розташувати в зростаючому чи зворотному порядку і розглянути, як у зв'язку з цим змінюються інші досліджувані показники: зростають чи убувають, і в якому ступені.

В економічному аналізі розрізняють наступні види порівняльного аналізу: горизонтальний, вертикальний, трендовий, а також одномірний і багатомірний.

Горизонтальний порівняльний аналіз використовується для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня досліджуваних показників від базового (планового, минулого періоду, середнього рівня, досягнень науки і передового досвіду).

За допомогою вертикального порівняльного аналізу вивчається структура економічних явищ і процесів шляхом розрахунку питомої ваги частин у загальному цілому (питома вага власного капіталу в загальній його сумі), співвідношення частин цілого між собою, а також вплив факторів на рівень результативних показників шляхом порівняння їхньої величини до і після зміни відповідного фактора.

Трендовий аналіз застосовується при вивченні відносних темпів росту і приросту показників за ряд років до рівня базисного року, тобто при дослідженні рядів динаміки.

При одномірному, порівняльному аналізі зіставлення робляться по одному чи декільком показникам одного об'єкта чи декількох об'єктів по одному показнику.

За допомогою багатомірного порівняльного аналізу проводиться зіставлення результатів діяльності декількох підприємств (підрозділів) по широкому спектрові показників.

Особливої уваги заслуговують багатомірні порівняння, що необхідні в аналізі для комплексної оцінки економічних результатів господарювання виробничих підрозділів, підприємств і т.д. Така задача встає завжди, коли треба дати узагальнюючу порівняльну оцінку результатам господарювання декількох підприємств. Це здійснюють вищі органи керування, а також інвестори для оцінки ступеня фінансового ризику.

Комплексна оцінка господарської діяльності являє собою характеристику діяльності підприємства, отриману в результаті вивчення

сукупності показників, що визначають більшість економічних процесів і містять узагальнюючі дані про результати виробництва. Очевидно, що чим більше показників буде використано для комплексної оцінки, тим більше правильними будуть висновки аналізу, але прагнути до цієї мети потрібно дуже обережно, тому що збільшення кількості показників ускладнює роботу підрахунків по комплексній оцінці і робить її менш ефективною.

Задача комплексної оцінки в теоретичному плані зараз зважується в двох напрямках. Перше – це розробка узагальнюючого (синтетичного) чи інтегрального показника, який би втілював найбільш вагомі сторони господарської діяльності. Досягнення цієї мети приваблює тим, що в підсумку очікується одержання єдиного показника. А це автоматично вирішує задачу оцінки результатів господарювання: перше місце займає підприємство з найбільшою чи найменшою величиною показника, друге – підприємство, що має другий результат, і т.д. Такий інтегральний показник поки не знайдений, а численні дослідження показують труднощі його розробки.

Складність господарської діяльності не дозволяє вирішити проблему й вибрати в інший спосіб з числа узагальнюючих результативних показників який-небудь один у якості інтегрального.

Наприклад, підприємство може мати кращий результат по сумі отриманого прибутку за рахунок кон'юнктурних факторів при зменшенні обсягу виробництва продукції. Візьмемо інший випадок: підприємство перевиконало план по виробництву продукції, але при цьому збільшилася собівартість продукції, зменшилася сума прибутку. Тому узагальнююча оцінка результатів діяльності підприємств звичайно проводиться по цілому комплексі показників. У зв'язку з цим задача звичайно ускладнюється, оскільки субординація підприємств за різними показниками буде неоднаковою. Наприклад за рівнем продуктивності підприємство буде займати перше місце, по собівартості – третє, а за рівнем рентабельності – п'яте і т.д.

Інший напрямок комплексної оцінки – розробка алгоритмів обчислювальних процедур, які б на основі комплексу показників забезпечили однозначну оцінку результатів господарської діяльності. Для рішення цієї задачі досить широко використовуються алгоритми, засновані на методах "суми місць", геометричної середньої і т.д. Але ці методики мають істотний недолік, тому що в них не враховується вагомість визначених показників. Найбільш перспективним підходом є використання методики багатомірного порівняльного аналізу, заснованої на методі відстаней, що дозволяє враховувати не тільки абсолютні величини показників кожного підприємства, але і ступінь їхньої близькості (дальності) до показників підприємства-еталона. У зв'язку з цим необхідно координати порівнюваних підприємств виражати в частках відповідних координат підприємства-еталона, яке приймається за одиницю.

Розглянемо практичну сторону рішення задачі багатомірного порівняльного аналізу.

Етап 1. Визначається система показників, по яких будуть оцінюватися результати господарської діяльності підприємств, збираються дані за цими показниками і формується матриця вихідних даних. Вихідні дані можуть бути представлені як у виді моментних показників, що відбивають стан підприємства на визначену дату, так і темпових показників, що характеризують динаміку діяльності підприємства і представлених у вигляді коефіцієнтів росту. Можливе одночасне вивчення і моментних, і темпових показників.

Етап 2. У вихідній таблиці в кожній графі визначається максимальний елемент, що приймається за одиницю. Потім всі елементи цієї графі (a_{ij}) поділяються на максимальний елемент еталонного підприємства ($\max a_{ij}$). У результаті створюється матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij}):

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}} \quad (1.7)$$

Еталонне підприємство формується звичайно із сукупності однорідних об'єктів, що належать до однієї галузі. Однак це не виключає можливості вибору підприємства-еталона із сукупності підприємств, що належать до різних галузей діяльності, тому що багато фінансових показників порівнянні і для різнорідних об'єктів господарювання.

Якщо з економічної сторони кращим є мінімальне значення показника (наприклад, витрати на гривню товарної продукції), то треба змінити шкалу розрахунку так, щоб найменшому результату відповідала найбільша сума показника.

Етап 3. Всі елементи матриці координат зводяться в квадрат. Якщо задача зважується з урахуванням різної ваги показників, тоді отримані квадрати збільшуються на величину відповідних вагових коефіцієнтів (K), встановлених експертним шляхом, після чого результати складаються по рядках і з отриманої суми вилучається квадратний корінь:

$$R_i = \sqrt{K_1 x_{1j}^2 + K_2 x_{2j}^2 + \dots + K_n x_{nj}^2} \quad (1.8)$$

Етап 4. Отримані рейтингові оцінки (R_j) розміщуються по ранжиру і визначається місце кожного підприємства за результатами господарювання. Перше місце займає підприємство, якому відповідає найбільша сума, друге місце – підприємство, що має наступний результат, і т.д.

Ось деякі переваги пропонованої методики багатомірного порівняльного аналізу.

По-перше, розглянута методика базується на комплексному багатомірному підході до оцінки такого складного явища, як виробничо-фінансова діяльність підприємства.

По-друге, вона враховує реальні досягнення всіх підприємств-конкурентів і ступінь їхньої близькості до показників підприємства-еталона.

По-третє, пропонована методика робить кількісно вимірною оцінку надійності ділового партнера, засновану на результатах його минулої і поточної діяльності, що дозволяє уникнути суб'єктивізму і більш реально оцінювати рейтинг підприємств.

Важлива умова, яку потрібно дотримувати при аналізі, – необхідність забезпечення порівнянності показників, оскільки порівнювати можна тільки якісно однорідні величини. При цьому повинні бути враховані наступні вимоги:

- ✓ єдність об'ємних, вартісних, якісних, структурних факторів;
- ✓ єдність проміжків чи моментів часу, за які були обчислені порівнювані показники;
- ✓ порівнянність вихідних умов виробництва (технічних, природних, кліматичних і т.д.);
- ✓ єдність методики обчислення показників і їхнього складу.

Однак більшість вимог до виконання викликає певні труднощі. Непорівнянність не одразу може бути помічена аналітиком, а її досягнення вимагає дійсних зусиль.

Поєднавши факторний аналіз прибутку з розрахунком комплексного показника отримуємо вихідний матеріал для побудови подальшої аналітичної роботи за напрямом дослідження.

Розробки в області факторного аналізу, які ведуться з початку 20 століття, мають велике значення для розширення можливостей використання аналітичних коефіцієнтів для внутрішнього аналізу і управління.

Перш за все це відноситься до розробки в 1919 році схеми факторного аналізу, запропонованої фахівцями фірми Дюпон (The DuPont System of Analysis). До цього часу достатньо широкого поширення набули показники рентабельності продажів і оборотності активів. Проте ці показники використовувалися самі по собі, без ув'язки з чинниками виробництва. У моделі фірми Дюпон вперше декілька показників було пов'язано разом і приведено у вигляді трикутної структури, у вершині якої знаходиться коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу ROA як основний показник, що характеризує віддачу та отримується від засобів, вкладених в діяльність підприємства, а в його основі два факторні показники – рентабельність продажів NPM і ресурсовіддача TAT.

В основу даної моделі була закладена жорстко детермінована залежність:

$$\frac{P_n}{A} = \frac{P_n}{S} \times \frac{S}{A}, \text{ де: (1.9)}$$

P_n - чистий прибуток;

A - сума активів підприємства;

S - (об'єм виробництва) виручка від реалізації.

Початкове представлення моделі Дюпон представлено на рисунку 1.11:

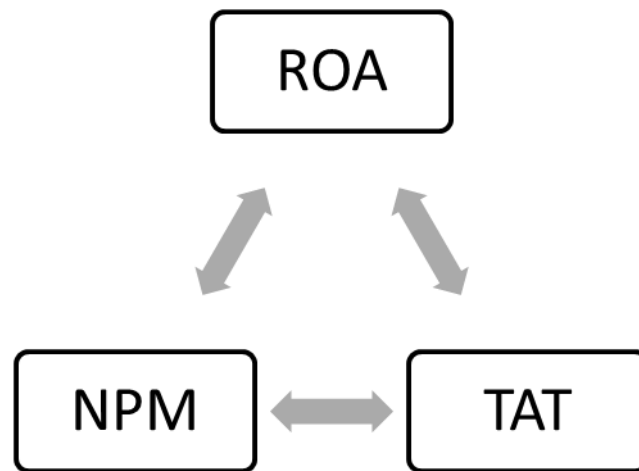

Рисунок 1. 11. Схема моделі Дюпона

У теоретичному плані фахівці фірми Дюпон не були новаторами; вони використовували автентичну ідею взаємозалежних показників, висловлену вперше Альфредом Маршаллом і опубліковану їм в 1892 році в книзі “Елементи галузевої економіки”. Проте їх заслуга безумовна, оскільки раніше ці ідеї на практиці не застосовувалися.

Надалі ця модель була розгорнена в модифіковану факторну модель, представлену у вигляді деревовидної структури, у вершині якої знаходиться показник рентабельності власного капіталу (ROE), а в основі – ознаки, що характеризують чинники виробничої і фінансової діяльності підприємства. Основна відмінність цих моделей полягає в більш детальному виділенні чинників і зміні пріоритетів щодо результативного показника. Треба сказати, що моделі факторного аналізу, запропоновані фахівцями фірми Дюпон,

досить довго залишалися незатребуваними, і лише останнім часом їм почали приділяти увагу.

Математичне представлення модифікованої моделі Дюпон має вигляд:

$$P_{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВР}} \times \frac{\text{ВР}}{\text{А}} \times \frac{\text{А}}{\text{ВК}}, \text{ де: (1.10)}$$

$P_{\text{ВК}}$ - рентабельність власного капіталу;

ЧП - чистий прибуток;

А - сума активів організації;

ВР - виручка від реалізації.

ВК - власний капітал підприємства.

З представленої моделі видно, що рентабельність власного капіталу залежить від трьох чинників: рентабельності продажів, оборотності активів і структури авансованого капіталу. Значущість виділених чинників пояснюється тим, що вони в певному значенні узагальнюють всі сторони господарської діяльності підприємства, його статику і динаміку, зокрема бухгалтерську звітність: перший чинник узагальнює форму №2 «Звіт про фінансові результати», другий – актив балансу, третій – пасив балансу.

Тепер охарактеризуємо кожен з основних показників, що входять в модель Дюпон.

Рентабельність власного капіталу розраховується за формулою:

$$P_{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧП}}{(\text{ВЗ}_{\text{пп}} + \text{ВЗ}_{\text{кп}}) / 2}, \text{ де: (1.11)}$$

$\text{ВЗ}_{\text{пп}}$ - величина власних засобів на початок періоду;

$\text{ВЗ}_{\text{кп}}$ - величина власних засобів на кінець періоду.

У практиці аналізу застосовується безліч показників ефективності роботи підприємства. Показник рентабельності власного капіталу вибраний тому, що він є найбільш важливим для власників підприємства. Він характеризує прибуток, який власники отримують з гривні вкладених в підприємство засобів. Цей коефіцієнт враховує такі важливі параметри, як платежі по відсотках за кредит і податок на прибуток.

Оборотність активів (ресурсовіддача). Формула для розрахунку показника має вигляд:

$$O_A = \frac{BP}{(A_{пп} + A_{кп})/2}, \text{ де: (1.12)}$$

BP - виручка від реалізації за розрахунковий період;

A_{пп} - величина активів на початок періоду;

A_{кп} - величина активів на кінець періоду.

Цей показник можна інтерпретувати дwoяко. З одного боку, оборотність активів відображає, скільки разів за період обертається капітал, вкладений в активи підприємства, тобто оцінює інтенсивність використання всіх активів незалежно від джерел їх виникнення. З іншого боку, ресурсовіддача показує, скільки гривень виручки підприємство має з гривні, вкладеного в активи. Зростання даного показника говорить про підвищення ефективності їх використання.

Рентабельність продажів також є одним з найважливіших показників ефективності діяльності підприємства. Він розраховується наступним чином:

$$P_{пр} = \frac{ЧП}{BP} \text{ (1.13)}$$

Цей коефіцієнт показує, яку суму чистого прибутку отримує підприємство з кожної гривні проданої продукції. Іншими словами, скільки засобів залишається у підприємства після покриття собівартості продукції, виплати відсотків по кредитах і сплати податків. Показник рентабельності продажів характеризує найважливіший аспект діяльності підприємства – реалізацію основної продукції, а також дозволяє оцінити частку собівартості в продажах.

Перш ніж перейти власне до факторного аналізу, зробимо ряд важливих обмовок, що стосуються сфери застосування моделі Дюпон.

Аналізуючи рентабельність власного капіталу в просторово-часовому аспекті, необхідно враховувати три важливі особливості цього показника, істотні для формулювання обґрунтованих висновків.

Перша пов'язана з тимчасовим аспектом діяльності комерційної організації. Коефіцієнт рентабельності продажів визначається результативністю роботи звітного періоду; вірогідний і планований ефект довгострокових інвестицій він не відображає. Наприклад, коли господарюючий суб'єкт здійснює перехід на нові перспективні технології або види продукції, що вимагають великих інвестицій, показники рентабельності можуть тимчасово знижуватися. Проте якщо стратегія була вибрана вірно, понесені витрати надалі окупляться, і в цьому випадку зниження рентабельності в звітному періоді не означає низької ефективності роботи підприємства.

Друга особливість визначається проблемою ризику. Одним з показників ризику є коефіцієнт фінансової залежності – чим вище його значення, тим більше виникає ризиків з різних позицій.

Таким чином, необхідно враховувати взаємозв'язки між чинниками, які прямо не відбиті в моделі Дюпон. Наприклад, виходячи тільки з математичної формули моделі, може здатися, що нескінченне збільшення фінансового важеля призводитиме до такого ж нескінченного збільшення рентабельності власного капіталу. Проте при збільшенні частки позикових засобів в авансованому капіталі зростають і виплати за користування кредитами. Внаслідок цього зменшується чистий прибуток і підвищення рентабельності власного капіталу не відбувається. Крім того, не можна не враховувати фінансовий ризик, супроводжуючий використання позикових джерел.

Третя особливість пов'язана з проблемою оцінки. Чисельник і знаменник коефіцієнта рентабельності власного капіталу виражені в грошових одиницях різної купівельної спроможності. Прибуток – динамічний показник, він відображає результати діяльності і рівень цін, що склався, на товари і послуги в основному за минулий період. На відміну від прибутку, власний капітал складається протягом ряду років. Він виражений в

обліковій оцінці, яка може сильно відрізнятись від поточної ринкової вартості.

Крім того, облікова оцінка власного капіталу не відображає майбутніх доходів підприємства. Далеко не все може бути відбито в балансі, наприклад, престиж фірми, торгова марка, новітні технології, висока кваліфікація персоналу не мають адекватної грошової оцінки в звітності. Таким чином, ринкова ціна фондів та активів підприємства може сильно перевищувати облікову вартість, і в цьому випадку високе значення рентабельності власного капіталу не означає високої віддачі на капітал, що інвестується у підприємство. Тому слід брати до уваги ринкову вартість.

Призначення моделі Дюпон – виявити чинники, що визначають ефективність функціонування господарства, оцінити ступінь їх впливу і тенденції, що складаються, в їх зміні і значущості. Ця модель використовується і для порівняльної оцінки ризику інвестування або кредитування даного підприємства.

Всім чинникам моделі і по рівню значущості, і по тенденціях зміни властива галузева специфіка, яку аналітик повинен враховувати. Так, показник ресурсовіддачі може мати відносно невисоке значення у високотехнологічних галузях, що відрізняються капіталоемністю, навпаки, показник рентабельності господарської діяльності в них буде відносно високим. Високе значення коефіцієнта фінансової залежності можуть дозволити собі підприємства, що мають стабільне і прогнозоване надходження грошей за свою продукцію. Це ж відноситься до підприємств, що мають велику частку ліквідних активів. Отже, залежно від галузевої специфіки, а також конкретних господарських умов, що склалися на даному підприємстві, воно може робити ставку на той або інший чинник підвищення рентабельності власного капіталу.

Показники рентабельності власного капіталу, які виступають основним підґрунтям формування прибутковості сільськогосподарського підприємства, спонукають до більш поглибленого дослідження особливостей формування

власного капіталу. Аналіз складової прибутковості власного капіталу дає можливість знайти резерви росту ефективності капіталу підприємства.

Поєднавши позитивні складові наведених методик автором розроблена факторна модель для сільськогосподарських підприємств, яка базується на засадах індексної мультиплікативної моделі, що дозволяє проводити оцінку можливостей збільшення кінцевих економічних результатів діяльності підприємства. Модель має такий математичний вираз:

$$(R) = (a) \times (b) \times (v) \times (z) \times (d) \times (e) \text{ де: (1.14)}$$

R - прибутковість власного капіталу;

a - співвідношення обігових засобів та власного капіталу;

b - оборотність обігових активів;

v - кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації;

z - фондоозброєність;

d - фондівіддача;

e - рентабельність продаж.

Склад обраних факторів моделі пояснюється тим, що дані показники характеризують результативність та ефективність діяльності підприємства – економічний результат, у створенні якого беруть участь всі фактори виробництва. До того ж саме такий склад відповідає умові виконання рівняння.

Отже, ступінь потенційних можливостей підприємства по розширенню обсягу збуту за рахунок власних коштів можна оцінити з урахуванням вище перерахованих показників, об'єднавши їх у факторну модель прибутковості власного капіталу:

$$\frac{ЧП}{ВК} = \frac{ОА}{ВК} \times \frac{ЧД}{ОА} \times \frac{Ч}{ВП} \times \frac{ОЗ}{Ч} \times \frac{ВП}{ОЗ} \times \frac{ЧП}{ЧД}, \text{ де: (1.15)}$$

ЧП - чистий прибуток;

ВК - власний капітал;

ОА - обігові активи;

ЧД - чистий дохід (виручка від реалізації);

ОЗ - основні засоби;

Ч - чисельність працівників;

ВП – валова продукція.

Валова продукція — це вартість усієї виробленої у звітному періоді продукції, незалежно від ступеня її виготовлення.

Валова продукція охоплює товарну продукцію, зміну залишків незавершеного виробництва протягом розрахункового періоду, вартість сировини й матеріалів замовника та деякі інші елементи залежно від галузевих особливостей виробничої діяльності підприємства.

Розрахунок вартості валової продукції в даному випадку має наступний вид:

$$ВП = ТП + ЗНВ_{кп} - ЗНВ_{пн}, \text{ де: (1.16)}$$

ВП - валова продукція, тис. грн.;

ТП - товарна продукція, що була реалізована за рік (чистий дохід (виручка) від реалізації), тис.грн.

$ЗНВ_{кп}$ і $ЗНВ_{пн}$ - вартість залишків незавершеного виробництва відповідно на кінець і початок планового періоду, тис. грн.

Відносна форма аналізу впливу зазначених показників на динаміку прибутковості власного капіталу має вигляд індексної моделі:

$$\frac{r_1}{r_0} = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times e_1 \times z_1 \times d_1 \times e_1}{\sum a_0 \times b_0 \times e_0 \times z_0 \times d_0 \times e_0} \quad (1.17)$$

або у скороченому записі

$$I_r = I_a \times I_b \times I_e \times I_z \times I_d \times I_e, \text{ де: (1.18)}$$

I_r - індекс прибутковості власного капіталу;

I_a - індекс співвідношення обігових засобів та власного капіталу;

I_b - індекс оборотності обігових активів;

I_e - індекс кількості сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації;

I_z - індекс фондоозброєності;

I_d - індекс фондівдачі;

I_e - індекс рентабельності продажів.

Різниця між чисельником і знаменником моделі показує абсолютний приріст (або зменшення) рентабельності власного капіталу, тобто змінювання власного капіталу.

$$\Delta y = \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_1 - \sum a_0 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 \quad (1.19)$$

Методом взаємозалежного впливу аналізованих показників визначено зміну результативного показника за рахунок впливу кожного чинника за допомогою наступних субіндексів:

$$I_a = \frac{\sum a_1 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0}{\sum a_0 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0} \quad (1.20)$$

$$I_b = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0}{\sum a_1 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0} \quad (1.21)$$

$$I_v = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_0 \times d_0 \times e_0}{\sum a_1 \times b_1 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0} \quad (1.22)$$

$$I_r = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_0 \times e_0}{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_0 \times d_0 \times e_0} \quad (1.23)$$

$$I_d = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_0}{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_0 \times e_0} \quad (1.24)$$

$$I_e = \frac{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_1}{\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_0} \quad (1.25)$$

Для визначення абсолютного відхилення – впливу кожного окремого фактору – необхідно розрахувати різницю між чисельником і знаменником по кожному відповідному субіндексу, що охарактеризує абсолютний приріст або зменшення рентабельності власного капіталу.

$$\Delta U_a = \sum a_1 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 - \sum a_0 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 \quad (1.26)$$

$$\Delta U_b = \sum a_1 \times b_1 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 - \sum a_1 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 \quad (1.27)$$

$$\Delta УВ = \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_0 \times d_0 \times e_0 - \sum a_1 \times b_1 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0 \quad (1.28)$$

$$\Delta УГ = \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_0 \times e_0 - \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_0 \times d_0 \times e_0 \quad (1.29)$$

$$\Delta УД = \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_0 - \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_0 \times e_0 \quad (1.30)$$

$$\Delta Уе = \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_1 - \sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_0 \quad (1.31)$$

Усі запропоновані показники оцінки прибутковості підприємства обчислюються за типовими формами бухгалтерської звітності, що важливо для оперативних розрахунків. Крім того, це дозволяє вести автоматизований розрахунок показників на базовому програмному забезпеченні автоматизованої системи обліку на сільськогосподарському підприємстві.

Запропонована модель досить мобільна і відповідає таким вимогам:

- ✓ Модель враховує головні сторони виробничо-господарського процесу, у різній послідовності включаються до розрахунків та аналізу складові капіталу і показники ефективності їх використання (фондовіддача, трудомісткість, фондоозброєність і рентабельність обігових активів), враховує вплив трудового потенціалу підприємства а також надає можливість дослідити рівень прибутковості підприємства в цілому.
- ✓ За допомогою певних перетворень моделі, стає очевидним той факт, що у своїй сукупності права частина рівняння характеризує вплив мультиплікатора власного капіталу, ресурсовіддачі підприємства та показника рентабельності продажів, а ліва – прибутковість власного капіталу. Тобто дане рівняння виступає умовою підвищення прибутковості власного капіталу та поліпшення економічних результатів.

Висновки до розділу 1

На відміну від адміністративно-планової економіки, реалії ринкових умов та відносин на передньому плані, в авангарді, для підприємства виступає завдання отримання прибутку. Головною ж метою діяльності є досягнення позитивного значення прибутку – економічних результатів. Прибуток надає підприємству потенціал для самофінансування, покриття матеріальних і соціальних потреб власника капіталу та робітників підприємства. Прибуток виступає в якості інтегрованого показника, що відображає кінцеві економічні та фінансові результати діяльності підприємства.

Основними економічними результатами діяльності сільськогосподарського підприємства є обсяг виробленої й реалізованої продукції, валовий дохід, прибуток, вартість майнового комплексу підприємства. Економічні результати роботи підприємства залежать від конкурентоздатності, затребуваності його продукції (робіт, послуг), рівня рейтингу, діловій активності й діловій репутації. Економічні результати господарської діяльності підприємства відбивають у цілому ефективність використання його економічного потенціалу, що включає кадровий, технічний, виробничий і фінансовий потенціал і характеризує загальні можливості, а також конкретні види економічної діяльності підприємства.

Обсяг реалізованої продукції безперечно є основним економічним результатом господарської діяльності підприємства. Це показник зведеного характеру, що характеризує загальні результати економічної діяльності підприємства. Виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) є основним джерелом надходження фінансових коштів. Процес матеріального виробництва завершується доведенням готового продукту до споживача шляхом реалізації виготовленої продукції (робіт, послуг). Реалізація продукції є одним з основних показників успішності завершення процесу виробництва й у той же час являє собою закінчену стадію кругообігу засобів

підприємства, що має величезне значення для його нормальної господарської діяльності та відображує економічні результати діяльності сільськогосподарського підприємства.

Сформульовано власне пертинентне визначення економічних результатів – вони ідентифіковані, з одного боку, як форма сумарного чистого доходу господарюючого суб'єкта, що включає додатковий і частину необхідного продукту, у створенні якого беруть участь всі фактори виробництва, включаючи підприємницькі ресурси й сферу обігу. З іншого боку, вони є складною багатофакторною категорією, що відрізняються динамічною й полікритеріальною причинно-ієрархічною структурою, як результат функціонування складної системи економічних відносин, що виникають на всіх стадіях відтворювального процесу із приводу створення, розподілу, обміну й споживання зробленого господарюючими суб'єктами продукту.

Розкрито економічну сутність поняття прибутку через основні його функції.

Досліджено та встановлено основні теоретичні складові задіяння принципу біфуркації. Даний підхід дозволяє застосовувати наукові вишукування на базі існуючих поліваріативних напрямів, за дотриманням пріоритетності досягнення позитивного кінцевого результату,

Розроблено на основі існуючих методик власна, яка дозволяє провести оцінку резервів збільшення економічних результатів на засадах принципу біфуркації. Дана методика передбачає процес управління формування розміром прибутку через обчислення та врахування зміни рівня продуктивності основної та побічної сільськогосподарської продукції у системі виробництва аграрного підприємства за умови чіткої структуризації її елементів.

Елементи наукової новизни даного розділу відображено в авторських роботах – [15, 16, 18, 21].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз процесу формування економічних результатів діяльності сітьськогосподарських підприємств

Економічні результати є універсальною економічною категорією ефективності діяльності будь-якого підприємства і яка є ключовим об'єктом наукових досліджень. Категорія «економічні результати» враховує обидві сторони двоєдиного завдання: скільки одержано і якою ціною досягнуто.

Сітьськогосподарські підприємства України докладають багато зусиль для досягнення позитивних економічних результатів своєї діяльності та як наслідок – отримання прибутку. Виробництво саме сітьськогосподарської продукції для будь-якої країни є однією з найголовніших складових забезпечення повноцінного та нормального функціонування держави та нації.

За офіційними даними Держкомстату в останні роки в структурі сітьськогосподарського виробництва превалює рослинництво з долею у 70%, коли ще у 2000 ця цифра складала 61,5%. При цьому у рослинництві домінує виробництво зернових та зернобобових – 26,5% та технічних культур – 21%, а в тваринництві сітьськогосподарські тварини (вирощування) – 14,1% та молоко – 11,2%. Тобто виробництво саме цих видів продукції забезпечують основні надходження до економіки держави з боку аграрного сектору. Тому пропонуємо подальші дослідження зосередити саме на цих видах продукції. В таблиці 2.1 наведені дані по основних економічних показниках вказаних видів продукції у динаміці.

Таблиця 2.1

Загальні значення економічних показників за основними видами
виробництва сільськогосподарської продукції в Україні

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ¹⁰	2015 ¹⁰	2015 до 2008, +/-
Площа, тис. га / Поголів'я, тис. гол.									
Зернові та зернобобові	15636	15837	15090	15724	15449	16210	14801	14739	-897
Соняшник	4306	4232	4572	4739	5194	5051	5257	5105	799
ВРХ	2223	2089	1863,2	1843,6	2091,6	2025,2	1621,3	1583,7	-639,3
Свині	6526	7576	7960,4	7373,2	7576,7	7922,2	7350,7	7079	553,0
Корови	2856	2737	2631,2	2582,2	2554,3	2508,8	2262,7	2166,6	-0,7
Виробництво продукції, тис. т									
Зернові та зернобобові	53290	46028	39271	56747	46216	63051	63859	60126	6836
Соняшник	6526	6364	6772	8671	8387	11051	10134	11181	4655
М'ясо ВРХ	480	454	427,7	399,1	388,5	427,8	412,7	384	-96
М'ясо свиней	590	526	631,2	704,4	700,8	748,3	742,6	759,7	169,7
Молоко	11853	11681	11249	11086	11378	11488	11133	10615	-1238
Рівень рентабельності, %									
Зернові та зернобобові	16,4	7,3	13,9	8,1	15,8	2,4	25,7	42,6	26,2
Соняшник	18,4	41,4	64,7	46,3	44,9	28,2	36,7	78,4	60,0
М'ясо ВРХ	-24,1	-32,9	-35,9	-25,8	-28,3	-41,3	-34,5	-16,9	7,2
М'ясо свиней	0,3	12,1	-7,8	-3,4	1,8	0,2	5,6	12,6	12,3
Молоко	4,1	1,4	17,9	19,1	1,8	13,1	11,1	12,7	8,6

Виходячи з наведених даних можна констатувати, що за досліджуваний період значення всіх показників у натуральному вираженні знаходяться приблизно на одному рівні. Однак найбільшого занепокоєння визиває показники з виробництва м'яса ВРХ та молока – скоротилося і поголів'я і виробництво. До того ж рівень рентабельності саме з виробництва м'яса ВРХ за весь період не набуває позитивного значення. Слід окремо зауважити

¹⁰ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

тенденцію по соняшнику. Його площа значно зросла – на майже 800 тис. га, коли зернові та зернобобові навпаки скоротилися майже на 900 тис. га. Хоча виробництво та економічна ефективність обох культур залишається на досить високому рівні.

Отже, у сучасних економічних умовах виробнича діяльність кожного господарюючого суб'єкта є предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин (організацій і осіб), зацікавлених в результатах його діяльності. На підставі доступної їм звітно-облікової інформації вказані особи прагнуть оцінити загальне економічне положення підприємства. Основним інструментом для цього служить економічний аналіз основних показників діяльності. Головною метою такого аналізу є зведення невеликого числа ключових параметрів до одного комплексного коефіцієнта, що надає можливість розробити об'єктивну і точну картину економічного стану підприємства.

Для цілей управління діяльністю власне облікової інформації недостатньо. Так, цифри, що характеризують об'єм реалізації, чистий прибуток, стають наочними порівняно з розміром земельного фонду, а величина отриманого доходу, безумовно, важлива сама по собі – в зіставленні з витратами.

З класичної економічної теорії відомо, що в процесі сільськогосподарського виробництва, беруть участь три фактори — земля, праця і капітал. Вони формують вартість створюваного продукту, тісно взаємопов'язані між собою, а тому неврахування будь-якого з них спотворює дійсний економічний ефект виробництва і не забезпечує нормальний процес його відтворення.

Для проведення дослідження економічних результатів сільськогосподарських підприємств Луганської області було, перш за все, визначено вибірку підприємств-носіїв інформації. Для цього було проведено групування підприємств. До складу показників для розрахунку комплексного коефіцієнту економічної результативності (Ккер) нами було обрано найбільш

значимі показники діяльності аграрних підприємств, що характеризують економічну складову діяльності: забезпеченість людськими та земельними ресурсами, рівень витрат на одиницю площі та на одного робітника, економічну результативність у відносному вираженні. До речі, у склад Кер можуть бути обрані будь-які показники діяльності, що відображають результати діяльності та відповідають поставленим цілям та задачам аналітика.

На першому етапі були визначені первинні дані по дослідженій сукупності: землезабезпеченість, га/люд.; виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.; витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.; окупність витрат, %.

На другому етапі проведена заміна їх нормованими за середнім значенням рівнянь, що дозволило для кожного підприємства розрахувати середню арифметичну величину. На третьому етапі на основі узагальненої ознаки середніх величин розподілено сільськогосподарські підприємства на групи. У такий спосіб узагальнена ознака групується за визначеними інтервалами та створює наступний розподіл сільськогосподарських підприємств (Додаток Б, табл. Б.1). Аналогічне дослідження було проведено і за 2009-2015 роки та отримано наступний розподіл (Додаток Б, табл. Б.2 – Б.8). Як видно, групи 7-9 вийшли слабко заповненими і для нормального розподілу підприємства у цих групах варто об'єднати. У результаті було отримано 7 груп підприємств (табл. 2.2). Звернемо увагу на значення обраних показників всередині груп. Помітно виділяються три групи (3,4,5) до складу яких увійшла найбільша кількість підприємств, в загальному підсумку це 68% від загальної сукупності.

Пропонуємо подальший аналіз та увагу приділити саме цим групам підприємств. Складемо загальну характеристику цих груп, в першу чергу спираючись на показник землезабезпеченості та окупності витрат. Найбільша кількість підприємств, знаходиться у 4-й групі. На другому та третьому місцях також знаходяться відповідно 5 та 3 група.

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2008 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	11	29,75	88,11	3,9	62,23
2	21	43,78	95,56	5,7	83,69
3	63	53,20	116,84	7,25	101,93
4	75	68,47	132,95	8,4	113,48
5	66	81,82	147,54	11,02	117,81
6	37	86,84	169,03	12,45	138,74
7	26	154,6	230,79	13,17	117,22
Середня	299	74,58	142,72	9,28	111,36

Результати досліджень свідчать про наявність прямого зв'язку між результативним показником та досліджуваними факторами. В середньому на одну людину по сільськогосподарських підприємствах у 2008 році припадає близько 76 га та майже 10 тис. грн. на рік на оплату праці. Коли середні виробничі витрати на 100 га сільськогосподарських угідь складають майже 1,5 сотні тис. грн., а на одну гривню витрат в середньому припадає трохи більше 10 копійок.

Виходячи з проведеного аналізу можна констатувати достатній рівень інтенсивності діяльності сільськогосподарських підприємств області. Кількість підприємств у 2009 році що бере участь у дослідженні, виходячи з первинних даних, збільшилась у порівнянні з 2008 роком та складає вже 312 підприємств (Додаток Б, табл. Б.2).

У 2009 році до аналізованої сукупності знеособлених даних увійшло 312 підприємств. Групи 8 та 9 невеликі для даного розподілу, тому пропонуємо об'єднати їх. В результаті отримано наступні середні показники по групам (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2009 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	10	44,38	69,10	3,97	65,12
2	15	45,15	94,03	5,29	93,26
3	64	58,90	107,98	7,80	99,72
4	77	70,24	132,44	9,55	108,64
5	71	84,05	153,95	11,29	113,61
6	31	108,39	163,00	12,81	120,91
7	20	128,78	199,16	12,68	131,38
8	13	164,06	256,63	13,89	127,66
9	11	266,65	463,42	13,33	110,5
Середня	312	87,43	152,40	10,04	109,32

Дані таблиці підтверджують висновки попередніх розрахунків, тобто в цілому спостерігається пряма залежність між результативною ознакою та обраними факторами. Виключенням є дані останніх 2 груп по окупності витрат, значення якої скоротилося зі 131,38 до 110,5%. Також скоротилося по дев'ятій групі, відносно до середнього значення попередньої групи, значення витрат на оплату праці в розрахунку на одну людину, що може бути охарактеризовано як зменшення трудомісткості. Однак це зменшення є досить несуттєвим у порівнянні із значеннями по всіх групах.

Проведемо групування сільськогосподарських підприємств за 2010 рік (Додаток Б, табл. Б.3). Досліджуючи 2010 рік було отримано 9 груп. Як бачимо останні 7 та 8 групи є слабо заповненими, тому пропонуємо їх об'єднати. Звідси отримаємо наступний розподіл підприємств (табл.2.4). В результаті об'єднання вказаних груп, які увійшли до складу сьомої групи, спостерігається пряма залежність між комплексним коефіцієнтом економічного потенціалу та факторами.

Таблиця 2.4

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2010 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	8	41,69	67,90	5,41	85,87
2	18	59,50	97,83	5,58	103,50
3	80	63,17	134,97	9,56	113,94
4	99	69,84	178,48	11,97	127,17
5	57	103,19	180,18	13,22	137,25
6	26	120,93	214,36	15,34	143,45
7	10	178,68	197,23	18,88	137,09
8	13	232,84	475,05	14,39	153,06
Середня	311	86,39	177,5	11,65	126,15

В цілому за 2010 рік ситуація аналогічна, однак виділяється зниження витрат по 7 групі, у порівнянні з попередньою групою. І поряд з цим знизився відносний показник інтенсивності діяльності – окупність витрат. Це може пояснюватися випередженням темпів зниження доходів від реалізації над темпами зниження витрат. До того ж в цю групу, навіть після об'єднання, увійшло лише 10 підприємств. Восьма група взагалі має зворотні значення відносно інших груп: витрати на одиницю площі найбільші – майже півмільйона гривень, при цьому витрата на оплату праці лише 14,39 грн на людину. Однак слід зауважити і найбільший рівень окупності витрат – 53 копійки прибутку від реалізації на гривню витрат. В середньому по даному року В усьому іншому даний розподіл не випадає із загальної тенденції по рокам.

В 2011 році кількість підприємств що увійшла до розподілу декілька зменшилась, однак також знаходиться близько 300 сільськогосподарських підприємств – 299 (Додаток Б, табл. Б.4). Як бачимо останні 2 групи є слабо заповненими, тому пропонуємо їх об'єднати. Звідси отримаємо наступний розподіл (табл. 2.5).

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2011 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	11	42,25	78,85	6,36	80,67
2	22	61,25	131,83	8,85	90,28
3	65	70,22	160,47	11,00	114,98
4	72	71,52	205,92	14,38	132,36
5	83	94,57	250,07	15,19	137,03
6	29	107,86	253,61	20,89	150,39
7	10	148,01	281,65	19,44	153,60
8	7	229,68	264,02	30,80	126,93
Середня	299	86,04	206,28	14,42	127,26

В 2011 році результати групування аналогічні попереднім рокам: спостерігається пряма залежність між результативною ознакою та обраними факторами. Однак на даному етапі дослідження вже можна констатувати явне відхилення по залежності в усіх роках по останній групі підприємств. Незважаючи на невелику кількість підприємств, що входять до складу цих груп, значення по всіх факторах значно відрізняються від основного розподілу як по рокам так і всередині років та випадають з прямої залежності між результативним показником та факторами. Зокрема показники землезабезпеченості та витрат на оплату праці зворотньопропорційні. Тобто завеликі, відносно попередніх груп, значення землезабезпеченості та відносно низькі витрати на оплату праці в розрахунку на одного працівника (окрім 2011 року – 30,80 грн./люд.). Це можна пояснити тим фактом, що до складу цих груп увійшли великі підприємства з достатнім рівнем забезпечення сільськогосподарською технікою та відносно невеликою кількістю працівників.

Основні взаємопов'язані показники, що формують економічний результат, по цих групах також виділяються на загальному фоні. Тобто

зависокі виробничі витрати на 100 га сільськогосподарських угідь і як закономірний наслідок низькі показники віддачі реалізації продукції.

У 2012 році кількість сільськогосподарських підприємств що увійшла до групування дещо скоротилася – до 293 (Додаток Б, табл. Б.5). Як бачимо останні 2 групи є слабо заповненими, тому пропонуємо їх об'єднати. Звідси отримаємо наступний розподіл (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2012 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	9	35,95	72,46	8,76	71,12
2	21	62,22	131,86	10,83	95,60
3	57	69,35	162,50	13,47	120,78
4	73	71,62	202,44	16,00	131,12
5	77	95,26	238,88	17,52	142,26
6	37	103,98	248,44	20,14	142,39
7	13	145,39	236,83	19,94	149,69
8	6	199,36	246,88	24,52	122,62
Середня	293	87,89	208,34	16,16	130,00

В 2012 році результати групування аналогічні висновкам за попередні роки, тобто між результативною та факторними ознаками спостерігається прямий зв'язок. Основна кількість сільськогосподарських підприємств входить до 3, 4 та 5 групи. Як і по результатам групування попередніх років окремо виділяються за всіма показниками останні дві групи.

В 2013 році кількість підприємств що увійшла до розподілу складає 297 сільськогосподарських підприємств (Додаток Б, табл. Б.6). Перші та останні 2 групи є слабо заповненими, тому пропонуємо їх об'єднати. Звідси отримаємо наступний розподіл (табл. 2.7).

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2013 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	8	75,13	105,86	5,20	90,65
2	27	51,77	198,15	10,47	98,26
3	48	76,58	230,42	12,65	102,78
4	101	78,02	292,76	16,88	107,91
5	66	83,22	335,21	19,80	119,33
6	31	102,28	401,21	23,10	123,06
7	16	137,99	382,70	27,33	134,87
Середня	297	82,22	296,64	16,98	110,86

У 2013 році також спостерігається визначена залежність між групувальною ознакою та обраними показниками. Однак слід відзначити нетипове значення землезабезпеченості у першій групі, яке випадає з визначеної залежності. В цілому ж всі показники мають, що увійшли до розрахунку комплексного коефіцієнта збільшуються в кожній наступній групі. Розподіл підприємств також аналогічний до попередніх років.

Статистичні дані за 2014 рік по сільськогосподарських підприємствах Луганської області зазнали значного скорочення. Кількість підприємств, що було взято до розрахунку, складає лише 162. Перші та останні 2 групи є слабо заповненими, тому пропонуємо їх об'єднати (Додаток Б, табл. Б.7). Звідси отримаємо наступний розподіл (табл. 2.8).

Відповідно до змін у кількісному виразі, відбуваються і якісні зміни по розподілу у співставленні з попередніми роками. Особливо це стосується показника землезабезпеченості, який коливається у перших чотирьох групах. Це ще раз підтверджує гостру необхідність повернення непідконтрольних територій до складу України у межах адміністративних та державних кордонів визнаних у відповідних міжнародних документах. Що стосується

інших трьох показників ефективності діяльності, то вони також збільшуються із зростанням комплексного коефіцієнта. Лише окупність витрат зазнає деякого коливання і поступово зменшується. Однак не виходить за межі прибутковості.

Таблиця 2.8

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2014 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	7	71,48	138,97	7,14	93,83
2	11	86,94	207,06	10,29	105,70
3	25	61,99	307,64	15,17	116,97
4	40	67,75	351,52	18,99	125,16
5	44	94,42	377,45	21,04	124,61
6	15	109,48	366,75	22,85	149,31
7	12	137,44	434,44	23,23	139,61
8	8	154,99	473,72	34,56	131,51
Середня	162	87,95	346,82	19,29	124,81

У 2015 році кількість сільськогосподарських підприємств в офіційних статистичних даних суттєво збільшилась у порівнянні із попереднім роком та набула того значення, яке пропорційно відповідає території підконтрольній Україні. Це свідчить що вже у 2015 році багато сільськогосподарських підприємств оговтались від бурхливих подій на сході України, що були спричиненні агресією Росії, та повернулися до нормальної роботи. Отже їх кількість складає вже 213 підприємств.

Досліджуючи 2015 рік було отримано 7 груп. Звідси отримаємо наступний розподіл підприємств (табл.2.9). В цьому році результати групування аналогічні висновкам за попередні роки, тобто між результативною та факторними ознаками спостерігається прямий зв'язок. Основна кількість сільськогосподарських підприємств входить до 3, 4 та 5 групи.

Таблиця 2.9

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2015 рік

Номер групи	Розподіл підприємств у групі	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
1	7	67,11	250,62	10,15	91,11
2	22	63,09	306,64	15,80	131,02
3	52	82,93	391,78	18,51	138,51
4	65	87,21	557,31	22,24	155,86
5	38	121,62	543,14	27,58	167,86
6	20	134,03	648,77	33,03	185,18
7	9	175,61	575,74	26,61	360,38
Середня	213	97,28	487,77	22,42	160,46

В середньому на одну людину по сільськогосподарських підприємствах у 2015 році припадає близько 97 га та 22 тис. грн. на рік на оплату праці. Коли середні виробничі витрати на 100 га сільськогосподарських угідь складають майже півмільйона гривень., а на одну гривню витрат в середньому припадає трохи більше 60 копійок доходу від реалізації.

Для узагальнення та подальшого аналізу проведеного дослідження пропонуємо співставити середні значення обраних факторів по роках (таблиця 2.10). З даних таблиці можна зробити наступні висновки. Кількість підприємств варіюється в межах 300, окрім двох останніх років. Землезабезпеченість за весь період дослідження становить близько 90 га/люд, винятком став 2008 рік, у якому цей показник був лише 74,58 га/люд. Виробничі витрати на 100 га с/г угідь мали тенденцію до збільшення. І якщо у 2008-2012 рр. вони збільшувалися в межах 10-15%, то вже у наступні роки темпи приросту складають близько 40 %. Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 людину збільшувались поступово – з 9,28 до 22,42 тис. грн. на 1 людину. Щодо окупності витрат, то у 2015 році було досягнуто максимального рівня за досліджуваний період – 161%. Найменшими значеннями в даному розподілі виступають 2008, 2009 та 2013 рр., коли на

гривню витрат припадало близько 10 копійок прибутку від реалізації. В інші роки – більш ніж 25 копійок.

Таблиця 2.10

Середні значення факторних ознак по роках

Рік	Загальна кількість підприємств	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
2008	299	74,58	142,72	9,28	111,36
2009	312	87,43	152,40	10,04	109,32
2010	311	86,39	177,5	11,65	126,15
2011	299	86,04	206,28	14,42	127,26
2012	293	87,89	208,34	16,16	130,00
2013	297	82,22	296,64	16,98	110,86
2014	162	87,95	346,82	19,29	124,81
2015	213	97,28	487,77	22,42	160,46

Для визначення кількісного впливу на аналізований показник – комплексний коефіцієнт економічної результативності – досліджуваних факторів пропонуємо застосувати кореляційно-регресійний аналіз. За результатами якого було отримано наступні рівняння регресії:

$$2007 \ y=0,1115+0,0013x_1+0,0011x_2+0,0453x_3+0,0023x_4 \ r=0,89 \ r^2=0,81$$

$$2008 \ y=0,0764+0,002x_1+0,0008x_2+0,0306x_3+0,0025x_4 \ r=0,91 \ r^2=0,84$$

$$2009 \ y=0,2118+0,0013x_1+0,0003x_2+0,0256x_3+0,0021x_4. \ r=0,85 \ r^2=0,72$$

$$2010 \ y=0,2159+0,0012x_1+0,0004x_2+0,0216x_3+0,0019x_4. \ r=0,83 \ r^2=0,68$$

$$2011 \ y=0,0254+0,002x_1+0,0012x_2+0,0139x_3+0,0022x_4. \ r=0,95 \ r^2=0,90$$

$$2012 \ y=0,7352+0,001x_1+0,0003x_2+0,0039x_3+0,0005x_4. \ r=0,96 \ r^2=0,92$$

$$2013 \ y=0,0034+0,0022x_1+0,0008x_2+0,0162x_3+0,0022x_4. \ r=0,94 \ r^2=0,89$$

$$2014 \ y=0,0258+0,0022x_1+0,0007x_2+0,0141x_3+0,0020x_4. \ r=0,96 \ r^2=0,92$$

$$2015 \ y=0,0830+0,0015x_1+0,0004x_2+0,0101x_3+0,0012x_4. \ r=0,93 \ r^2=0,88$$

Як підтверджують розраховані дані, обрані фактори впливу виступають рушійними силами формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств. При цьому, як свідчить множинний

коефіцієнт кореляції, ступінь тісноти зв'язку між Ккер та факторами становить близько 0,9.

Як підтверджують розраховані дані, обрані фактори впливу виступають як рушійні сили підвищення економічного результату підприємств. При чому ступінь тісноти зв'язку між Ккер та факторами становить близько 90%. Кількісно це проявляється в збільшенні результативного показника при збільшенні відповідних факторів. Найбільшої ваги набуває показник витрат на оплату праці. Тобто подальший розвиток та становлення аграрних підприємств можливо лише за умови подальшого розгортання оптимального вкладання коштів по перспективним, альтернативним напрямкам виробництва кожного конкретного підприємства за його похідних умов. Це можливо реалізувати через моделювання оптимальної галузевої структури виробництва відповідного підприємства.

Зіставивши результати досліджень за допомогою групувань та кореляційно-регресійного аналізу можна зробити наступні висновки. Найбільшого результату набувають ті підприємства, в яких перебуває велика кількість працівників з високим рівнем оплати праці та землезабезпеченості, а також ті, що вкладають більше коштів на одиницю сільськогосподарських угідь. І, як наслідок, економічне становище цих підприємств значно краще за інших. Так, в цих підприємствах відносний фінансовий показник результатів діяльності в 2-6 разів перевищує той самий показник по іншим підприємствам. Так до 3-5 груп, в яких найбільша кількість підприємств, окупність витрат набуває найбільших значень.

Однією з причин недостатнього фінансування сільського господарства, є недооцінка значення в економічному обороті одного з найголовніших факторів сільськогосподарського виробництва капіталу — землі. Неврахування вартості землі у виробничому капіталі вітчизняного сільського господарства призводить, за попередніми розрахунками, до щорічного недоодержання ним від 8 до 10 млрд. грн. прибутку [180].

Земля в сільському господарстві є основним засобом виробництва. В Луганській області станом на 01.01.08 р. загальна земельна площа становила 2668,3 тис. га, із неї 1912,8 тис. га (71,7%) припадало на сільськогосподарські угіддя [73]. Тож саме за розміром сільськогосподарських угідь побудовано групування аграрних підприємств Луганської області.

Розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем землекористування дозволить визначити найбільш вагомі групи господарств за основними показниками, що дозволяють аналізувати рівень інтенсифікації та прибутковість за окремими видами продукції, до складу якої було включено ті види, що займають найбільш питому вагу в структурі виручки. Як традиційно це склалося, і не тільки в нашому регіоні, а й по всій країні, це вирощування зернових та зернобобових культур, насіння соняшнику, вирощування ВРХ, свиней та виробництво молока. За вихідними даними кількість підприємств що виробляє іншу сільськогосподарську продукцію є недостатньою для проведення групування.

За факторні показники, що бралися до аналізу, було обрано наступні: виробництво продукції в розрахунку на одне господарство, ц ;

- виробництво продукції в розрахунку на одиницю площі/одну голову, ц ;
- виробничі витрати на 1 ц виробленої продукції, грн.;
- повна собівартість 1ц реалізованої продукції, грн.;
- ціна реалізації 1ц, грн.;
- прибуток на 1 ц реалізованої продукції, грн.;
- рентабельність продажу, %;
- окупність витрат, %.

Розглядаючи групування окремо по кожному виду продукції (додаток В табл.1-40) можна зробити наступні висновки. За результатами аналізу за весь період дослідження кількість підприємств по групам при виробництві зернових та насіння соняшнику практично однакова, однак їх загальна сукупність з кожним роком зростає до 2013 року. Найбільша їх кількість

входить до першої та другої групи з рівнем землекористування до 1 та 2 тис. га. Це ще раз підтверджує що більш ніж половина господарств є низько потужними та дрібнотоварними. З ростом рівня землекористування зменшується й кількість підприємств. Так, за розміром більш ніж 5 тис. га, по області налічується лише близько 20 підприємств.

Стосовно показників виробництва, собівартості та прибутковості – підтверджується твердження багатьох вчених [85, 103] про неефективність ведення господарства з невеликим земельним фондом. Майже всі показники при виробництві зернових та соняшнику мають тенденцію до покращення зі збільшенням рівня землекористування. Хотілося б відмітити про досить ефективне господарювання в 3 та 4 групах, бо по деяких показниках вони навіть перевищують великі за розміром сільськогосподарських угідь підприємства.

Звернемо увагу на досить вагомий показник, що безпосередньо впливає на кінцевий економічний результат діяльності підприємства – ціна реалізації. Без заперечень можна стверджувати, що від рівня землекористування цей показник не залежить бо його значення коливається по групах як по зернових так і по соняшнику. Що дає підставу для поглибленого аналізу.

В тваринництві прибутковість майже відсутня, тому за мету нашого аналізу постає розгляд понесених витрат та продуктивність худоби по групах. Загалом, кількість підприємств що займаються вирощуванням ВРХ на м'ясо та виробництвом молока є дуже низькою – близько 70 підприємств у 2008 році та вже близько 30 господарств у 2015, вирощуванням свиней зайнято 113 господарств у 2008 році. До того ж ці показники катастрофічно знижується протягом періоду дослідження: по ВРХ та молоку практично вдвічі, а при виробництві м'яса свиней майже в 4 рази. Щодо їх розподілу по групах – простежується конкретна тенденція, спостерігається коливання на одному рівні, про що свідчить коефіцієнт осциляції (відношення розмаху варіації до середньої величини ознаки): $p_{ВРХ}=55\%$, $p_{свин.}=66\%$, $p_{мол.}=50\%$. Аналогічно до продукції рослинництва, виробництво продукції тваринництва

на одне підприємство значно зростає із збільшенням земельного фонду підприємств. При чому спостерігається збільшення поміж 1-ю та останньою 6-ю групою в 1,5-2 рази по м'ясу свиней, а по м'ясу ВРХ та молоку зростання складає більш ніж у 5-10 разів.

Це ще раз підтверджує про неефективність виробництва в підприємствах з невеликим земельним фондом. На цьому фоні незаперечним є факт проблеми кормовиробництва. Бо саме ця стаття витрат у собівартості є одним з головних резервів поліпшення економічних результатів діяльності, на яку може безпосередньо впливати підприємство через задіяння принципу біфуркації. Забезпечення тваринництва належною кількістю та відповідної поживної цінності кормами, за наявних та обмежених земельних ресурсів, має бути першорядним завданням діяльності кожного сільськогосподарського підприємства.

Доповнимо аналіз вихідної сукупності за іншим вагомим показником за напрямом досліджуваної теми – рентабельність продажу (додаток Г, табл.1-40). В таблицях наведено розподіл підприємств за рівнем рентабельності продажу. До складу факторних показників, що увійшли до групування, було взято показники ідентичні групуванню за розміром землекористування.

За даними таблиць більш ніж третина підприємств при виробництві зернових культур мають від'ємне значення рентабельності продажу, тобто дохід від реалізації не перевищує витрат. І цей показник також погіршується – питома вага збиткових підприємств неухильно збільшується і досягає в кінці досліджуваного періоду майже 40%. Зауважимо що саме в цих збиткових групах найгірші значення основних показників інтенсифікації виробництва. Стосовно інших груп – спостерігається неоднозначна тенденція всіх факторних ознак: на фоні покращення вартісних показників та виходу продукції на одиницю площі спостерігаємо коливання показників розміру сільськогосподарських площ та кількості виробництва продукції в розрахунку на одне підприємство. До складу 3-4 груп увійшла найбільша

кількість підприємств, що підтверджує висновки попередніх розрахунків – галузь працює задовільно.

Виробництво насіння соняшнику вважається найбільш прибутковим, але за вихідними даними більше 10% підприємств є збитковими при виробництві цієї культури. Це обумовлене заниженою врожайністю по групі та високими виробничими витратами на 1ц. продукції. По інших групах можна спостерігати позитивну динаміку усіх показників.

Виробництво соняшнику в розрахунку на одне підприємство в усіх групах знаходиться в прямій залежності з групувальною ознакою – спостерігається чітка тенденція до збільшення врожайності із збільшенням рівня рентабельності продажу. Найбільші виробничі витрати, відповідно, спостерігаються в перших групах.

Виробництво тваринницької продукції в переважній більшості господарств залишається збитковим. Прибутковим виробництво м'яса ВРХ та свиней є лише в останніх двох групах до яких входять від 10 до 50% підприємств по роках та видам продукції. Однак загальна ситуація вкрай негативна – по всіх показниках спостерігається занепад та погіршення.

Зауважимо, що розподіл груп у сукупності по виробництву на одне підприємство та продуктивності не збігаються, тобто господарства з лідируючою продуктивністю не виробляють того обсягу що є в інших господарствах з меншою продуктивністю.

Виробничі витрати на 1 голову мають тенденцію до скорочення із зростанням рівня рентабельності продажів. Повна собівартість одиниці продукції також має чітку тенденцію до скорочення із зростанням рівня рентабельності – що є беззаперечним фактом функціональної залежності. Однак нами було обрано ці показники до складу групування з метою кращого ілюстрування економічної складової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ціна реалізації, як один з найголовніших чинників формування прибутку та першочерговим фактором впливу на конкурентоспроможність продукції

на агропродуктовому ринку, – по всіх видах продукції та по рокам коливається в межах груп.

Підводячи підсумки групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за досліджуваний період, пропонуємо доповнити аналіз співставленням середніх даних однієї з результативних ознак групування – обсяг землекористування – за всіма видами продукції що були включені до групування.

Розпочнемо аналіз з дослідження основних показників виробництва та реалізації основних видів продукції сільськогосподарського виробництва (табл. 2.11 – 2.15; усі розрахунки проведені з автоматичним округленням до цілих).

Таблиця 2.11

Середні значення за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								Відхилення 2015 р. від рівня 2008 р., (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість підприємств, од.	297	307	291	291	290	301	95	206	-91
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	33536	19986	14968	21736	21759	22526	35863	24520	-9016
Площа сільськогосподарських угідь, га	2179	2078	1993	1906	1919	1938	5219	2117	-62
Урожайність, ц/га	30	20	18	23	23	22	31	24	-6
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1605	1455	1663	2198	2209	2847	3633	4484	2879
Повна собівартість 1ц, грн.	64	80	101	116	119	142	132	196	132

Продовження таблиці 2.11

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ціна реалізації 1ц, грн.	67	72	100	126	129	129	148	235	168
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	3	-8	-1	10	10	-12	16	39	36
Рентабельність продажу, %	4	-11	-1	8	8	-10	11	16	12
Окупність витрат, %	105	90	99	109	108	98	116	130	25

Показники що характеризують виробничу складову – виробництво зернових на одне господарство, площа сільськогосподарських угідь, урожайність – в 2015 році в порівнянні з 2008 роком погіршилися: виробництво зменшилось на 9016 ц ; площа сільськогосподарських угідь, що в середньому приходиться на одне господарство, зменшилась на 62 га; урожайність – на 6 ц/га. Виробничі витрати на 1 га збільшилися на 2879 тис. грн. Стосовно інших показників, що характеризують економічні результати, а саме реалізацію продукції, склалася аналогічна ситуація: повна собівартість 1 ц збільшилась лише на 132 грн., тоді як ціна реалізації 1ц збільшилась на 168 грн.; прибуток на 1 ц зріс на 36 грн.; рентабельність продажів зросла на 12%, а окупність витрат на 25%. В цілому можна виділити значне скорочення обсягів виробництва, однак цей показник має пряму залежність із урожайністю, яка коливається щорічно, та знаходиться в межах 20-30 ц/га. Тому і валовий збір зернових та зернобобових культур знаходиться в межах 20-30 тис. т. Вартісні ж показники мають тенденцію до збільшення, що викликано виключно ринковими факторами, тому й відносні показники результативності також знаходяться приблизно на одному рівні, однак мають невелику тенденцію до збільшення.

У таблиці 2.12 наведений аналіз зміни середніх значень за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника.

Середні значення за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								Відхилення 2015 р. від рівня 2008 р., (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість підприємств, од.	286	293	285	276	278	292	121	187	-99
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	8885	7926	7724	10660	10671	12611	15766	13997	5112
Площа сільськогосподарських угідь, га	2228	2136	2128	1956	1969	1992	2311	2147	-81
Урожайність, ц/га	13	11	10	16	15	18	18	16	3
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1278	1457	1719	2510	2513	3627	4087	6251	4973
Повна собівартість 1ц, грн.	121	154	194	209	212	229	259	389	268
Ціна реалізації 1ц, грн.	143	189	280	305	307	288	353	693	550
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	22	35	86	96	95	59	95	304	282
Рентабельність продажу, %	15	19	31	31	31	18	26	43	28
Окупність витрат, %	118	123	144	146	145	136	147	209	91

Виробництво насіння соняшнику у 2015 році в порівнянні з 2008 роком на одне підприємство збільшилося на 5112 ц, в той час коли площа угідь скоротилася на 81 га. Цьому сприяло й підвищення врожайності на 3 ц/га. Виробничі витрати на 1 га зібраної площі збільшились на 4973 грн. Ціна

реалізації та повна собівартість 1ц. зросли на 550 та 268 грн., відповідно. Відповідно збільшився прибуток на 282 грн./ц, рентабельність продажів і окупність витрат на 28 та 91% відповідно.

Аналіз зміни середніх значень в тваринництві розпочнемо з виробництва м'яса ВРХ (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13

Середні значення за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								Відхилення 2015 р. від рівня 2008 р., (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість підприємств, од.	78	66	47	38	40	42	31	25	-53
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	474	535	502	481	483	509	558	493	19
Площа сільськогосподарських угідь, га	3397	3530	3883	3431	3360	3290	4030	3575	178
Продуктивність, кг/гол	155	162	151	152	150	153	149	168	13
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1988	2308	2098	2930	2682	3843	3917	4924	2936
Повна собівартість 1ц, грн.	1336	1374	1423	1515	1435	1989	2097	2316	980
Ціна реалізації 1ц, грн.	915	1049	936	1175	1151	1094	1238	1815	900
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-421	-324	-487	-340	-284	-894	-860	-501	-80
Рентабельність продажу, %	-58	-41	-52	-31	-27	-86	-73	-29	29
Окупність витрат, %	78	84	79	82	85	63	66	84	6

Одразу ж хотілося відмітити значне скорочення кількості сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом м'яса ВРХ більш ніж втричі (на 53 підприємства). Рівень виробництва у 2015 році в порівнянні з 2008 збільшився на 19 ц., як і середнє значення площі сільськогосподарських угідь що приходиться на одне підприємство – на 178 га. Продуктивність збільшилась на 13 кг/гол., виробничі витрати на 1 гол. зросли на 2936 грн. Значно зросли й повна собівартість й ціна реалізації 1 ц продукції – на 980 та 900 грн., відповідно. Слід відмітити незначне перевищення темпів зростання повної собівартості на темпом зростання ціни. Тому і рівень збитковості зріс лише на 80 грн. Однак зросла рентабельність продажів на 23%, а окупність витрат лише на 6%. В цілому ж виробництво м'яса ВРХ залишається за весь час дослідження є досить збитковим.

У таблиці 2.14 наведені середні значення основних показників по виробництву м'яса свиней.

Таблиця 2.14

Середні значення за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								Відхилення 2015 р. від рівня 2008 р., (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість підприємств, од.	113	91	72	63	67	44	24	30	-83
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	288	355	375	452	507	323	394	503	215
Площа сільськогосподарських угідь, га	2780	2834	3042	2956	2960	2620	3401	2738	-42

Продовження таблиці 2.14

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Продуктивність, кг/гол	95	89	89	96	96	105	89	85	-10
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1544	1464	1560	1665	1604	2339	2059	2158	614
Повна собівартість 1ц, грн.	1741	1826	1836	1845	1673	2001	2091	2728	987
Ціна реалізації 1ц, грн.	1178	1491	1235	1217	1170	1552	1504	2262	1084
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-564	-335	-601	-628	-503	-449	-587	-466	98
Рентабельність продажу, %	-58	-34	-52	-51	-43	-33	-42	-31	27
Окупність витрат, %	82	93	77	74	78	82	78	83	1

Кількість підприємств, що займаються виробництвом м'яса свиней у 2015 році в порівнянні з 2008 роком скоротилася на 83. Кількість виробленої продукції в розрахунку на 1 господарство збільшилась на 215 ц, а площа сільськогосподарських угідь навпаки зменшилась на 42 га. Продуктивність також зменшилась на 10 кг/гол. Виробничі витрати на 1 голову зросли на 614 грн., в той же час і повна собівартість 1 ц продукції збільшилась на 987 грн., а ціна реалізації більш вдвічі – на 1084 грн. Збиток на 1 ц продукції зменшився на 98 грн., значення рентабельності продажів також підвищилось на 27 % , окупність витрат майже не збільшилась та за весь період дослідження знаходиться на рівні 80%

Ситуація у свинарстві дещо краща від скотарства, однак галузь також збиткова – рівень збитків приблизно на такому ж рівні - близько 500 грн на 1 ц реалізованої продукції.

Економічна результати при виробництві молока дещо ліпші від виробництва м'яса ВРХ та свиней. Основні середні значення з виробництва та реалізації молока наведені в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Середні значення за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								Відхилення 2015 р. від рівня 2008 р., (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість підприємств, од.	73	57	43	42	41	36	29	31	-42
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц.	6915	6129	5464	6017	6170	7034	9610	10157	3242
Площа сільськогосподарських угідь, га	4875	3328	6347	3582	3628	3184	4335	4771	-104
Продуктивність, ц/гол	26	33	33	31	32	35	38	42	16
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3831	4894	4894	6662	6929	8833	10634	13499	9668
Повна собівартість 1ц., грн.	165	167	211	248	250	287	318	351	186
Ціна реалізації 1ц., грн.	156	163	254	296	303	314	344	377	221
Прибуток (збиток) на 1 ц., грн.	-9	-5	43	48	52	27	26	27	36
Рентабельність продажу, %	-11	-3	17	16	16	6	7	6	17
Окупність витрат, %	82	93	77	74	78	82	78	114	32

У 2015 році в порівнянні з 2008 роком кількість підприємств скоротилася майже втричі – на 42 одиниці. Також зазнало незначного скорочення й середнє значення площі сільськогосподарських угідь – на 104 га. В усьому іншому спостерігається збільшення усіх показників:

виробництво молока в розрахунку на одне господарство збільшилось на 3242ц.; продуктивність збільшилася на 16 ц/гол; виробничі витрати на 1 гол. значно зросли – на 9668 грн. Темпи збільшення ціни дещо випереджають темпи збільшення повної собівартості. Стосовно прибутковості – взагалі за останні роки спостерігається позитивна ситуація – виробництво є прибутковим з 2010 року. Відповідно й відносні показники ефективності поліпшилися. Однак якщо окупність витрат поступово зростає та змінилась на 32%, то рентабельність продажу в останні три роки не перевищує 10%, хоча й збільшилась у порівнянні з 2008 р. на 17%.

Проведений аналіз свідчить про незадовільний стан тваринництва. Основною статтею витрат є корми. Це підтверджують дослідження на основі проведеного групування (рис.2.1). Незалежно від рівня землекористування по всіх групах підприємств спостерігається значна питома вага цих витрат. Тому саме на цьому розмежуванні альтернативності подальшого вибору напрямів виробництва, застосовуючи принцип біфуркації, пропонуємо віднайти резерви збільшення економічних результатів саме на цьому тлі.

Рис. 2.1. Середнє значення питокої ваги статті витрат «Корма» в загальній виробничій собівартості тваринництва сільськогосподарських підприємств Луганської області 2008-2015 рр.

Дана ситуація підтверджує необхідність забезпечення сільськогосподарських підприємств якісними та в достатній кількості

кормами. Наразі спостерігається негативна динаміка скорочення площ кормових культур (рис.2.2).

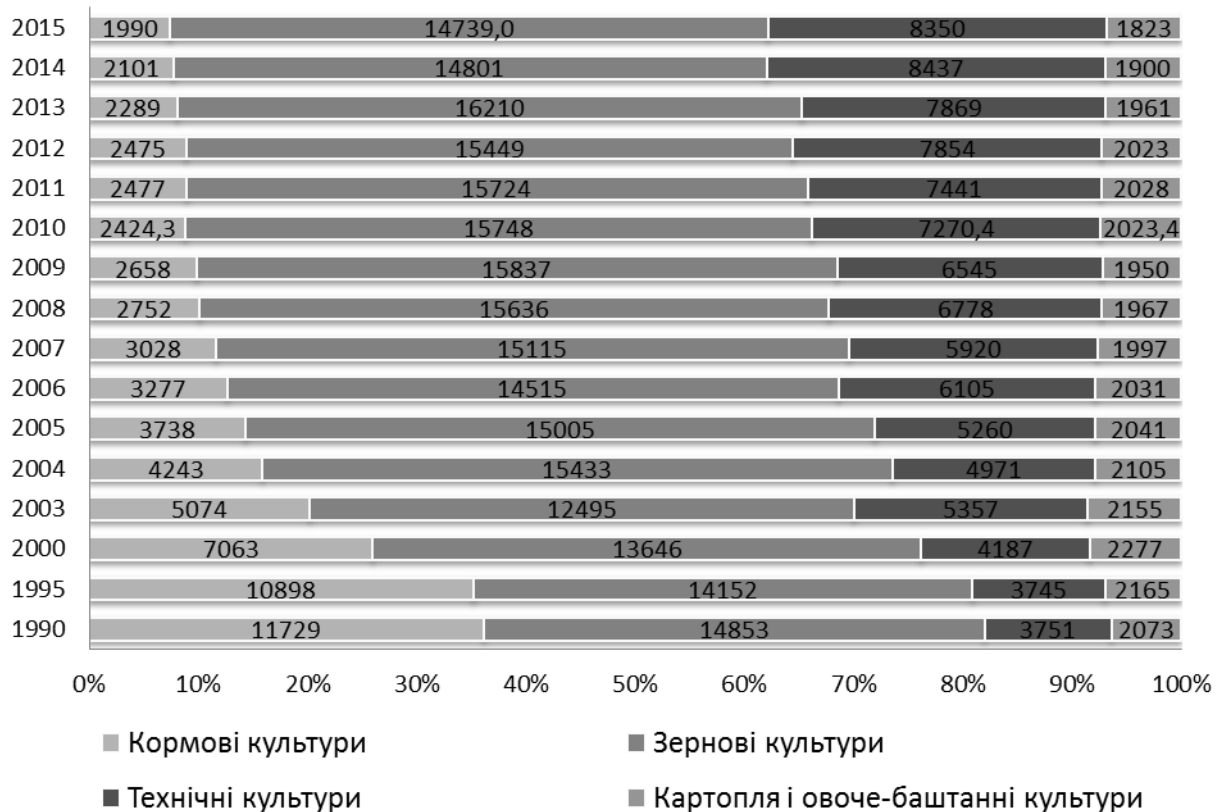

Рис. 2.2. Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур, тис. га

Площа кормових культур скоротилася на порядок у порівнянні з 1990 роком – майже в шість разів. Натомість питома вага технічних зернових культур збільшилась саме за рахунок кормових, бо площа картоплі та овоче-баштанних культур зазнала досить незначного скорочення.

Серед кормових культур особлива стаття - це багаторічні бобові трави, які дають не тільки об'ємну масу кормів, але, насамперед, рослинний білок. Площа їхніх посівів скоротилася з 3,962 млн. га у 1990 році до 1,027 млн. га у 2015 р. (рис.2.3), хоча ці культури здатні підвищувати ґрунтову родючість й у цілому агроекологічний стан земель. Слід відмітити, що спостерігається негативна тенденція до скорочення площі багаторічних трав. Питома вага багаторічних трав у складі кормових культур складає більше половини, а от від загальної посівної площі близько 7%.

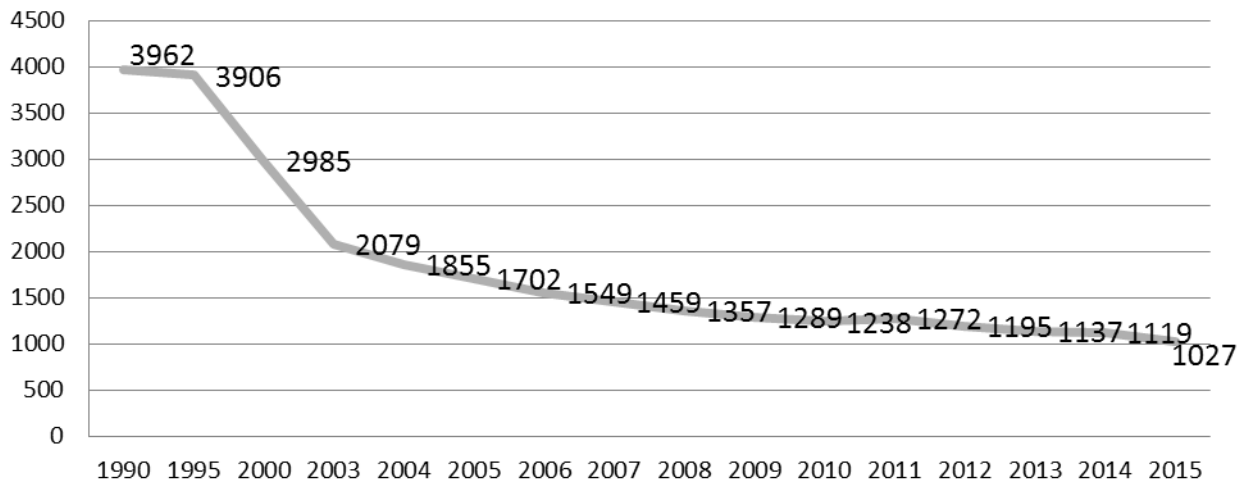

Рис.2.3. Динаміка посівної площі багаторічних трав, тис. га

Основою кормів можуть виступати посіви багаторічних трав, які в свою чергу можуть не тільки забезпечувати підвищення економічних результатів, через економію витрат на корми, але й слугувати цінною кормовою базою для альтернативної галузі тваринництва – бджолярства. До того ж Україна входить до десятки країн – найбільших виробників меду. Тому ринок меду є одним з найбільш перспективних.

Попит світового ринку на мед поки що не задоволений і зростає. Забезпечити його власним виробництвом більшість країн не може через обмеження потенціалу медозбору. Ринкова складова в продукції бджільництва поки що не заповнена.

Обсяг виробництва меду в Україні в останні роки складає більше 70 тис. т. На чорноземах України кількість диких та культурних медоносних рослин перевищує 200 найменувань, що обумовлює високу якість українського меду та забезпечує великий асортимент медової продукції. До того ж споживання українського меду дозволяє значно заощаджувати на лікарських засобах, при цьому мінімізувавши їх побічний шкідливий вплив на здоров'я людини.

Реалізація українського меду може бути інтенсифікована за рахунок наступних чинників: унікальність українських сортів меду; купажування меду; харчові добавки з меду для дітей; замовлення та реалізація окремих

партій та сортів меду; виробництво різноманітних сумішей з бджолопродукції та інших харчових продуктів.

Наступним етапом дослідження є вибір об'єкту дослідження – типового сільськогосподарського підприємства, яке б відповідало нашим вимогам, а саме – наявність галузі скотарства, достатній рівень землекористування, відсутність галузі бджолярства у власному виробництві.

Вибір типового об'єкту дослідження залежить від суті явища, що вивчається [74]. До складу обраних підприємств, на основі проведених групувань, увійшли саме ті, які приймали участь у розрахунку індексної мультиплікативної моделі показника рентабельності власного капіталу. Представлені підприємства є типовими сільськогосподарськими підприємствами Луганської області: всі обрані підприємства належать до однієї організаційно-правової форми господарювання; розташовані в трьох основних географічно-кліматичних зонах; підприємства представляють два основні типи ґрунту області за рівнем родючості – чорноземи звичайні та чорноземи і дернові карбонатні та щебенюваті. Принциповим фактором відбору є рівень землекористування в наведених підприємствах – він представляє всі групи підприємств в обраних межах від 0 та більше 5000 га сільськогосподарських угідь, з шагом у 1 тис. га сільськогосподарських угідь. До того ж обрані підприємства є типовими в кожній групі за рівнем землекористування по основним показникам, що характеризують економічну результативність діяльності (табл. 2.16). Підприємства по всім основним показникам що відображають економічні результати діяльності характеризуються як типові.

В цілому досліджувані підприємства відповідають середньогалузевим показникам. Загальний економічний та фінансовий стан можна охарактеризувати як нормальний. Абсолютні показники в натуральному та вартісному виразі є характерними для сільськогосподарських підприємств з відповідним рівнем землекористування.

Таблиця 2.16

Середні значення показників економічної ефективності діяльності
сільськогосподарських підприємств за останні три роки

Показники	СТОВ «Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Виручка від реалізації в розрахунку на:						
-100 га с/г угідь, тис. грн.	301,82	417,85	298,42	333,81	416,77	479,21
- 1 середньорічного працівника, тис. грн.	621,75	1049,50	155,26	167,29	235,04	121,87
- 1 тис. грн. основних виробничих засобів, тис. грн.	3,84	3,77	2,54	4,21	2,89	4,48
- 1 тис. грн. виробничих витрат, тис. грн.	0,98	1,36	1,17	0,90	1,01	1,05
Чистий прибуток в розрахунку на:						
- 100 га с/г угідь, тис. грн.	10,80	9,56	56,63	111,69	95,32	150,31
- 1 тис. грн. основних виробничих засобів, тис. грн.	0,14	0,09	0,48	1,41	0,66	1,40
- 1 тис. грн. виробничих витрат, тис. грн.	0,03	0,03	0,22	0,30	0,23	0,33
Рівень окупності витрат, %	105,52	103,25	143,35	132,39	113,03	149,43
Рівень рентабельності продажу, %	3,58	2,29	18,98	33,46	22,87	31,37
Рівень рентабельності майна, %	9,49	5,01	19,25	21,72	20,14	29,59
Рентабельність власного капіталу, %	6,43	7,09	21,45	22,96	22,35	30,14

Показники інтенсивності по виручці від реалізації та чистого прибутку в розрахунку на одиницю площі поступово збільшуються по підприємствах із ростом рівня землекористування. Так в СТОВ «Танюшівське» це 301,82 та 10,8 тис. грн, а в ТОВ «Мирне Плюс» вже 479,21 та 150,31 тис. грн. Аналогічна ситуація в розрахунку на 1 середньорічного працівника, 1 тис. грн. основних виробничих засобів та 1 тис. грн. виробничих витрат. Рівень окупності витрат по всіх підприємствах перевищує 100%, і якщо по перших двох підприємствах це лише 5 та 3% відповідно, то в 3 та 6 підприємстві – вже більше майже ніж в півтори рази. В цілому відносні показники інтенсивності характеризують обрані підприємства з позитивної сторони та свідчать про наявність потенціалу для подальшого розвитку.

2.2 Дослідження інструментарію управління процесом формування економічних результатів

Основною метою діяльності сільськогосподарського підприємства в умовах ринкових форм господарювання є одержання позитивних економічних результатів, які складають основу економічного розвитку підприємства, забезпечуючи його життєздатність. Вони виступають як основне джерело фінансування діяльності підприємства і як вагоме джерело формування доходів бюджетів різного рівня. Процес формування прибутку пов'язаний із зміною усіх основних показників діяльності підприємства, оскільки він синтезує в собі всі сторони діяльності підприємства і характеризує ефективність його господарської діяльності в цілому.

Формування прибутку розглядається як процес складання та прийняття управлінських рішень щодо основних аспектів його формування, розподілу і використання на підприємстві [167, 25]. Група інших вчених розкривають це поняття через дослідження та підбір інструментарію для досягнення прибутку на основі управління доходами та витратами підприємства, які обумовлюються обсягами його діяльності, а також асортиментом, ціновою політикою і ресурсним забезпеченням виробництва [22, 87]. Використання такого підходу при розробці інструментарію формування прибутку підприємства дає можливість комплексно охопити усі види ресурсного потенціалу підприємства і діяльність його окремих підгалузей.

При створенні концептуального підходу до формування прибутку підприємства, виділено три етапи: планування – етап аналізу і вибору інструментарію; етап упровадження та реалізації; етап контролю, оцінки і регулювання економічних результатів. Ці етапи тісно взаємозв'язані і реалізуються паралельно, послідовність їхнього розгляду повинна бути регламентована якісно та кількісно. Однак істотною умовою ефективності формування прибутку за допомогою інструментарію є облік усіх його елементів, вибір найбільш ефективних підходів до їхньої оцінки і методів

розробки стратегії. Складність процесу формування прибутку підприємства визначається змістом кожного етапу, що потребує проведення більшого об'єму дослідної роботи.

Для підприємств у яких виникла необхідність диверсифікації своєї діяльності процес планування прибутку починається із визначення місії і встановлення цілей розвитку [69, 78].

В межах головної цілі діяльності підприємства розробляються окремі цілі в розрізі її складових, котрі можуть виражатися в кількісних і якісних показниках. При цьому в основу поставлених цілей для підприємства повинні бути закладені як економічна ефективність, так і соціальна ефективність.

Основою планування прибутку є проведення стратегічного аналізу, який спрямований на з'ясування тенденцій, небезпек, можливостей, а також окремих надзвичайних ситуацій, що можуть вплинути очікуваним або непередбаченим чином на діяльність підприємства. Також стратегічний аналіз передбачає проведення дослідження динаміки прибутку та рентабельності, оцінки чинників, що обумовлюють їх величину, а також визначення достатності прибутку для вирішення завдань комерційного і соціального розвитку підприємства [47].

Діяльність підприємства пов'язана із співвідношенням та тенденціями змін, що відбуваються в його середовищі. Тому виникає потреба в проведенні аналізу чинників, які безпосередньо або опосередковано впливають на формування прибутку підприємства. Стратегічне управління прибутком значною мірою залежить від якості аналізу, реальності виявлених резервів збільшення прибутку та економічного обґрунтування планів формування прибутку. В процесі дослідження формування прибутку розроблено спрощену схему, яка відображає послідовність етапів аналізу прибутку та передбачає аналіз внутрішніх чинників (рис. 2.4).

Такий аналіз дозволяє своєчасно виявити зміни, що відбуваються, визначити сильні і слабкі сторони їхнього впливу на діяльність підприємства й використати переваги змін для своєчасної розробки ситуаційних планів та

розробити стратегію, спрямовану на досягнення прибутку підприємства у майбутньому.

Традиційне використання аналізу не дозволяє виробити таку стратегію, яка б створювала можливості пошуку та реалізації конкурентних переваг, тому що управління прибутком передбачає не тільки дослідження динаміки прибутку й рентабельності, а й оцінку чинників, що обумовлюють їхній розмір, а також визначення достатності маси прибутку для рішення завдань комерційного і соціального розвитку підприємства.

Рис. 2.4. Напрями формування прибутку¹¹

Окрім вивчення динаміки прибутку і рентабельності запропоновано проводити моніторинг прибутковості підприємства, який включає дослідження інформаційних систем, діючої системи формування прибутку,

¹¹ Узагальнено на підставі [9, 33, 104]

організації процесу економічного формування прибутку, системи контролю (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Елементи моніторингу економічних результатів¹²

Інформація являє собою сукупність даних, повідомлень, відомостей, які характеризують середовище, об'єкти, явища, процеси, зв'язки і т. ін., які необхідно збирати, передавати, накопичувати й обробляти для прийняття управлінських рішень. Основне призначення інформації - виключення невизначеності в процесі прийняття управлінських рішень щодо підвищення прибутковості.

Для дослідження інформаційних систем необхідно проводити експертну оцінку якості циркулюючої інформації за критеріями своєчасності, достатності, достовірності, надійності і т.д. та ступеню комп'ютеризації процесів її обробки. На засадах результатів оцінки якості циркулюючої

¹² Узагальнено на підставі [25, 27, 75]

інформації та ступеню її обробки підприємства забезпечуються якісною інформацією та новими технологіями її обробки. На основі проведеного аналізу, підприємствам доцільно підвищувати якість інформації для зменшення комерційних ризиків підприємства, оскільки виникає можливість уникати помилок до того, як витрати стануть значними, а продукція, товари й послуги, які можуть створити проблеми з їх реалізацією, можуть бути перероблені чи уживані на потреби господарської діяльності або зняті з ринку до того, як завдадуть істотної шкоди всьому підприємству.

На цих засадах нами було розроблено анкету щодо аналізу конкурентних прерогатив через врахування споживчих переваг на внутрішньому ринку бджолопродукції (додаток Д.1). На даному етапі дослідження нами було використано принцип біфуркації. Тобто був задіяний такий набір інструментарію, що дозволив значно скоротити часові, територіальні та фінансові витрати на саме опитування. Проведене дослідження підтверджує ефективність застосування «цифрових», а не паперових анкет (рис. 2.6).

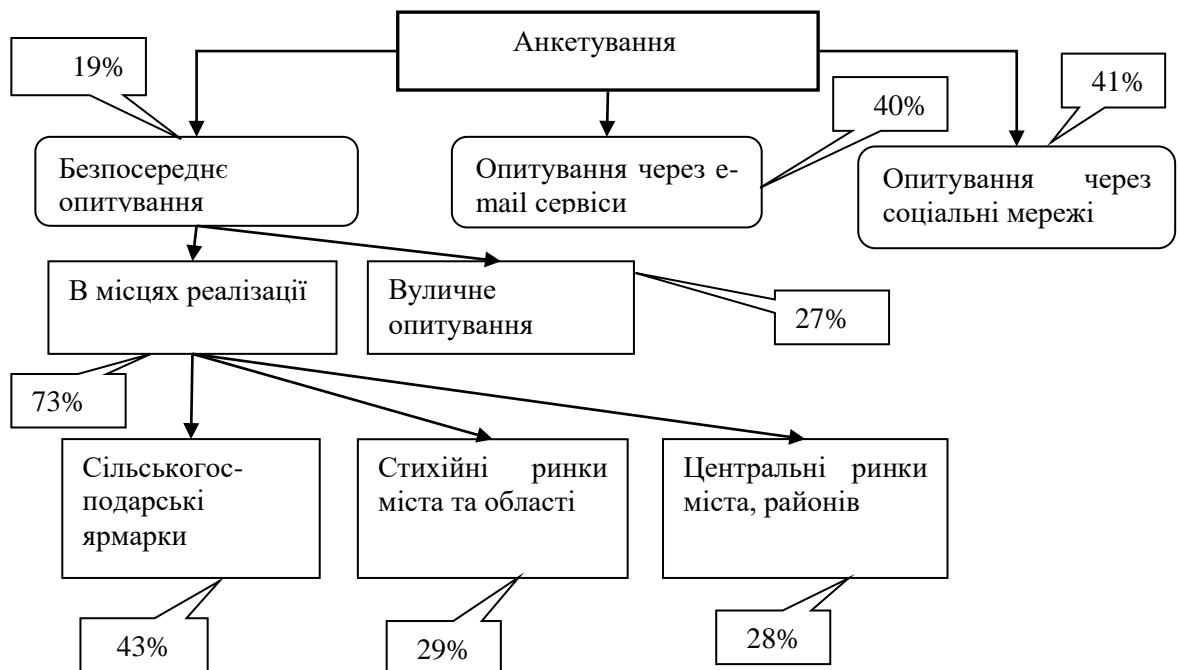

Рис. 2.6. Питома вага респондентів за інструментарієм опитування¹³

¹³ Розроблено автором

Виконані дані анкети в стандартному пакеті програм Microsoft Office, а саме в Excel, яка на даний момент є безкоштовною в Play Market для користувачів операційної системи Android в повному функціональному застосуванні. Це дозволило оперативно отримувати результати опитування. В результаті цього, по-перше, був значно зекономлений час та гроші на проведення самого опитування, а по-друге – не мало наразі необхідності заносити результати відповідей до аналітичної таблиці. Все це значно спрощує проведення будь-якого опитування та надає можливість оперативно та конструктивно опрацьовувати та аналізувати окремі питання за обраною темою дослідження аналітика.

На рисунку 2.7 наведена вікова структура респондентів. З огляду на той факт, що більш молоде покоління вправніше володіє сучасними технологіями, то і на долю самої старшої групи приходить лише 4%. Однак це не знижує факт ефективності обраного способу проведення дослідження.

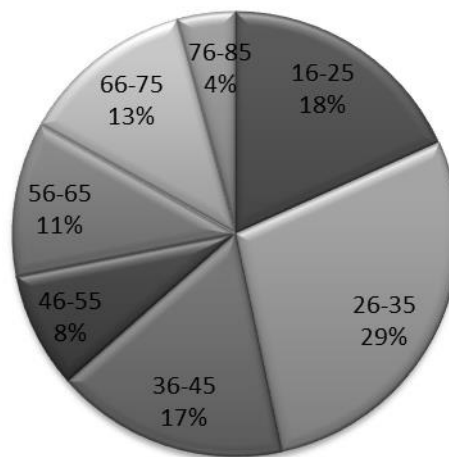

Рис. 2.7 Вікова структура респондентів, %

Аналіз системи формування прибутку передбачає дослідження загальної ефективності управління підприємством і погодженості існуючого алгоритму формування прибутку з диверсифікацією виробництва підприємства. Ефективність функціонування системи формування прибутку

переважно визначається плануванням. Ціллю планування прибутку є приведення потенційних можливостей підприємства в оптимальну відповідність із його виробничими можливостями шляхом розробки планів доходів і витрат, які повинні бути основною частиною бізнес-плану підприємства.

Оцінка внутрішніх можливостей підприємства у досягненні оптимальних економічних результатів його господарської діяльності є заставою успішної роботи. Звідси – важливим елементом процесу формування прибутку є оцінка рівня конкурентоздатності власних позицій, яка враховує організаційну структуру, кадровий потенціал, рівень розвитку матеріально-технічної бази.

Важливою складовою управління прибутком є оцінка виробничих альтернатив підприємства. Сутність її полягає в формуванні набору напрямів виробництва, на основі яких проводиться обґрунтування конкретних планів і програм дій, а також вибір стратегії, що максимально підвищить довгострокову ефективність підприємства.

Багатоваріантність – передбачає необхідність розробки дієвих альтернатив та їх оцінку на предмет відповідності виробничим можливостям підприємства та цілям підприємства.

Оцінка чинників здійснюється для кожної альтернативи розвитку підприємства для скорочення кількості можливих варіантів дій до мінімуму і оцінки забезпеченості обраного формату виробництва ресурсами. Вибір напрямку розвитку підприємства керується такими критеріями, як час досягнення кінцевих результатів та мета, стійкість відносно дій конкурентів, фінансова забезпеченість, ступінь ризику [113, 80].

Планування доходів і витрат доречно проводити у такий підхід, коли керівництво встановлює загальні цілі і напрями діяльності, а фахівці функціональних підрозділів виробляють плани вирішення поставлених завдань і несуть відповідальність за їхнє виконання. Фахівці планово-економічного відділу повинні виконувати координуючі функції та

забезпечувати взаємоуточнення та корегування планів доходів і витрат з різними виробничими підрозділами підприємства, контролюючи виконання планів.

Моніторинг прибутку має бути наповнений конкретним змістом, певними напрямками розвитку і цільовими показниками складових виробничої діяльності підприємства по періодах, досягнення яких забезпечить реалізацію поставлених цілей, розширення та закріплення його позицій на ринку.

Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств у динаміці наведені на рисунку 2.8.

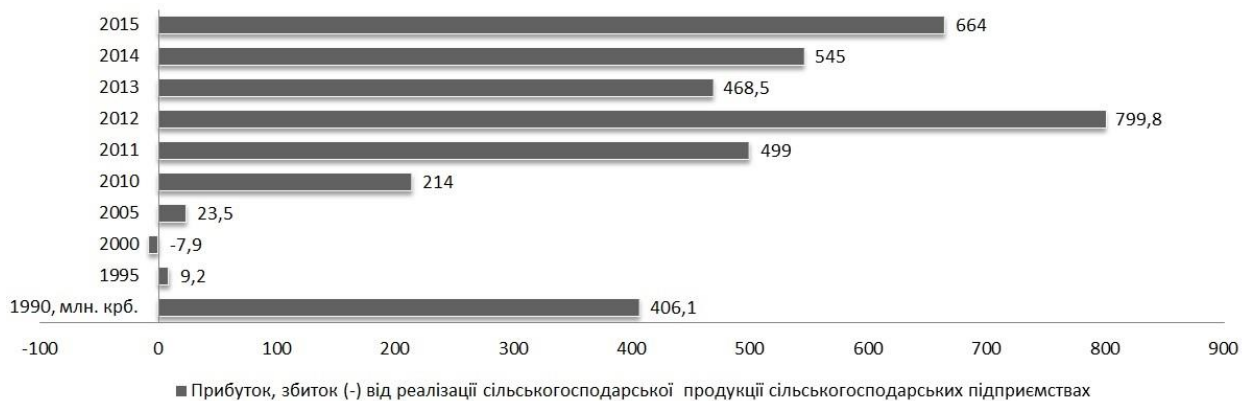

Рис. 2.8. Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Луганської області (млн. грн.)

Наступним етапом процесу формування прибутку підприємства є організація запланованих заходів. На цьому етапі приводяться у відповідність з обраним напрямом дій усі ресурси і внутрішні зв'язки підприємства, його цілі, завдання і області відповідальності працівників; проводяться необхідні організаційні зміни в підприємстві і розробляється політика кожного структурного підрозділу.

Організація запланованих заходів передбачає проведення деталізації завдань по видах і обсягам робіт, конкретним робочим місцям і термінам виконання. Формування планових завдань з прибутку здійснюється у

відповідності з видами і обсягами діяльності структурних підрозділів підприємства, очікуваними доходами та змінними витратами.

Реалізації обраного напрямку виробництва передбачає здійснення змін у всіх відповідних виробничих видах діяльності підприємства: інформування персоналу, манера управління, трудова культура, організаційна структура управління, ресурсне забезпечення, компетенція та навички.

В процесі формування прибутку підприємства здійснюється контроль виконання заходів щодо реалізації планування прибутку за двома напрямками: оцінка якості запланованих дій та вивчення комплексу умов по здійсненню запланованих дій.

Важливість аналізу системи контролю прибутковості обумовлена тим, що від його дієвості залежить не тільки оперативне виявлення й усунення диспропорцій, відхилень від плану, але і їхнє попередження, а, отже, своєчасне виконання встановлених планів і досягнення намічених цілей. Контроль варто здійснювати за рекомендованими показниками дієвості стратегічного, тактичного й оперативного контролю прибутковості підприємства

Перевага запропонованого концептуального підходу до формування прибутку підприємства полягає в тому, що він охоплює усі складові процесу його формування, що обумовлені його функціями та наявністю прямого і зворотного зв'язку між елементами. Крім того, саме використання такої логіки при формуванні прибутку підприємства надає можливість комплексно охопити усі види ресурсного потенціалу підприємства і діяльність його інфраструктури. Таким чином, формування прибутку підприємства розглянуто як динамічна сукупність взаємопов'язаних управлінських процесів.

Процес формування прибутку неможливий без урахування діагностики та моніторингу внутрішнього механізму виробництва, тому підприємство повинне розглядатися як господарюючий суб'єкт, що перебуває в стані безперервного вдосконалювання своєї діяльності.

Комплекс діагностичних процедур є очевидною стартовою фазою будь-якого процесу моніторингу та аналізу. Підприємство повинне пройти ґрунтовну діагностику та моніторинг основних показників діяльності. Кожне аналізоване підприємство має потребу в постійному моніторингу по основних показниках. Також варто окремо контролювати основні фактори, що впливають на економічні результати діяльності підприємства. Щонайменше, раз у році підприємство повинне проводити повний аналіз, а щомісяця – частковий, які є найбільш важливими з погляду наступного можливого погіршення стану.

В умовах сучасної конкуренції зберегти стабільне економічне положення надзвичайно нелегко. Якщо підприємство постійно не стежить за основними показниками, то вже незабаром з'ясується, що результати підприємства стали істотно гірші, ніж у минулому періоді. Операційний механізм аналізу діяльності підприємства стає менш ефективним з погляду одержання кінцевого економічного результату.

Розуміючи важливість даної тези, у аналітика, керівництва підприємства виникає потреба в розумінні які саме показники перш за все мають підлягати діагностиці та моніторингу. На погляд вчених у діагностиці підприємства існують два основних об'єкти аналізу [25, 80]:

- результати діяльності підприємства за певний період і його стан на поточний момент часу;
- основні виробничо-господарські процеси підприємства.

Звідси виникає перше положення діагностики та моніторингу, що визначає дві сфери (рис. 2.9). Представляється очевидним положення про те, що не можна обмежити інструментарій діагностики та моніторингу розрахунком тільки фінансових показників, які повинні з'являтися на кінцевій стадії діагностики. Вони і є по своїй суті замикаючими, підсумковими.

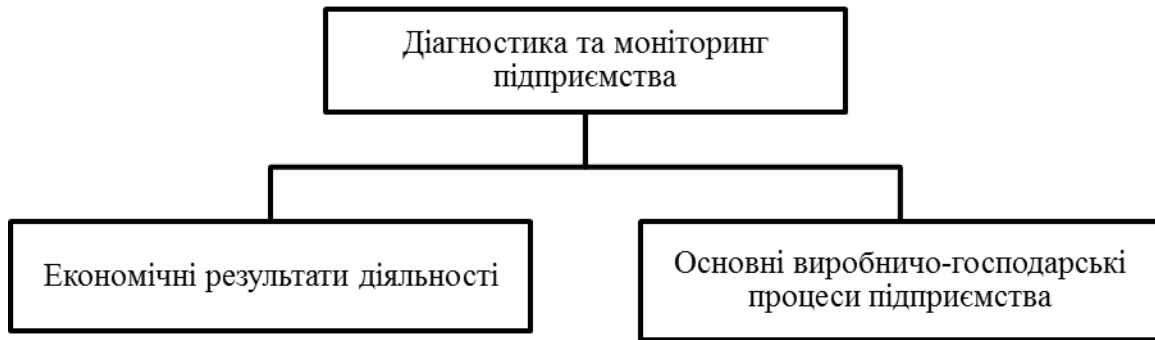

Рис. 2.9. Об'єкти діагностики та моніторингу підприємства¹⁴

Варто не забувати, що діагностика не робиться сама по собі – вона служить цілям управління, прийняття управлінських рішень, кінцевою ціллю яких є досягнення позитивних фінансових результатів діяльності підприємства. Управляти підприємством за допомогою тільки діагностики фінансових коефіцієнтів – нераціонально та неефективно, бо поза увагою залишається моніторинг цих показників, не аналізується динаміка результативних показників та вплив факторів що мали вплив на кінцевий результат. Це однаковою мірою ставиться як до лівого, так і до правої сторони рис.2.9. Аналізувати треба не тільки основні економічні результати діяльності, що забезпечують досягнення головної мети підприємства за умов функціонування в ринкових умовах, але й всі основні виробничо-господарські процеси, пов'язані з діяльністю підприємства.

Зупинимося на структурі діагностики та моніторингу. Почнемо з діагностики економічних результатів діяльності й стану підприємства. Фінансовий інструментарій даної частини діагностики досить великий, він містить у собі велику кількість фінансових показників, які найчастіше дублюють один одного, і не завжди очевидна необхідність використання тих або інших показників та коефіцієнтів. Представляється доцільним сформулювати положення фінансової діагностики у вигляді принципу розумної достатності використання методів аналізу. Суть принципу полягає в наступному підході – для цілей діагностики варто використати тільки ті

¹⁴ Розроблено автором

показники, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень. Практична корисність даного принципу очевидна, з огляду на ту обставину, що на багатьох підприємствах найчастіше використовується велика кількість фінансових коефіцієнтів. Перелік найсуттєвіших з них, з огляду на поставлені цілі й завдання, – визначає аналітик. Ці показники підлягають його ретельному аналізу для їх використання при прийнятті наступних управлінських рішень. Результати діагностики можуть бути основою для заохочення працівників, якщо результати діяльності покращилися. Практичне втілення принципу розумної достатності – обмежитися набором засобів економічної діагностики, представленим на рисунку 2.10.

Рис. 2.10. Інструментарій економічної діагностики¹⁵

Безпосереднє використання фінансової звітності є першим, але не основним кроком, фінансової діагностики. Насамперед, підкреслимо різницю між поняттями "інформація" й "дані". Дані в області економічного аналізу звичайно являють собою набір відомостей, головним чином кількісного характеру, які в тій або іншій мірі характеризують підприємство. Істотно те, що на основі цієї слабо структурованої інформації принципово неможливо зробити ефективну діагностику. Термін "інформація" припускає деякий ступінь організації даних, порядок інформації служить цілям її використання. Перший етап структурного упорядкування фінансових даних саме й полягає

¹⁵ Розроблено автором

в складанні фінансової звітності, коли фінансові дані організуються по спеціальних формах. З них безпосередньо можна витягти узагальнюючі дані: суму основних й оборотних коштів підприємства; величину його заборгованостей і власного капіталу; величину операційного й чистого прибутку; грошові потоки від операційної, інвестиційної й фінансової діяльності тощо.

Аналіз виробничо-господарських показників може приймати будь-яку форму та проводитися за безліччю методів. Головним чином показники зіставляються в абсолютному й процентному співвідношенні.

Даний підхід економічної діагностики ілюструє принцип порівнянності. Суть якого полягає в тому, що самі по собі виробничо-господарські та економічні показники не є корисними для ухвалення рішення, якщо аналітик не зіставляє їх з якимсь іншими даними, що мають відношення до об'єкта діагностики. Існує два види показників для зіставлення:

- показники даного підприємства за попередні періоди часу,
- аналогічні показники інших підприємств, що належать тієї ж галузі, (зазвичай, підприємств-конкурентів).

Дане положення символізує прагматичну простоту основної мети діагностики – за результатами аналізу варто зробити по можливості два висновки: як змінився стан підприємства в порівнянні з попередніми періодом – погіршилося або покращилося; наскільки ефективно наше підприємство працює в порівнянні з конкурентами.

Традиційно у світовій практиці використовують "середні по галузі" значення показників. Ці значення оцінюються щороку на підставі фактичних результатів діяльності реальних підприємств з огляду галузевої приналежності й масштабу діяльності. За відсутністю таких даних, або якщо їх неможливо зіставити, то єдиним джерелом порівняння є аналогічний показник підприємства за минулий період часу. Спостерігаючи позитивну динаміку якого-небудь показника підприємства його керівник робить

висновки про те, що підприємство працює успішно. У той же час, негативна динаміка змушує шукати слабкі місця діяльності.

Третій інструментарій економічної діагностики – це традиційний набір фінансових коефіцієнтів, що в закордонних підручниках та наукових працях зазвичай носять назву Ratio Analysis [138]. Велика кількість авторів пропонує власну класифікацію фінансових коефіцієнтів. Найчастіше ознаки таких класифікацій неочевидні. Слід зазначити, що немає суттєвої різниці в якій послідовності розраховувати й аналізувати коефіцієнти. Важливо не упустити які-небудь ключові показники й дати їм правильну інтерпретацію.

За доцільним вважаємо впорядкувати фінансові показники по ознаці операційної діяльності як головного фокуса підприємства з огляду ринкової орієнтації. Суть пропонованого підходу полягає в тому, що основним показником результативності підприємства визнаний показник прибутковості власного капіталу (звичайно позначається ROE). Таким чином, на перше місце ставиться інтерес власника. Даний показник забезпечується, головним чином, двома факторами: прибутковістю продажів (цей показник належить групі показників операційної діяльності) і оборотністю активів (група показників ефективності використання активів). Високу віддачу від використання вкладених коштів можна забезпечити збільшенням рівня рентабельності продажів або високою оборотністю оборотних коштів. Оцінка показників ліквідності та рентабельності є невід'ємною частиною діагностичної процедури. Їхнє призначення полягає в тому, щоб застерегти підприємство від зайвого збільшення оборотності. Ці показники говорять про загрозу банкрутства. Віддачу від використання вкладених власником засобів можна збільшити за рахунок використання довгострокових позикових ресурсів. Цю частину діяльності підприємства характеризує група показників структури капіталу.

Низькі показники рентабельності власного капіталу, що забезпечують прибутковість сільськогосподарського підприємства в цілому, що в свою

чергу призводить до зростання конкурентоспроможності, спонукають до більш ґрунтового аналізу властивостей формування власного капіталу.

Розгляд складової прибутковості власного капіталу дає перспективу віднайти можливості зросту ефективності капіталу і підприємства в цілому. Для її оцінки запропоновано використовувати факторну модель, розроблену на засадах індексної мультиплікативної моделі, яка має такий математичний вираз представлений в першому розділі дисертації (1.20).

Потенційні можливості підприємства по збільшенню розміру реалізації за рахунок власних коштів можна схарактеризувати з урахуванням вищевказаних показників, об'єднавши їх у факторну модель прибутковості власного капіталу (1.21).

У відносній формі аналізу впливу зазначених показників на динаміку прибутковості власного капіталу має вигляд індексної моделі (1.23).

Розрахунки таблиці (Додаток Е, табл.Е.1 – Е.3) показали у відносному та абсолютному виразі розмір взаємозалежного впливу аналізованих показників на зміну результативного показника за рахунок впливу кожного чинника. Прибутковість власного капіталу за досліджуваними підприємствами окремо і в цілому збільшилась. Але зауважимо, що зменшення відбулося за двома підприємствами: у СТОВ «МТС-Альянс» близько 10%, а у ТОВ «Перемога» більше ніж на 20%. Розрахунки показали у відносному та абсолютному вираженні розмір взаємозалежного впливу аналізованих показників на зміну результативного показника за рахунок впливу кожного чинника. В загальному підрахунку, що співпадає з показниками в розрізі підприємств, найбільший вплив на рентабельність власного капіталу мають рентабельність продажів – на 43% (1,4250) або 76,7 грн.; другий за ступенем впливу – фондоозброєність – на 19% або 35,3 грн.; менш значним за рівнем впливу став й фактор кількості сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації – 0,8% або 1,5 грн. Варто відмітити також значний негативний вплив оборотності обігових коштів та фондівіддачі – на 23% або 52,8 грн. та 17%

або 36,8 грн. відповідно. Коефіцієнт співвідношення обігових засобів та власного капіталу теж має негативний вплив, але менш значний – на 7% або 16,8 грн.

Головним резервом збільшення рентабельності власного капіталу є підвищення ресурсовіддачі обігових активів за рахунок збільшення обсягу реалізації продукції, що в свою чергу призведе до прискорення оборотності обігових активів за рахунок зменшення періоду їх обігу в днях та зниженню трудомісткості – що в даному випадку є першочерговим завданням. Незначне збільшення мультиплікатора власних коштів поліпшило співвідношення між сумою оборотних активів та власних коштів, змінило структуру капіталу. Для інтерпретації результатів аналізу зміни рівня прибутковості власного капіталу в досліджуваних підприємствах пропонуємо скористатися рисунком 2.11.

	$I_r < 100$	$I_r \geq 100$	
Ріст комерційної рентабельності	$I_d < 100$	Стратегія виживання	$I_d < 100$
	$I_e < 100$	Стратегія стабілізації	$I_e \geq 100$
Ріст рентабельності	$I_r \leq 100$	Стратегія стабілізації	$I_r \geq 100$
	$I_d \geq 100$	Стратегія зростання	$I_d \geq 100$
	$I_e < 100$	$I_e \geq 100$	
	Ріст мультиплікатора власних коштів		

Рис. 2.11. Матриця оцінки результатів інтегрального аналізу коефіцієнту прибутковості власного капіталу¹⁶

За допомогою цієї матриці визначаються майбутні резерви підвищення рентабельності власного капіталу підприємства за рахунок збільшення комерційної рентабельності, або ресурсовіддачі, або мультиплікатора власних коштів, або використовувати всі напрями одразу. Кожне підприємство встановлює для себе оптимальне значення показника рентабельності власного капіталу, значення якого залежить від цілей

¹⁶ Розроблено автором

розвитку підприємства, але воно не повинне бути нижчим від середньогалузевого рівня рентабельності.

2.3 Розгляд альтернативних напрямів збільшення економічних результатів у сільськогосподарському виробництві

В даний час однією з головних тенденцій світової та вітчизняної економіки стає процес інтеграції держав, ринків і технологій, який дає можливість людям, корпораціям і країнам створювати синергетичні ефекти і завдяки цьому діяти швидше, глибше і дешевше, ніж коли-небудь, отримувати більші прибутки.

Синергетичні ефекти вивчає синергетика, від грец. *synergeta* - колективна (спільна) дія, доповнює кібернетику і загальну теорію систем закономірностями саморозвитку складних систем, коли при об'єднанні частин у систему виникає нова властивість – властивість емерджентності, властивій тільки системі в цілому і створює так званий системний ефект, який є синонімом синергетичного ефекту.

Вивчення синергетичних ефектів, що було обумовлено розвитком природничих наук під впливом ідей І. Пригожина і І. Стенгерса [138], отримало продовження і в економіці. Великий внесок у розвиток концепції синергізму в економіці внесли В. Ансофф і Кемпбел Ендрю [5]. Вони показали, що синергізм - це: унікальні ресурси, невидимі активи, які виявляються і починають діяти тільки тоді, коли бізнес замість незалежної «веслування у своєму човні» організовує спільну діяльність з використання спільного досвіду, наприклад франчайзинг, загального персоналу, загального обладнання, об'єднує окремі види бізнесу в один, диверсифікує виробництво або торгівлю, створює інтернет-магазини, спільні підприємства, логістичні системи, агропромислові комплекси, інноваційні кластери, стратегічні альянси, здійснює злиття і поглинання фірм, шукає синергетичні ефекти в

різних формах об'єднання різнопрофільних фірм за принципом Кейрецу, в моделях холдингових компаній, консорціумах, просторовому розвитку, створення паркових зон, економічних союзів і транснаціональних об'єднаннях.

Синергетичні ефекти виникають і при інтеграції виробничих і управлінських функцій. Але ймовірність виникнення синергетичних ефектів зменшується, якщо замість процесів інтеграції починають домінувати процеси диференціації та дезінтеграції виробничих і управлінських функцій.

Дослідженнями встановлено [97, 98], що насіння ентомофільних культур, одержане при запиленні медоносними бджолами, має підвищені господарські корисні якості. Так, у насіння гречки плівчастість зменшується на 2,4%, збільшується кількість сирого протеїну на 0,4%, а енергія проростання – на 17%. В озимого ріпаку при запиленні енергія проростання збільшується на 11-12%, схожість – на 16-20%, наявність жирів – на 4-5%. При перехресному запиленні збільшується вага яблук на 26%, зав'язуваність плодів - у 5,5 разів, а збереженість зав'язі – на 3,3% порівняно з їхнім самозапиленням.

Бобово-злакові суміші дозволяють більш ощадливо витратити дорогі насіння бобових культур. Вони є гарантією стабільності урожаю зеленої маси за рахунок злакових культур та підвищення якості корму за рахунок бобових трав [170].

Запилення за допомогою бджолиних родин - найнатуральніший, природний і безпечний спосіб підняття врожайності сільськогосподарських культур (на 5-50%). Підвищення врожайності сільськогосподарських культур при запиленні квіток бджолами в середньому становить: ріпаку – 25-30%, соняшнику – 40%, гречки – 41%, червоної конюшини – 75%, люцерни – 50%, баштанових – 60%, плодових – 65%, гірчиці – 35-61%. Слід відмітити, що насіння люцерни практично неможливо одержати без повноцінного запилення.

Тому бджільництво повинно бути визнане як дієвий агрономічний прийом технології вирощування ентомофільних сільськогосподарських

культур, а розвиток галузі повинен бути підтриманий, як стратегічно важливе завдання розвитку АПК.

Україна входить до десятки країн – найбільших виробників меду (рис. 2.12). Разом з тим цей показник міг би бути вищим за умови більшого поширення мобільних пасік, які могли б кочувати на 300-500 км. Однак таких пасік одиниці.

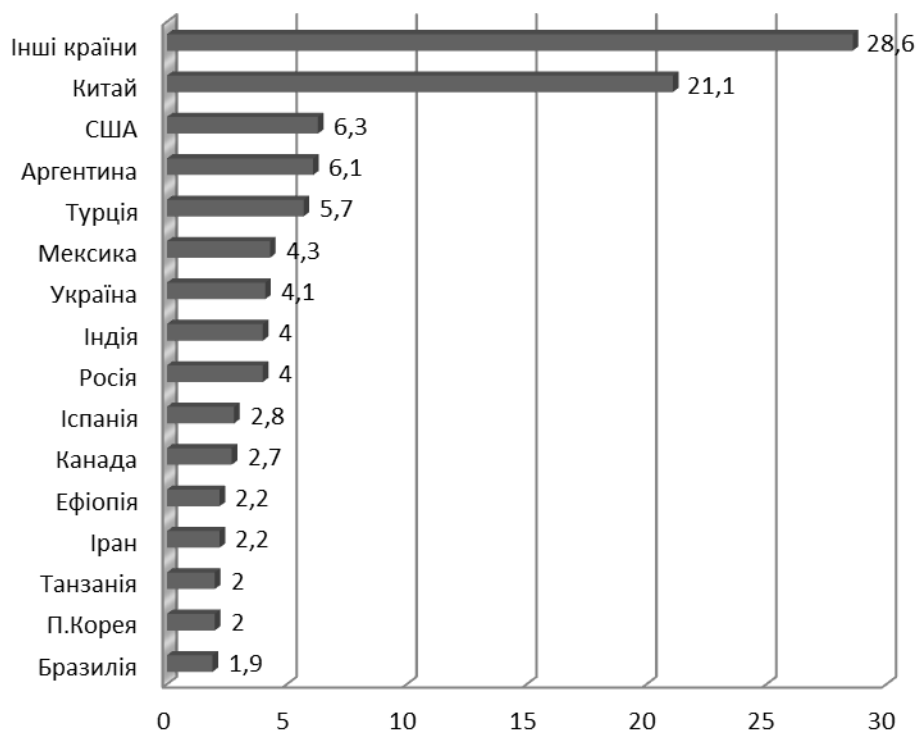

Рис.2.12. Частки країн – провідних виробників меду від загальносвітового обсягу виробництва, % (за даними FAOSTAT)

Збільшення медової продукції потребує і відповідного його експорту. В Україні ринок організованого збуту продукції бджільництва не діє. В силу цих обставин пасічники мало зацікавлені у збільшенні обсягів. Потенційні можливості цих напрямів виробництва нині реалізуються на 10-15%.

В Україні майже зовсім відсутній експорт медової продукції, хоча попит світового ринку на мед поки що не задоволений і зростає. Забезпечити його власним виробництвом більшість країн не може через обмеження

потенціалу медозбору. Ринкова складова в продукції бджільництва поки що не заповнена.

Дані таблиці 2.17 засвідчують, що на 1 людину споживання меду в Україні складає 1,2 кг. Більше споживають такі країни як Греція (1,4 кг), Австралія (1,6 кг), і на рівні – Німеччина (1,1 кг). Не можна не відмітити, що Україна споживає мед виключно власного виробництва, тоді як Австрія імпортує 31 % меду, а Німеччина - 83%. Японія, в якій споживання на 1 людину складає 0,3 кг, імпортує 93% меду і тільки 7% складає власне виробництво.

Таблиця 2.17

Ринок меду за основними показниками (за даними FAO)

Країна	Населення, тис. чол.	Норма споживання меду за міжнародними стандартами тис. т	Виробництво в рік, тис. т	Імпорт, тис. т	Експорт, тис. т	Споживання на 1 людину, кг	Задоволення нормативної потреби, %
Китай	1354790	2326	298	4	10	0,1	13
Японія	127368	229	43	40	7	0,3	19
США	314705	514	147	5	3	0,5	29
Канада	33672	56	27	95	13	0,9	48
Німеччина	81843	148	93	22	-	1,1	63
Росія	143 302	260	53	-	-	0,4	20
Великобританія	62 989	108	29	26	-	0,5	27
Франція	63468	107	28	16	-	0,5	26
Італія	60821	103	18	12	3	0,3	17
Іспанія	46163	72	39	15	4	1	54
Польща	38208	69	2	3	8	0,3	3
Греція	11 290	19	15	2	11	1,4	79
Угорщина	9962	18	4	1	1	0,4	22
Австралія	23 440	15	13	5	13	1,6	87
Україна	45560	66	59	-	1	1,2	89

За даними аналітиків та експертів виробництво меду – це вигідна справа. Вітчизняні підприємці, які займаються бджільництвом, одержують майже 100% прибутку. Але це стосується середніх пасік, у яких налічується

більше 60 бджолосімей. У такому випадку первинні витрати можуть окупитися всього за кілька років.

Сьогодні українські бджолярі докладають величезних зусиль для того, щоб не тільки займати лідируючі позиції на світовому ринку меду по виробництву даного виду продукції, але й зробити Україну одним з найбільших експортерів меду. Для цього є всі передумови, але, з іншого боку, є й ряд перешкод.

У часи СРСР на території України близько 5 млн. бджолосімей виробляли близько 60 тис. тонн валового меду в рік. Тобто одна бджолина сім'я виробляла близько 12 кг меду в рік при потенціалі до 100 кг. Починаючи з перших років незалежності – чисельність бджолиних сімей скорочувалася. Наприклад, у результаті масової загибелі бджіл навесні 2002-2003 років бджолосімей залишилося ледве більше 2 млн. Нині, згідно даним експертів, їх близько 3,75 млн.

У світі офіційно зареєстровано понад 50 мільйонів бджолиних сімей. Та нікому не відомо, скільки бджолиних сімей живуть у дикому стані – в лісах, горах та в інших важкодоступних місцях. За допомогою людини бджоли розселилися на величезній території всіх континентів крім Антарктиди. Бджільництво утворило самостійну галузь сільського господарства. Підраховано, що медоноси планети можуть забезпечити рентабельне утримання 150 мільйонів бджолиних сімей. Тому навіть за нинішньої урбанізації бджільництво має хороші перспективи.

За даними ФАО (Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (англ. Food and Agriculture Organization, FAO) — міжнародна організація під патронатом ООН) наприкінці другого тисячоліття у світі вироблялося понад 500 тис. тонн меду, з яких лише третина входила до експортно-імпортного торгового обороту. На одного середньостатистичного мешканця планети вироблялося приблизно 100-150 г меду, а на одну бджолину сім'ю – близько 8 кг.

Європа, як і в минулому, нині найгустіше заселена бджолиними сім'ями. На її території (крім СНД) налічується близько 14 мільйонів бджолосімей, або три сім'ї на 1 км². На кожні 40 мешканців Європи припадає одна бджолина сім'я, медпродуктивність якої становить 9 кг меду. На кожного європейця виробляється приблизно 230 г меду.

Найбільше бджолосімей нараховується в таких країнах: Німеччина - 2 млн., Іспанія - 1,4 млн., Румунія - 1,3 млн., Польща - 1,2 млн., Франція - 1 млн. Однак Європа фактично виробляє значно менше меду, ніж споживає. Зумовлено це недостатньою кормовою базою, що не дозволяє виробляти велику кількість меду, та високим рівнем життя, в результаті чого тут порівняно більше його споживають. У Німеччині, наприклад, виробляють по 0,15 кг меду на душу населення, а споживають майже 1 кг. Найбільше меду купують такі країни, як: Німеччина, Англія, Франція.

В європейських країнах пасічництвом в основному займаються бджолярі-аматори з невеликими пасіками переважно по 5-50 бджолиних сімей. Промислових пасік на 250-500 бджолосімей дуже мало.

На другому місці після Європи за кількістю бджолиних сімей знаходиться Африка. На її території налічується більше 8 мільйонів бджолиних сімей, приблизно по четвертій частині бджолиної сім'ї на 1 км². Загальне виробництво товарного меду тут становить більше 50 тис. т, або по 5,6 кг від кожної бджолиної сім'ї. Це найменший вихід меду від одної бджолосім'ї у світі. Проте воску в Африці виробляють і продають близько 3,5 тис. т. Вулики та методи ведення бджільництва у Африці, такі ж як і на інших континентах, дещо прогресивніші на півдні та півночі континенту, в центральній Африці вони примітивні, як і саме життя аборигенів. В Азії (без СНД і Росії) бджіл значно менше. На величезній території трохи більше 5 мільйонів бджолиних сімей, всього 1,5 сім'ї на 10 км². Від однієї бджолиної сім'ї тут збирають приблизно 7 кг меду, а на одного мешканця припадає всього 13 г. У більшості районів північно-східної Азії європейські бджоли за

продуктивною значно кращі від місцевих бджіл, тому тут пасічники поступово замінюють своїх бджіл європейськими.

До Північної Америки бджіл завезли тільки наприкінці XVI століття і вони швидко поширилися по всьому материку. Нині вже налічується їх 5,5 мільйонів, або одна сім'я на 37 мешканців. Бджоли, яких завезли до Америки, швидко адаптувались і збирають меду більше, ніж на своїй батьківщині – в Європі. Середня продуктивність бджолої сім'ї в США становить 20 кг, у Канаді – близько 40 кг, у Мексиці – до 30 кг у північній зоні і більше 50 кг – у південній. У США щороку виробляють більше 106 тис. т меду, приблизно по 0,5 кг на одного американця, а вживають по 0,67 кг.

За кількістю бджолиних сімей та виробництвом бджолопродуктів перше місце в Азії займає Китай (рис. 2.13). Саме Китай (близько 4 мільйонів бджолиних сімей) і є крупним поставником меду в США, Західну Європу (в основному в Німеччину) і Японію. Середня продуктивність однієї бджолої сім'ї в Китаї становить приблизно 4,6 кг.

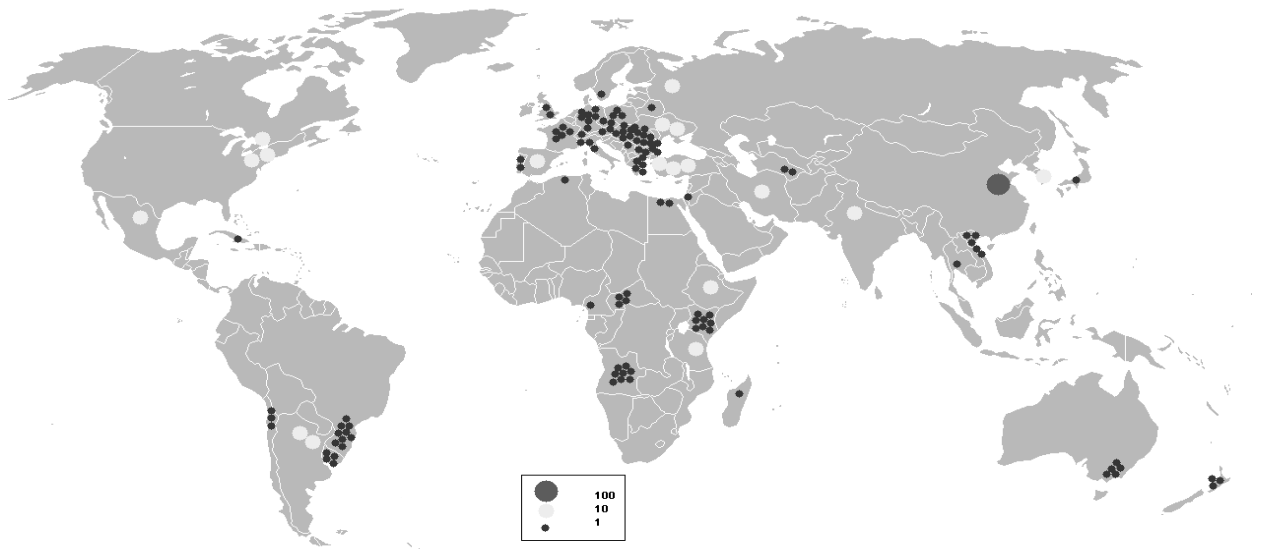

Рис. 2.13. Виробництво меду в країнах світу у відсотках до топ-виробника (Китай – 298 т.)

До початку 2012 р. ціни на цукор досягли свого максимуму за останні 30 років. Великий збиток індустрії нанесла масова загибель бджіл від різних хвороб, шкідників й інших факторів, які підлягають поглибленому вивченню. Існують й інші фактори, які впливали на зростання світових цін на мед.

По даним Міжнародної організації експортерів меду МОЕМ (International Honey Exporters ' Organization - IHEO) з 2005 р. "композитні" ціни на мед вирости з 1,2 до 3 тис. дол. США за 1 метричну тонну. Поруч з цим на світовому ринку не існує надлишків меду.

З урахуванням мінливої кон'юнктури медові компанії прагнули збалансувати обсяги свого експорту й імпорту. Наприклад, в 2010 р. в Іспанії одержали 30,4 тис. т, експортували 14,9 тис. т. й імпортували 11,6 тис. т. меду.

Уважається, що у світі виробляють до 1,4 млн. т. товарного меду, з яких у міжнародну торгівлю надходить близько 25%. Головними виробниками й експортерами залишаються країни, що розвиваються, а покупцями – США, Німеччина, Японія, члени ЄС і країни Близького Сходу. За прогнозами експертів, країни, що входять у групу БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) і які є крупними експортерами меду, у перспективі стануть його імпортерами.

За оцінками американської компанії Global Industry Analyst (GIA), до 2019 р. виробництво меду у світі може зрости до 1,9 млн. т. завдяки підвищенню попиту, підвищенні впевненості споживачів у його якості, а також розширенню асортиментів харчових продуктів, у яких він присутній. Список таких продуктів поповнився йогуртами, дитячим харчуванням, напоями й приправами. Однак експерти GIA підкреслюють, що цей прогноз реалізується, тільки якщо вдасться зупинити масову загибель бджіл. Поки причин для оптимізму немає. У США в зимівлю 2011/12 р. загинуло 34% бджолиних родин, у Німеччині - 30, у Швейцарії – 22%.

На світову торгівлю медом істотно впливає запроваджений з кінця 1990-х рр. курс на жорсткість контролю якості меду. Лідерами в цієї області залишаються країни ЄС. За даними Служби швидкого реагування на постачання неякісного продовольства й кормів (RASFF – Rapid Alert System for Food and Feed), у ЄС кількість занепокоєнь, оголошених у зв'язку з виявленням імпортованих продуктів бджільництва, забруднених за останні вісім

років, скоротилося у три рази, а їхня частка в загальній кількості «продовольчих занепокоєнь» скоротилася з 3,2 до 0,4%. З 303 затриманих з 2002 р. партій меду й інших продуктів бджіл з Китаю надійшли 78; з Болгарії й Аргентини - по 21; з Туреччини - 20; з України - 18; з В'єтнаму - 17; з Кіпру, Словаччини, Іспанії й Індії - по 10, Росія – два рази.

В останні роки до ЄС імпортується якісний, перевірений спеціалізованими лабораторіями мед. Протилежна тенденція намітилася в інших регіонах миру. Мед, що не відповідає стандартам ЄС, тепер відправляють у країни, де вимоги менш тверді або взагалі відсутні.

По даним GIA, провідна роль на внутрішньому й зовнішньому медовому ринках належить 166 компаніям. Серед них лише одиниці оприлюднюють свої матеріали про кон'юнктуру ринку. З 17 країн - членів МОЕМ лише 12 розмістили на сайті цієї організації відомості про стан свого бджільництва, іноді істотно їх заниживши. Наприклад, Індія, якщо судити по даним МОЕМ, робить меду в п'ять разів менше, ніж фіксує FAO.

У торговців медом є вагомі причини для подібної скритності. Медові компанії розвинених країн широко практикують збут дешевого імпортного меду, який не підлягав обробці, з держав, що розвиваються, або сумішей з ним під маркою "вітчизняного" природно, більш дорогого продукту. У Китаї занижують експортні ціни на свій мед, маскують його під більш дешеві підсолоджувачі або під продукцію третіх країн, щоб обійти закордонні антидемпінгові, санітарні й інші бар'єри. Багато країн Азіатсько-тихоокеанського регіону (АТР) беруть участь в аферах по "відмиванню" китайського меду.

Ситуація в державах виробниках меду в 2011 р. була наступною. Країни ЄС імпортували 137 тис. т меду, у тому числі з Аргентини - 39, з Китаю - 32 і Мексики - 18 тис. т. Ввіз із Китаю виявився рекордним за останні 10 років. Провідним імпортером (64 тис. т) стала Німеччина.

У Туреччині вироблено 80 тис. т меду, у той час як в 2007-2008 р. через посуху його виробляли приблизно по 15 тис. т. Великий урожай привів до

різкого падіння закупівельних цін на мед і до гострих конфліктів між бджолярами й закупівельними компаніями. Прагнучі позбутися від посередників, бджолярі створили збутові кооперативи в 17 муніципалітетах країни під егідою Асоціації бджолярів Туреччини й провели прямі перемови з медовими компаніями Німеччини, Сирії й Саудівській Аравії.

Позиції Аргентини на світовому ринку меду продовжували слабшати. Через посуху скоротилося виробництво й експорт меду, знизилася його якість. Якщо в 2005 р. за кордон було продано 106 тис. т меду, то в 2011 р. - близько 50 тис. т., хоча у вартісному відношенні експорт виріс на 8%. Через банкрутство бджолярський сектор покинули 7 тис. бджолярів - 20% від числа офіційно зареєстрованих.

Бразилія експортувала 26 тис. т меду - удвічі більше, ніж в 2008 р., і залишалася провідним світовим виробником й експортером його «органічних» стільників. Одна із причин цього - бразильські «африканізовані» медоносні бджоли, більш стійкі до багатьох хвороб і шкідників, в порівнянні з європейськими, що, у свою чергу, виключає застосування відповідних ветеринарних препаратів і потрапляння їх у продукти бджільництва .

У США через посуху, значної загибелі бджіл й інших несприятливих факторів був зібраний рекордно низький урожай меду - 65 тис. т. Споживання його скоротилося на 9,5 тис. т. Продуктивність бджолиних сімей знизилася на 16%. США змушені були закуповувати маток і пакети бджіл в Австралії, Новій Зеландії, Голландії, Канаді й Коста-Ріці, завезли 95,3 тис. т меду. Ослаблення долара стосовно до інших основних світових валют створило додаткові труднощі для американських медових компаній на зовнішньому ринку. Співвідношення операцій з місцевим й імпортом медом на американському ринку виражалось пропорцією 29:71.

Прямі закупівлі американцями меду в Китаї були припинені, але при цьому зросли його поставки з інших країн Азії, у тім числі з Індонезії, Малайзії й Таїланду, у яких немає ні сучасного бджільництва, ні надлишків

меду. У них не роблять і світлий мед з конюшини, люцерни й інших культур помірного клімату. Проте 100% індонезійського меду, що поставляється в США, – продукт саме цього сорту. Для Індії даний показник становить 40%. Про ріст поставок меду із країн АТР (Азіатсько-Тихоокеанський регіон).

Однак підлягає сумніву такі дані, з огляду на вищесказане. Безумовно, складається враження що весь цей мед китайського виробництва. Проте китайська статистика медового експорту це не підтверджує (таблиця 2.18).

Таблиця 2.18

Експорт меду з Китаю¹⁷

Країна	Кількість, т.	Ціна, млн. дол. США	Відхилення вартості, %
А	1	2	3
Японія	34858	54,9	2
США	11330	14,9	-49
Іспанія	3148	4,5	-29
Великобританія	1939	2,6	145
Бельгія	1843	2,5	97
Малайзія	1309	2	50
Сінгапур	1064	1,7	8
Голандія	1074	1,6	255
Німечинна	1142	1,5	125
Йемен	828	1,4	370
Гонконг	523	1,2	7
Польща	704	0,9	134
Маврикій	626	0,9	268
ОАЕ	442	0,8	-18
Індія	635	0,7	104
П. Корея	468	0,6	-88
Швейцарія	339	0,5	292
В'єтнам	303	0,5	673
Індонезія	282	0,3	915
Оман	167	0,3	207
Інші	1311	1,8	-30

Влада США продовжувала вживати заходів проти імпорту китайського меду по шахрайських схемах. В 2008-2009 р. були арештовані вісім громадян

¹⁷ Direction Nacional de Agroindustria; Informe Apicola - №143 (3/2009)

Німеччини, Китаю й США, яким висунули обвинувачення в участі в згаданих аферах.

У Канаді через холодне літо одержали 29,4 тис. т меду - скільки й в 2009 р. Стандартним вважається врожай в 34-36 тис. т. Скоротилося виробництво світлих сортів. Досягнення паритету між канадською й американською валютою істотно підвищило ціни на канадський мед у США. В'єтнам виробив меду на 20% менше, ніж раніше, через несприятливі погодні умови (з вересня 2009 р. у В'єтнамі встановилася найсуворіша посуха за останні 100 років) і росту цін на цукор, використововуваного для підгодівлі бджіл. Експорт меду склав 14 тис. т, з яких 80% відправлено в США. В'єтнамські фахівці шукають альтернативні ринки збуту меду, включаючи ЄС й Японію (Vietnam News, 13 February, 2010).

В Австралії було отримано 17 тис. т меду, з яких вивезено 50%. Росія поставила 195,9 т меду на 1.1 млн. дол. У США, Японію й країни ЄС. Рівне стільки експортувалося на початку 1990-х рр.

Систематичним вивченням світового ринку меду в нас ніхто не займається, відомості про його кон'юнктуру не публікуються. Вітчизняним бджолярам в основному байдуже, куди буде відправлений виробляємий ними мед. На відміну від інших медових держав у нас немає бджолярських кооперативів, що займаються поставками меду за кордон на досить високому рівні. Для переважної більшості посередницьких компаній торгівля медом на вітчизняному ринку залишається більш прибутковою справою, чим його експорт.

Україна могла б заповнити своєю продукцією ніші, що вивільняються на світовому ринку меду. Однак для цього необхідно модернізувати всі сектори бджільництва й об'єднати сили бджолярського співтовариства.

Потрібна й всебічна підтримка даного курсу з боку уряду. Без цього всі розмови про зміцнення позицій України на світовому ринку меду – не мають подальшого розвитку.

Найціннішим вважається мед, зібраний бджолою з одного медоноса. Його називають монофлорним, або мономедом. В Україні мономед переважно одержують у місцях переваги певного медоноса або коли інші медоноси не цвітуть. Товарними партіями в Україні можна зібрати всього п'ять видів монофлорного меду (за зменшенням обсягу) - соняшник, гречиха, ріпак, липа, біла акація, а також поліфлорний мед (різнотрав'я, різноцвіття), що збирають по всій Україні.

Найбільшу товарну нішу займає соняшниковий мед (світло-золотавий з характерним приємним смаком і легким ароматом) і його симбіози з іншими видами меду. Цей мед домінує на півдні й сході України. Південним медом є акацієвий (майже прозорий з тонким ароматом), що прилічений до елітних сортів.

Гречаний мед в основному заготовлюють у центрі й на заході України. Такі ексклюзивні мономеда, як буркуновий, кіпрейний (з іван-чаю), вересковий, гльодовий, конюшиновий, малиновий, шавлієвий, з ехінацеї, українські бджоли хоч і приносять, але їх виробництво не досягає обсягів товарних партій.

Поліфлорний мед з українських лугов сьогодні один із кращих у світі. Його смаково-ароматичні букети настільки різноманітні, як і неповторні. Це мед, зібраний з дикоростучих медоносів, що мають дуже сильний аромат (південь України), мед із заповідних зон (Асканія-Нова, Стрілецька степ і т.д.), травневий мед (наприклад, суміш акації з волошкою й ін.).

Особливо виділяють фахівці Харківську, Луганську, Сумську й Полтавську області. Саме для цих регіонів характерна екологічно чиста медова продукція, сюди приїжджають за медом навіть іноземці або замовляють готову бджолопродукцію он-лайн в «сучасних» бджолярів. Наразі це стосується виробництва популярної нині органічної продукції.

Виробництво органічної продукції піклується за споживача та виробника, в даному випадку – бджіл, умови їхнього утримання й перебування. Існує кілька загальних принципів які дозволяють одержати

цілющий ароматний мед і зберегти навколишню природу – 7 ключових правил:

1. Заборонено розміщати пасіки на полях, де використовується агрохімія й генно-модифіковані культури, що зміцнює біологічні зв'язки й сприяє родючості ґрунтів. Таким чином, у радіусі польоту бджіл гарантується відсутність шкідливих рослин.
2. У радіусі 3 км від пасіки повинні бути дикороси або культури, вирощені органічними методами, без використання агрохімії.
3. Вулики повинні бути виготовлені із природних матеріалів. У середині вуликів мають використовуватися тільки природні продукти, такі як прополіс, віск і рослинні масла.
4. При викачці меду забороняється знищувати бджіл (як спосіб одержання меду), використовувати хімічні розприскувачі й синтетичні препарати.
5. Для дезінфекції вуликів використовують фізичні методи, наприклад пар або вогонь.
6. Бджіл не підгодовують цукровим сиропом. На зиму бджолам залишають досить меду й пилка відповідної якості для зимівлі. Строго заборонене лікування антибіотиками.
7. Мед не нагрівають, тому що при впливі високої температури в меді утвориться токсична речовина – гідроксиметилфурфурол, що негативно впливає на нервову систему.

Застосовуючи ці заходи можливий вихід вітчизняної бджолопродукції на зовнішні ринки, зокрема європейський, де уживання органічного меду вважається не тільки корисним для здоров'я, але й підтверджує турботу споживача про навколишнє середовище. Що в свою чергу позиціонує покупця як громадянина з активною агроекологічною позицією.

Не можна забувати й про інший ближній географічно та фінансово забезпечений напрямок реалізації – це близький схід. Багато арабських країн, що володіють великими запасами нафти й природного газу, значними

фінансовими ресурсами, вважають недоцільним розвивати своє сільське господарство, а воліють імпортувати продовольство й інші необхідні товари. Арабські країни, і насамперед країни Близького Сходу, – перспективні ринки збуту меду. Ці держави в силу кліматичних особливостей й інших об'єктивних причин не забезпечують себе медом і змушені робити це за допомогою імпорту. В даний час тут виробляють усього 35-40 тис. т меду, а імпорт із Аргентини, Мексики, США, Австралії, країн Східної Європи й т.д. становить 20-25 тис. т. До переліку цих країн має додатися й Україна.

Той факт, що мед згадується в Корані, накладає свій відбиток на відношенні мусульман до цього продукту. Вони вважають його скоріше коштовним лікарським засобом, аніж просто підсолоджувачем. Для готування блюд національної кухні мед використовують тільки в Саудівській Аравії і Ємені. Араби широко застосовують віск, але їм практично не відомі маткове молочко, прополіс й інші продукти бджіл.

Світове виробництво меду становить 1,5 млн. тонн у рік, і на частку України доводиться 5%. По даним FAO, Україна з 2008 року посідає перше місце по виробництву меду серед країн Європи (з валовим збором в 70 тис. тонн) і четверте після таких світових лідерів, як Китай, Туреччина і Аргентина.

Цифри медовиробництва обчислюються на базі зведених оцінок. На сьогоднішній день офіційна статистика з кількості бджолосімей в Україні наступна (таблиця 2.19).

Динаміка кількості бджолосімей, тис. сімей

Територіальна одиниця	1991	1996	2001	2006	2010	2011	2012	2013	2014	2015
У всіх категоріях господарств										
Україна	3515,1	3432,5	2849,3	3369	3150,5	2921,5	2890,9	2935,5	2985,8	2590
Луганська область	238,7	165	111,6	79,4	75,7	67,1	68	70,4	70,4	57,6
Луганська область до України, %	6,79	4,81	3,92	2,36	2,4	2,3	2,35	2,4	2,36	2,13
У сільськогосподарських підприємствах										
Україна	987,8	552,1	334	184,3	113	95,4	83,9	77,4	71	59,0
Луганська область	36,5	15,1	8	3,4	1,7	1,5	1,3	1,4	1,2	0,5
Луганська область до України, %	3,7	2,74	2,4	1,84	1,5	1,57	1,55	1,81	1,69	0,85
У господарствах населення										
Україна	2527,3	2880,4	2515,3	3184,7	3037,5	2826,1	2807	2858,1	2914,8	2640,6
Луганська область	202,2	149,9	103,6	76	74	65,6	66,7	69	69,2	57,1
Луганська область до України, %	8	5,2	4,12	2,39	2,44	2,32	2,38	2,41	2,37	2,16

Слід відмітити, що за досліджуваний період кількість бджолосімей має тенденцію до скорочення (рис. 2.14). Також значно скоротилася частка сільськогосподарських підприємств по кількості бджолосімей (рис. 2.15).

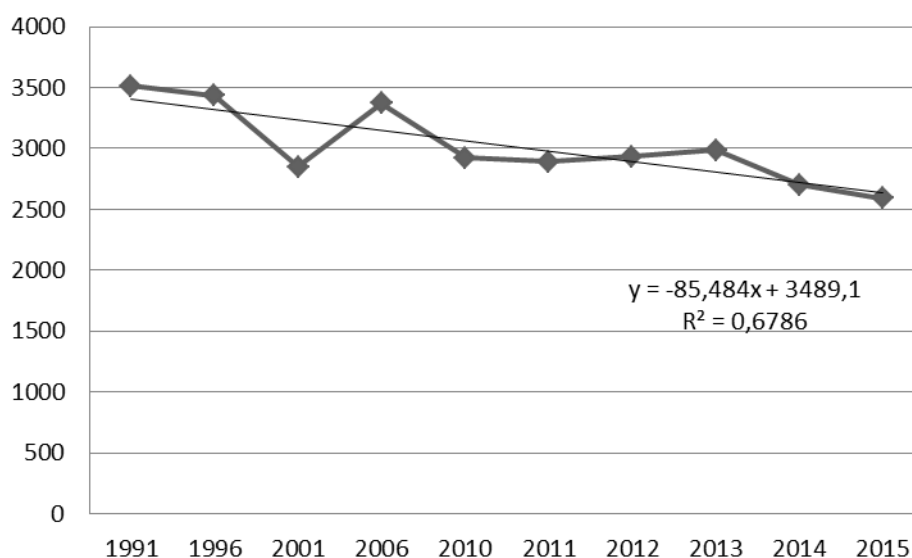

Рис. 2.14. Динаміка кількості бджолосімей в Україні у всіх категоріях господарств, тис. бдж. сімей

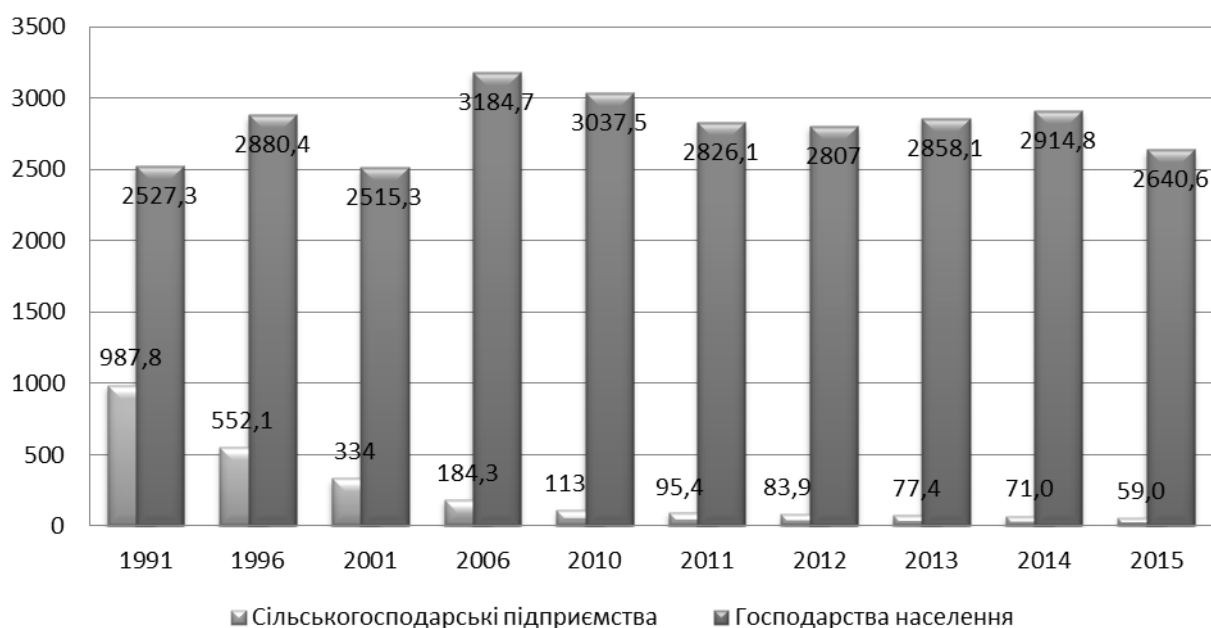

Рис. 2.15. Динаміка кількості бджолосімей в Україні за категоріями господарювання, тис. бдж. сімей

В Луганській області відносно України питома вага кількості бджолосімей (рис. 2.16) також скорочувалася в 90-ті роки, однак в перше десятиріччя 21 століття цей відсоток тримається приблизно на одному рівні.

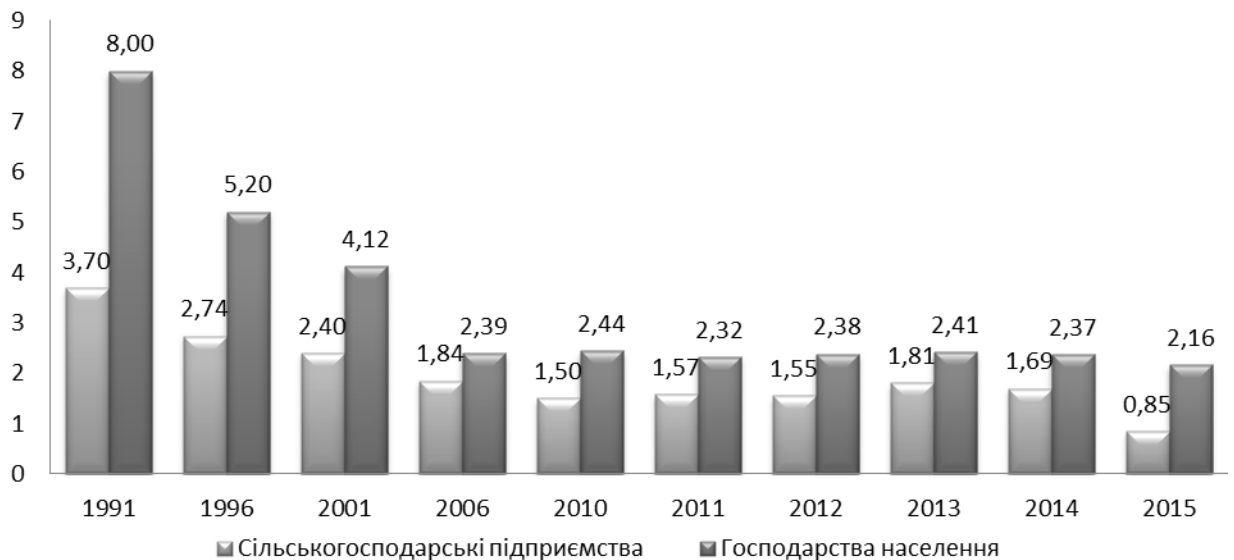

Рис. 2.16 Динаміка питомої ваги кількості бджолосімей Луганської області в загальному обсязі України, %

Виходячи з наведених даних, засвідчено наявність в Україні близько 3 млн. бджолосімей, і з огляду на те, що кожна з них в середньому дає до 16 кг продукту за сезон, потенціал вітчизняного бджолярства може виступати в авангарді галузей АПК. Однак виробництво меду не є стабільним й у значній мірі залежить від погодних умов і клімату окремо взятого регіону. Деякі оператори оцінюють обсяг загальноукраїнського виробництва меду в 40-60 тис. т у рік.

Однак офіційна статистика надає трохи іншу інформацію. Згідно з офіційними даними (Додаток Є, таблиця Є.1): в радянські часи кількість виробленого меду коливалась в межах 30-40 тис. т; в 90-ті роки та в першу п'ятирічку двадцять першого століття спостерігається поступове збільшення виробництва (рис. 2.17) ; починаючи з 2005 року кількість виробленого меду досягла рівня у 70 тис. т – в 2005 році на території України було вироблено 71,5 тис. т меду. В 2009 році спостерігався незначний приріст показника відносно 2005-го (на 3,6%). Після 2009 року обсяг виробництва даного виду продукції скоротився до 70 тис. т. В 2011 році в порівнянні з 2005-м виробництво меду знову скоротилося, при цьому темп скорочення склав 1,6%. У цілому за останні п'ять досліджуваних років обсяг виробництва українського меду скоротився, однак залишається приблизно на одному рівні

та майже удвічі перевищує обсяг виробництва за радянські часи. В 2015 році обсяг виробництва меду на території України склав 6,3 тис. т.

Підводячи підсумки стосовно виробництва меду можна констатувати наступне – незаперечним є факт значного збільшення його обсягів, особливо починаючи з 2000 року (рис. 2.17). Однак кількість сільськогосподарських підприємств з виробництва меду має дуже негативну тенденцію до скорочення по кількості виробленого меду (рис. 2.18), натомість на цьому фоні домінують господарства населення. Тобто такі обсяги виробництва забезпечені майже на всі 100% виключно приватним сектором.

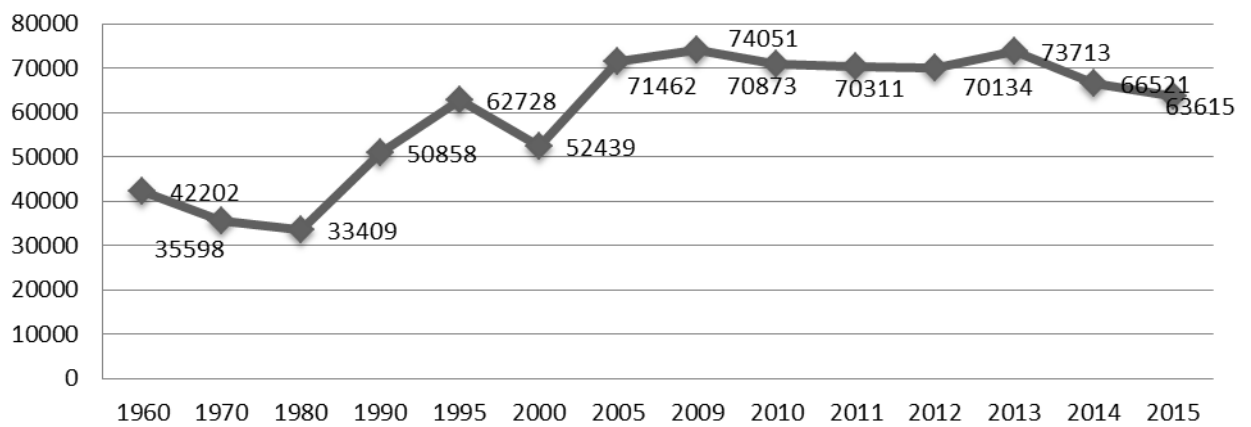

Рис. 2.17. Динаміка виробництва меду в Україні у всіх категоріях господарств, т.

Рис.2.18. Динаміка виробництва меду в Україні за категоріями господарювання, т.

В Україні налічується більше 2 тисяч виробників меду. 95% українського медового врожаю забезпечують приватні господарства. Кілька сотень тисяч пасік більше нагадують промисел, ніж сучасну індустрію. Виробничі сили галузі бджільництва України сьогодні представляють такі структури:

- колективні агропідприємства - 10%;
- приватні господарства - 33%;
- приватні пасіки, ферми - 44%;
- лісгоспи - 5%;
- інші - 8%.

За даними 2012 року самим великим виробником меду стало дочірнє підприємство "Агрофірма "Шахтар" (Донецька область), питома вага якого в загальному обсязі виробництва продукту складає 3,5% [112]. Трійку лідерів доповнили також ТОВ "СПП "Лана" (Запорізька область) - 2,3% і ТОВ "Агрофірма "Агротис" (Донецька область) - 1,8% (рис. 2.19).

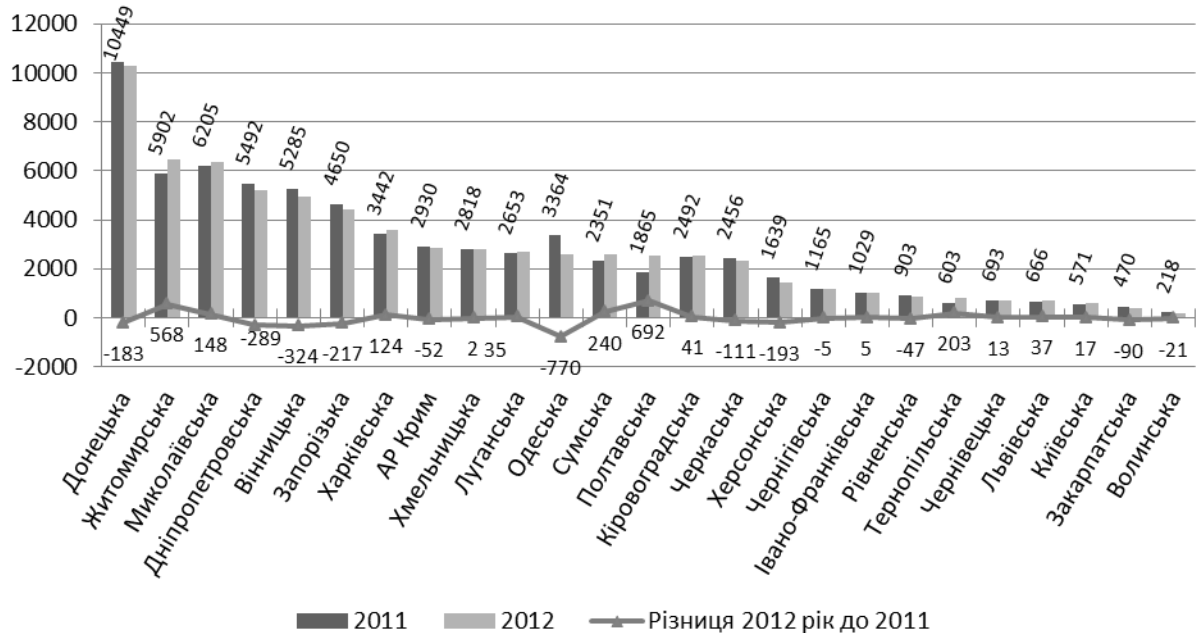

Рис. 2.19. Виробництво меду в усіх категоріях господарств, т.

Частка 11 з 2 тисяч підприємств у загальному обсязі виробництва меду в 2012 році склала від 0,5% до 1%. Питома вага 276 виробників даного виду продукції коливається від 0,1 % до 0,5%. Частка ж інших учасників ринку не

перевищує 0,1%. За 2005-2011 роки склалася наступна ситуація з виробництва меду в регіонах України: безумовним лідером є Донецька область – більш ніж 10 тис. т.; меншим за обсягом від лідера в межах 5 тис. т. по обсягу виробництва продукту розташувалися Житомирська, Миколаївська, Дніпропетровська, Вінницька та Запорізька область; в межах 2,5-3,5 тис. тонн опинилися Харківська, АР Крим, Хмельницька, Луганська, Одеська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська й Черкаська область. Виробництво меду в інших областях України не сягнуло 2 тис. тонн. Найменша кількість – менше 1 тисячі тонн – виробляється переважно в західних областях. Найбільша кількість підприємств з виробництва меду перебуває у Вінницькій (219), Полтавській (168) і Черкаській (151) областях.

Пропонуємо співставити аналогічні дані за 2013-2014 рр. (рис.2.20).

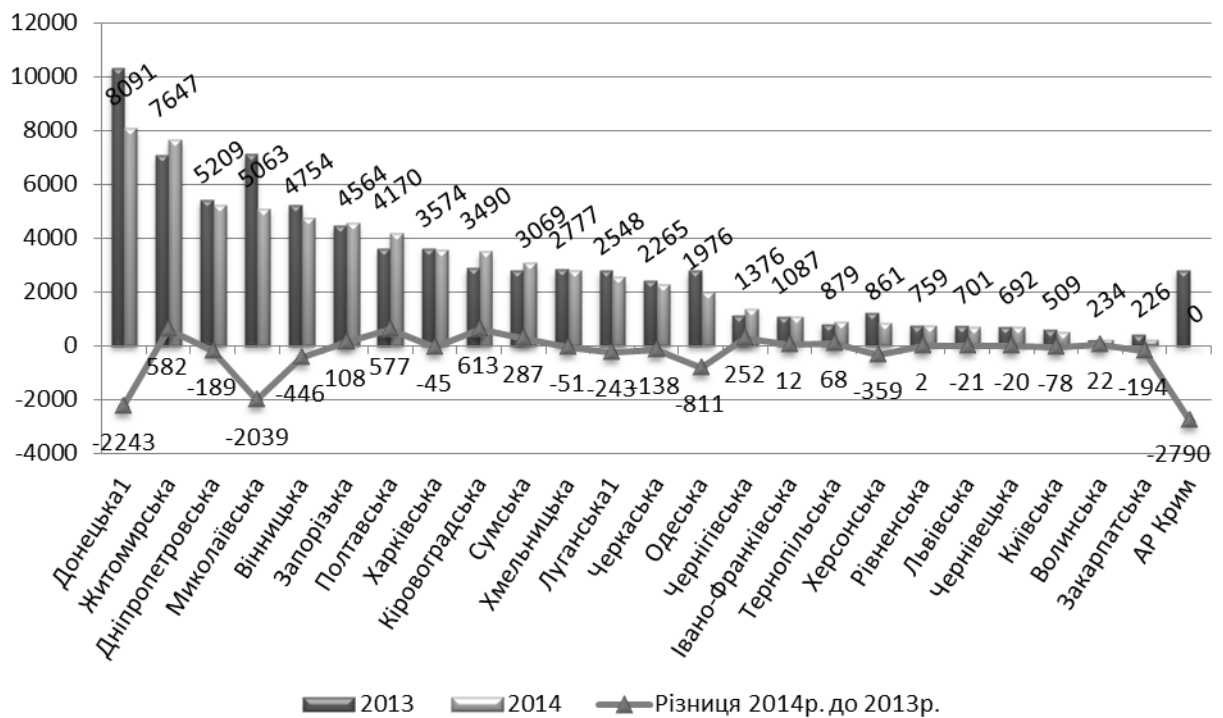

Рис. 2.12. Виробництво меду в усіх категоріях господарств, т.

Як свідчать дані діаграми – серед лідерів залишаються майже ті області, що й в попередньому співставленні.

Ідентична ситуація склалася й по Луганській області (рис. 2.21). А от питома вага у виробництві меду по області пропорційна до кількості

бджолосімей, тобто цей відсоток скоротився в 10-ті роки майже у двічі у порівнянні з 90-ми роками (рис. 2.22).

Рис. 2.21. Динаміка виробництва меду в Луганській області за категоріями господарювання, т.

Рис. 2.22. Динаміка питомої ваги виробництва меду в Луганській області в загальному обсязі України, %

За офіційними джерелами обсяги реалізації за досліджуваний період скоротилися майже в 5 разів (рис. 2.23). Що свідчить про нерозвиненість ринку меду за таких обсягів виробництва. Тобто це не організована торгівля, а реалізація через недосконалі напрями, що не гарантує сталості розвитку процесу реалізації.

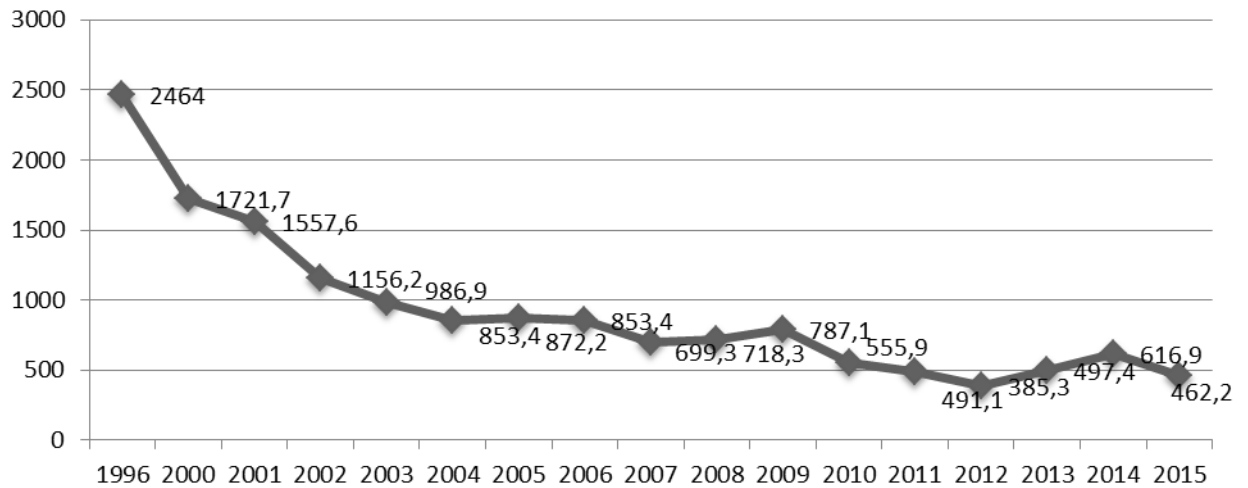

Рис. 2.23. Динаміка обсягів реалізації меду за всіма напрямками по Україні, т.

Аналіз структури реалізації за напрямками в Луганській області (таблиця 2.23) свідчить про те, що половина всього меду реалізується через ринки, кіоски, намети та за іншими напрямками. Близько 6% пайовикам, в рахунок орендної плати за землю та близько 12 % населенню в рахунок оплати праці.

Таблиця 2.23

Реалізація меду за всіма напрямками за 2015 рік

Напрямок реалізації	Україна			Луганська область		
	кількість, ц.	питома вага напрямку, %	ціна, грн./ц.	кількість, ц.	питома вага напрямку, %	ціна, грн./ц.
Реалізовано всього, ц.	4622	100	3054	51	100	2846
2015 р. у % до 2014 р.	74,9	X	178,2	143,1	X	126
З нього за напрямками реалізації						
населенню в рахунок оплати праці	414	8,9	3001	6	11,8	2401
пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток)	443	9,6	3006	3	5,9	3311
на ринку, через власні магазини, ларьки, палатки	1216	26,3	2918	19	37,3	3172
за іншими напрямками	2549	55,2	3136	23	45,1	2933

Динаміка цінової складової стабільно зростаюча (рис. 2.24), що може гарантувати отримання достатньої кількості коштів на розширене виробництво.

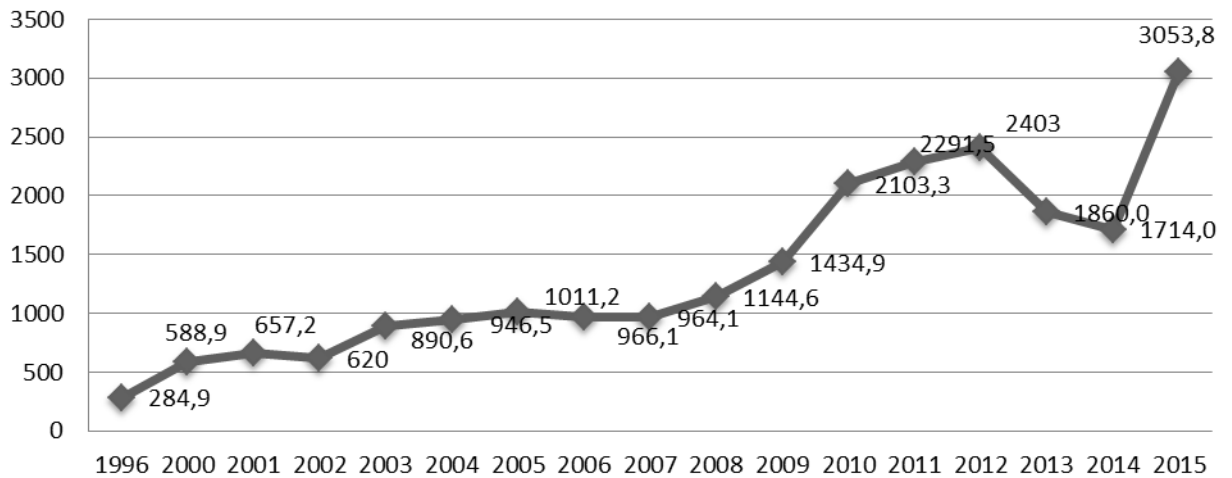

Рис. 2.24. Динаміка середніх цін реалізації меду в Україні, грн./ц

Разом з тим поступове підвищення цін на світовому ринку до деякої міри може посприяти поліпшенню вітчизняної цінової кон'юнктури. Тим більше що з кожним роком росте собівартість медової продукції: тільки в 2010 році вона зросла майже в 1,5 рази щодо попереднього періоду (дані Держкомстату). Сьогодні ціни на мед опинилися на досить високому рівні, відносно минулих років.

Виробництво даного виду продукції має чітко виражений сезонний характер, і кінчається цей сезон не раніше вересня. Оскільки обсяг виробництва меду в Україні набагато перевищує обсяг споживання українцями даного виду продукції, наша країна практично не відчуває потреби в його імпорті. Відповідно до офіційної статистики, в 2005 році Україна взагалі не імпортувала мед. Обсяг імпорту меду в 2006 році склав 29,3 т, а до 2007 знову впав практично до нульової оцінки. В 2008 році Україна імпортувала максимальну за останні 4 роки кількість меду - 128 тонн, а в 2009-м даний показник скоротився до 30 т.

За 2014 рік обсяг імпорту меду на територію України вже досяг 86 тонн. При цьому необхідно відзначити, що єдиним імпортером за офіційними

каналами даного виду продукції в цей період є Німеччина. До цього можна додати невраховані контрабандні партії меду сумнівної якості з Китаю.

Що ж стосується експорту українського меду, його обсяг в 2005 році зафіксований на рівні 3,8 тис. тонн, що склало всього 2,3% від обсягу виробництва даного виду продукції в цей період. Приблизно такий же обсяг експорту меду за межі України спостерігався й в 2007-2010 роках. В 2006 році зафіксований істотний приріст експорту меду. Стосовно 2005 року даний показник виріс на 72%.

В 2011 році експорт меду збільшився більш ніж у два рази стосовно 2005, 2007, 2008 років і склав практично 7,5 тис. тонн (6,3% від обсягу виробництва). Причиною такої динаміки експерти називають ріст світових цін на мед після тимчасової стагнації, що стало результатом недовироблення меду в деяких основних країнах-експортерах, особливо в Канаді й Аргентині. За 2014 рік Україна експортувала меду на зовнішні ринки на 21% менше, ніж за аналогічний період 2013 року. Разом з тим у грошовому вираженні експорт збільшився на 4% внаслідок подорожчання продукту у світі. За весь 2015 р. Україна експортувала 36 тис. т меду, що за останні роки стало найбільшим показником. Експорт українського меду приніс до економіки держави \$82,8 млн.

Основна частка експорту українського меду (68%) нещодавно доводилася на Російську Федерацію. Другим по розміру експортером продукту була Республіка Білорусь, на частку якої доводилось 10% експорту українського меду. Іншими експортерами, питома вага яких в експорті продукту коливалась від 3% до 6%, були США, Польща, Чехія, Німеччина, Люксембург. Ще в 2013 році частка меду, що йде на експорт, становила 30%, а вже в 2014 — 54,6%, в 2015 — 56,6%. Починаючи з 2014 р. лідером по споживанню українського меду став зовнішній ринок: в структурі експорту 32% припало на ФРН, 22% на США, 19% - Польща, 27 - на інші країни (рис. 2.25).

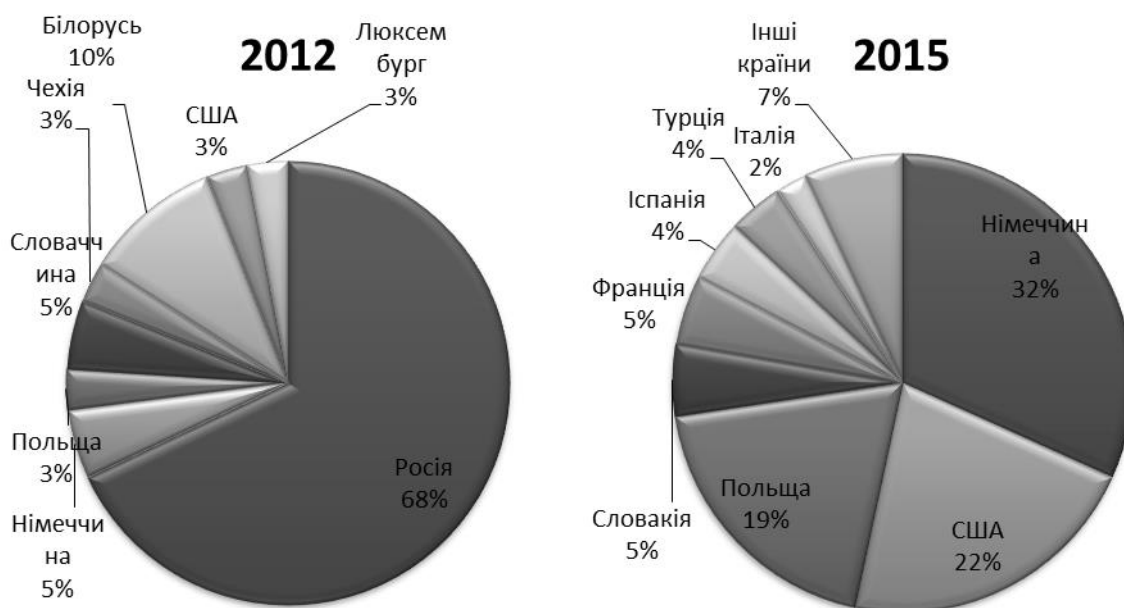

Рис. 2.25. Структура експорту меду в Україні, %

Збільшенню експорту українського меду за останнє десятиліття сприяло визнання в 2003 році Єврокомісією відповідності його якості європейським стандартам.

З 2006-го по 2011 р. експорт українського меду не перевищив 7% обсягів виробництва - це дуже низький показник, якщо врахувати, що Україна займає 5-6-і місця у світі по обсягах виробництва.

Світовий ринок меду є одним з найбільше глобалізованих ринків продовольства: з вироблених у світі 1,4 млн. т меду на експорт відправляється близько 400 тис. т. Практично всі розвинені країни не в змозі забезпечувати потреби свого населення в меді за рахунок власного виробництва й змушені робити це за рахунок імпорту. Головні імпортери меду на світовому ринку - це США, країни ЄС і Японія (рис. 2.26), вони щорічно закупають в інших країнах до 250 тис. т меду. Тому при належній підготовці до експорту меду з України, ми могли б успішно обіймати ці експортні ніші, замінюючи їх своєю продукцією і зміцнюючи вітчизняні позиції на міжнародних ринках.

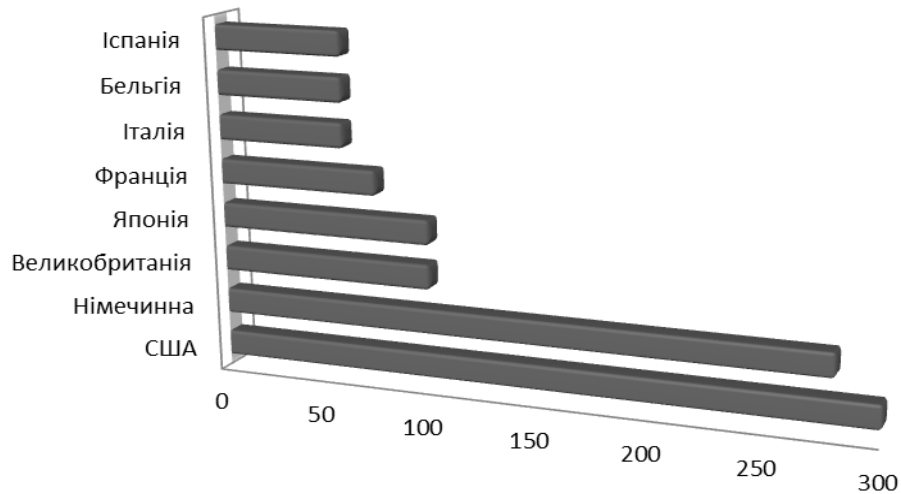

Рис. 2.26. Середньорічний обсяг імпорту меду країнами світу, млн. \$

Імпортний ринок Німеччини, по ємності йде майже урівень із американським. Великобританія/Японія - по третині обсягів імпорту США кожна. Франція – чверть. Італія, Бельгія, Іспанія – 1/5 кожна.

США і ЄС постійно ведуть боротьбу за кращі умови на ринку й поставки, при цьому в ЄС найвище споживання меду на людину, а попит на зовнішніх ринках завжди перевищує пропозиція.

Таким чином, Україна виробляє великі обсяги меду, однак практично відсутня експортна складова. Провідний імпортер, США, займає останні позиції в українському експорті меду. Щоб задовольнити попит, США імпортують мед на суму близько 300 млн. \$, у першу чергу з Аргентини, В'єтнаму, Індії й Канади. Ще на третину цієї суми завозиться нелегально з Китаю (мед з антибіотиками й важкими металами). При цьому, як показують міжнародні репорти, в останні роки в Індії, Аргентині й В'єтнамі через погіршення біо- та метеорологічних умов урожаї різко впали. Тому при належній підготовці до експорту меду з України, у таких ситуаціях, ми могли б успішно займати ці експортні ніші, заміщаючи своєю продукцією й зміцнюючи свої позиції на міжнародних ринках.

Дослідження внутрішнього ринку на основі анкетування респондентів доводить про значний потенціал внутрішнього ринку (додаток Д.1-18). Суттєвим поліпшенням конкурентних переваг має стати виробництво

найбільш популярних сортів меду – переважно квіткового та стільникового. Таки сорти меду можливо отримувати завдяки введенню у виробництво багаторічних трав, що має в своїй основі застосування принципу біфуркації. Вирішується одразу цілий комплекс завдань – забезпечується кормова база тваринництва, зокрема й бджільництва; поліпшується стан ґрунтів без понесення додаткових витрат; виробляється медова продукція, що матиме значні конкурентні переваги на внутрішньому ринку – що, в свою чергу, вирішує нагальне питання реалізації надлишків меду. Тим самим забезпечується поліпшення економічних результатів.

Висновки до розділу 2

В результаті проведених досліджень було розроблено комплексний показник ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств у вигляді коефіцієнта економічної результативності потенціалу, який характеризує забезпечення підприємства основними засобами виробництва.

Проведена оцінка стану виробництва основної сільськогосподарської продукції за основними показниками, що характеризують економічні результати діяльності. Проведений аналіз зміни ключових показників діяльності у динаміці.

Визначено тенденції розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, які дозволяють встановити підвищення ролі виробничо-галузевої структури господарювання у забезпеченні сільськогосподарського підприємства позитивними економічними результатами.

Досліджено та визначено інструментарій формування та управління економічними результатами, що дозволяють їх оптимізувати за рахунок управлінських рішень та організаційних перетворень. Застосовано принцип біфуркації при проведенні наукового дослідження внутрішнього ринку бджолопродукції.

Однією з важливих умов підвищення ефективності виробництва сільгосппродукції і продукції бджільництва є наявність відповідної кормової

бази й ефективно її використання, а також оптимальне поєднання складових сівобігу. Правильне їх поєднання забезпечить бджіл безперервним кормовим конвеєром, скотарство достатньою кількістю кормів, підвищить врожайність культур та родючість ґрунтів.

Здороження фуражних культур створює додатковий потенціал для зростання витрат через дорожчання кормів. Зважаючи на те, що саме вартість кормів має визначальний вплив на собівартість продукції, можна зробити висновок, що в таких умовах рентабельність виробництва продукції тваринництва можливо суттєво поліпшити через впровадження у власне виробництво високопоживних багаторічних культур широкого спектру застосування та позитивного впливу на складові виробництва сільськогосподарської продукції.

як попередників під зернові культури представляється одним з високоефективних прийомів поповнення ґрунтів органічною речовиною, підвищення врожайності наступних культур. У цій ситуації особливу значимість мають польові дослідження з вивчення впливу багаторічних трав на родючість ґрунту та врожайність зернових культур в післядії їх пласта. Обробіток багаторічних травосумішей дозволяє оптимізувати водно-фізичні, агрохімічні показники, структуру ґрунту, а при високій вартості мінеральних добрив слугує дієвим засобом підвищення врожайності зернових культур.

Поширення посівів багаторічних кормових культур, використання їх в якості попередників під сільськогосподарські культури являється високоефективним прийомом насичення ґрунтів органічною речовиною та є одним з альтернативних напрямів зниження собівартості сільськогосподарської продукції. Однак стримуючим фактором розвитку травосіяння як системи стабілізації органічного та фізико-хімічного стану ґрунту є низький попит на товарну продукцію багаторічних трав (сіно, сінаж, зелений корм). Основним споживачем даного виду продукції є великотоварне тваринницьке виробництво, в основному молочне і м'ясне скотарство, яке в даний момент знаходиться в критичному стані.

Рішення задачі забезпечення привабливості культивування багаторічних трав може бути реалізовано за двома основними напрямками: кількісно або якісно. Кількісний напрямок пов'язаний з формуванням платоспроможного попиту на вироблену продукцію за допомогою мотивації розвитку тваринництва (скотарства). Даний напрямок вимагає значних фінансових інвестицій на формування умов виробництва і придбання поголів'я тварин.

Альтернативним напрямом якісного характеру може стати розвиток допоміжних, суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, які дозволять більш повно використовувати корисні властивості багаторічних трав.

Визначено роль і місце ринку меду та бджолопродукції в Луганській області, Україні та в цілому в світі. Дана галузь зміцнює свої позиції на внутрішньому й світовому ринках. Завдяки проведеному дослідженню було виявлено, що підвищення ефективності виробництва продукції бджільництва можна досягти шляхом збільшення її виробництва на основі впровадження досягнень науки. Продуктивність бджільництва можна підвищити завдяки включенню до сівообігу спеціальних медоносних культур, що дозволить не тільки заповнити безвзятковий період та збільшити валовий збір меду, а й покращити якість ґрунтів та забезпечити тваринництво належною кормовою базою.

На основі проведеного дослідження споживчих переваг виявлено пріоритетні напрями виробництва щодо конкретних сортів меду та відповідної бджолопродукції.

Необхідне введення інтенсивної технології вимагає подальшої концентрації виробництва. За умови впровадження запропонованих заходів буде забезпечено зростання продуктивності бджільництва, і як наслідок відбудеться зниження собівартості сільськогосподарської продукції та підвищаться економічні результати діяльності.

В даному розділі віднайшли відображення елементи наукової новизни [13, 14, 18, 17, 19, 20, 94].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Обґрунтування моделі формування економічних результатів сітьськогосподарських підприємств

При оптимізації виробничої системи з метою збільшення економічних результатів необхідно в діяльності підприємства здійснювати розбірливу диференціацію активності для виявлення можливостей взаємодоповнення.

Найбільш придатним інструментом в детальному дослідженні структурних процесів в сільськогосподарському виробництві, на наш погляд, є оптимізаційне моделювання оптимальної спеціалізації і поєднання галузей.

Поєднання галузей у сільськогосподарському підприємстві з позицій кінцевих цілей виробництва є яскраво вираженим економічним процесом. Мета виробництва – забезпечення зростаючих потреб країни в продуктах сільського господарства. Це можливо тільки на основі розширеного відтворення, неодмінною умовою якого є збільшення накопичень. Джерело накопичень – чистий дохід. Зростання його відбувається при збільшенні кількості і підвищенні якості продукції за рахунок відносного і абсолютного скорочення витрат на виробництво. Всі ці процеси тісно пов'язані між собою економічними законами.

Варіанти взаємодоповнення галузей сільськогосподарського підприємства за його видами діяльності, форматами, спільного відношення в одній виробничій ланці визначаються як економічними, так і багатьма суміжними умовами. Це робить проблему визначення поєднання галузей надзвичайно складною. Крім того, в кожному підприємстві вона має безліч

евентуальних рішень. Від вибору одного з них багато в чому залежить успіх виконання виробничої програми підприємства, добробут його працівників.

В сільськогосподарському виробництві галузь це та його частина, що не збігається з іншими за предметами та знаряддями праці, інша технологія, оптимізацією організації виробництва, кінцевим результатом.

Поєднання галузей визначає спеціалізацію сільськогосподарського підприємства. Вибір найбільш раціонального (оптимального) поєднання галузей одночасно забезпечує оптимальну спеціалізацію. При цьому розвиток виробництва отримує направлення, яке у конкретних умовах сприяє найбільш ефективному використанню землі, праці, інших засобів виробництва, дозволяє отримати максимальну кількість продукції при даних обмежених ресурсах, забезпечити зниження витрат.

При вирішенні проблеми поєднання галузей за допомогою економіко-математичних методів по суті встановлюють не поєднання галузей, а поєднання окремих культур, груп худоби, птиці.

Змінними в економіко-математичній задачі виступають величини, що позначають розміри виробництва (або гектарів посіву кожної сільськогосподарської культури, або голів худоби кожного виду, кількості сільськогосподарської продукції). Іноді значення цих змінних збігаються з поняттям галузі, але в більшості випадків не вкладаються в це поняття і більше підходять під поняття вид або спосіб діяльності. Таким чином, при обґрунтуванні економіко-математичної моделі поєднання галузей у роботі застосовується поняття – вид діяльності, що означає частину виробництва, що відрізняється від інших предметом і знаряддям праці, технологією і організацією, кінцевим продуктом, а також тим, як він буде використовуватися. За допомогою цього визначення в економіко-математичних моделях можна розглядати як самостійні види діяльності, скажімо, пшеницю товарну і пшеницю фуражну або багаторічні трави на сіно, що використовується на корм, багаторічні трави на сіно, що йде на продаж, багаторічні трави на зелений корм, багаторічні трави на силос,

багаторічні трави на насіння. Озиме жито з цією додатковою ознакою можна розглядати за трьома видами діяльності – озиме жито продовольче, озиме жито на фуражні цілі, озиме жито на зелений корм. Те ж відноситься і до тваринництва.

Введення додаткової відмінної ознаки необхідно, щоб у ході економіко-математичного кількісного аналізу визначити найбільш раціональні шляхи використання кінцевого продукту, уникнувши суб'єктивізму, властивого традиційним варіантним методам моделювання. У ряді випадків доводиться іноді ще більше розширювати поняття видів діяльності, розглядаючи їх не тільки за ознакою господарського використання кінцевої продукції, але навіть в зв'язку з термінами її використання.

Все це необхідно для більш точного визначення в системі лінійних співвідношень переліку основних змінних, що позначають види діяльності сільськогосподарського виробництва.

Економіко-математична модель процесу поєднання галузей – одна з основних, центральних у системі економіко-математичних моделей для оптимального планування сільськогосподарського виробництва. Вона може мати самостійне значення як для наукових досліджень, так і в практичній діяльності підприємств. Дослідження з цієї моделі можуть допомогти знайти оптимальне поєднання галузей для підприємств певного виробничого типу в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах. Особливість постановки такого завдання полягає в тому, що в якості основних ресурсів, що обмежують розвиток виробництва, виступають сільськогосподарські угіддя і трудові ресурси (при заданій енергоозброєності або заданому рівні витрат на одиницю виміру виду діяльності), а також деякі види ресурсів, відтворюваних і тих що споживаються безпосередньо в процесі виробництва. Інші засоби виробництва не повинні впливати на визначення оптимального поєднання галузей (видів діяльності). Практично вони формуються з урахуванням оптимального поєднання галузей, а не наявності ресурсів. Така

постановка дозволяє за допомогою економіко-математичної задачі оптимального поєднання галузей більш правильно вирішити задачу оптимального співвідношення виробничих ресурсів для підприємств різних виробничих типів. Нами було розроблена схема впливу основних складових економіко-математичної моделі з оптимізації формування економічних результатів (рис. 3.1).

Модель оптимізації поєднання галузей має велике значення тому, що є основною для розробки безлічі інших економіко-математичних моделей, що дозволяють оптимізувати планово-економічні рішення. Облік додаткових умов дозволяє на її основі вирішувати такі економіко-математичні задачі, як оптимізація виробничої програми сільськогосподарського підприємства, плану, розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва в територіальному аспекті та ін.

Слід враховувати ще одну особливість розробки економіко-математичної моделі задачі поєднання галузей. Визначаючи, які види діяльності (сільськогосподарські культури, тваринницькі або переробні галузі) повинні бути включені в початковий перелік, потрібно передбачити, щоб їх кількість була достатньою з економічної точки зору. За економічним значенням сільськогосподарські галузі зазвичай ділять на головні (основні), додаткові та допоміжні. Головною (головними) вважається та галузь, яка дає найбільшу кількість товарної продукції. Вона (вони) визначає спеціалізацію господарства. До додаткових відносять галузі, питома вага яких у товарній продукції невисока або продукція яких йде на задоволення внутрішньогосподарських потреб.

Критично кажучи, ці визначення придатні для констатації сформованого поєднання галузей. Але якщо говорити про знаходження оптимального поєднання галузей в конкретних (заданих) умовах виробництва, то заздалегідь виділити головні і особливо додаткові галузі можна лише суб'єктивно.

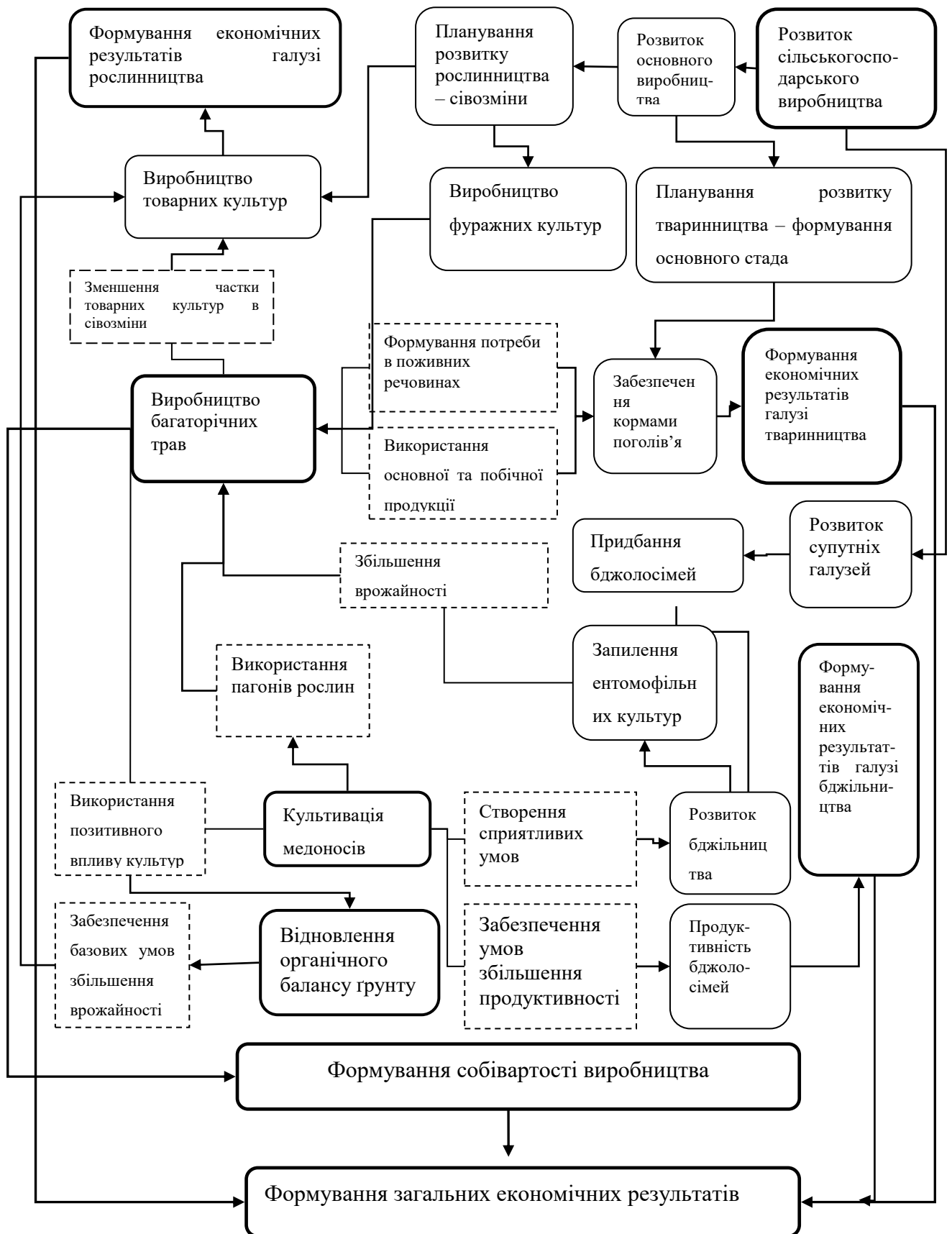

Рис. 3.1 Схеми функціонування економіко-математичної моделі формування економічних результатів¹⁸

¹⁸ Розроблено автором

Які галузі (види діяльності) мають бути додано в первинний список при розробленні моделей, з метою визначення раціонального та оптимального їх поєднання, однозначно вирішити непросто. Для того щоб подолати цю дилему в процесі формування завдання необхідно зробити оцінку переліку видів діяльності, треба дослідити, чи нема серед них ті, що можуть фігурувати як цільові (головні), і такі, що можна віднести до додаткових товарних, зв'язаних і альтернативних.

Цільовими (основними) видами діяльності вважаються такі, які визначають виробничий тип підприємства. Розвиток додаткових товарних видів діяльності здійснюється для поліпшення використання виробничих ресурсів і скорочення виробничого ризику, пов'язаного з вузькою спеціалізацією.

Суміжні види діяльності пов'язані з технологічними умовами виробництва; без них неможливий розвиток основних видів діяльності, наукове обґрунтування використання землі як основного засобу виробництва. Введення утилізуємих видів діяльності визначається суто економічними міркуваннями.

Основні види діяльності пов'язані з отриманням товарної продукції – це можуть бути галузі рослинництва і тваринництва з будь-яким видом кінцевої продукції. Те ж відноситься і до додаткових товарних видів діяльності.

Суміжні види діяльності можуть бути як товарними, так і нетоварними галузями. Ця ознака не має істотного значення. Визначальними при їх введенні є технологічні умови розвитку виробництва. Іноді розвиток споріднених видів діяльності може потіснити, скоротити розміри основних та додаткових товарних видів діяльності. Але їх присутність необхідна і виправдана, скільки б ресурсів не відволікалося на їх виробництво. Економічна ефективність парних видів діяльності в основному виражається підвищенням ефективності основних.

Суміжні види діяльності розвивають для підвищення економічної ефективності виробництва. У більшості випадків вони дають товарну продукцію, але можуть бути і не товарними, що викликає необхідність введення нових видів діяльності. Наявність і ступінь розвитку видів діяльності визначаються економічними причинами; отже, при економіко-математичному кількісному аналізі буде встановлено, чи потрібні ці види діяльності і наскільки вони повинні бути розвинені. При відомих умовах утилізуючи види діяльності можуть вести до скорочення виробництва в основних, але це повинно бути економічно виправдане і не змінювати цілей спрямованості виробництва.

Класифікація видів діяльності в кожному конкретному випадку проводиться по відношенню до основних. Тому один і той же вид діяльності в різних умовах може розглядатися як основний, додатковий товарний, суміжний або альтернативний. Наприклад, основна мета виробництва – отримання молока. Отже, молочне скотарство буде основним, а кормовиробництво – суміжним видом діяльності. Побічна продукція молочного скотарства – натуральні добрива. При економічній доцільності можуть бути введені додаткові види діяльності за товарним рослинництвом, ті що утилізують гній.

Інший випадок – основним видом діяльності є виробництво товарного зерна. Для визначення можливості більш рівномірного і повного використання виробничих ресурсів потрібно включити в модель додаткові товарні види діяльності, які мають не співпадаючі з зерновим господарством періоди використання виробничих витрат або розрізняються рівнями витрат. Розвиток зернових культур агротехнічно пов'язаний з іншими галузями рослинництва, які виступають як спряжені види діяльності. І за основним, і за конкуруючим, і по спряженим видам діяльності залишається продукція, яка може бути використана як фураж. В цьому випадку може бути введений який-небудь вид діяльності по тваринництву, який буде розглядатися як утилізуючий.

Утилізуючі види діяльності, як і основні, можуть вимагати введення суміжних видів діяльності (наприклад, якщо побічну продукцію використовувати в раціоні тільки при наявності інших видів кормів, для виробництва яких потрібно розвинути спряжений вид діяльності).

На сільськогосподарських підприємствах, у яких є декілька основних видів діяльності, деякі з них можуть частково або повністю виконати роль спряжених або утилізуючих.

Якщо заміщення відбувається повністю, тобто основні види діяльності не вимагають розвитку інших, – це ідеальний випадок поєднання галузей і організації виробництва (звичайно, якщо введення декількох основних видів діяльності виправдано).

Структурна економіко-математична модель

Розглянемо структурну економіко-математичну модель процесу поєднання галузей (видів діяльності). У її запису використовуються наступні умовні позначення.

Індексація:

j – номер галузі (виду діяльності) рослинництва і тваринництва ($j=1, 2, \dots, n$);

J – множина, елементи якої – номери видів діяльності;

J_1 – множина, елементи якої – номери видів діяльності в рослинництві;

J_2 – множина, елементи якої – номери видів діяльності у тваринництві;

I – номер обмеження;

I_1 – множина, елементи якої – номери обмежень щодо використання сільськогосподарських угідь;

I_2 – множина, елементи якої – номери обмежень по використанню трудових ресурсів;

I_3 – множина, елементи якої – номери обмежень щодо визначення оптимальних обсягів виробничих витрат;

I_4 – множина, елементи якої – номери обмежень з органічних добрив;

I_5 – множина, елементи якої – номери обмежень по кормовим ресурсам;

I_6 – множина, елементи якої – номери обмежень по гарантованим обсягам виробництва;

I_7 – множина, елементи якої – номери обмежень, що враховують агробіологічні особливості виробництва сільськогосподарських культур.

Відомі величини (константи):

a_{ij} – коефіцієнти витрат ресурсів i -го виду на одиницю виміру по j -му виду діяльності;

b_i – обсяг виробничого ресурсу i -го виду;

v_{ij} – обсяги виробництва i -го виду продукції (виробничого ресурсу) при j -му виді діяльності у розрахунку на прийняту одиницю виміру. По кормовим культурам

$v_{ij} = q_{ij}d_j$, де

q_{ij} – вміст i -го виду поживної речовини в одиниці j -го корму, а d_j – частка продукції j -ї культури, що використовується на корм;

Q_i – гарантований обсяг виробництва i -го виду продукції;

a_{ij} та a_{ij}^* – коефіцієнти-зв'язки;

c_j – вартість товарної продукції, що отримується в розрахунку на одиницю виміру j -го виду діяльності;

c_i – перевищення вартості одиниці продукції i -го виду при реалізації понад встановленого плану.

Змінні величини:

x – шукане значення розмірів (інтенсивності) j -го виду діяльності;

x_i – кількість продукції i -го виду, що реалізується понад встановлених планів (гарантованих обсягів виробництва);

\bar{x}_i – шукане значення виробничих витрат.

Постановка завдання – визначити при заданих умовах оптимальне поєднання галузей (видів діяльності) у сільськогосподарському підприємстві, що забезпечує отримання максимальних розмірів чистого доходу, або знайти

оптимальний план, тобто набір значень $\{x_i, x_j, \bar{x}_i\} \geq 0$, при яких досягається максимальне значення Z (загальних розмірів чистого доходу):

$$Z_{(\max)} = \sum_{j=1}^n c_j x_j + \sum_{i \in I_6} c_i x_i - \bar{x}_i \quad (3.1)$$

(де i при \bar{x}_i належить до I_3).

Умови

Використання сільськогосподарських угідь. Зазвичай обмеження цієї групи враховує кілька умов – використання ріллі різної якості, сіножатей і пасовищ різної продуктивності, зрошуваних і незрошуваних земель. В загальному вигляді, допускаючи, що в деяких обмеженнях коефіцієнти a_{ij} можуть бути рівні нулю, умову записують так:

$$\sum_{j \in J_1} a_{ij} x_j \leq b_i, \text{ де } i \in I_1 \quad (3.2)$$

Використання трудових ресурсів. При визначенні оптимального поєднання галузей ця умова, що має велике значення, представлена декількома обмеженнями по найбільш напруженим періодам робіт, а іноді в цілому:

$$\sum_{i=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i, \text{ де } i \in I_2 \quad (3.3)$$

У описуваній моделі може бути враховано умову – визначити доцільність залучення в окремі напружені періоди робіт додаткові трудові ресурси, і якщо це доцільно, то скільки. Тоді в умову (3.3) вводиться змінна, шукане значення якої – кількість залучених ресурсів праці в певний напружений період. В умові (3.1) ця змінна відсутня, так як загальні виробничі витрати будуть враховані \bar{x}_i .

Виробничі витрати. За допомогою цих обмежень можна визначити оптимальну структуру (обсяги) виробничих витрат усіх видів. Однак тільки один вид виробничих витрат, а саме сумарні грошово-матеріальні витрати, вводиться в умові (3.1):

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}x_j = x_i, \text{ де } i \in I_3 \quad (3.4)$$

Використання органічних добрив:

$$\sum_{j \in J_1} a_{ij}x_j = x_i, \text{ де } i \in I_4 \quad (3.5)$$

Виробництво і використання кормів. Зазвичай обмеженнями за цих умов формують оптимальний кормовий баланс з урахуванням визначення оптимальних раціонів для окремих груп тварин і птиці. В даному записі передбачено тільки балансування за основними видами поживних речовин:

$$\sum_{j \in J_1} v_{ij}x_j + b_i \geq \sum_{j \in J_2} a_{ij}x_j, \text{ де } i \in I_5 \quad (3.6)$$

Гарантовані обсяги виробництва (обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що забезпечують план реалізації продукції за мінімального поголів'я тварин і птиці тощо). Зауважимо, що математичний запис цих обмежень зроблено з урахуванням того, що в окремих з них v_{ij} в залежності від значення i може бути рівним нулю:

$$\sum_{j \in J} v_{ij}x_j = Q_1 - x_i, \text{ де } i \in I_6 \quad (3.7)$$

Умова за співвідношенням розмірів виробництва за окремими видами діяльності (запис умов агробіологічним особливостям виробництва, по попередникам, сівозміни тощо):

$$\sum_j a_{ij}x_j \leq \sum_i a_{ij}x_j, \text{ де } i \in I_7 \quad (3.8)$$

Так формується структурна економіко-математична модель по оптимальному поєднанню галузей (видів діяльності) на підприємстві для виявлення можливостей отримання синергетичного ефекту від взаємодоповнення господарської активності на основі задіяння принципу біфуркації.

3.2 Моделювання оптимальної структури господарської діяльності сільськогосподарського підприємства

Сучасний період розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні характеризується все більшим зростанням ролі зернового господарства яке дозволяє утворити систему галузі АПК, що багато в чому визначає стан і ефективність сільського господарства. Основним завданням в рослинництві є повсюдне підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур, яке, в першу чергу, повинно йти за рахунок більш раціонального уживання природних ресурсів оточуючого середовища.

В умовах посушливого клімату Луганської області основним лімітуючим фактором для одержання високих і стабільних врожаїв сільськогосподарських культур є ґрунтова волога. Іншим обмежувальним чинником підвищення врожайності польових культур в підзоні збіднених ґрунтів є суттєвий дефіцит поживних речовин у ґрунті в доступній формі. З огляду на це нагальною потребою постає розробка і впровадження у виробництво таких агротехнічних прийомів, які дозволяють максимально послабити вплив негативних факторів зовнішньої дії в рамках адаптивного землеробства.

Основною причиною падіння родючості є вкрай недостатнє внесення органічних і мінеральних добрив, незначні площі під багаторічними травами в польових сівозмінах.

Основними корисними властивостями багаторічних трав, які можуть бути використані в сільськогосподарському виробництві в різних сферах діяльності є:

1. Кормова цінність. В одному кілограмі сіна багаторічних трав міститься 0,5 к. од., від 16 до 21% сирого білка в сухій речовині бобових трав і 9-14% білка в сухій речовині злакових трав. Найбільш багаті білком такі види, як люцерна мінлива (21%), конюшина повзуча (21%), козлятник східний (20%), буркун (20%), лядвенець рогатий (18%), еспарцет (16%), конюшина лучна

(16%). У злакових травах вміст білка зменшується до 14% у костреця безостого, тимофіївки лучної, костриці лучної – 13%, у житняка – 11%, у пирію – 9%. Бобові трави відрізняються високим вмістом незамінних амінокислот (50-70 г. на 1 кг сухої речовини). Зелена маса є гарним вітамінним кормом. Особливо цінним у цьому відношенні є люцерна. Це – полівітамінний корм. В 1 кг зеленої маси люцерни міститься 200 мг каротину (провітаміну А), 20 мг вітаміну С, 5 міліграм вітаміну В.

2. Тривалий вегетаційний період. Багаторічні рослини, на відміну від однорічних, щороку навесні відростають з бруньок, які заложилися в зоні відновлення за рахунок запасу поживних речовин, сформованих в попередній рік. У зв'язку з цим багаторічні культури мають ряд переваг в порівнянні з однорічними. Маючи більш тривалий вегетаційний період, вони дають корм з ранньої весни до пізньої осені.

3. Багаторічні трави є ефективними ґрунтополіпшувачами. Максимально використовують енергію сонця та формують більшу біомасу, залишаючи при цьому до 10 т/га органіки в ґрунті, в тому числі 120-150 кг/га азоту.

4. Багаторічні трави ефективно захищають ґрунт від ерозії в ранньовесняний та пізньоосінній період. Вони використовуються для окультурення малородючих ґрунтів. За допомогою цих культур можна здійснювати фітомеліорацію, використовуючи, наприклад, буркун на засолених ґрунтах, люпин - на кислих ґрунтах.

5. Багаторічні трави відрізняються високою продуктивністю. Найбільш високопродуктивними є люцерна синя, конюшина лучна, буркун білий, еспарцет піщаний, тимофіївка лучна, грястиця збірна, пирій сизий і безкорневищний, костриця тростинковидна. Вони можуть давати урожайність від 3-8 до 10 т/га сіна.

До додаткових властивостей багаторічних трав, які проявляються різною мірою і мають велике значення для розвитку галузей сільськогосподарського виробництва є медоносність та сидеральні якості.

При наявності якісної природної чи культурної медоносної рослинності постає нагода результативно впроваджувати бджільництво і виробляти високоякісну продукцію. Утримання бджіл на місцях з бідної медоносною рослинністю, без проведення відповідних заходів по її поліпшенню та кочівель пасік позитивних результатів не дає.

В Україні налічується велика кількість медоносів і пилконосів. До них зазвичай відносяться медоноси, що займають великі площі і відрізняються найбільш високою нектаропродуктивністю. Таким чином, медоносна база включає в себе основні медоноси, які є основним джерелом отримання бджільницької продукції, та другорядні, що забезпечують бджіл невеликим (підтримує) медозбором.

Серед сільськогосподарських культур до головних медоносів відносять посіви соняшнику, ріпаку, еспарцету, гречки. Розширення посівів медоносних культурних рослин є пріоритетним напрямом діяльності як підприємств, так і держави.

Все більш широке поширення як ефективного медоносу одержує козлятник східний, який володіє високою потенційною продуктивністю, значним довголіттям та адаптивністю. Ми вважаємо цю культуру багаторічних трав найбільш перспективною для розвитку синергетики в рослинницькому господарстві. Ця культура характеризується більш стійким насінництвом, технологічністю при виробництві на корм та насіння, більш продуктивним використанням осінніх та зимових запасів вологи у порівнянні з іншими бобовими травами, а також являється гарним попередником для більшості польових культур.

Козлятник східний – хороший медонос. Бджоли охоче відвідують його, збираючи близько 150-200 кг меду з гектара. На відміну від люцерни, у козлятника немає триплинги, і хоботок бджоли уникає травмування, завдяки цьому запилення відбувається легше, що сприяє високому врожаю насіння – 400-500 кг/га, а іноді – 800-1000 кг/га. Для багаторічного збереження травостою необхідно один раз в 3-4 року залишити поле для дозрівання

насіння, тобто для досягнення повного біологічного циклу та відновлення фізичних функцій рослин, що запобігає виснаженню та зрідженості плантацій. Схожість насіння зберігається до 7-8 років.

Галега східна у порівнянні зі звичайними трав'яними кормовими культурами люцерна і конюшини швидше росте та розвивається, що дозволяє отримати зелену масу на двадцять днів раніше.

Врожай другого укусу (отави) досягає кормової стиглості через 2-2,5 місяця, що співпадає з періодом цвітіння основної високорентабельної сільськогосподарської культури – соняшнику. Що дозволяє отримати вже не просто соняшниковий мономед, а певну медову суміш. При сприятливих умовах можна мати третій укіс. Стабільні високі врожаї козлятника починаються з третього року життя. Вони залежать від умов вирощування і змінюються при двох-трьох укусах від 30-35 до 60-70 т зеленої маси, або 10-17 т сіна з 1 га посіву.

Таким чином, вирощування козлятника східного є основою для реалізації заходів щодо фітомеліорації та створює основи забезпечення достатнього рівня ефективності галузі бджільництва для забезпечення збільшення економічних результатів.

Для науково-технічного обґрунтування розвитку супутніх галузей сільськогосподарського виробництва раціонально використовувати методологію оптимізаційного моделювання, яке за результатами розрахунків дозволяє визначити найкращі альтернативи розвитку.

Критерієм оптимальності в рішенні даної задачі виступить максимум прибутку. Розрахунки будуть проводитися на найближчий рік в силу мінливості аспектів економіки, цін і т.д.

Для побудови структурної моделі необхідно ввести умовні позначення, які включають 3 групи:

- індексація;
- невідомі величини;

- відомі величини: техніко-економічні коефіцієнти та коефіцієнти F-рядка.

При введенні умовних позначень необхідно керуватися наступними основними принципами:

- послідовність – означає, що у структурній моделі кожен індекс має позначати одне поняття і не більше. Якщо індекс означає номер рядка, то він ні за яких обставин не позначає номер стовпця;
- економічність – означає, що кожне поняття по можливості повинно мати постійне позначення. Наприклад, якщо i – номер рядка в одній моделі, то в іншій – теж;
- запам'ятовуваність – передбачає, що при введенні позначень вводимо індекси, що зустрічаються в інших дисциплінах (h – номер корму в теорії годування тощо)

Індексація:

j - номер сільськогосподарських культур і галузей;

J_0 - множина сільськогосподарських культур і галузей;

J_1 - множина галузей рослинництва, $J_1 \subset J_0$;

J_2 - множина галузей тваринництва, $J_2 \subset J_0$;

i - номер ресурсів, поживних речовин, видів товарної продукції;

I_1 - множина видів земельних угідь;

I_2 - множина видів праці;

I_3 - множина видів поживних речовин;

I_4 - кількість видів товарної продукції;

I_5 - множина видів залученої праці;

h - номер виду корму;

H_0 - множина видів кормів;

H_1 - множина покупних кормів, $H_1 \subset H_0$;

H_2 - множина кормів тваринного походження і побічних кормів, $H_2 \subset H_0$;

H_3 - множина побічних кормів, $H_3 \subset H_2$;

H_4 - множина власних основних кормів, $H_4 \subset H_0$;

H_5 - множина обмінюваних кормів, $H_5 \subset H_0$;

Невідомі:

x_j - розмір галузі J ;

x_h - кількість покупних кормів h ;

\tilde{x}_h - кількість побічних кормів та кормів тваринного походження;

\hat{x}_h - кількість побічних кормів h ;

x_{hj} - ковзна змінна по корму для виду або статево-вікової групи худоби J ;

\bar{x}_h - кількість кормів в обмін h ;

x_i - кількість залученої праці i ;

*

x_i - ринковий фонд продукції i ;

\bar{x}_i - вартість товарної продукції;

Відомі:

A_i - ресурси земельних угідь i ;

B_i - ресурси праці i ;

P_i - план продажу продукції i ;

W_h - витрати корму h на внутрішньогосподарські потреби;

R_i - обмеження на залучену працю;

\tilde{D}_j, D_j - відповідно мінімальний і максимальний розмір галузі J ;

b_{ij} - витрати праці i на одиницю галузі J ;

d_{hj} - вихід корму h от одиниці галузі J ;

$W_{hj}^{\min}, W_{hj}^{\max}$ - відповідно мінімальний і максимальний рівень витрат корму на одиницю галузі тваринництва j ;

W_{ij} - витрати поживної речовини на одиницю галузі тваринництва J ;

k_{ih} - вміст поживної речовини в одиниці корму h ;

d_{ij} - вихід товарної продукції від одиниці галузі J ;

\bar{c}_{ij} - вартість товарної продукції на одиницю галузі J ;

$$\text{Необхідно знайти } x_j, x_{hj}, \tilde{x}_h, x_h, \bar{x}_h, \bar{x}_h^*, \bar{x}_i, x_i, \bar{x}_i \geq 0 \quad (3.9)$$

За особливостями запису, змістом коефіцієнтів змінних у нашій задачі вісім однорідних груп обмежень, отже, у структурній моделі буде вісім співвідношень. Співвідношення (умови) моделі:

1) За використання сільськогосподарських угідь

$$\sum_{j \in J_i} a_{ij} x_j \leq A_i, \quad i \in I_1. \quad (3.10)$$

Сума площ сільськогосподарських культур, оброблювана на даному виді сільськогосподарських угідь, не повинна перевищувати площі цих угідь.

2) За використанням праці

а) річного

$$\sum_{j \in J_0} b_{ij} x_j \leq B_i + x_i, \quad i \in I_2 \quad (3.11)$$

б) залученого

$$x_i \leq R_i, \quad i \in I_5 \quad (3.12)$$

Витрати праці на розвиток галузей рослинництва і тваринництва не повинна перевищувати наявність праці на підприємстві з урахуванням його залучення.

3) По балансу окремих видів кормів і формування раціонів:

а) по балансу основних видів кормів

$$\sum_{j \in J_2} w_{hj}^{\min} x_j + \sum_{j \in J_2} x_{hj} \leq \sum_{j \in J_1} d_{hj} x_j - W_h + x_h - \bar{x}_h + \bar{x}_h, \quad h \in H_4 \quad (3.13)$$

б) по балансу покупних кормів, кормів тваринного походження і побічних кормів

$$\sum_{j \in J_2} w_{hj}^{\min} x_j + \sum_{j \in J_2} x_{hj} = \tilde{x}_h, \quad h \in H_2 \quad (3.14)$$

в) по виробництву побічних кормів

$$\tilde{x}_h \leq \sum_{j \in J_1} d_{hj} x_j - W_h, \quad h \in H_3 \quad (3.15)$$

Норми витрат окремого виду корму, помножені на поголів'я відповідних груп тварин за всіма видами і статеві-вікових груп з урахуванням ковзних змінних, не повинні перевищувати обсягу відповідного виробництва корму, з урахуванням можливої покупки і його витрат для потреб населення.

4) По балансу поживних речовин

$$\sum_{j \in J_2} W_{ij} x_j \leq \sum_{j \in J_1} \sum_{h \in H_4} d_{hj} x_j k_{ih} + \sum_{h \in H_1} x_h k_{ih} + \sum_{h \in H_2} \tilde{x}_h k_{ih} + \sum_{h \in H_3} \hat{x}_h k_{ih} - \sum_{h \in H_0} W_h k_{ih}, \quad i \in I_3 \quad (3.16)$$

У лівій частині знаходиться витрати поживних речовин для всього поголів'я кожного виду худоби, а в правій – наявність поживних речовин у кормах підприємства.

5) За змістом поживних речовин в додаткових кормах

$$\left(W_{ij} - \sum_{h \in H_0} W_{hj}^{\min} k_{ih} \right) x_j \leq \sum_{h \in H_0} x_h k_{ih}, \quad j \in J_2, i \in I_3 \quad (3.17)$$

У лівій частині – різниця між потребою в поживній речовині на 1 голову тварини і вмістом цієї речовини в раціоні по мінімальній нормі, помножена на поголів'я тварин, а в правій – вміст поживної речовини в добавках кормів для даного виду тварини.

6) За величиною ковзної змінної

$$x_{hj} \leq (w_{hj}^{\max} - w_{hj}^{\min}) x_j, \quad h \in H_o, j \in J_2 \quad (3.18)$$

тобто добавка корму для тварин не повинна перевищувати різниці між максимальною і мінімальними нормами годівлі на голову, помноженої на поголів'я.

7) За розмірами окремих галузей

$$\tilde{D}_j \leq x_j \leq D_j, \quad j \in J_o \quad (3.19)$$

8) По реалізації продукції

$$\sum_{j \in J_0} d_{ij} x_j \geq P_i, \quad i \in I_4 \quad (3.20)$$

де виробництво товарної продукції розподіляється по різних каналах реалізації.

В якості цільової функції виступає прибуток, отриманий з різних джерел господарської діяльності:

$$Z_{\max} = \sum_{j=1}^n p_{ij}x_j + \sum_{j=1}^n p_k x_k + \sum_{j=1}^n p_{ij}kx_j - \sum_{j=1}^n c_{ij}x_j + \sum_{j=1}^n c_k x_k \quad (3.21)$$

Використаємо методи лінійного програмування на основі оптимізації для побудови і рішення економічної задачі. При побудові числової моделі оптимізації параметрів виробничо-галузевої структури використані дані типових технологічних карт господарства відповідних сільськогосподарських підприємств, дані про продуктивність медоносів, ринкова інформація про стан цін і обсягів виробництва меду.

Для підбору оптимальної ентомофільної культури в таблиці представлені основні параметри культур, які в значній мірі сприяють розвитку бджільництва.

Таблиця 3.1

Основні характеристики ентомофільних кормових культур та загальних медоносів

Медоніс	Нектаро-продуктивність, кг/га	Норма висіву, кг/га	Ціна 1 кг насіння, грн.	Урожайність ц/га
А	1	2	3	4
Акація біла	300	-	-	-
Липа дрібнолиста	500-1000	-	-	-
Лісове різнотрав'я і чагарники	35	-	-	-
Лугове різнотрав'я	30-40	-	-	-
Гірчиця	40	10	18	10-12
Гречка посівна	70-90	50	24	8
Буркун жовтий зелена маса	300	12-15	40	300
Буркун білий	130-250	10-14	38	10
А	1	2	3	4
Конюшина біла: зелена маса сіно насіння	100	4-8	256	60-120 18-35 3-5

Продовження таблиці 3.1

A	1	2	3	4
Конюшина красна: сіно насіння	6	12-15	90	35 10
Козлятник: зелена маса сіно насіння	100-200	20	60	180-450 45-175 2-3
Коріандр	100-120	10	86	6-10
Люцерна без поливу: зелена маса сіно насіння	25-70	15	50	200-500 7-15 4
Соняшник	25-40	20	40	20
Ріпак	50	12	15	20
Синяк: зелена маса абс. сух. р-на	400-500	3-5	150	500 90
Фацелія: зелена маса насіння	200-500	10-12 20-22	50	200 5-6
Еспарцет: зелена маса сіно насіння	120	60-80	12	250-400 40 7

Таким чином, найбільш привабливим з багаторічних трав для створення сприятливих умов галузі бджільництва є фацелія, синяк і козлятник. Беручи до уваги продуктивність культури, диференціацію продукту, витрати на культивування кращі показники має козлятник східний. Для планування розвитку галузі бджільництва як супутньої галузі, яка збільшує корисність багаторічних трав, що забезпечує збільшення фінансових та економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, у таблиці 3.2 подано основні техніко-економічні показники розвитку бджільництва.

Таблиця 3.2

Вихідні дані розрахунку економічної ефективності впровадження
бджільництва в виробничий цикл підприємства

Показники	Середнє значення
Продуктивність 1 бдж.с. кг/рік:	
мед	20-35
віск	0,5-1
Собівартість 1 кг меду, грн.	15-25
Виробничі витрати на 1 бдж. с., грн.	300
Ціна оптова меду, грн./кг	20-50
Ціна меду в роздріб, грн./кг	45≤
Ціна бджолосім'ї, грн.	800-1000
Кількість бдж.с. на 1 га посіву, шт.:	
гречка, багаторічні трави	2
соняшник, овочі, баштанні	0,5-1

Для обґрунтування раціональності впровадження запропонованих заходів на основі результатів розрахунку оптимізаційних моделей здійснено порівняльний аналіз альтернатив. Принциповим положенням у кожній альтернативі є ведення збалансованого землекористування, тобто об'єм вивнесеної поживної речовини повинен бути компенсований фітомеліоративними заходами.

Базова альтернатива розвитку сільськогосподарського підприємства передбачає продовження роботи по традиційній схемі. Результати оптимізаційної моделі представлені в таблиці Ж.1, додаток Ж.

Таким чином, збереження спеціалізації підприємства із забезпеченням ґрунтовіднольнювальних заходів дозволить отримати відповідний фінансовий результат по кожному підприємству. Прибуток від виробничої діяльності із зростанням земельного фонду – також зростає: від 1887 тис. грн. у ТОВ «Танюшівське», та 13299 тис. грн. у ТОВ «Мирне Плюс».

Ведення збалансованого землекористування для інтенсивного виробництва вимагає вишукування додаткових заходів фітомеліорації, яким може бути активна культивуація багаторічних трав. Тому другою альтернативою для сільськогосподарського підприємства може бути використання багаторічних трав. Результати розрахунку оптимізаційної моделі по альтернативі з використанням багаторічних трав представлені в таблиці Ж.2, додаток Ж. Виходячи з даних таблиці, можемо констатувати, що виробництво багаторічних трав і використання їх для покриття власних потреб призводить до зміни структури виробництва і дозволяє отримати в результаті позитивне значення прибутку від виробничої діяльності. Порівнюючи отриманий результат з базовим варіантом, зазначимо, що дія по альтернативі з використанням багаторічних трав в поточних умовах є нераціональною, оскільки фінансовий результат при цьому менший, ніж за базовим варіантом.

Розвиток травосіяння з використанням багаторічних трав вимагає відповідних змін у виробничо-галузевій структурі підприємства. Для збільшення ефективності використання багаторічних трав нами пропонується використовувати синергетичні переваги розвитку бджільництва. Тому третьою альтернативою є традиційне виробництво з використанням багаторічних трав і розвиток бджільництва на промисловій основі. Результати розрахунку по моделі представлені в таблиці Ж.3, додаток Ж. Розвиток бджільництва на промисловій основі в поточних умовах господарювання підприємства дозволить змінити спеціалізацію підприємства, при якій в рослинництві можна буде використовувати всі переваги культивуації високоприбуткових культур без нанесення шкоди родючості ґрунту, а також довести сільськогосподарське скотарство до прибуткових рівнів. Дія даної альтернативи також дозволяє отримати позитивний фінансовий результат від виробничої діяльності.

Порівнюючи отриманий результат з базовим варіантом, зазначимо, що дія по альтернативі традиційного виробництва з використанням багаторічних

трав і розвитком бджільництва на промисловій основі в поточних умовах є раціональною тому, що фінансовий результат при цьому більше – ніж за базовим варіантом. Однак розвиток по цій альтернативі вимагає відповідних змін у виробничо-галузевій структурі підприємства, насамперед створення трудових та матеріальних умов для розвитку бджільництва на промисловій основі.

Для оцінки можливостей розвитку бджільництва в поточних умовах господарювання здійснено аналіз ресурсних можливостей підприємства і території, на якій воно знаходиться. Результати аналізу дали можливість зробити висновок, що для оптимального розвитку бджільництва в умовах відповідного ресурсного забезпечення раціонально тримати 1 бджолосім'ю на 7 гектар сільськогосподарських угідь. Тому четверта альтернатива формується як традиційне виробництво з використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних розмірів. Результати розрахунку по моделі представлені в таблиці Ж.4, додаток Ж.

Виробництво багаторічних трав і розвиток бджільництва оптимальних для поточних умов розмірів дозволяє отримати позитивний фінансовий результат від виробничої діяльності. Порівнюючи отриманий результат з базовим варіантом, зазначимо, що дія по альтернативі з використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних для поточних умов розмірів є раціональним, так як фінансовий результат при цьому більший, ніж за базовим варіантом.

Таким чином, раціональний розвиток травосіяння з використанням багаторічних трав вимагає відповідних змін у виробничо-галузевій структурі підприємства, які можуть бути втілені в розвитку супутніх галузей, що, в свою чергу, надають можливість збільшити вигідність використання багаторічних трав. Бджільництво є ефективним інструментом підвищення корисності багаторічних трав.

Результати розглянутих альтернатив за показниками, що характеризують узагальнені економічні результати діяльності

сільськогосподарських підприємств з акцентом саме на рівень землекористування, представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Узагальнені економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств на основі результатів розрахунку оптимізаційної економіко-математичної моделі

Показники	СТОВ «Агро- Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Базовий варіант						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	71	120	151	173	190	229
Рівень окупності витрат, %	122	144	155	171	193	203
Рівень рентабельності продажу, %	18	31	36	42	48	51
З використанням багаторічних трав						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	117	154	174	198	210	239
Рівень окупності витрат, %	132	151	164	176	189	187
Рівень рентабельності продажу, %	24	34	39	43	47	47
З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва на промисловій основі						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	303	406	414	352	339	263
Рівень окупності витрат, %	161	220	216	198	212	210
Рівень рентабельності продажу, %	38	55	54	50	53	52
З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних розмірів						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	179	199	217	227	234	237
Рівень окупності витрат, %	146	169	174	185	208	238
Рівень рентабельності продажу, %	32	41	42	46	52	58

Результати розрахованої моделі потребують аналізу і співставлення із базовим варіантом (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Відхилення результатів розрахунків за моделлю із базовим варіантом

Показники	СТОВ «Агро- Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
З використанням багаторічних трав						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	46	34	23	25	20	10
Рівень окупності витрат, %	10	7	9	5	-4	-16
Рівень рентабельності продажу, %	6	3	3	1	-1	-4
З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва на промисловій основі						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	353	286	263	179	149	34
Рівень окупності витрат, %	91	76	61	27	19	7
Рівень рентабельності продажу, %	35	24	18	8	5	1
З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних розмірів						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	108	79	66	54	39	8
Рівень окупності витрат, %	24	25	19	14	13	35
Рівень рентабельності продажу, %	14	10	6	4	3	7

Виходячи з даних таблиці, можемо констатувати той факт, що при використанні виробництва багаторічних трав без бджільництва по перших чотирьох підприємствах – СТОВ «Агро-Танюшівське», ТОВ «Технаука», ТОВ «Перемога» та СТОВ «Степове» – всі три показники дещо перевищують базовий варіант. Однак, підприємства з рівнем землекористування більш ніж 4000 га сільськогосподарських угідь, мають від'ємний результат по відносних показниках ефективності, що підтверджує факт економічної недоцільності використання виробництва багаторічних трав без урахування позитивного ефекту від застосування бджільництва. Іншими словами – великим підприємствам не має сенсу виробляти такі обсяги багаторічних трав, не застосовуючи при цьому синергетичний ефект.

При промисловому рівні виробництва продукції бджільництва по всіх підприємствах показники значно перевищують базовий варіант. Однак, як

вказувалося раніше, цей варіант вимагає суттєвих змін у структурі підприємства, передусім це створення трудових та матеріальних умов для розвитку бджільництва на промисловій основі, тобто цей варіант потребує значних додаткових фінансових коштів та переулаштування спеціалізації підприємства саме на потреби бджільництва, що, в свою чергу, знецінює та унеможлиблює ефект синергії.

Щодо останнього варіанту дії альтернативи за умов використання багаторічних трав і розвитку бджільництва оптимальних розмірів – показники прибутковості перевищують базовий варіант. Також цей варіант не потребує таких значних капіталовкладень. Забезпечується оптимальне співвідношення ентомофільних культур та кількості бджолосімей, що гарантує з одного боку максимальне запилення цих культур, а з іншого – бджільництво не потребує додаткової кормової медоносної бази. Тобто – гарантується оптимальний синергетичний ефект біфуркації.

3.3 Альтернативні напрями підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства

Бджільництво – важлива галузь тваринництва. Від неї АПК одержує мед – коштовний висококалорійний продукт харчування, віск – сировина для промисловості, бджолина отрута, маточне молоко й прополіс (клей), що використовуються в медицині як лікувальні засоби. Бджоли відіграють важливу роль у запиленні сільськогосподарських культур: Велика кількість культурних рослин вимагають перехресного запилення бджолами. При запиленні бджолами підвищується врожайність сільськогосподарських культур, поліпшується якість продукції. Бджільництво – ефективна галузь. При правильній організації її рентабельність становить не нижче 35-45%.

Бджільництво та його вплив на економічні результати діяльності сільгосп підприємства можна аналізувати за певним переліком напрямів. Нами було розроблена низка рекомендацій щодо підвищення

результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства за рахунок бджільництва (рис. 3.2).

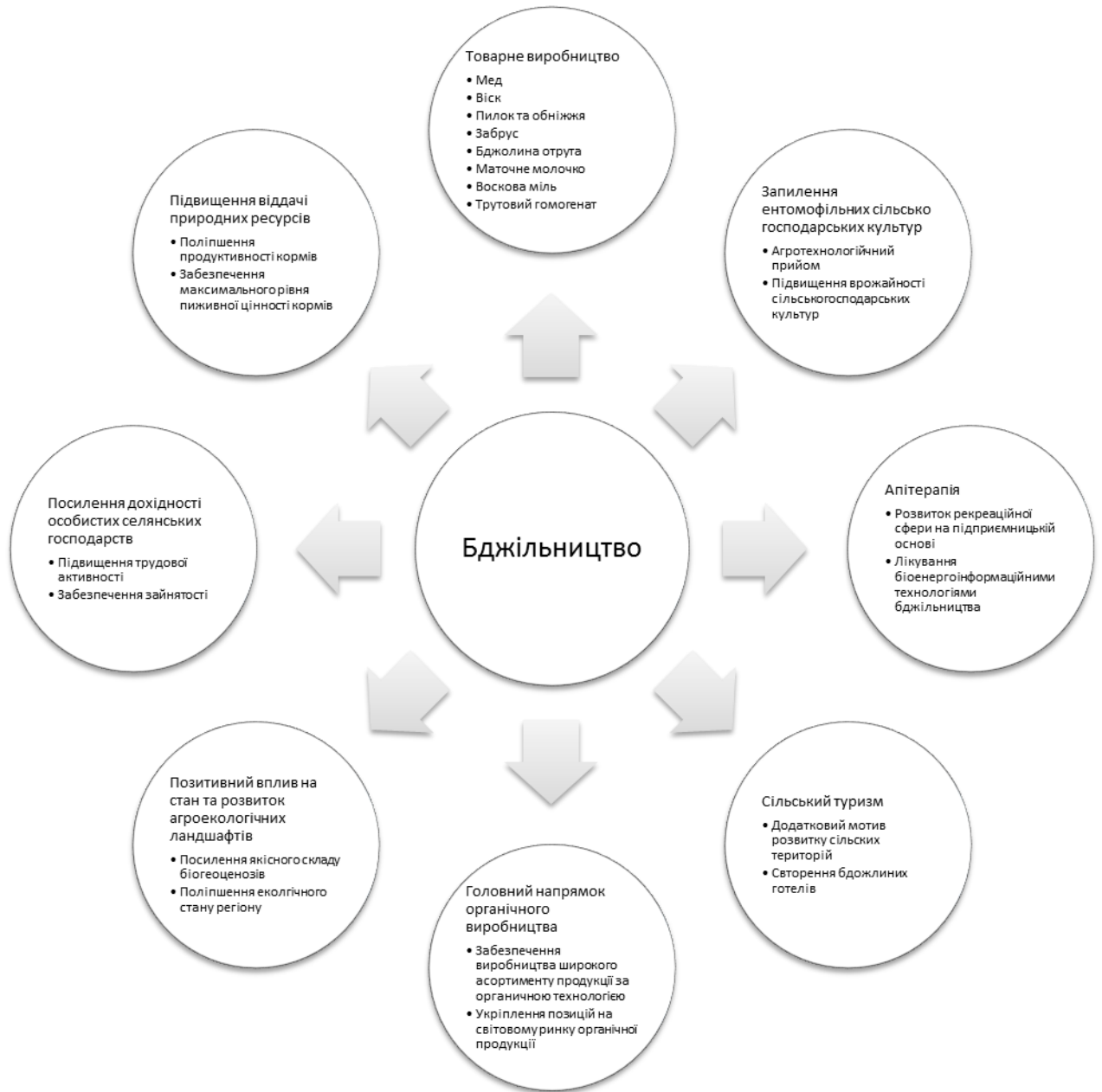

Рис.3.2. Напрями підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства за рахунок бджільництва¹⁹

Культура виробництва меду в Україні далека від досконалості. У світі основний заробіток бджолярам приносить запилення рослин, дохід від якого в декілька разів перевищує доходи від реалізації меду й інших продуктів бджільництва (маточне молочко, прополіс, віск тощо).

¹⁹ Розроблено автором

Виходячи з досвіду зарубіжних країн, бджолозапилення повинно бути узаконеним агрономічним прийомом технології вирощування ентомофільних сільськогосподарських культур. В деяких країнах світу на законодавчому рівні зафіксована норма виплати орендної плати за роботу бджолосімей під час запилення.

Розмір орендної плати розраховується окремо в кожному випадку. Його розраховують за такою формулою:

$$O = \frac{C \times P}{H} \times 20, \text{ де (3.22)}$$

O — орендна плата за 1 бджолину сім'ю, грн.;

C — прибавка урожаю, ц/га;

P — ціна 1 ц насіння, грн. (береться та, яка існує на момент розрахунку);

H — норма постановки бджолиних сімей на 1 га.

Прибавка врожаю від бджолозапилення (ц/га) та норма постановки бджолиних сімей для запилення 1 га найбільш поширених ентомофільних культур показані в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Норма постановки бджолиних сімей для запилення 1 га найбільш поширених ентомофільних культур

Назва культури	Норма постановки бджолиних сімей на 1 га посіву	Сила сімей, вулички	Прибавка урожаю від бджолозапилення, ц/га
Гречка	2-3	15-16	4-4,5
Соняшник	1-2	15-17	3,5-4
Озимий ріпак	2,5-3	15-16	4-5
Ярий ріпак	2,5-3	15-16	4-5
Еспарцет	3-4	10-11	5-6
Буркун	3-4	12-14	3-4
Плодові дерева	2-3	7-8	3-4
Ягідники	1-3	7-8	2-3
Баштанні	0,5-1	15-16	5-6
Фацелія	4	12-15	1-2
Гірчиця	2,8-3	15-16	3-4
Коріандр	2-3	12-14	15-17
Люцерна посівна	5-6	16-17	3-4
Віка	2-3	12-14	1-2

Якщо договір був заключений, то володарі засіяних земельних ділянок із сільськогосподарськими культурами мають сплатити в бюджет держави на підтримку бджільництва за 1 га – 1 % від ціни реалізації насіння певної культури.

Одна бджолосім'я в період цвітіння може заробити \$10-20, у той час як на сформованому західному ринку – до \$150. Але дотягтися до світового рівня організації виробництва українським медовим господарствам заважають ментальні установки індивідуаліста, переборювати які поки ніхто не збирається. Адже рентабельність 100% і більше для продукту домашнього господарства їх цілком улаштовує.

Залучення даної співпраці дозволяє значно поліпшити свої економічні результати бджолярам (отримання додаткових коштів від утримання пасіки) та сільськогосподарським підприємствам (значне підвищення врожайності ентомофільних культур). У разі введення підприємством у власному виробництві бджільництва задіюються обидва зазначені ефекти. До того ж виникає можливість надавати послуги по запиленню іншим господарствам.

В останній час спостерігається стрімке і стійке зростання міжнародного ринку органічних продуктів, що дає хороші можливості для сільськогосподарських виробників України, аби поліпшити економічний стан населення в сільській місцевості, загальний розвиток органічного сектора в Україні і сільського господарства в цілому. За останні роки потенціал органічної продукції з України не лише викликав зацікавленість міжнародних покупців, але і стимулював ріст внутрішнього ринку даного виду продукції. Україна має значний потенціал для органічного виробництва, переробки, торгівлі і вжитку. Однак в даний час асортимент органічної продукції власного виробництва незначний. Через це на внутрішньому ринку запропоновано певний перелік імпортованих органічних продуктів. Україна ж виробляє в основному органічну сировину на експорт і на внутрішній ринок.

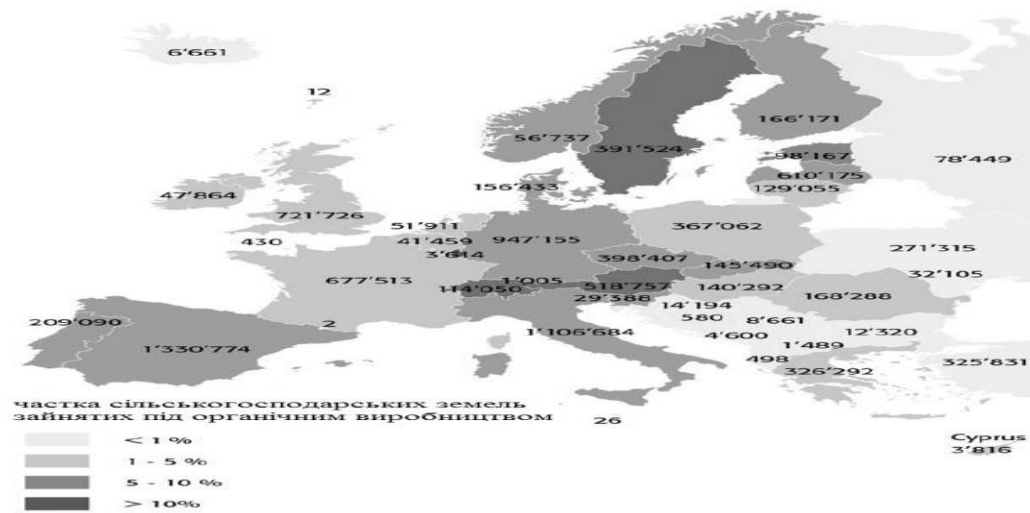

Рис. 3.3 Мапа органічного сільського господарства в країнах Європи²⁰

В даний час немає офіційної статистики по органічному землеробству. Наявні дані засновані на суміші оцінок, сертифікатів і даних компаній що працюють в цій галузі.

Українські органічні продукти, які є на полицях магазинів це: зерно/крупни, пластівці, джеми, сиропи, соки, сухофрукти, свинина, молоко, мед та олія. Великий перелік складають органічні продукти, імпортовані в Україну: дитяче харчування, чай, кава, цукор, спеції, фрукти, овочі, макаронні вироби, цукерки, олія, косметика, вина, пиво й інші продукти.

Аналіз європейського ринку органічних продуктів харчування у 2009 році, свідчить що загальний обсяг продажів в Україні органічної продукції склав 1 млн. євро [200], при цьому на душу населення доводиться лише 3 євроценти.

Харчова сертифікація якості в Україні знаходиться під контролем державних компаній, вони акредитовані Національним агентством з Акредитації України. Є 17 окремих органів сертифікації²¹ що працюють в

²⁰ Укладач FiBL і IFOAM 2011 року; на основі інформації з приватного сектора екологічно чистої продукції, що сертифікуються органами, урядами, Євростат і Мережею Середземного Органічного Сільського господарства.

²¹ Органи з сертифікації, що працюють в Україні, є: Organic Standard (зі штаб-квартирою в Україні), інститут Marketecology (ІМО, Швейцарія), " ЕТКО " (Туреччина), Control Union (Нідерланди), Lacon (Німеччина), ABCert (Німеччина), EcoCert (Франція), " БКС " Око-Garantie (Німеччина), Австрія Bio Garantie (Австрія), ICEA (Італія), Церера

Україні, один з них перебуває в українській власності (орган по сертифікації Organic Standard), решта – іноземні.

Для продовольчого імпорту продукції тваринного походження, такого як мед, законодавство ЄС вимагає серії заходів охорони здоров'я та національних процедур моніторингу залишків (напр. HACCP-Hazard Analysis та Critical Control Points – аналіз ризиків і критичні контрольні точки – концепція, яка на своїй меті має систематизувати ідентифікацію, оцінку та нівелювання небезпечних факторів, які суттєво впливають на безпеку продукції) в процесі виробництва і переробки меду. Це не залежить від того, мед є органічним або звичайним. Мета полягає в тому, щоб імпортні продукти відповідали еквівалентним стандартам, принаймі тим, які потрібні для виробництва, а також торгівлі з державами-членами ЄС.

Витрати, відсутність кваліфікованого персоналу, неправильне тлумачення законодавства ЄС, відсутність міжнародної стандартизованої лабораторії, і недоречної інфраструктури є основними перешкодами для становлення ринку бджолопродукції як в Україні так і в Європейському Союзі.

Найбільш поширеним стандартом ЄС у ряді органічних операторів в Україні є Постанова (ЄС) 834/2007. Вона використовується для доступу експорту, а також для внутрішнього ринку. Також важливим для сертифікації органічної продукції в Україні є приватні Bio Suisse стандарти, японські Сільськогосподарські Стандарти (JAS), американська Національна Органічна Програма (NOP) та BIO Lan стандарти. Стандарти – це окремий стандарт органічного землеробства і маркування асоціації органічного виробництва “BIO Lan Ukraine”. Вона використовується переважно органічними виробниками і переробниками реалізуючих органічні продукти на внутрішньому ринку.

Зростає інтерес і попит на органічну продукцію в Україні. Дослідження аналітиків свідчать, що в 2010 році спостерігається сто відсотків зростання органічних продажів продукції порівняно з 2009 роком. Тим не менш, не всі

виробники продають свою продукцію на органічний експорт та/або вітчизняному ринку. Причини пов'язані з відсутністю якісних товарів і що деякі виробники вважають, що як тільки досягнуто умов виробництва сертифікованих органічних продуктів, їх якість вже не є критичною для продажу на ринку. Крім того, відчувається брак добре підготовлених фахівців з маркетингу і органічних сільськогосподарських консультантів і компаній.

Основні канали поширення органічної продукції в Україні – це невеликі спеціалізовані магазини у великих містах. Кількість міст, в яких доступні органічні продукти – зростає. Одним з перспективних напрямів збільшення обсягів продажів та таких що все більш відіграє важливу роль у задоволенні попиту – є реалізація через інтернет-магазини, які потребують мінімальних інвестицій. Мережі супермаркетів також можуть бути задіяні для того щоб почати відігравати більш активну роль в органічній торгівлі.

Багато органічних виробників працюють у тісній співпраці з партнерами зі Швейцарії, Німеччини, Нідерландів і Польщі у виробництві, торгівлі та інвестиційних питань. Однак не вистачає обробки і зберігання, або оптових структур, які б були зацікавлені в екологічно чистих продуктах. Чимало українських виробників органічних продуктів є експортно-орієнтованими. Основним експортним ринком для України є Європейський Союз. Українська органічна продукція також експортується в США, Канаду і Японію.

В даний час практично немає досліджень з питань органічного землеробства в Україні, хоча деякі дослідники тепер стають зацікавлені в даній темі. Існує потреба в зарубіжних наукових роботах і дослідженнях, щоб бути адаптованими до українських умов.

Існує ряд проблем, з яким стикається український органічний сектор, До питань які повинні бути вирішені можна включити:

- пропагування терміну «органічний»;

- підвищення громадської обізнаності про органічну продукцію через державні інформаційні канали (державне телебачення, радіо, публікації, та ін.);
- підтримка для фермерів (напр., субсидії, доступ до кредитів тощо);
- консультування з питань екологічно чистого виробництва та нарощування потенціалу;
- розвиток внутрішнього та експортного ринків;
- завершення роботи над органічним законом в Україні;
- адаптація міжнародного досвіду до українських умов;
- інвестиції в органічне сільське господарство;
- створення органічних планів дій для України;
- посилення співробітництва між органічними зацікавленими сторонами;
- здорова конкуренція серед українських органічних виробників, переробників і ритейлерів;
- місцеві акредитовані на міжнародному рівні і визнані лабораторії;
- розробка органічних технологій виробництва продукції рослинництва, тваринництва, та інші.

Головна роль в запиленні сільськогосподарських культур безперечно належить медоносним бджолам. Численні дослідження показали, що близько 80% всієї запилювальної роботи виконують бджоли і лише 20% припадає на частку інших диких запилювачів.

Значення бджіл як запилювачів величезна. Встановлено, що одна бджола відвідує в хвилину близько 10 квіток. При кожному вильоті, який триває в середньому приблизно 10 хвилин, вона відвідує 100 квіток. Протягом дня робоча бджола робить близько 40 вильотів і таким чином відвідує приблизно 4000 квіток. У бджолиній сім'ї вилітає на роботу 15-20 тисяч бджіл і більше, які можуть запилити протягом одного дня 60-80 млн. квіток. Отже, завдяки одноденній роботі однієї бджолиної сім'ї в рослинах може зав'язатися кілька десятків мільйонів насіння.

Для запилення рослин роль бджіл дуже велика, це підтверджують такі підрахунки. Для збору 1 кг меду бджоли роблять близько 125 тис. вильотів і відвідують до 4 200 000 квіток еспарцету, або 8 500 000 квіток білої акації, або 20 млн. квіток конюшини.

Багато рослини, такі, як гречка, еспарцет, соняшник, біла і рожева конюшина і деякі інші, зав'язують багато насіння, а на плодкових деревах отримується добрий урожай тільки в тому випадку, якщо під час їх цвітіння стояла погода, сприятлива вильоту бджіл. У тих місцевостях, де дуже мало або зовсім немає бджіл, ентомофільні рослини дають дуже низькі врожаї насіння і плодів.

Для підвищення врожайності сільськогосподарських рослин необхідно підвозити бджіл безпосередньо до масивів комахозапилювальних культур. За такого підходу створюються умови для стаціонарного розміщення пасік і постійного накопичення ентомофагів захисників врожаю.

Виробництво меду – складний процес, який значно відрізняється від виробництва інших продуктів тваринництва. На отримання меду впливає велика кількість факторів, які можна систематизувати наступним чином:

- а) внутрішні фактори, обумовлені властивостями бджолої сім'ї (порода бджіл, сила і індивідуальні особливості бджолиних сімей, фізіологічний стан бджіл у період медозбору і особливо структура бджолосім'ї, від якої залежить кількість бджіл-збиральниць);
- б) зовнішні фактори (багатство медоносної рослинності, погодні умови і застосовувана технологія виробництва меду).
- г) наскільки ця рослина охоче відвідується бджолами.

За даними досліджень, різниця в медопродуктивності сортів деяких культур досить суттєва: у гречки вона становить 37-224 кг/га, люцерни – 102-346, бавовнику – 25-129, соняшнику – 30-75 кг/га, коріандру – 44-128 кг/га. Наприклад, на Кіровоградщині при посіві коріандру найкращим сортом Кіровоградський порівняно з посівами середньонектароносного сорту Янтар мали додатково 538,5 тис. кг товарного меду. До того ж для поліпшення

кормової бази в таких розмірах іншими прийомами необхідно було б площу посіву гречки збільшити на 5,5 тис. га або посіяти додатково 2,1 тис. га фацелії.

Використання у виробництві високонектароносних сортів сільськогосподарських культур є великим резервом збільшення медозбору без виділення для цього додаткових посівних площ і суттєвих матеріальних витрат (кормова база при цьому збільшується за рахунок заміни сорту).

Приріст нектаропродуктивності на 10-20 кг /га найбільш поширених сільськогосподарських культур за рахунок впровадження високо нектароносних сортів як в цілому по Україні так і по регіонам зумовить значне збільшення виробництва товарного меду – що в цілому підвищить результативність діяльності сільськогосподарських підприємств.

В розвитку сільськогосподарського підприємства важливо мати різноманіття культур, здатних підвищувати обсяг кормів та їх якість, що володіють не тільки еколого-економічною важливістю, але і мають синергетичний ефект біфуркації.

У розвитку кормовиробництва велике значення має створення й використання нових адаптивних високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, але в першу чергу кормових культур, що забезпечують нагромадження великої кількості рослинного білка та зниження витрат ресурсів на одиницю продукції на 30-40%. До такої даремно забутої та такої що мало використовується можна віднести й галегу східну.

Високі кормові якості зеленої маси козлятнику східного й всіх кормів, що виготовляють з нього, забезпечують гарну їх поїдаємість сільськогосподарськими тваринами при таких показниках перетравності: сухої речовини – 53-76 %; органічних речовин – 56-78 %; сирого білка – 64-86 %; клітковини – 44-69 %; жиру – 33-55 %; БЕР (безазотисті екстрактивні речовини) – 60-84 %. Найвища перетравність відзначена для зеленої маси, скошеної у фазі стеблуння. У міру розвитку рослин перетравність їх

погіршується; силосування й штучне сушіння викликають зниження перетравності в порівнянні із зеленою масою.

Альтернативним напрямом використання козлятнику східного може бути його залучення до енергетичних ресурсів в якості біопалива. Велика кількість біогазових станцій в Германії працює не на відходах, а на спеціально вирощеній зеленій масі. Найбільш поширені кукурудза, що силосуються, і жито. Є випадки, коли для біогазу успішно використовувалися сільфія, суданська трава.

Для України, Росії і Білорусі дуже перспективним джерелом зеленої маси може бути козлятник (галега). Ця багаторічна трава не є новинкою. Новинкою є її нове застосування. Те, що раніше йшло в корм великій рогатій худобі, тепер може йти на біогаз.

Козлятник східний є гарним попередником для багатьох культур. Поліпшуючи структуру ґрунту, ця культура вже на другий-третій роки життя до кінця вегетації з корневими й пожнивними залишками залишає більше 5 т/га абсолютно сухої речовини, у якому втримується до 150 кг азоту. Таким чином, у ґрунті накопичується достатнє для оброблення багатьох культур кількість азоту й це зовсім без витрат на дорогі азотні добрива.

Симбіотична фіксація азоту повітря забезпечує не тільки економію викопної енергії. Продукція бобових культур має високі кормові й харчові якості, нешкідлива для тварин і людини, чого не можна сказати про продукцію, зміст білка в якій збільшують, рясно вдобрюючи посіви азотом. При надлишковому мінеральному харчуванні азотом корму з підвищеним змістом нітратів і нітритів викликають хвороби обміну речовин тварин і людини, а зайвий зміст добрив у ґрунті забруднює ґрунтові води. Біологічний же азот є екологічно чистим. Посіви бобових культур сприяють збереженню й навіть розширеному відтворенню природної родючості ґрунту, тому що виносять азоту менше, ніж залишають у ґрунті.

Козлятник східний, маючи велику кількість великих і зовсім відкритих квіток, є гарним медоносом. За нектаропродуктивністю він прирівнюється до

еспарцету. Бджоли відвідують посіви козлятнику 25-30 днів. Цвісти ж він починає дуже рано – незабаром після відцвітання садів в 20 числах травня. Цінним є пилок цієї культури. Пилкова продуктивність досягає 150 кг/га. Вміст білка обніжжя складає 40-50%. За амінокислотним складом – перевищує норми необхідні для людини.

Взагалі дана культура є найбільш оптимальною для бджолярства в якості медозбору, для тваринництва в якості кормів, для реалізації товарного меду – з боку поліпшення якісної складової та посилення конкурентних переваг.

Використання для посіву медоносів на крутих схилах, приярових та інших нерозораних ділянках, де для боротьби з ерозією необхідно задерніння ґрунту, є додатковим резервом не тільки збільшення медового запасу, але й додатковим заходом направленим на поліпшення стану агробіоценозів. З цією метою використовуються такі високопродуктивні медоноси:

- 1) синяк звичайний або румянка, який росте на бідних ґрунтах, добре виділяючи нектар навіть у посушливу погоду (на другому році після посіву),
- 2) буркун білий і лікарський – дворічні і високопродуктивні рослини, при підсіву (7-12 кг/га) забезпечують хороший медозбір влітку і є додатковим джерелом збору насіння;
- 3) шавлій кільчастий – невибаглива багаторічна рослина з високою медопродуктивністю (близько 300 кг/га) забезпечує хороший взяток, залучаючи бджіл у посушливу погоду;
- 4) суміші багаторічних посухостійких рослин: трави чебрецю звичайного (1-2 кг/га), шавлії лікарської (2-3 кг/га), вовчуга польового (3-4 кг/га), буркуну (4-5 кг/га).

Їх висівають вручну рано навесні по мерзлоталому ґрунті або пізно восени врозкид. Насіння цих рослин дрібні, зберігають схожість протягом багатьох років, що дозволяє значно скоротити витрати на поліпшенні медозбору дикоросів та поліпшити якісний склад товарного меду. До того ж вказані рослини можуть бути використані на кормові цілі.

Лісові насадження роблять благотворний вплив на розвиток та нектаропродуктивність медоносних сільськогосподарських культур. Тому серед заходів щодо піднесення культури землеробства в посушливих степових і лісостепових районах для отримання високих і стійких урожаїв сільськогосподарських культур чільне місце належить полезахисному лісорозведенню.

У степових і лісостепових районах підприємства мають проводити закладку захисних ярово-балкових лісових насаджень. Проводити посадку лісу на пісках для боротьби з ерозією (змивом і розмивом) ґрунтів. Збільшувати закладку садів і ягідників, межі яких теж окантовуються захисними лісовими смугами.

Багато дерев і чагарників, які вводяться до складу лісових смуг, є хорошими медоносами. До складу полезахисних лісових смуг входять:

- а) ранньовесняні медоноси – різновиди в'яза, верби, смородини, клен гостролистий;
- б) весняні і ранньолітні медоноси – яблуня, груша, вишня, абрикос, обліпиха, акація жовта, акація біла, клен польовий, клен татарський, горобина, жимолость татарська;
- в) літні медоноси – липа дрібнолиста, лох вузьколистий, бирючина, гледичія.

В полезахисних смугах велике місце займають і рослини, що дають бджолам тільки пилок (дуб, береза, тополя, ліщина). У південних районах України та Криму можна вести посадки евкаліпта, які дадуть бджолам багато пилку.

У лісосадивних роботах, що проводяться при закріпленні пісків і для боротьби з ерозією ґрунтів у багатьох районах України, використовуються наступні медоносні рослини:

- у лісостеповій смузі – верба, акація жовта, жимолость татарська, а також такі, як дуб і береза;
- в степовій смузі – верба, акація біла, акація жовта, абрикос, лох вузьколистий, жимолость татарська; пилкові носії – вільха і дуб.

Потрібно мати на увазі, що в полезахисних смугах, а також на закріплених лісовими насадженнями пісках і схильних до ерозії ґрунтах з'являється медоносне різнотрав'я.

Не можна також не враховувати, що лісові насадження роблять благотворний вплив на розвиток та нектаропродуктивність медоносних сільськогосподарських культур.

Рекультивація земель та заліснення їх медоносними деревами і чагарниками має велике значення не тільки для створення лісових насаджень, але і для поліпшення кормової бази бджільництва на тривалий період.

Виконання наведених заходів дозволяє значно поліпшити якісний склад ґрунтів та посилити ґрунтозахисні заходи, що мають позитивний якісний вплив на агробіоценози. А також посилити позиції національного бджолярства, з огляду на різноманітність медозбору, і як наслідок – виробництво широкого асортименту товарного меду, що підсилює конкурентні переваги національної бджолопродукції.

Серед комах існує велика кількість шкідників які спричиняють шкоду сільському господарству. Окрема частина з них – працює на користь цих галузей господарства, санітарії і всієї природи в цілому. Серед них слід особливо відзначити паразитичних і хижих комах, які в непорушених людиною біологічних і рослинних співтовариствах є основними регуляторами чисельності шкідливих комах, перешкоджаючи їх масовому розмноженню. Такі паразитичні і хижі комахи називаються ентомофагами. За останні десятиліття у зв'язку з випуском і використанням у боротьбі з шкідливими комахами різних пестицидів кількість комах-ентомофагів повсюдно різко зменшилася.

Для залучення накопичення ентомофагів потрібно продукувати квітково-нектарні конвеєри рослин, що мають діяти з кінця квітня – початку травня по кінця вересня. Досліди з різними видами рослин показали, що кращими з них для цього є саме бобові культури та їх зернові суміші. На

зазначених рослинах тривалий час виявляється природний запас ентомофагів-паразитів.

Такі рослини-нектароноси, проміж забезпечення кормової бази для ентомофагів є ефективними рослинами-сидератами, що можуть бути заорані після цвітіння в ґрунт, а також є ефективними у боротьбі зі шкідниками. Наприклад, фацелію і гірчицю в суміші з бобовими культурами можна висівати в три строки влітку і під зиму. Люцерну та її суміш з буркуном жовтим влітку доцільно два рази скошувати, а після трирічного перебування – заорювати. Також нектароносні рослини сприяють і поширенню комах-хижаків, ефективність яких особливо зростає в літній час.

Проблемою експортування українського меду, зокрема на європейські ринки, є використання у лікуванні бджіл застарілих та небезпечних препаратів. Лікування бджіл, в переважній більшості, відбувається за допомогою медикаментів. Вони дорогі, і бувають випадки коли не спрацьовують в зв'язку з втратою дієздатності або підробки. Бувають випадки отруєння бджолиних сімей та їх загибелі. Крім того всяка обробка трудомістка.

Застосовуються антибіотики, сульфаміди, акарициди ті інші. Ці препарати шкідливі для здоров'я людей. До того ж вони забруднюють продукти бджільництва і тим самим роблять їх якість невідповідною до сучасних стандартів, що особливо погіршує експортні позиції українського меду та іншої бджолопродукції. Слід відзначити, що акарициди (вбивають кліщів) є також інсектицидами (загрожують чи вбивають бджіл та інших комах). Окрім того, застосування даних медикаментів не гарантує стовідсоткового вирішення проблеми здоров'я бджіл і в частих випадках їх використання не дає бажаного ефекту.

Універсальні способи застосування технології штучного регулювання розмноження бджіл дуже ефективні проти заразних хвороб бджіл. Вони безкоштовні, діють з часу застосування, навіть ще до уточнення діагнозу. Це завдяки тому, що вони мають загальні застосування проти груп хвороб:

спосіб лікування розплоду; спосіб лікування дорослих бджіл. Це запобігає втратам від хвороб та забезпечує розвиток бджолиних сімей, якщо їх застосувати негайно після виявлення ознак хвороби. Цим зумовлено частину великих економічних показників.

Використання даної технології дозволяє поліпшити позиції українського бджолярства на ринку продукції органічного виробництва і як наслідок – економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств.

Одним з напрямів «зеленого туризму» може стати відвідування бджолиних готелів та пасіки. Робота з бджолами на пасіці приносить людині багато користі. По-перше, вона дає прекрасні продукти – мед, пилок-пергу, маточне молочко, прополіс - природні медикаменти, що сприяють підвищенню працездатності, зміцнення захисних сил організму, що продовжують життя. По-друге, на пасіці свій, особливий мікроклімат, який надає виключно благотворний вплив на здоров'я людини. Повітря на пасіці не просто чисте, воно цілюще.

Багато в чому робота на пасіці по догляду за бджолами виконується бджолярем безпосередньо у бджолиному гнізді (при відкритті вулика), і, природно, при цьому він дихає повітрям з вулика.

Доктор медичних наук, апітерапевт, професор Б. О. Охотський досліджував вплив повітря з вулика на здоров'я людини і зробив висновок: в повітрі з вулика містяться летючі фракції меду, прополісу, перги, які надають стимулюючий вплив на дихальну, шлунково-кишкову і серцево-судинну системи і покращують стан нервової системи. Таке повітря покращує стан хворих, зміцнює сон, і підвищує настрій.

Весь комплекс сприятливих умов роботи на пасіці позитивно впливає на організм людини, в першу чергу на кору головного мозку – основний регулятор усіх життєвих процесів, що протікають в організмі.

Проводячи цілі дні на свіжій повітрі, з цілющим ароматом меду, пилку, прополісу, людина ґрунтовно зміцнюється. Праця на пасіці має благотворний вплив для здоров'я людини.

Багаторічні спостереження за станом здоров'я бджолярів і їх спосіб життя дозволили доктору медичних наук, професору О.Ф. Синякову прийти до висновку, що завдяки роботі на пасіці, бджолярі позбавлені багатьох нервових і психічних захворювань, що все більш широко охоплюють населення (особливо серед жителів міст). Серед безлічі переваг пасіки головне – це цікава робота, яка сама по собі є дієвим методом трудо- та апітерапії.

А.Ф. Синяков стверджує, що робота на пасіці особливо корисна для людей з підвищеною нервовою збудливістю, з захворюваннями легень, суглобів, а також для всіх тих, кому не під силу важка фізична праця. Робота на пасіці не тільки доступна кожній людині, але і приємна, і, що немало важливо, в якійсь мірі матеріально забезпечує.

У липні 2008 року Запорізьський державний медичний університет провів на пасіці в селі Мала Токмачка Оріхівського району Запорізької області незалежні дослідження впливу факторів апітерапії на серцево-судинну, дихальну системи і нейрогормональну регуляцію людини. Метою даного дослідження було визначення показників основних систем життєзабезпечення організму під впливом знаходження людини в близькому контакті з бджолиними сім'ями.

Для проведення дослідження були підготовлені спеціальні вулики-кушетки з інгаляційними вікнами, на яких поміщали досліджуваних пацієнтів. Було обстежено 30 осіб, які щодня отримували 30-хвилинні сеанси апітерапії протягом 5-10 днів.

Результати досліджень показали позитивний вплив сеансів апітерапії на показники серцево-судинної системи і нейрогормональну регуляцію організму хворих.

В серцево-судинній системі позитивні достовірні зміни проявляються у вигляді зниження частоти серцевих скорочень, збільшення ударного об'єму серця і потужності серцевого м'яза, зменшення периферійного опору судин, зниження артеріального тиску.

В системі нейрогормональної регуляції під впливом сеансів апітерапії відбувається збільшення потужності цієї системи, поліпшення балансу симпатичної та парасимпатичної нервової системи, зменшення стресової готовності організму. Такі зміни характеризують поліпшення якості здоров'я людини.

У дихальній системі виявлено бронхолітичний ефект з поліпшенням показників форсованого дихання.

Усі наведені факти дозволяють залучити галузь бджільництва до дієвого механізму апітерапії, а також розвиток «зеленого туризму» та підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств і сільського населення.

Незважаючи на те, що вітчизняна медова продукція відповідає стандартам ЄС з виробництва, дрібнотоварність заважає розвитку галузі й негативно позначається на якості меду. Так, частка сільгосппідприємств, що виробляють мед має чітку тенденцію до скорочення і становить у звітному році близько 2% – вони реалізують мізерні кількості (1%) від загального обсягу виробництва. Більше 90% меду виробляють домашні пасіки, хазяїни яких надалі самостійно реалізують свою продукцію на торговельних площадках, тому що це рентабельно, або здають оптом перекупникам, щоб швидко дістати оборотні кошти.

Дана галузь зміцнює свої позиції на внутрішньому й світовому ринках. Споживання меду в Україні щорічно росте (1,1-1,3 кг у рік на душу населення) і становить 60-80% від потужностей внутрішнього ринку: тільки 5-15% іде на експорт, незначна частка повертається в залишку й на відгодівлю бджіл.

Одним з напрямів поліпшення конкурентних переваг основної продукції бджолярства – меду – є використання його класифікації, з огляду

переваг попиту (рис. 3.4). В основному мед розрізняють за ботанічною ознакою, регіональною і технологічною.

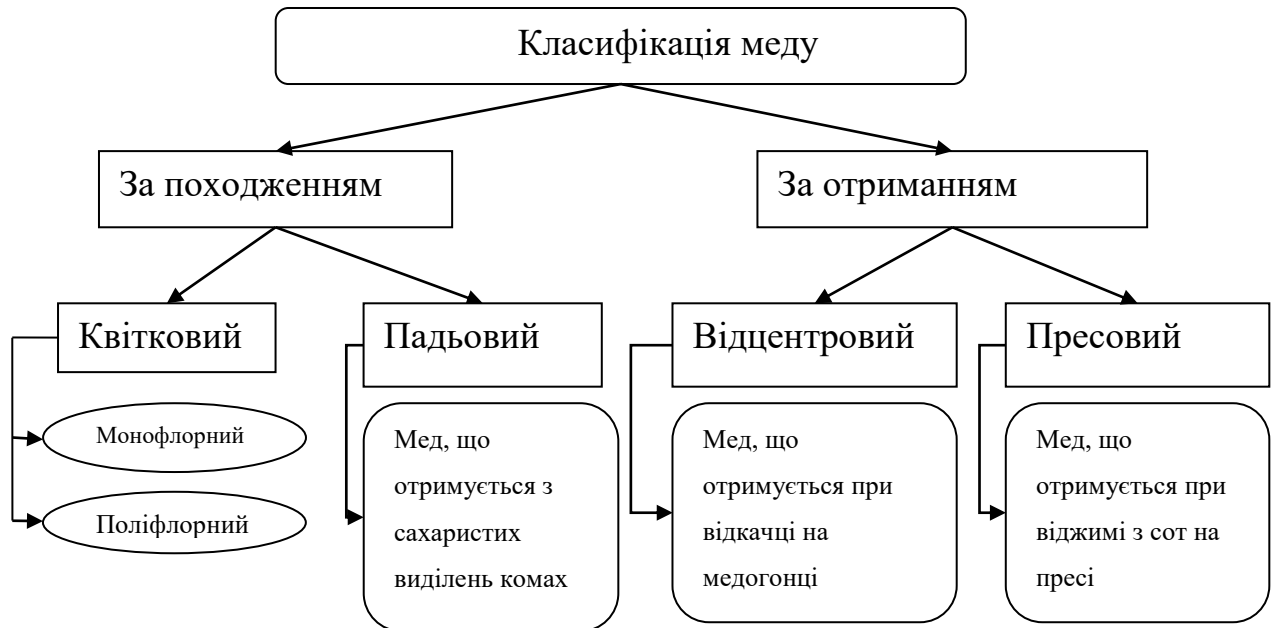

Рис. 3.4 Класифікація меду²²

По ботанічному походженню мед ділиться на квітковий, падьовий і змішаний. Квітковий мед розрізняють монофлорний (виходить з нектару якогось одного з головних медоносних рослин – липи, гречки, соняшнику, акації білої та ін.; встановлюється за кольором, смаку, зовнішньому вигляду, запаху, консистенції, вмісту домінуючою квіткового пилку і т. п. ознаками) і поліфлорний, зібраний з різнотрав'я (лісовий, луговий і т. д.).

Регіональна ознака вказує регіон, край чи область, де ростуть медоносні рослини. Поліфлорний мед розрізняють за місцем його збору (наприклад, гірський, степовий або луговий).

Використовуючи наведену класифікацію виробник має можливість виробляти той мед, який набуває найбільших конкурентних переваг як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках (рис. 3.5).

За результатами проведеного анкетування, польових досліджень (реалізація меду на ярмарках, ринках міста та області) та дослідження запитів у інтернет магазинах, наявності в них відповідних сортів на відповідні дати

²² Розроблено автором

встановлено значний попит на внутрішньому ринку темних сортів меду, які отримуються з посівів гречки, фацелії, синяку, козлятнику східного. Саме завдяки виробництву таких культур підприємство має можливість значно поліпшити конкурентні переваги своєї товарної продукції бджільництва – меду. Це обумовлене перенасиченням на внутрішньому ринку сумішей соняшникового меду. До того ж мед з цих культур має характерний аромат, за яким покупець дуже часто ідентифікує натуральність виробництва. Наразі відомі випадки фальсифікування та маскуванню під темні сорти меду, бо саме вони користуються підвищеним попитом, однак досягти саме цієї властивості – характерного аромату, за результатами польових досліджень – їм поки що не вдається.

Рис. 3.5 Фактори впливу на внутрішній та зовнішній ринок бджолопродукції²³

До того ж пропонуємо задля підвищення рівня товарності меду на внутрішньому ринку акцентувати увагу на періодах підвищеного попиту

²³ Розроблено автором

(додаток Д.11). А саме – в період медозбору, коли весь товарний мед можна реалізувати в жидкому стані та коли роздрібний покупець орієнтується переважно на найменшу ціну та колір – реалізовувати різновиди суміші соняшникового меду, який протягом маркетингового року втрачає конкурентні переваги. Монофлорні та темні сорти меду пропонуємо одразу після медозбору фасувати та виводити на ринок як під час основного періоду реалізації меду серпня-вересня, так і розташовувати його на різноманітних торговельних нішах у другий за рівнем попиту період – лютий-березень. Тим самим відбуватиметься приховане пропагування та поліпшення ринкових переваг таких сортів меду, через порівняння покупцем споживчих якостей меду з тим, що був придбаний в період медозбору в рідкому стані. Бо саме «сівший» мед (той що засахарився), найбільш повно може відображати свої переваги, та насамперед – доводити природність та якість свого походження. Тим самим підприємство може, наприклад, запровадивши власну торгову марку, забезпечити реалізацію всіх обсягів виробленого меду.

Введення у виробництво багаторічних трав, фацелії, галеги, синяку тощо, також дозволяє паралельно, без додаткових витрат отримувати поліфлорні суміші соняшникового меду, що буде мати ряд споживчих відмінностей від звичайного монофлорного соняшникового меду.

За результатами аналізу споживчих переваг на ринку бджолопродукції встановлено, що найбільшим попитом користується саме рідкий мед, період основної закупівлі припадає на основний період медозбору, обсяги закупівель формуються з розрахунку на зиму чи до наступного медозбору. Сільськогосподарські підприємства Луганської області що займаються бджільництвом протягом останніх двох років, мають значне зниження рівня товарності меду. Тобто обсяги виробництва залишаються приблизно на тому ж рівні, а процес реалізації, ускладнений рядом об'єктивних та суб'єктивних причин, – загальмовано. Наразі постає проблема перевиробництва односортового меду, що займає нижчі щаблі в споживчих забаганках. Тому запропоновані заходи дозволять отримувати відповідні сорти меду, що в

результаті може вирішити проблеми з надлишком бджільницької продукції на вітчизняному ринку.

Вітчизняні пасічники стурбовані не тільки ускладненим виходом на експортний ринок або незадовільний попит на внутрішньому. Стурбованість викликає також і тенденція до зменшення в Україні посівів гречки, вітчизняний мед з якої визнали найкращі члени "Апімондії" – Всесвітньої федерації пасічницьких асоціацій.

Підвищення експортних позицій України на ринку бджолопродукції можливе за умови виконання наступних дій:

- створення національного бренду меду;
- створення та розвиток ринку меду;
- вивчення і моніторинг світового попиту на ринку бджолопродукції;
- залучення міжнародних інвесторів і створення спільних компаній;
- створення сучасних експертних лабораторій для оцінки експортних партій меду, які відповідають світовим стандартам якості;
- введення у виробництво спеціалізованої тари для експорту;
- підвищення рівня фахівців бджільництва;
- створення громадських об'єднань бджолярів;
- застосування автоматичних і механізованих прийомів у бджільництві;
- в міжнародних засобах масової інформації пропагувати і популяризувати Український мед.
- забезпечення шкільних і дошкільних установ на контрактних засадах продуктами бджільництва, виходячи з потреб кожного конкретного закладу.

Висновки до розділу 3

Оптимізація виробничої системи, що має на меті збільшення фінансових та економічних результатів, передбачає в господарській діяльності здійснення чіткої диференціації активності для виявлення можливостей взаємодоповнення. Придатним інструментом в детальному дослідженні структурних процесів в сільськогосподарському виробництві, на наш погляд, є оптимізаційне моделювання оптимальної спеціалізації і поєднання галузей. Це може відбуватися на основі розширеного відтворення, обов'язковою умовою якого є зростання накопичень, джерелом яких може виступати чистий дохід. Його збільшення відбувається при зростанні кількості і підвищенні якості продукції за рахунок відносного і абсолютного зменшення витрат на виробництво. Всі ці процеси міцно пов'язані між собою економічними законами.

Приховані можливості підвищення економічних результатів віднайшли своє відображення у розробці напрямів дій, спрямованих на активізацію резервів потенціалу, що передбачає задіяння допоміжних, додаткових та суміжних галузей усіх видів діяльності сільськогосподарського підприємства. Основні види діяльності пов'язані з отриманням товарної продукції – галузь рослинництва і тваринництва з будь-яким видом кінцевої продукції, та додаткові товарні види діяльності.

Оптимізація виробничо-галузевої структури сільськогосподарського підприємства дозволить підвищити синергетичний ефект діяльності за умови врахування багатовекторного позитивного впливу елементів виробничої системи, які мають взаємодоповнюючі зв'язки.

В оптимізаційній моделі структурованої по галузям виробництва до базових обмежень було додано такі обмеження та змінні, які відображують кількісну та якісну зміну рівня ефективності діяльності по основних видах продукції

сільськогосподарського виробництва, які, в свою чергу, характеризують суміжні галузі.

В управлінні процесом виробництва запропонована модель, що має в своїй основі таку організацію заходів, позначених агротехнічними умовами виробництва, які дозволяють сформувавши самостійний вид діяльності. Він має впровадити додаткові надходження доходів до економічних результатів через заміну таких видів діяльності такими, що матимуть подібний кінцевий результат в основному чи додатковому продукті.

Результати розрахованої економіко-математичної моделі підтверджують той факт, що за умов використання багаторічних трав і розвитку бджільництва оптимальних розмірів – показники прибутковості перевищують базовий варіант. Цей варіант не потребує значних капіталовкладень. Забезпечується оптимальне співвідношення ентомофільних культур та кількості бджолосімей, що гарантує з одного боку максимальне запилення цих культур, а з іншого – бджільництво не потребує додаткової кормової медоносної бази. Тобто – гарантується оптимальний синергетичний ефект біфуркації.

Розроблена модель дозволяє визначити та оптимізувати параметри роботи сільськогосподарських підприємств за рахунок задіяння та покращення додаткових галузей, які гарантують підвищення економічних результатів. Відбувається це завдяки збільшенню результативності основних галузей на засадах синергетичного ефекту, на основі принципу біфуркації, та більш повного використання природної системи, тобто більш повної реалізації природного потенціалу наявних економічних похідних.

Запропонований перелік перспективних напрямів дій спрямованих на підвищення експортних позицій національної галузі бджільництва на світовому ринку. Розроблені заходи що дозволяють поліпшити економічні результати вітчизняних бджолярів на вітчизняному ринку.

Елементи наукової новизни даного розділу відображено в авторських роботах – [13, 16, 18, 20].

Висновки і пропозиції

Основними економічними результатами діяльності сільськогосподарського підприємства є обсяг виробленої й реалізованої продукції, валовий дохід, прибуток, вартість майнового комплексу підприємства. Сформульовано визначення економічних результатів. Вони ідентифіковані, з одного боку, як форма сумарного чистого доходу господарюючого суб'єкта, з іншого боку – складною багатофакторною категорією, що відрізняється динамічною й полікритеріальною причинно-ієрархічною структурою, як результат функціонування складної системи економічних відносин.

Запропонована методика для оцінки резервів підвищення економічних результатів враховує вплив міжгалузевих зв'язків у формуванні кінцевої продукції за допомогою відображення зміни рівня продуктивності при структурних змінах у виробничій системі сільськогосподарського підприємства.

Обґрунтовано та систематизовано фактори, що сприяють розвитку ефективності господарювання та мають позитивний вплив на результати їх виробничо-фінансової діяльності і методичні інструменти її вдосконалення. Визначено тенденції розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, які дозволяють встановити підвищення ролі виробничо-галузевої структури господарювання у забезпеченні населення країни продуктами сільськогосподарського виробництва та паралельно збільшити показники фінансової результативності діяльності підприємств.

Обґрунтовано основні напрямки підвищення ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах за рахунок зміни організаційно-економічних, техніко-технологічних і соціальних факторів.

Обґрунтовані напрями та параметри вдосконалення організації виробництва в сільськогосподарських підприємствах і підвищення на цій основі економічної ефективності їх функціонування.

Обґрунтована модель розвитку сільськогосподарських підприємств, що включає стратегічну мету, завдання та пріоритети розвитку на сучасному етапі, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, прискорене впровадження ресурсозберігаючих технологій, створення умов для раціонального розміщення і спеціалізації сільськогосподарських підприємств, ефективної системи гарантованого збуту продукції, підвищення рівня забезпеченості кваліфікованими кадрами, створення інфраструктури життєзабезпечення на селі. Відмінною особливістю стратегії є цільова орієнтація на збалансованість складових сільськогосподарського виробництва та створення кормової бази за рахунок власного виробництва.

Розроблено організаційно-економічний механізм розвитку сільськогосподарських підприємств, який представляє систему заходів організаційного, економічного і технологічного характеру за пріоритетними напрямками реалізації комплексної дії: створення загальних умов функціонування, досягнення позитивної фінансової та економічної результативності господарства, ефективного розвитку галузей, розширення збуту меду та бджолопродуктів, що дозволило реалізувати комплексний підхід до формування програмно-цільового методу управління сільськогосподарським підкомплексом.

Удосконалено та доповнено методичні положення щодо формування та реалізації стратегії розвитку виробництва, які включають основні принципи та організаційну будову з метою координації функціонування діяльності його учасників, підвищення їх інвестиційної привабливості, скорочення транзакційних витрат і отримання синергетичного ефекту.

Запропонована модель галузевої структури, що дозволяє оптимізувати витрати на виробництво в сільськогосподарському підприємстві, яка дозволила визначити оптимальне співвідношення ресурсів для зниження витрат на виробництво і повної собівартості продукції, а також збільшення

розміру прибутку від реалізації і прибутку до оподаткування за результатами діяльності сільськогосподарського підприємства.

Підвищення економічних результатів можливе за рахунок задіяння резервів потенціалу основних видів діяльності за допомогою активізації їх допоміжних, додаткових та суміжних галузей (принцип – розвиток системи знизу доверху

Для отримання синергетичного ефекту від оптимізації виробничо-галузевої структури необхідно враховувати аделопатичний вплив елементів виробничої системи.

В оптимізаційну модель виробничо-галузевої структури до базових обмежень додаються обмеження та змінні, які описують вплив на продуктивність основних видів діяльності що характеризують суміжні галузі. Запропонована методика для оцінки резервів підвищення економічних результатів враховує вплив міжгалузевих зв'язків у формуванні кінцевої продукції за допомогою відображення зміни рівня продуктивності при структурних змінах у виробничій системі сільськогосподарського підприємства.

Обґрунтовані умови розвитку сільськогосподарських підприємств, що включають раціональне розміщення і спеціалізацію, ефективну систему збуту додаткової продукції, поступове впровадження ресурсозберігаючих технологій, створення інфраструктури життєзабезпечення на селі. Відмінною особливістю розроблених заходів, при умові їх виконання, є цільова орієнтація на збалансованість складових сільськогосподарського виробництва та створення кормової бази за рахунок власного виробництва.

Запропонована модель управління сільськогосподарським виробництвом, яка заснована на організації заходів, пов'язаних з формуванням агротехнічних умов виробництва в окремий доходостворюючий вид діяльності через їх заміну виробничою діяльністю, що має подібний чи аналогічний результат в основному чи побічному продукті.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Присяжнюк [та ін.] ; за ред. М. В. Присяжнюка [та ін.] ; Нац. наук. центр „Інститут аграрної економіки”. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Азарова А. О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства / А. О. Азарова, О. В. Рузакова. — Вінниця : ВНТУ, 2010. — 172 с.
3. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. - 2-ге вид., доп. і перероб. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ. 2002 р. – 624 с.
5. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
6. Антоненко О. Б. Управління прибутком енергопостачальних компаній: традиційні і новітні підходи : монографія / О. Б. Антоненко, М. В. Макарова. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 202 с.
7. Артимонова І. В. Щодо розвитку інфраструктури збуту сільськогосподарських підприємств / І. В. Артимонова // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 2. – С. 71 – 72.
8. Бабенко А. Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А. Г. Бабенко // Економіка АПК. – 2008. – №5 – С. 85–89.
9. Бабицька О. О. Економічний зміст фінансових результатів сільськогосподарських підприємств – Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/297/3/Babicka.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.06.13.
- 10.Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: Навчальний посібник для студентів ВУЗів / О. Я. Базилінська. – К.: ЦУЛ, 2009. – 328 с.

11. Балдик Д. О. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств [Текст] / Д. О. Балдик // Молодий вчений. — 2016. — №5. С. 8–12.
12. Балдик Д. О. Виробництво та реалізація насіння соняшника у Луганській області / Д. О. Балдик // Зб. наук. пр. Луган. нац. аграр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ, 2007. – № 73 (96) : Екон. науки. – С. 193–197.
13. Балдик Д. О. Нетрадиційні підходи до підвищення рівня прибутковості аграрних підприємств / Д. О. Балдик // Зб. наук. пр. Таврійськ. держ. агротехнологічн. ун-ту (економічні науки) / За ред. В. А. Рудьова – Мелітополь, 2010. – №2 (10). – С. 66-70.
14. Балдик Д. О. Оцінка економічного стану сільськогосподарського підприємства / Д. О. Балдик // Наук. вісн. Луган. нац. аграр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ, 2013 – № 44 : Екон. науки – С. 13-18.
15. Балдик Д. О. Підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств за рахунок виробництва альтернативних видів продукції тваринництва / Д. О. Балдик // Вісн. Харків. нац. техн. ун-ту сільського госп-ва. – Х., 2009. – Вип. 92 : Екон. науки. – С. 44–50.
16. Балдик Д. О. Проблеми та напрями підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств / Д. О. Балдик // Наук. вісн. Луган. нац. аграр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ, 2010 – № 10 : Екон. науки – С. 34–40.
17. Балдик Д. О. Стан виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, / Д. О. Балдик // Наук. вісн. Луган. нац. аграр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ, 2011 – № 16 Том 1 : Екон. науки – С. 127–132.
18. Балдик Д. О. Створення економічного механізму підприємства / Д. О. Балдик // Зб. наук. пр. / за ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський, 2012. – № 20. : Екон. науки – С. 429–432.
19. Балдик Д. О. Цінова та експортна ситуація на аграрному ринку країни / Д. О. Балдик // Зб. наук. пр. Харків. нац. аграр. ун-ту / за ред. О.В.

- Олійника. – Харків, 2009. – № 11 : Економіка АПК і природокорист. – С. 255–260.
20. Балдик Д. О. Вплив економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на рівень їх конкурентоспроможності / Д. О. Балдик // Наук. вісн. Луган. нац. аграр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ, 2009 – № 5 : Екон. науки – С. 13–21.
21. Балдык Д. А. Основные теоретические положения организации производства / Д. А. Балдык // Проблемы и перспективы развития региональной и отраслевой экономики в исследованиях студентов : материалы междунар. науч.-практ. конф. студентов и аспирантов. 13 – 15 марта 2012. – пос. Персиановский, Ростовская обл., 2012. – С. 8–13.
22. Башнянин Г. І. Політична економія. [Текст] / Г. І. Башнянин [та ін.] – К.: Ника-Центр «Ельга», 2000. – 527 с.
23. Берлач Н. Правове визначення якості, специфікації, зазначення походження та географічного позначення продукції сільського господарства в Україні [Текст] / Н. Берлач // Підприємство, господарство і право. – К., 2008. – № 8 С. 149 – 152.
24. Білоусова М. М. Розробка Веб-сайту як інноваційного ресурсу, засобу підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств / М. М. Білоусова // Збірник наукових праць Сер. «Екон. науки» / за ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець - Подільський, 2012. – № 20. – с. 523 – 528.
25. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – 3-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, 2007. – 768 с.
26. Борисоглебская Л. Н. Повышение конкурентоспособности регионального АПК на основе кластерной стратегии / Л. Н. Борисоглебская, В. В. Трубникова // Аграрная наука: журнал, – 2010. – № 4. – С. 2 – 9.
27. Боруцкий А. Совершенствование методов анализа финансово-экономического состояния сельскохозяйственных предприятий /

- Боруцкий А. // АПК : экономика , управление . – 2002. – № 4 . – С . 66-73.
- 28.Брагінець М. В. Шляхи формування економічної стійкості галузей рослинництва сільськогосподарських підприємств : монографія / М.В. Брагінець, О.В. Кочетков, А.М. Брагінець. – Луганськ: «Елтон-2», 2010. – 247 с.
- 29.Браславец М. Е. Математическое моделирование экономических процессов в сельском хозяйстве / Браславец М. Е., Кравченко Р. Г.– М., Колос, 1972. – 589 с.
- 30.Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку:підручник / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська: - Вид. 4-е, доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2006. – 527 с.
- 31.Вильямс В. Р. Избранные сочинения. Том 3. Научные основы луговодства (1922-1933) / В. Р. Вильямс – Академия наук СССР, 1955. – 1008 с.
- 32.Виноградова Е. В. Оптимизация управления денежными потоками предприятия: монография / Е. В. Виноградова, А. В. Ластовенко, Т. В. Белопольская; Донец. нац. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. – Донецк: ДонНУЭТ, 2007. – 194 с.
- 33.Вороніна О. О. Управління фінансовим результатом промислового підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / О. О. Вороніна ; Харк. нац. екон. ун-т. — Х., 2009. — 20 с.
- 34.Врублевский Н. Д. Бухгалтерский управленческий учет: учебник для вузов / Н. Д. Врублевский – М. : Бухгалтерский учет, 2005. – 400 с.
- 35.Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики) : [монографія] / М. В. Гладій – К., 1998. – 250 с.
- 36.Голубев А. Резервы повышения эффективности с/х производства / А. Голубев // АПК: экономика, управление – 2002. - № 5. – С. 61 – 64.

37. Горніч М. Перська медоносна бджола та бджільництво Ірану / М. Горніч // Український пасічник. – 2010. – № 2. – С. 32 – 35.
38. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства: навч. посіб. / В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погріщук . – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
39. Губені Ю.Е. Європейська система сільськогосподарського обліку як інструмент економічної інформації для формування аграрної політики / Ю. Е. Губені // Матер. десятих річн. зб. всеукр. конгр. вчен. економ.-аграрн., Київ, 10-11 квіт. 2008 / редкол. : Саблук П. Т. та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – С. 170– 179.
40. Гулько Л. Г. Аналіз впливу освоєння нової продукції на виробничі витрати та прибуток підприємства / Л. Г. Гулько // Стратегія економічного розвитку України. – 2002. – № 4 (11). – С. 175 – 182.
41. Демчук О. В. Организационно-экономический механизм обеспечения рыбного хозяйства / О. В. Демчук. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2013. – 2013. 404 с.
42. Дем'яненко М. Я. Фінансові чинники формування доходів у сільському господарстві / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 18 – 20.
43. Дем'яненко М.Я. Фінансові чинники формування доходів у сільському господарстві / Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період: Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 10-11 квіт. 2008р. / Редкол. : Саблук П. Т. та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – С. 66 – 71.
44. Дербенцев В. Д. Синергетичні та еконофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем: монографія / В. Д. Дербенцев, О. А. Сердюк, В. М. Соловйов, О. Д. Шарапов – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – 287 с.

45. Дікань Л. В. Фінансовий результат підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз : моногр. / Л. В. Дікань, О. О. Вороніна. - Х. : СПД ФО Лібуркіна Л.М., 2008. - 92 с.
46. Долан Э. Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика/ Долан Э. Дж., Кэмпбелл К. Д., Кэмпбелл Р. Дж. / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ.ред. В. Лукашевича. – М.: Туран, 1996-448 с.
47. Донець Л. Ш. Управління формуванням прибутку підприємства в умовах ринкових форм господарювання: монографія / Л. І. Донець, С. М. Баранцева – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. – 255 с.
48. Дорогань Л. О. Основні напрями оцінки фінансових результатів аграрних підприємств / Л.О. Дорогань, А. П. Дорошенко. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/105.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 14.03.14.
49. Дудка Л. Ринок меду в Україні: поточна кон'юнктура і прогноз / Л. Дудка, О Шматько // Пасічник. – 2010. – № 3. – с 4 – 5.
50. Економіка підприємства: Підручник / Заг. ред. С.Ф. Покропивного. - Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.
51. Економічне і соціальне становище Луганської області за 2008 рік [статистичний бюлетень] / [від. за випуск М. В. Авраменко]. – Луганськ : Головне управління статистики, 2009. – 108 с.
52. Ермолович Л. Л. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: уч. пос. / Ермолович Л. Л., Головач О. В., Сивчик Л. Г., Щитникова И. В. / Под общ. ред. Л. Л.Ермолович. Изд. 3-е, доп. и перер. – Мн. : Совр. школа, 2009. – 915 с.
53. Євчук Л. А. Якість молока у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств / Л. А. Євчук // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 43–48.
54. Жалко О. В. Механізм управління грошовими потоками інвестиційної діяльності акціонерних товариств в умовах становлення фондового

- ринку : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / О. В. Жалко; Ін-т регіон. дослідж. НАН України. - Л., 2009. - 20 с.
55. Зось-Кіор М. В. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств заходами менеджменту: монографія / під заг. ред. М. В. Зось-Кіора, О. В. Кочеткова. – Луганськ : Еталон – 2, 2009. – 140с.
56. Зубець М. В. Інноваційно – випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М. В. Зубець, П. Т. Саблук, С. О. Тивончук // Економіка АПК – 2008. – № 12. – С. 3 – 8.
57. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы : монография / под общ. ред. проф. В. Г. Ткаченко и проф. В. И. Богачева. – Луганськ: «Книжковий світ», 2010. – 272 с.
58. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник / О. С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
59. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко – 2-ге вид., доп. перероб. – К. : Центр навч. літер., 2004. – 220 с.
60. Калюга Є. В. господарський контроль у системі управління: монографія / Є. В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
61. Кваша С. М. СОТ та пріоритети аграрної економічної науки. / С. М. Кваша // Матеріали десятих річн. зб. всеукр. конгр. вчен. економ.-аграрн., Київ, 10-11 квіт. 2008р./ редкол. П. Т. Саблук та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – С. 50 – 58.
62. Кириченко О. А. Стратегія розвитку малого та крупного бізнесу в Україні / О.А. Кириченко, К.Г. Ваганів // Актуальні проблеми економіки, 2008 – № 1. С. 103 – 126.
63. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент : навч. пос. / За ред. Г. Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
64. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова – М. : ООО «ТК Велби», 2002. – 424 с.

- 65.Ковалев В. В. Корпоративные финансы и учет: понятия, алгоритмы, показатели: учеб. пос. ч. 1 / Ковалев В. В., Ковалев Вит. В. — М. : Проспект, КНОРУС, 2010. — 768 с.
- 66.Ковальчук Т. М. Оперативний аналіз прибутку від реалізації продукції / Ковальчук Т. М. // Економіка АПК. — 2003. — № 7. — С. 92 – 102.
- 67.Кожанова Є. П. Економічний аналіз : учеб. пос. для студ. ек. спец. усіх форм навч. / Є. П. Кожанова, І. П. Отенко. — Х. : ВД ІНЖЕК, 2005. — 340 с.
- 68.Кожевников Г. Заметки по естественной истории пчелы / Г. Кожевников // Пчеловодное дело. — 1922. — № 9. — С. 6 – 8.
- 69.Колмакова В. В. Управление финансами на микро и макроуровне: монография / С. В. Гришина, В. В. Колмаков, В. В. Коокуева и др. /Под общ. ред. В.В. Колмакова. — Тюмень: Ист Консалтинг, 2010. — 180 с.
- 70.Кормовая база пчеловодства [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.landwirt.ru/pchelovodstvo/546-kormovaja-baza-pchelovodstva>. — Назва з екрана. — Дата звернення: 21.10.10.
- 71.Костенко О. М. Формування прибутку в організаційно-правових формах господарювання / О. М. Костенко // Економіка АПК. — 2008. — № 2– С. 74-76.
- 72.Кочетков О. В. Комплексна оцінка економічного стану сільськогосподарських підприємств / О. В. Кочетков, Д. О. Балдик // Наук. вісн. Луг. нац. агр. ун-ту / за ред. В. Г. Ткаченко. — Луганськ, 2012. — С. 135-141.
- 73.Кочетков О. В. Корпоративні структури АПК: монографія / О. В.Кочетков, Ільїн В. Ю. — Луганськ, 2009. — 276 с.
- 74.Кочетков О. В. Методика вибору типового об'єкту дослідження / О. В. Кочетков, А. М. Брагінець // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. — Випуск 233: В 5 т. — Т.4. — Д. : ДНУ, 2007. — С. 965 – 971.

- 75.Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент: підручник / О. Г. Крамаренко, О. Е. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
- 76.Кудинова М. Г. Анализ финансовой отчетности: учебное пособие / Кудинова М. Г., Т. С. Беликова. Барнаул: Изд-во АГАУ, 2006. – 192 с.
- 77.Кулешова Г. М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Г. М. Кулешова // Економіка АПК. – 2008. – № 3 – С. 126 – 132.
- 78.Кундиус В. А. Диверсификация сельской экономики: монография / В. А Кундиус., В. В. Чермянина, О. В. Кожевина – Барнаул: Азбука. – 2010. — 287 с.
- 79.Лебедев В. В. Математическое моделирование социально-экономических процессов / В. В. Лебедев. – М. : Изограф, 1997. – 324 с.
- 80.Лилеев А. В. Информационно-учетная система стратегического анализа и контроля торговых организаций: монография / А. В. Лилеев. - Ростов на Дону, РГСУ, 2013. – 174с.
- 81.Лишиленко О. В. Бухгалтерський управлінський облік : [навчальний посібник] / О. В. Лишиленко. – К. : «Центр навч. літ.», 2006. – 254 с.
- 82.Лондар С. Л. Фінанси: навч. посіб. / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
- 83.Лось А. Ф. Прибуток як економічна категорія та фінансовий результат суб'єктів господарювання. – Режим доступу: http://sconference.org/publ/nauchno_prakticheskie_konferencii/ehkonomicheskie_nauki/ehkonomika_i_upravlenie_nacionalnym_khozjajstvom/15-1-0-1659 – Назва з екрана. – Дата звернення: 14.03.14.
- 84.Лузан Ю. Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК: – 2009. – № 7. – С. 3 – 12.

85. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
86. Любович О. А. Підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектору економіки / О. А. Любович // Агросвіт. – 2008. – № 13. – С. 12 – 15.
87. Мазаракі А. А. та ін. Економіка торговельного підприємства. Підручник для вузів / Під ред. проф. Н.М. Ушакової. – К.: Хрещатик, 1999. – 800 с.
88. Макаренко Н. О. Управління виробничим потенціалом сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах / Н. О. Макаренко / Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент», випуск 6/2, 2011 С. 62 – 69.
89. Макаренко П. М. Збутові стратегії підвищення ефективності розвитку фермерських господарств регіону / П. М. Макаренко, В. А. Шведюк // Агросвіт : журнал. – 2009. – № 2. – С. 16 – 18.
90. Макконнелл К.Р. Экономика: принципы, проблемы и политика / Макконнелл К. Р., Брю С. Л. / 14-е издание. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
91. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [монографія] / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К.: ННУІАЕ, 2007. – 270 с.
92. Малуґа Л. М. Аналіз економічного стану аграрних підприємств / Л. М. Малуґа // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 100 – 104.
93. Малуґа Л. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств / Л. Малуґа // Економіст. – 2009. – № 9 – с.50 – 53.
94. Марков Р. В., Вплив бджолозапилення соняшнику на фінансову безпеку сільськогосподарських виробників / Р. В. Марков, Д. О. Балдик / Стан та проблеми функціонування підприємницьких структур в

- умовах перманентної економіки / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський», 2016. – С. 179 – 185.
95. Мармуль Л. О. Підвищення доходності фермерських господарств / Л. О. Мармуль // Матер. десят. річн. зб. всеукр. конгр. вчен. економ.-аграрн., Київ, 10-11 квіт. 2008 р. / Редкол.: П.Т.Саблук та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – С. 158 – 165.
96. Марюта О. М. Адаптивне управління прибутком підприємства / О. М. Марюта, О. К. Єлисеєва // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 83 – 89.
97. Масолов В. П., Агротехника. / Масолов В. П. – 3-е изд. – М. : Сельхозгиз, 1952. – 511 с.
98. Матеріали Першого міжнародного круглого столу з питань бджільництва «Актуальні проблеми бджільництва Луганщини в сучасних умовах» 18 лютого 2009р.: методичні рекомендації. – Луганськ, ЛНАУ, 2009. – 70 с.
99. Махортов Ю. А. Эколого-экономические проблемы использования земельных угодий: монография / Ю. А. Махортов. – Луганск. 1999. – 416 с.
100. Мельник Ю. Ф, Саблук П. Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2008р. і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю. Ф. Мельник, П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3 – 15.
101. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 16 – 21.
102. Месель-Веселяк В. Я. Фінансування виробництва в сільськогосподарських формуваннях / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК : журнал. – 2007. – № 5. – С. 18 – 23.
103. Месель-Веселяк В. Я. Ціновий механізм забезпечення зростання виробництва зерна в Україні: (удосконалення науково-методичних

- підходів) / В. Я. Месель-Веселяк, О. Ю. Грищенко // Економіка АПК. – 2011. – № 8 С. 48 – 52.
104. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. пос. / В. О. Мец – К. : КНЕУ, 1999. – 132 с.
105. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах / Л. І. Михайлова . – Київ : ЦУЛ, 2008 . – 387 с.
106. Михайлова Л. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій: наукові основи, стан і перспективи. Монографія / Л.І. Михайлова, Н.В. Стоянець – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «СОД», 2010. – 252 с.
107. Михалевич М. В. Учёт внешних факторов в производственно-финансовых моделях переходной экономики / М. В. Михалевич, И. В. Сергиенко, Л. В. Кошлай, Р. В. Хмиль // Кибернетика и системный анализ. – 1996. – №4. – С. 59 – 69.
108. Михальчук Л. В. Ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства як юридичної особи / Михальчук Л.В., Вербицька Л.С. // Вісник Сумського нац. агр ун-ту серія "Економіка і менеджмент" випуск 6/2 (49), 2011 – С. 51 – 54.
109. Модели построения управленческого учета в сельскохозяйственных организациях: монография / А. Х. Раменов. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2012. — 171 с.
110. Мойса М. Я. Організаційно – економічні чинники підвищення ефективності аграрних підприємств // М. Я. Мойса, Є. В. Голубков // Економіка АПК – 2010. – № 1. – С. 86 – 93.
111. Момот Т. В. та ін. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: монографія // Т. В. Момот, М. В. Кадничанський, О. А. Лобанов, Н. В. Рудь. – Х.: Фактор, 2010. – 220 с.

112. Моніторинг стану галузі тваринництва та ринків м'ясо-молочної продукції за 2011 рік в цифрах, графіках, діаграмах / І. М. Демчак, О. В. Сень, Д. М. Микитюк, Л. М. Сатир, В. М. Голик, О. Л. Чижевський, Л. В. Шапаренко, Г. В., Трофімова, В. Г. Борисенко, Н. І. Цулая – К. : НДІ «Укргропромпродуктивність», 2012. – 130 с.
113. Мордовченков, Н. В. Теоретические основы комплексной диагностики как метод в управлении персоналом организации: монография / Н. В. Мордовченков, С. А. Зверев; филиал СГУТ и КД в г. Н. Новгород. – Н. Новгород, 2009. – 166 с.
114. Мосолов В. П. Каждому участку – своя агротехника / В. П. Мосолов // Наука и жизнь. – 1950. – № 12. – С. 21 – 24.
115. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] : Наказ міністерства фінансів від 07.02.2013 р. № 73. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/paran18#n18> – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.10.13.
116. Нестеренко С. А. Формування результативної системи управління конкурентоспроможністю підприємств / С. А. Нестеренко // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. № 4. Серія „Економічні науки” – 2012. [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2015/4/4.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 25.10.16.
117. Огійчук М. Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: підручник / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, Л. Г. Панченко та ін.; за ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища освіта, 2003. – 800 с.
118. Олексенко Р. І. Роль конкуренції в розвитку аграрних підприємств / Р. І. Олексенко // Агросвіт. – 2007. – № 3. – С. 29 – 33.
119. Олексюк О. І. Економіка результативності діяльності підприємства: монографія / О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2008. – 362 с.

120. Олійник Т. І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств [Текст] : монографія / Т. І. Олійник ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. - Х. : Магда LTD, 2008. - 336 с. : іл. - Бібліогр. : с.308-336 (345 назв.)
121. Олійник О. В. Формування фінансових результатів сільськогосподарського виробництва / О. В. Олійник // Економіка АПК. – 2003. № 8. – С.52 – 57.
122. Онисько С. М. Ефективність сільськогосподарських підприємств різних організаційно – правових форм / С. М. Онисько, Н. І. Лавренюк // Економіка АПК. – 2010. – № 8. – С. 10 – 16.
123. Орлов О. О., Планування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки : монографія / О. О. Орлов, Є. Г. Рясних, Н. І. Гавловська. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 155 с.
124. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск О.М. Прокопенко]. – Державний комітет статистики України, 2009 . – 76 с.
125. Основні економічні показники роботи сільгоспідприємств Луганської області за 2006 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск І. В. Віцко]. – Луганськ : Головне управління статистики, 2007. – 110 с.
126. Основні економічні показники роботи сільгоспідприємств Луганської області за 2007 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск І. В. Віцко]. – Луганськ: Головне управління статистики. – 2008. – 103 с.
127. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Луганської області за 2010 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск О. І. Ломако]. – Луганськ : Головне управління статистики, 2011. – 96 с.

128. Основні показники соціально-економічного розвитку Луганської області за 2006 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск Н. В. Булгакова]. – Луганськ : Головне управління статистики, 2007. – 107 с.
129. Основні показники соціально-економічного розвитку Луганської області за 2007 рік : [статистичний бюлетень] / [від. за випуск Н. В. Булгакова]. – Луганськ : Головне управління статистики, 2008. – 109 с.
130. Охотский Б. А. Из опыта лечения бронхиальной астмы / Б. А. Охотский , Н. Б. Охотская – «Пчеловодство», 1970.– № 12. – С. 42.
131. Палий В. Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: учебник / В. Ф. Палий – 3-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 512 с.
132. Папченко А. Мировое сотрудничество в контроле качества меда / А. Папченко , А. Рудова // Золотий колос.- 2009. – № 5. –С. 22 – 23.
133. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : ВР України Податковий Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page> – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.10.13.
134. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. — К. : КНЕУ, 2001. – 460 с.: іл.
135. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. С. Ф. Покропивного . — К.: КНЕУ, 2001. — 457 с.
136. Пономарьов О. Бджільництво Австралії / О. Пономарьов // Пасічник. – 2010. – № 3. – с 16 – 17.
137. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник / П. Я. Попович. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 365 с.

138. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс [пер. с англ. Ю. А. Данилова] – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
139. Приказюк О. В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки аграрного підприємництва : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / О. В. Приказюк; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К., 2009. - 20 с. - укр..
140. Про бджільництво [Електронний ресурс] : Закон України від від 22.02.2000 р. № 1492-III. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1492-14> – Назва з екрана. – Дата звернення: 21.11.12.
141. Проблемы и перспективы формирования региональных экономических систем: монография/ Г. В. Ковалевский; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. – Х.: ХНАГХ, 2009. – 133 с.
142. Прянишников Д. Н. Об удобрении полей и севооборотах: избр. статьи / Д. Н. Прянишников – М. : Сельхозгиз, 1962. – 263 с.
143. Рикардо Д. Сочинения. Том 1. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Госполитиздат, 1955. – 339 с. Том 1.
144. Руденко Л. В. Аналіз господарської діяльності підприємства: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Руденко, В. О. Подольська, О. В. Яріш . – К. : НМЦ «Укоопосвіта», 2000. – 422 с.
145. Русак Н. А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: справ. пос. / Н. А. Русак, В. А. Русак – Мн. : Высшая школа, 1997. – 309 с.
146. Рязанцева В. В. Аналіз формування та використання прибутку підприємства / В. В. Рязанцева // Статистика України, 2007, № 1. С. 40 – 43.
147. Саблук П. Т. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / П.Т. Саблук // Економіка АПК, 2008. – № 1. – С. 3 – 20.
148. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період:

- Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 10-11 квіт. 2008р. / Редкол. : Саблук П. Т. та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – 618 с.
149. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / Г. В. Савицкая. – 4-е изд., перераб. и доп. – Минск: «Новое знание», 2000. – 688 с.
150. Сасмонова И.Д. Майские медоносы степного придонья / И. Д. Самсонова // Пчеловодство. – 2013. – № 5. – С. 24 – 26.
151. Семенець І. В. Визначення фінансових результатів діяльності сільгосп підприємств / І. В. Семенець // Фінанси України. – 1999. № 9. – С. 66-70.
152. Синяков А. Ф. Большой медовый лечебник / А. Ф. Синяков – Эксмо 2012. – 640 с.
153. Сіневич О. В. Управління прибутком на етапі проектування та освоєння нової продукції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. В. Сіневич; Одес. держ. екон. ун-т. - О., 2011. - 20 с.
154. Склярук І. П. Організаційно-інформаційна модель управління прибутком підприємства – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2012/iem/shcherbova/library/upravlenie.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 18.12.13.
155. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. –М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
156. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник / В. Сопко, В.Завгородній – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с. : іл.
157. Спивак Н. Г. Формирование цен спроса на продукцию сельского хозяйства на основе доходности производственных факторов / Н. Г. Спивак, А. В. Бондарчук / Зб. наук. пр. Луг. нац. агр. ун-ту / За ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид-во ЛНАУ, 2006. – № 61.– С. 127 – 131.

158. Статистичний щорічник Луганської області за 2009 рік [стат. зб.] / за ред. С. Г. Пілієва. – Головне управління статистики у Луганській області, 2010. – 514 с.
159. Статистичний щорічник Луганської області за 2010 рік [стат. зб.] / за ред. С. Г. Пілієва. – Головне управління статистики у Луганській області, 2011. – 490 с.
160. Статистичний щорічник Луганської області за 2011 рік [стат. зб.] / за ред. С. Г. Пілієва. – Головне управління статистики у Луганській області, 2011. – 493 с.
161. Статистичний щорічник України за 2006 рік рік [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : Консультант, 2007. – 552 с.
162. Статистичний щорічник України за 2007 рік [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : Консультант, 2008. – 572 с.
163. Статистичний щорічник України за 2008 рік [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К.: Інформ.-аналіт. аг. , 2009. – 568 с.
164. Статистичний щорічник України за 2009 рік [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : Інформ.-аналіт. аг. , 2010. – 568 с.
165. Статистичний щорічник України за 2010 рік : [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ “Август-трейд”, 2011. – 560 с.
166. Статистичний щорічник України за 2011 рік [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ “Август-трейд”, 2012. – 558 с.
167. Субботович Ю. Л. Прибуток – регулятор господарської діяльності підприємницьких структур [Текст] // Фінанси України. – 2001. – № 12. – С. 81 – 8383.

168. Супіханов Б. К. Про підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 3 – 8.
169. Табурчак П. П. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / П. П. Табурчак, А. Е. Викуленко, Л. А. Овчинникова и др.: учебное пособие для вузов / под ред. П. П. Табурчака, В. М. Тумина и М. С. Сапрыкина. – Ростов н/Д: Феникс, 2012. – 288с.
170. Ткачев С.М. Кормовые достоинства галеги восточной и костреца безостого в одновидовых и смешанных // Интеграция науки, образования и бизнеса для обеспечения продовольственной безопасности Российской федерации: тезисы докл. межд. науч.-практ. конф. (п. Персиановский, 2-4 февраля 2010 г.). – п. Персиановский, 2010. – С.216-218.
171. Уланчук В. С. Шляхи підвищення ефективності пасічного господарства / В. С. Уланчук, Д. Б. Жученко // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 50 – 55.
172. Утеуш Ю.А. Кормові ресурси флори України (інтродукція, біологія, використання, основи вирощування, економічна доцільність впровадження в культуру) : монографія / Ю. А. Утеуш, М. Г. Лобас; НАНУ, Укр. ак. агр. наук. – К. : Наукова думка, 1996. – 222 с.
173. Ульянченко О. В. Дослідження операцій в економіці: Підручник для студентів вузів / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. - Харків: Гриф, 2002. - 580 с.
174. Ульянченко О. В. Використання всесвітньої мережі як каналу збуту органічної продукції / О.В. Ульянченко, Р. М. Безус // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2012. – № 4. – С. 128-134.
175. Ульянченко О. В. Персональний сайт [електронний ресурс]. – режим доступу <http://ulyanchenko.com.ua/>

176. Ульянченко О.В. Управління ресурсним потенціалом в аграрному секторі Автор. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління нац. господарством» / О.В. Ульянченко. К., 2008. – 38 с.
177. Ульянченко О.В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект монографія / О.В. Ульянченко. – Суми: Довкілля, 2009. – 383 с.
178. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк. Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2005. — 261 с.
179. Федоров М. М Об'єктивна необхідність і основні методичні принципи удосконалення методики економічної оцінки земель / М. М Федоров // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 3 – 11.
180. Федоров М. М. Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 73 – 78.
181. Фецович Т. Р. Формування фінансових результатів підприємств – Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 14.03.14.
182. Фірсов Є. О. Основи науково-економічних досліджень в сільському господарстві : навч. посіб. / Є. О. Фірсов. – Луганськ : Вид-во Луган. нац. аграр. ун-ту, 2011. – 118с.
183. Хвесик Ю. М. Методологічні засади дослідження взаємозв'язку конкурентних переваг і конкурентоспроможності підприємств АПК / Ю. М. Хвесик // Економіка та держава. – 2009. – № 6. – С. 23 – 28.
184. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз: підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

185. Цветнова О. В. Удосконалення методики визначення прибутку – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/20831> – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.10.13.
186. Шарманська С. О. Прибуток та особливості його формування і використання в транзитивній економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / С. О. Шарманська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2010. - 22 с. - укр.
187. Шведюк В. А. Вдосконалення форм і каналів збуту сільськогосподарської продукції / В. А. Шведюк // Таврійський науковий вісник : зб. наук. пр. – Вип. 55. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 227–231.
188. Шведюк В. А. Формування конкурентоспроможності фермерських господарств / В. А. Шведюк / Таврійський науковий вісник // зб. наук. пр. – Херсон: Айлант. – 2008. – Вип. 46. – С. 284 – 287.
189. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А. Д. Шеремет. – М. : Инфра-М, 2006. – 415 с.
190. Ширягіна О. Е. Методика аналізу фінансових результатів підприємства / О. Е. Ширягіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 5. – С. 60 – 64.
191. Шиян Д. В. Ефективність витрат у сільськогосподарських підприємствах: монографія / Д.В. Шиян, Н.В. Ульяновченко – Х.: Міськдрук, 2012. – 204 с.
192. Экономика предприятия. Учебник для вузов / Под ред. П.П. Табурчака и В.М. Тумина. Ростов н/Д: "Феникс", 2002. – 320с.
193. Юденко В. А. Аналіз фінансових результатів підприємства в умовах реформування бухгалтерського обліку / В.А. Юденко // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С. 97 – 105.
194. Яворська Т. І. Когнітивний підхід до формування прибутку малого бізнесу в сільському господарстві / Т.І. Яворська // Збірник

- наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) т. 1. – 2013. – № 2 (22). С. 217 – 325.
195. Янковий В. О. Управління прибутком промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / В. О. Янковий; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. - О., 2011. – 20 с.
196. Chan H. et al. Management earnings forecasts in a continuous disclosure environment //Pacific Accounting Review. – 2007. – Т. 19. – №. 1. – P. 5-30.
197. Gill B. et al. State takeover, school restructuring, private management, and student achievement in Philadelphia. – 2007. – 46 p.
198. Maital S., Seshadri D. V. R. Innovation management: strategies, concepts and tools for Growth and profit. – England : Response Books, 2007. – 460 p.
199. Martin J. D., Petty J. W., Wallace J. S. Value-based management with corporate social responsibility. – New York, NY : Oxford University Press, 2009. – 209 p.
200. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2011 – – Access mode: <http://orgprints.org/19310/1/world-of-organic-agriculture-2011.pdf> – The title screen. – Date of treatment: 12.11.13.
201. VanDyke L. S. et al. Nutrient management planning on four Virginia livestock farms: Impacts on net income and nutrient losses //Journal of soil and water conservation. – 1999. – Т. 54. – №. 2. – P. 499-505.

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1

Визначення складових економічних результатів

№ п/п	Визначення	Автор, джерело
А	1	2
1.	Прибуток у ринкових умовах є кінцевою метою будь-якої підприємницької (комерційної) діяльності, в тому числі й у галузі сільського господарства.	Дем'яненко М. Я. [43]
2.	Прибыль – это результативный обобщающий показатель, который характеризует в денежном выражении количественную и качественную стороны деятельности предприятия: рост объема производства, снижение себестоимости продукции и повышение ее качества, улучшение использования основных фондов и оборотных средств.	Табурчак П. П. [169]
3.	Финансовый результат деятельности организации выражается в изменении величины его собственного капитала за отчетный период. Показатели финансовых результатов (прибыли) характеризуют абсолютную эффективность хозяйствования организации по всем направлениям ее деятельности: производственной, сбытовой, снабженческой, финансовой и инвестиционной.	Кудинова М. Г. [76]
4.	Прибуток – це показник, за допомогою якого можна оцінити виробничу і збутову діяльність сільськогосподарських підприємств.	Макаренко Н. О. [88]
5.	Прибуток є джерелом усіх фінансових ресурсів підприємства. Величина прибутку характеризує фінансові результати роботи підприємства та визначає його фінансовий стан. Прибуток є важливим показником ефективності виробничо-господарської діяльності, а також джерелом формування централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів	Рязанцева В. В. [146]

Продовження таблиці А.1

А	1	2
6.	В отриманні високого фінансового результату діяльності зацікавлені всі суб'єкти господарювання, оскільки прибуток необхідний для розширення діяльності підприємства, реалізації інвестиційних проєктів, запровадження інновацій, а також підвищення матеріальної зацікавленості працівників у результатах своєї праці. Стабільна, ефективна і прибуткова діяльність підприємства може бути забезпечена застосуванням наукових методів планування й аналізу прибутку та визначення ефективних напрямів його використання. Прибуток підприємства є важливою категорією, яка зміцнює фінансовий стан підприємства та першочерговим джерелом формування бюджетних ресурсів. Прибуток необхідний для розширення діяльності підприємства, реалізації інвестиційних проєктів, запровадження інновацій, а також підвищення матеріальної зацікавленості працівників у результатах своєї праці.	Іванілов О. С. [58]
7.	В умовах ринкової економіки прибуток за своєю природою є сукупним проявом ефективності фінансового, виробничого й організаційного менеджменту на підприємстві, а його розмір залежить від розміру доходів і витрат.	Антоненко О. Б. [6]
8.	Можливість використання прибутку як економічного індикатора, сформованого на базі існуючої практики обліку (наявності управлінського, бухгалтерського, податкового й інших видів обліку), для прийняття стратегічних управлінських рішень.	Олексюк О. І. [119]
9.	Прибуток – це найважливіший узагальнюючий показник у системі оцінкових показників ефективності виробничої, комерційної та фінансової діяльності підприємства	Крамаренко Г. О. [75]
10.	Прибыль представляет собой выраженный в денежной форме чистый доход предпринимателя на вложенный капитал, характеризующий его вознаграждение за риск осуществления предпринимательской деятельности, представляющий собой разницу между совокупным доходом и совокупными затратами в процессе осуществления этой деятельности.	Бланк І. А. [25]
11.	З одного боку прибуток є законною винагородою власника та інших учасників підприємства та головною метою їхньої спільної діяльності, а з іншого боку, необхідність забезпечення довгострокової прибутковості підприємства примушує реінвестувати значну частку цього прибутку в розвиток виробництва.	Момот Т. В. [111]
12.	Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів, тому для аналізу його доповнюють показником рентабельності.	Михальчук Л. В. [108]
13.	Прибуток є складовою власного капіталу, що, в свою чергу, є одним з джерел формування активів підприємства.	Цветнова О. В. [185]

Продовження таблиці А.1

А	1	2
14.	Ефективність та результативність здійснення господарської діяльності, прийняття управлінських рішень керівництвом підприємства залежить від управління показниками фінансової системи, зокрема, прибутком підприємства.	Склярук І. П. [154]
15.	Від частки капіталу того чи іншого власника, вкладеного у виробництво, мають залежати і частки ефекту, що буде розподілятися у вигляді прибутку на капітал.	Саблук П. Т. [148148]
16.	Оскільки прибуток – основний результативний показник діяльності підприємства, важливо знати його залежність від різноманітних факторів та вміти оцінювати їх одночасний вплив на прибуток.	Михалевич М.В. [107]
17.	Формування прибутків агропідприємств є основним ключовим питанням як для держави, власників підприємств, так і для найманих працівників. Прибуток посідає одне з головних місць у загальній системі вартісних інструментів ринкової економіки. Беззаперечним є той факт, що, чим вищий прибуток, тим більше можливостей у підприємства поновлювати свою матеріальну базу, розвивати нові виробничі програми, напрями діяльності. Він забезпечує стабільність підприємства, гарантує його фінансову незалежність, проте дискусійним залишається питання економічного змісту фінансових результатів	Олійник О. В. [121]
18.	Однозначну відповідь щодо теорії походження фінансових результатів дати неможливо, оскільки кожна точка зору пояснює якийсь аспект цього питання. Загальноекономічне визначення суті фінансових результатів пояснює їх як результат зіставлення доходів звітного періоду з витратами. Фінансовий результат являє собою універсальну економічну категорію, яка формується поступово протягом господарського року від усіх видів звичайної та надзвичайної діяльності, і виражається чистим прибутком або збитком.	Бабицька О. О. [9]
19.	У здійсненні виробничо-фінансової діяльності суб'єктів господарювання задіяна велика кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Мета кожного підприємства – ефективно використання цих ресурсів, що певним чином відображається у фінансових результатах його діяльності. В свою чергу фінансовий результат є основним показником ефективності діяльності підприємства в ринковій економіці. Кожен суб'єкт господарювання, незалежно від форми власності, особливу увагу звертає на процес формування, розподілу та використання фінансових результатів своєї діяльності.	Лось А. Ф. [83]
20.	Фінансові результати – якісна характеристика господарської діяльності підприємства, яка в цілому характеризує результат економічних відносин підприємства та зокрема відображає значущість і сталість розвитку підприємства (з погляду отриманого доходу), впливовість на його господарську діяльність чинників зовнішнього середовища (з погляду структури та обсягів витрат) і кількісно узагальнюється у вигляді прибутків (збитків), зміни власного капіталу, його окремих складових частин	Вороніна О. О. [33]

Продовження таблиці А.1

А	1	2
21.	Метою функціонування будь-якого суб'єкта господарювання є отримання ним позитивного фінансового результату (прибутку) у розмірах, що задовольняє потреби власників. Одночасно прибуток, займаючи центральне місце в ринковій економіці, є суттєвим стимулом для господарюючих суб'єктів якомога ефективніше використовувати наявні трудові, матеріальні та фінансові ресурси. Рівень прибутку отриманого підприємством є основним віддзеркаленням всіх виробничо-господарських процесів, що мають місце під час його функціонування. Фінансовий результат є кількісним та якісним критерієм ефективності (неефективності) існуючого менеджменту, технологій, продуктивності праці, рівня виробничих затрат на виробництво та ін. Сукупність цих факторів визначають ефективність виробництва і перетворюють позитивний фінансовий результат (прибуток) на основну рушійну силу ринкового механізму господарювання та основне джерело економічного і соціального розвитку підприємства та держави в цілому.	Дорогань Л. О. [48]
22.	Прибуток є однією з найскладніших категорій, якими оперує ринкова економіка, і вважається головною рушійною силою її розвитку. Невміння аналізувати господарську ситуацію, визначити "вузькі місця" в економічній діяльності підприємства, а також фактори, які впливають на неї, так чи інакше призводять до зниження ефективності роботи, до прийняття хибних управлінських рішень і, у підсумку, до збитків та фінансового краху.	Фецович Т. Р. [181181]
23.	Результаты деятельности предприятия, в конечном итоге, увеличивают богатство и население страны, чему предшествует усовершенствования в земледелии. Прибыль зависит от количества труда, наличия земли и капитала. Отсюда – результаты деятельности будут различны в зависимости от плодородия земли. При отсутствии данного условия самое умеренное накопление капитала будет сопровождаться значительным понижением нормы прибыли и быстрым повышением ренты.	Рикардо Д. [143]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2008 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,42-0,57	11
2	0,57-0,72	21
3	0,72-0,87	63
4	0,87-1,02	75
5	1,02-1,17	66
6	1,17-1,32	37
7	1,32-1,47	12
8	1,47-1,62	6
9	1,62-1,77	8

Таблиця Б.2

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2009 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,40-0,54	10
2	0,54-0,68	15
3	0,68-0,82	64
4	0,82-0,96	77
5	0,96-1,10	71
6	1,10-1,24	31
7	1,24-1,38	20
8	1,38-1,52	7
9	1,52-1,66	6
10	1,66-1,80	11

Таблиця Б.3

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2010 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,40-0,56	8
2	0,56-0,72	18
3	0,72-0,88	80
4	0,88-1,04	99
5	1,04-1,20	57
6	1,20-1,36	26
7	1,36-1,52	7
8	1,52-1,68	3
9	1,68-1,84	13

Таблиця Б.4

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2011 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,40-0,56	11
2	0,56-0,72	22
3	0,72-0,88	65
4	0,88-1,04	72
5	1,04-1,20	83
6	1,20-1,36	29
7	1,36-1,52	10
8	1,52-1,68	2
9	1,68-1,84	5

Таблиця Б.5

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2012 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,39-0,55	9
2	0,55-0,71	21
3	0,71-0,87	57
4	0,87-1,03	73
5	1,03-1,19	77
6	1,19-1,35	37
7	1,35-1,51	13
8	1,51-1,67	4
9	1,67-1,83	2

Таблиця Б.6

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2013 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,28-0,42	2
2	0,42-0,56	6
3	0,56-0,7	27
4	0,7-0,84	48
5	0,84-0,98	101
6	0,98-1,12	66
7	1,12-1,26	31
8	1,26-1,4	14
9	1,4-1,54	2

Таблиця Б.7

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2014 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,35-0,47	5
2	0,47-0,59	2
3	0,59-0,71	11
4	0,71-0,83	25
5	0,83-0,95	40
6	0,95-1,07	44
7	1,07-1,19	15
8	1,19-1,31	12
9	1,31-1,43	6
10	1,43-1,55	2

Таблиця Б.8

Розподіл сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта 2015 рік

Номер групи	Інтервал групувальної ознаки	Розподіл підприємств у групі
1	0,33-0,48	7
2	0,48-0,63	22
3	0,63-0,78	52
4	0,78-0,93	65
5	0,93-1,08	38
6	1,08-1,23	20
7	>1,23	9

Додаток В

Таблиця В.1

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	81	97	40	37	21	21	297
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	7654	20261	40173	55870	67847	108375	33536
Площа сільськогосподарських угідь, га	618	1424	2479	3470	4384	6637	2179
Урожайність, ц/га	27	29	33	33	33	36	30
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1518	1560	1710	1706	1571	1800	1605
Повна собівартість 1ц, грн.	72	60	61	62	58	64	64
Ціна реалізації 1ц, грн.	65	66	70	66	69	73	67
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-7	6	9	4	11	9	3
Рентабельність продажу, %	-11	9	14	5	16	12	5
Окупність витрат, %	90	110	116	106	119	114	105

Таблиця В.2

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві насіння соняшнику у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	74	93	40	37	21	21	286
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	1842	5393	10423	14521	17883	27312	8885
Площа сільськогосподарських угідь, га	611	1430	2479	3470	4384	6637	2228
Урожайність, ц/га	10	13	15	16	16	16	13
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1087	1236	1344	1496	1398	1503	1278
Повна собівартість 1ц, грн.	140	115	107	113	111	132	121
Ціна реалізації 1ц, грн.	130	136	140	169	139	184	143
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-11	21	33	56	27	52	22
Рентабельність продажу, %	-8	15	23	33	20	28	15
Окупність витрат, %	92	118	131	150	125	139	118

Таблиця В.3

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	11	14	11	15	12	15	78
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	33	127	303	400	455	1336	474
Площа сільськогосподарських угідь, га	576	1521	2544	3550	4401	6888	3397
Продуктивність, кг/гол	189	146	139	156	177	132	155
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1921	1676	2661	2044	1906	1845	1988
Повна собівартість 1ц, грн.	1179	1496	1852	1149	1057	1333	1336
Ціна реалізації 1ц, грн.	724	983	1335	754	885	869	915
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-455	-513	-517	-395	-171	-464	-421
Рентабельність продажу, %	-63	-52	-39	-52	-19	-53	-46
Окупність витрат, %	61	66	72	66	84	65	69

Таблиця В.4

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	25	23	19	19	12	15	113
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	184	174	546	183	271	456	288
Площа сільськогосподарських угідь, га	556	1568	2553	3477	4367	6482	2780
Продуктивність, ц/гол	78	91	105	93	99	117	95
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1356	1686	1483	1450	1942	1519	1544
Повна собівартість 1ц, грн.	1741	1765	1651	1657	2231	1533	1741
Ціна реалізації 1ц, грн.	1141	1067	1178	1320	1341	1097	1178
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-601	-699	-473	-336	-890	-436	-564
Рентабельність продажу, %	-53	-66	-40	-25	-66	-40	-48
Окупність витрат, %	66	60	71	80	60	72	68

Таблиця В.5

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві
молока у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	10	13	11	14	10	15	73
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	599	1909	4153	5248	5274	20139	6915
Площа сільськогосподарських угідь, га	569	1528	2544	3514	4420	13931	4875
Продуктивність, ц/гол	16	21	22	22	24	25	20
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2484	2534	5130	3972	4145	4561	3831
Повна собівартість 1ц, грн.	159	171	181	167	157	158	165
Ціна реалізації 1ц, грн.	161	143	161	151	159	165	156
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-10	-10	-6	-5	-1	0	-8
Рентабельність продажу, %	-13	-14	-8	-7	-2	0	-11
Окупність витрат, %	88	88	93	94	98	100	90

Таблиця В.6

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	90	103	40	37	16	21	307
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	4480	13657	24535	35446	44190	63137	19986
Площа сільськогосподарських угідь, га	586	1431	2494	3504	4373	6587	2078
Урожайність, ц/га	16	21	22	22	24	25	20
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	1165	1542	1486	1580	1691	1808	1455
Повна собівартість 1ц, грн.	89	78	78	74	74	74	80
Ціна реалізації 1ц, грн.	78	68	72	69	72	74	72
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	-10	-10	-6	-5	-1	0	-8
Рентабельність продажу, %	-13	-14	-8	-7	-2	0	-11
Окупність витрат, %	88	88	93	94	98	100	90

Таблиця В.7

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві насіння соняшнику у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	80	100	39	37	16	21	293
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	1510	5536	9656	15046	14948	22642	7926
Площа сільськогосподарських угідь, га	602	1425	2492	3504	4373	6587	2136
Урожайність, ц/га	8	12	12	13	14	13	11
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	1193	1554	1474	1631	1595	1563	1457
Повна собівартість 1ц, грн.	189	147	138	144	124	124	154
Ціна реалізації 1ц, грн.	194	187	186	186	190	191	189
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	5	39	48	42	65	67	35
Рентабельність продажу, %	3	21	26	23	34	35	18
Окупність витрат, %	103	127	135	129	153	154	123

Таблиця В.8

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	7	12	10	13	9	15	66
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	84	107	310	437	465	1366	535
Площа сільськогосподарських угідь, га	421	1599	2505	3505	4414	6700	3530
Продуктивність, кг/гол	116	148	208	195	136	152	162
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1639	2467	2645	2732	1756	2234	2308
Повна собівартість 1ц, грн.	1175	1013	1369	1289	2342	1250	1374
Ціна реалізації 1ц, грн.	887	853	914	838	2104	921	1049
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-288	-160	-454	-451	-237	-329	-324
Рентабельність продажу, %	-32	-19	-50	-54	-11	-36	-31
Окупність витрат, %	75	84	67	65	90	74	76

Таблиця В.9

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	19	17	16	16	9	14	91
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	188	204	646	365	286	463	355
Площа сільськогосподарських угідь, га	428	1470	2425	3487	4471	6422	2834
Продуктивність, кг/гол	75	98	84	87	98	98	89
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1342	1450	1400	1492	1494	1670	1464
Повна собівартість 1ц, грн.	1952	1815	1865	1764	1546	1877	1826
Ціна реалізації 1ц, грн.	1533	1593	1656	1438	1347	1276	1491
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-419	-222	-209	-326	-199	-601	-335
Рентабельність продажу, %	-27	-14	-13	-23	-15	-47	-22
Окупність витрат, %	79	88	89	82	87	68	82

Таблиця В.10

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	8	9	8	11	9	12	57
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	1851	3342	5616	6237	6303	11184	6129
Площа сільськогосподарських угідь, га	396	1543	2502	3363	4414	6326	3328
Продуктивність, ц/гол	27	30	37	31	37	38	33
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3940	3253	5726	4781	5729	5683	4894
Повна собівартість 1ц, грн.	189	134	193	167	163	165	167
Ціна реалізації 1ц, грн.	168	141	180	140	184	170	163
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-22	7	-13	-27	21	5	-5
Рентабельність продажу, %	-13	5	-7	-20	11	3	-3
Окупність витрат, %	89	105	93	84	113	103	97

Таблиця В.11

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 - 1000	1000- 2000	2000- 3000	3000- 4000	4000- 5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	93	93	40	29	21	15	291
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	3613	10049	23139	30764	31048	41021	14968
Площа сільськогосподарських угідь, га	555	1424	2504	3497	4366	6838	1993
Урожайність, ц/га	15	17	22	21	20	21	18
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	1314	1699	1858	2021	2076	1806	1663
Повна собівартість 1ц, грн.	98	103	99	102	105	96	101
Ціна реалізації 1ц, грн.	98	100	103	102	102	99	100
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	0	-3	4	0	-3	3	0
Рентабельність продажу, %	0	-3	4	0	-3	3	0
Окупність витрат, %	100	97	104	100	97	103	100

Таблиця В.12

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві насіння соняшнику у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	83	92	42	27	22	19	285
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	1549	5174	8631	15966	16593	23057	7724
Площа сільськогосподарських угідь, га	567	1423	2512	3490	4386	6956	2128
Урожайність, ц/га	7	11	11	13	12	11	10
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	1391	1888	1792	1866	1893	1760	1719
Повна собівартість 1ц, грн.	208	191	198	171	170	191	194
Ціна реалізації 1ц, грн.	265	281	296	285	282	290	280
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	57	90	98	114	113	99	86
Рентабельність продажу, %	21	32	33	40	40	34	31
Окупність витрат, %	127	147	150	166	166	152	145

Таблиця В.13

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 - 1000	1000- 2000	2000- 3000	3000- 4000	4000- 5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	8	10	5	9	12	47
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	57	120	347	680	689	781	502
Площа сільськогосподарських угідь, га	629	1582	2621	3306	4509	7054	3883
Продуктивність, кг/гол	191	118	127	123	245	124	151
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2135	1487	2088	2215	2076	2474	2098
Повна собівартість 1ц, грн.	1202	1140	1778	1495	1225	1488	1423
Ціна реалізації 1ц, грн.	923	903	991	929	919	930	936
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-280	-237	-788	-566	-306	-558	-487
Рентабельність продажу, %	-30	-26	-80	-61	-33	-60	-52
Окупність витрат, %	77	79	56	62	75	63	66

Таблиця В.14

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 - 1000	1000- 2000	2000- 3000	3000- 4000	4000- 5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	12	14	14	9	12	11	72
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	327	330	326	468	377	466	375
Площа сільськогосподарських угідь, га	557	1488	2455	3440	4428	6643	3042
Продуктивність, кг/гол	93	76	70	105	98	103	89
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1357	1297	1288	1837	1791	1984	1560
Повна собівартість 1ц, грн.	1616	1820	2166	1471	1710	2110	1836
Ціна реалізації 1ц, грн.	1403	1333	1265	980	1154	1187	1235
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-213	-487	-901	-491	-556	-924	-601
Рентабельність продажу, %	-15	-37	-71	-50	-48	-78	-49
Окупність витрат, %	87	73	58	67	67	56	67

Таблиця В.15

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	5	9	8	4	9	8	43
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	2455	2726	6265	7559	5316	8743	5464
Площа сільськогосподарських угідь, га	395	1630	2608	3260	4431	6794	3367
Продуктивність, ц/гол	27	30	37	31	37	38	33
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3940	3253	5726	4781	5729	5683	4894
Повна собівартість 1ц, грн.	186	173	250	221	205	231	211
Ціна реалізації 1ц, грн.	269	207	286	255	255	265	254
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	83	33	37	34	50	34	43
Рентабельність продажу, %	31	16	13	13	20	13	17
Окупність витрат, %	145	119	115	116	124	115	121

Таблиця В.16

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	93	93	40	29	21	15	291
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	4289	16748	30925	40157	54694	61204	21736
Площа сільськогосподарських угідь, га	523	1431	2463	3432	4384	6001	1906
Урожайність, ц/га	19	23	26	25	28	27	23
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1786	2311	2410	2506	2735	2307	2198
Повна собівартість 1ц, грн.	115	119	116	118	118	106	116
Ціна реалізації 1ц, грн.	121	126	133	135	135	119	126
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	5	7	17	17	18	12	10
Рентабельність продажу, %	4	6	13	12	13	10	8
Окупність витрат, %	104	106	114	114	115	111	108

Таблиця В.17

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	88	86	40	29	17	16	276
Вироблено соняшника в розрахунку на одне господарство, ц	2475	8443	15230	17835	25546	27346	10660
Площа сільськогосподарських угідь, га	538	1435	2464	3416	4398	6051	1956
Урожайність, ц/га	12	17	18	17	20	18	16
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2201	2660	2578	2725	2937	2384	2510
Повна собівартість 1ц, грн.	221	208	191	222	187	191	209
Ціна реалізації 1ц, грн.	283	313	314	326	316	304	305
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	62	105	123	104	129	112	96
Рентабельність продажу, %	22	34	39	32	41	37	31
Окупність витрат, %	128	150	164	147	169	159	146

Таблиця В.18

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	2	7	8	7	6	8	38
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	55	121	519	700	355	769	481
Площа сільськогосподарських угідь, га	388	1606	2630	3253	4444	5987	3431
Продуктивність, кг/гол	116	183	157	113	156	163	152
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4986	3052	2438	2079	2522	3851	2930
Повна собівартість 1ц, грн.	1531	1177	1496	1600	1578	1704	1515
Ціна реалізації 1ц, грн.	1198	1158	1201	1160	1151	1191	1175
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-334	-19	-295	-439	-427	-513	-340
Рентабельність продажу, %	-28	-2	-25	-38	-37	-43	-29
Окупність витрат, %	78	98	80	73	73	70	78

Таблиця В.19

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	9	12	15	10	7	10	63
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	369	130	620	764	261	482	452
Площа сільськогосподарських угідь, га	415	1579	2448	3392	4396	6212	2956
Продуктивність, кг/гол	88	84	100	109	100	98	96
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1576	1478	1785	1767	1599	1732	1665
Повна собівартість 1ц, грн.	1914	1821	1949	1781	1548	1928	1845
Ціна реалізації 1ц, грн.	1342	1218	1149	1244	1257	1152	1217
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-572	-603	-801	-537	-291	-776	-628
Рентабельність продажу, %	-43	-50	-70	-43	-23	-67	-52
Окупність витрат, %	70	67	59	70	81	60	66

Таблиця В.20

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві
молока у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	7	8	8	7	9	42
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	1243	2757	6979	7205	4305	9565	6017
Площа сільськогосподарських угідь, га	641	1573	2584	3323	4407	6601	3582
Продуктивність, ц/гол	21	26	40	34	28	29	31
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3961	5206	8804	7024	6272	6773	6662
Повна собівартість 1ц, грн.	281	238	254	228	238	264	248
Ціна реалізації 1ц, грн.	385	247	313	286	274	313	296
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	104	9	59	58	36	49	48
Рентабельність продажу, %	27	4	19	20	13	16	16
Окупність витрат, %	137	104	123	125	115	119	119

Таблиця В.21

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	96	90	40	31	18	15	290
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	4312	16771	30948	40180	54717	61227	21759
Площа сільськогосподарських угідь, га	536	1444	2476	3445	4397	6014	1919
Урожайність, ц/га	19	23	26	25	28	27	23
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1797	2322	2421	2517	2746	2318	2209
Повна собівартість 1ц, грн.	118	122	119	121	121	109	119
Ціна реалізації 1ц, грн.	124	129	136	138	138	122	129
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	5	7	17	17	18	12	10
Рентабельність продажу, %	4	6	12	12	13	10	8
Окупність витрат, %	104	106	114	114	115	111	108

Таблиця В.22

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	88	86	40	29	17	16	276
Вироблено соняшника в розрахунку на одне господарство, ц	2486	8454	15241	17846	25557	27357	10671
Площа сільськогосподарських угідь, га	551	1448	2477	3429	4411	6064	1969
Урожайність, ц/га	11	17	18	17	19	18	15
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2204	2663	2581	2728	2940	2387	2513
Повна собівартість 1ц, грн.	224	211	193	224	190	194	212
Ціна реалізації 1ц, грн.	285	316	316	329	318	306	307
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	62	105	123	104	129	112	96
Рентабельність продажу, %	22	33	39	32	40	37	31
Окупність витрат, %	128	150	164	147	168	158	145

Таблиця В.23

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	2	8	9	7	6	8	40
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	63	142	525	708	363	777	483
Площа сільськогосподарських угідь, га	391	1627	2581	3256	4447	5990	3360
Продуктивність, кг/гол	119	161	160	113	157	162	150
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4679	2141	2329	2068	2482	3808	2682
Повна собівартість 1ц, грн.	1411	1053	1376	1578	1539	1685	1435
Ціна реалізації 1ц, грн.	1128	1081	1199	1153	1133	1184	1151
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-283	29	-177	-425	-406	-502	-284
Рентабельність продажу, %	-25	3	-15	-37	-36	-42	-25
Окупність витрат, %	80	103	87	73	74	70	80

Таблиця В.24

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	10	12	17	10	7	11	67
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	379	137	820	771	268	456	507
Площа сільськогосподарських угідь, га	376	1581	2498	3394	4398	6215	2960
Продуктивність, кг/гол	86	84	103	109	103	91	96
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1525	1393	1696	1741	1570	1660	1604
Повна собівартість 1ц, грн.	1862	1641	1673	1737	1316	1703	1673
Ціна реалізації 1ц, грн.	1397	1143	1094	1226	1136	1081	1170
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-465	-498	-579	-511	-180	-622	-503
Рентабельність продажу, %	-33	-44	-53	-42	-16	-58	-43
Окупність витрат, %	75	70	65	71	86	63	70

Таблиця В.25

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві
молока у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	6	8	8	7	9	41
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	1252	3209	6988	7214	4314	9574	6170
Площа сільськогосподарських угідь, га	643	1539	2586	3325	4409	6603	3628
Продуктивність, ц/гол	24	26	41	35	29	29	32
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4568	5496	8998	7239	6485	6900	6929
Повна собівартість 1ц, грн.	282	252	254	228	239	264	250
Ціна реалізації 1ц, грн.	398	273	314	288	277	315	303
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	104	9	59	58	36	49	48
Рентабельність продажу, %	27	4	19	20	13	16	16
Окупність витрат, %	137	104	123	125	115	119	119

Таблиця В.26

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	88	101	44	37	15	16	301
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	4383	17570	31522	42446	53004	54226	22526
Площа сільськогосподарських угідь, га	525	1412	2459	3472	4354	5781	1938
Урожайність, ц/га	17	23	25	24	28	23	22
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	2313	2981	3127	3187	3383	2879	2847
Повна собівартість 1ц, грн.	141	147	136	141	128	139	142
Ціна реалізації 1ц, грн.	128	127	134	134	130	128	129
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	-14	-20	-2	-7	2	-11	-12
Рентабельність продажу, %	-11	-17	-2	-7	1	-10	-10
Окупність витрат, %	99	94	104	99	105	95	98

Таблиця В.27

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	86	94	43	37	14	18	292
Вироблено соняшника в розрахунку на одне господарство, ц	2678	8991	17214	22342	27138	36677	12611
Площа сільськогосподарських угідь, га	528	1419	2443	3472	4369	6005	1992
Урожайність, ц/га	14	19	19	20	20	19	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3046	3897	3910	3952	3811	3513	3627
Повна собівартість 1ц, грн.	229	230	226	228	219	246	229
Ціна реалізації 1ц, грн.	262	300	297	296	297	299	288
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	34	70	71	67	77	53	59
Рентабельність продажу, %	11	22	23	20	24	14	18
Окупність витрат, %	128	140	140	141	142	128	136

Таблиця В.28

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	8	10	7	4	10	42
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	55	155	531	616	890	681	509
Площа сільськогосподарських угідь, га	524	1514	2648	3322	4409	5711	3290
Продуктивність, кг/гол	100	133	182	138	192	149	153
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2946	3228	3811	3257	3930	5010	3843
Повна собівартість 1ц, грн.	1705	1683	1911	2059	1966	2356	1989
Ціна реалізації 1ц, грн.	1177	1142	1095	1032	1019	1104	1094
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-528	-541	-816	-1027	-947	-1251	-894
Рентабельність продажу, %	-48	-60	-74	-104	-96	-115	-86
Окупність витрат, %	68	83	64	53	63	50	63

Таблиця В.29

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	8	10	6	12	3	5	44
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	111	219	283	501	509	378	323
Площа сільськогосподарських угідь, га	268	1571	2606	3395	4535	5488	2620
Продуктивність, кг/гол	101	81	133	109	128	100	105
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2596	1936	2716	2140	2098	2903	2339
Повна собівартість 1ц, грн.	2432	1777	2344	1729	1672	2198	2001
Ціна реалізації 1ц, грн.	1876	1653	1499	1411	1438	1303	1552
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-556	-123	-846	-318	-234	-895	-449
Рентабельність продажу, %	-33	-8	-60	-29	-15	-73	-33
Окупність витрат, %	81	101	65	84	90	59	82

Таблиця В.30

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	2	7	9	9	2	7	36
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	586	3896	7875	8314	8914	8751	7034
Площа сільськогосподарських угідь, га	737	1567	2669	3469	4406	5449	3184
Продуктивність, ц/гол	28	30	46	32	33	33	35
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	5435	7014	11038	8981	8466	8705	8833
Повна собівартість 1ц, грн.	255	274	271	309	295	299	287
Ціна реалізації 1ц, грн.	430	277	320	314	313	311	314
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	174	3	49	5	18	12	27
Рентабельність продажу, %	39	-1	15	0	5	2	6
Окупність витрат, %	166	108	121	106	106	112	115

Таблиця В.31

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	17	37	15	10	5	11	95
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	24978	36029	46964	30582	26934	45850	35863
Площа сільськогосподарських угідь, га	400	1370	2471	3502	4335	31322	5219
Урожайність, ц/га	34	31	31	31	30	30	31
Виробничі витрати на 1 га зібраної площі, грн.	4157	3544	3459	3836	2970	3471	3633
Повна собівартість 1ц, грн.	127	138	131	126	117	131	132
Ціна реалізації 1ц, грн.	140	152	142	149	130	161	148
Прибуток (збиток) (збиток) на 1 ц, грн.	13	14	11	23	13	30	16
Рентабельність продажу, %	11	9	7	15	10	19	11
Окупність витрат, %	118	114	113	118	113	126	116

Таблиця В.32

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	23	45	21	15	7	10	121
Вироблено соняшника в розрахунку на одне господарство, ц	2593	10656	19042	23916	38576	33991	15766
Площа сільськогосподарських угідь, га	479	1410	2493	3478	4394	6987	2311
Урожайність, ц/га	16	19	20	18	23	18	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3272	4118	4373	4342	4740	4385	4087
Повна собівартість 1ц, грн.	256	263	242	259	253	280	259
Ціна реалізації 1ц, грн.	325	361	358	359	364	356	353
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	69	97	117	100	111	76	95
Рентабельність продажу, %	20	26	31	27	30	20	26
Окупність витрат, %	151	146	155	145	151	130	147

Таблиця В.33

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га					У середньому по сукупності
	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	7	8	4	5	7	31
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	220	369	367	758	1079	558
Площа сільськогосподарських угідь, га	1544	2699	3280	4486	8141	4030
Продуктивність, кг/гол	128	131	121	194	175	149
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3251	3350	4653	4260	4566	3917
Повна собівартість 1ц, грн.	1575	2130	2528	2056	2366	2097
Ціна реалізації 1ц, грн.	1241	1209	1331	1189	1248	1238
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-334	-921	-1197	-867	-1117	-860
Рентабельність продажу, %	-32	-77	-97	-78	-94	-73
Окупність витрат, %	79	62	58	69	61	66

Таблиця В.34

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га					У середньому по сукупності
	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	8	3	7	2	4	24
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	245	92	589	155	699	394
Площа сільськогосподарських угідь, га	1552	2674	3365	4706	7053	3401
Продуктивність, кг/гол	74	62	88	120	119	89
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1884	1371	1746	3321	2843	2059
Повна собівартість 1ц, грн.	2028	2088	1874	2233	2527	2091
Ціна реалізації 1ц, грн.	1481	1267	1489	1394	1809	1504
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-547	-822	-385	-840	-718	-587
Рентабельність продажу, %	-41	-65	-31	-56	-39	-42
Окупність витрат, %	82	62	85	68	74	78

Таблиця В.35

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га					У середньому по сукупності
	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	4	8	4	5	8	29
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	4353	6599	5429	12694	15414	9610
Площа сільськогосподарських угідь, га	1485	2699	3362	4486	7787	4335
Продуктивність, ц/гол	35	43	29	47	34	38
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	11033	10772	7470	12911	10457	10634
Повна собівартість 1ц, грн.	333	315	276	304	341	318
Ціна реалізації 1ц, грн.	342	345	323	355	348	344
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	9	30	46	51	7	26
Рентабельність продажу, %	3	9	14	14	-1	7
Окупність витрат, %	109	116	119	118	109	114

Таблиця В.36

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві зернових культур у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	51	69	36	23	13	14	206
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	5100	16568	30627	36922	50882	73906	24520
Площа сільськогосподарських угідь, га	539	1412	2516	3482	4323	6021	2117
Урожайність, ц/га	20	24	25	23	28	26	24
Виробничі витрати на 1 га, грн.	4016	4525	4640	4553	4846	5136	4484
Повна собівартість 1ц, грн.	203	205	187	190	153	199	196
Ціна реалізації 1ц, грн.	228	231	241	244	243	244	235
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	25	26	54	54	90	45	39
Рентабельність продажу, %	9	10	22	20	37	19	16
Окупність витрат, %	122	125	136	136	165	129	130

Таблиця В.37

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві соняшника у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						у середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	28	46	65	41	4	187
Вироблено соняшника в розрахунку на одне господарство, ц	3149	9044	18162	22723	31078	33534	13997
Площа сільськогосподарських угідь, га	587	1405	2518	3512	4349	5855	2147
Урожайність, ц/га	14	16	18	18	18	16	16
Виробничі витрати на 1 га, грн.	5926	6315	6597	5928	6410	6410	6251
Повна собівартість 1ц, грн.	424	397	386	323	330	407	389
Ціна реалізації 1ц, грн.	686	679	701	712	709	713	693
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	262	282	315	390	379	306	304
Рентабельність продажу, %	38	41	45	54	53	43	43
Окупність витрат, %	193	200	211	249	251	196	209

Таблиця В.38

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса ВРХ у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га					У середньому по сукупності
	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	4	9	3	3	6	25
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	276	418	728	689	536	493
Площа сільськогосподарських угідь, га	1451	2693	3539	4604	5817	3575
Продуктивність, кг/гол	135	170	195	204	156	168
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2885	4666	6687	6073	5214	4924
Повна собівартість 1ц, грн.	1923	2287	2745	2587	2273	2316
Ціна реалізації 1ц, грн.	1881	1822	1894	1747	1757	1815
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-41	-465	-851	-840	-517	-501
Рентабельність продажу, %	-4	-27	-44	-47	-32	-29
Окупність витрат, %	99	86	73	69	85	84

Таблиця В.39

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві м'яса свиней у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	7	7	7	4	2	30
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	593	511	288	793	105	871	503
Площа сільськогосподарських угідь, га	544	1442	2662	3407	4392	5175	2738
Продуктивність, кг/гол	48	106	77	88	62	125	85
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1323	1763	2334	2395	2534	2600	2158
Повна собівартість 1ц, грн.	3088	1882	2628	2881	4187	2039	2728
Ціна реалізації 1ц, грн.	1883	2412	1729	2820	2222	2300	2262
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	-1205	530	-899	-61	-1966	261	-466
Рентабельність продажу, %	-71	19	-61	-3	-104	11	-31
Окупність витрат, %	73	759	76	99	121	113	249

Таблиця В.40

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві молока у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем землекористування, га						У середньому по сукупності
	0 -1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	1	4	10	3	4	9	31
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	2995	6621	5613	9997	13953	15941	10157
Площа сільськогосподарських угідь, га	87	1451	2694	3539	4583	9568	4771
Продуктивність, ц/гол	24	46	39	42	48	43	42
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	8850	11716	11352	15020	16460	15372	13499
Повна собівартість 1ц, грн.	355	281	325	375	383	387	351
Ціна реалізації 1ц, грн.	389	347	368	371	391	397	377
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	34	66	43	-4	7	10	27
Рентабельність продажу, %	9	16	11	-2	2	2	6
Окупність витрат, %	109	127	116	102	102	115	114

Додаток Г

Таблиця Г.1

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	42	61	90	49	32	23	297
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	24230	28754	29414	43457	41957	46487	33536
Площа сільськогосподарських угідь, га	1538	2127	2021	2629	2728	2383	2179
Урожайність, ц/га	26	29	30	33	34	33	30
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1780	1612	1545	1727	1545	1322	1605
Повна собівартість 1ц, грн.	92	72	60	57	49	42	64
Ціна реалізації 1ц, грн.	56	65	65	74	74	77	67
Прибуток на 1 ц, грн.	-37	-6	5	16	25	35	3
Окупність витрат, %	60	92	108	129	150	183	105

Таблиця Г.2

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу насіння соняшнику у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	50	45	84	49	39	22	289
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	7054	7159	8357	9900	8702	15299	8782
Площа сільськогосподарських угідь, га	1587	2016	2138	2261	2063	4216	2193
Урожайність, ц/га	11	13	12	14	15	15	13
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1313	1247	1208	1250	1302	1251	1255
Повна собівартість 1ц, грн.	155	117	131	102	107	84	121
Ціна реалізації 1ц, грн.	103	107	145	146	210	309	153
Прибуток на 1 ц, грн.	-52	-10	14	45	103	225	32
Окупність витрат, %	66	92	111	144	197	370	127

Таблиця Г.3

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
м'яса ВРХ у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	18	26	17	14	5	80
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	222	393	352	886	807	458
Площа сільськогосподарських угідь, га	2747	3432	3364	2845	6459	3350
Продуктивність, кг/гол	142	139	142	178	237	153
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2418	1665	1568	2688	2276	2031
Повна собівартість 1ц, грн.	1966	1117	1167	1271	657	1317
Ціна реалізації 1ц, грн.	749	769	1041	1353	999	939
Прибуток на 1 ц, грн.	-1217	-348	-126	82	342	-378
Окупність витрат, %	38	69	89	106	152	71

Таблиця Г.4

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2008р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	28	9	23	35	17	112
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	161	123	212	301	426	252
Площа сільськогосподарських угідь, га	2965	2555	2644	2647	3075	2783
Продуктивність, кг/гол	79	88	92	111	101	96
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	146	128	154	175	138	154
Повна собівартість 1ц, грн.	1909	1574	1771	1689	1580	1735
Ціна реалізації 1ц, грн.	1109	1195	1631	1826	2166	1608
Прибуток на 1 ц, грн.	-800	-379	-140	137	587	-127
Окупність витрат, %	58	76	92	108	137	93

Таблиця Г.5

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2008 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	13	8	12	22	16	71
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	3589	4048	4686	4904	4965	4544
Площа сільськогосподарських угідь, га	2569	3354	4218	3147	3499	3325
Продуктивність, ц/гол	19	32	25	27	29	26
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3956	5591	3663	3509	3083	3756
Повна собівартість 1ц, грн.	237	196	168	146	111	164
Ціна реалізації 1ц, грн.	137	153	157	161	162	155
Прибуток на 1 ц, грн.	-100	-43	-11	14	51	-9
Окупність витрат, %	58	78	94	110	146	95

Таблиця Г.6

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	42	61	90	49	32	23	297
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	24230	28754	29414	43457	41957	46487	33536
Площа сільськогосподарських угідь, га	1538	2127	2021	2629	2728	2383	2179
Урожайність, ц/га	26	29	30	33	34	33	30
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1780	1612	1545	1727	1545	1322	1605
Повна собівартість 1ц, грн.	92	72	60	57	49	42	64
Ціна реалізації 1ц, грн.	56	65	65	74	74	77	67
Прибуток на 1 ц, грн.	-37	-6	5	16	25	35	3
Окупність витрат, %	60	92	108	129	150	183	105

Таблиця Г.7

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %								У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100	>100	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Кількість підприємств у групі, од.	29	27	66	40	42	34	20	36	294
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	15043	16383	7876	7487	7725	11677	10117	10389	10189
Площа сільськогосподарських угідь, га	3157	4693	2161	2545	1901	2415	3070	2265	2611
Урожайність, ц/га	9	7	11	12	12	14	12	13	11
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1781	1149	1550	1687	1462	1485	1425	1060	1466
Повна собівартість 1ц, грн.	302	233	168	141	126	106	102	79	155
Ціна реалізації 1ц, грн.	189	203	183	183	187	181	192	202	189
Прибуток на 1 ц, грн.	-113	-30	16	42	61	75	90	123	34
Окупність витрат, %	63	87	109	130	148	170	188	255	122

Таблиця Г.8

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	16	19	13	9	6	63
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	554	857	407	148	584	560
Площа сільськогосподарських угідь, га	4315	3452	3197	2561	4279	3570
Продуктивність, кг/гол	130	143	193	169	208	160
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2314	2088	2399	1819	1585	2123
Повна собівартість 1ц, грн.	1753	1257	979	852	630	1208
Ціна реалізації 1ц, грн.	809	861	851	899	1110	875
Прибуток на 1 ц, грн.	-944	-396	-127	47	480	-333
Окупність витрат, %	46	69	87	106	176	72

Таблиця Г.9

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	24	17	17	19	6	6	89
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	134	173	626	535	618	268	363
Площа сільськогосподарських угідь, га	2840	2322	2663	2433	3673	1880	2612
Продуктивність, кг/гол	69	73	87	106	153	89	88
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1549	1240	1355	1385	1835	935	1396
Повна собівартість 1ц, грн.	2745	1880	1641	1380	999	1187	1855
Ціна реалізації 1ц, грн.	1348	1486	1473	1498	1439	2495	1514
Прибуток на 1 ц, грн.	-1397	-394	-168	118	440	1309	-341
Окупність витрат, %	49	79	90	109	144	210	82

Таблиця Г.10

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2009 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	8	7	6	18	15	54
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	4791	8675	6234	5869	7065	6446
Площа сільськогосподарських угідь, га	2445	4563	3356	3029	3522	3315
Продуктивність, ц/гол	26	33	34	35	38	34
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4644	5850	6026	4647	4183	4827
Повна собівартість 1ц, грн.	223	194	177	147	123	161
Ціна реалізації 1ц, грн.	135	151	160	163	168	159
Прибуток на 1 ц, грн.	-88	-43	-16	16	45	-2
Окупність витрат, %	61	78	91	111	137	98

Таблиця Г.11

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	28	30	53	117	51	16	295
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	9627	12250	15729	16760	23377	11204	16282
Площа сільськогосподарських угідь, га	1897	2469	2216	1932	2412	1036	2068
Урожайність, ц/га	13	16	18	18	21	21	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1674	1800	1848	1674	1625	1076	1677
Повна собівартість 1ц, грн.	156	120	114	94	75	47	100
Ціна реалізації 1ц, грн.	89	92	104	103	104	96	100
Прибуток на 1 ц,грн.	-67	-28	-10	9	29	49	0
Окупність витрат, %	57	77	91	110	139	205	100

Таблиця Г.12

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %								У середньому по сукупності
	<0	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100	100-120	>120	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Кількість підприємств у групі, од.	29	27	66	40	42	34	20	36	294
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	3350	6571	4871	8064	10419	10510	10113	10285	7687
Площа сільськогосподарських угідь, га	1319	1746	1690	2317	2728	2362	2880	2461	2117
Урожайність, ц/га	8	9	9	10	11	12	12	12	10
Виробничі витрати на 1 га, грн.	1472	1787	1793	1934	1752	1854	1711	1390	1722
Повна собівартість 1ц, грн.	293	241	221	196	172	153	143	108	196
Ціна реалізації 1ц, грн.	257	261	287	292	291	290	299	291	282
Прибуток на 1 ц, грн.	-36	20	66	95	120	138	156	183	86
Окупність витрат, %	88	108	130	149	170	190	209	270	144

Таблиця Г.13

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	21	13	8	5	5	52
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	995	441	604	350	536	690
Площа сільськогосподарських угідь, га	6739	7989	3759	2913	5148	6072
Продуктивність, кг/гол	120	123	244	235	124	152
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2631	2012	1763	3106	1129	2244
Повна собівартість 1ц, грн.	2102	1347	1027	909	587	1488
Ціна реалізації 1ц, грн.	962	930	905	1015	906	945
Прибуток на 1 ц, грн.	-1140	-417	-122	106	319	-543
Окупність витрат, %	46	69	88	112	154	64

Таблиця Г.14

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	24	9	15	6	18	4	76
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	253	785	584	725	470	191	467
Площа сільськогосподарських угідь, га	3480	2848	2799	3063	2464	1710	2904
Продуктивність, кг/гол	77	111	106	97	95	97	94
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2074	1866	1548	1471	1364	838	1665
Повна собівартість 1ц, грн.	2673	1812	1604	1759	1174	1079	1849
Ціна реалізації 1ц, грн.	1213	1223	1249	1546	1249	1447	1268
Прибуток на 1 ц, грн.	-1460	-588	-355	-213	75	367	-580
Окупність витрат, %	45	68	78	88	106	134	69

Таблиця Г.15

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2010 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	5	8	13	15	6	47
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	7889	5149	5335	7046	2688	5783
Площа сільськогосподарських угідь, га	4653	3009	3082	4077	2134	3433
Продуктивність, ц/гол	27	29	33	33	44	33
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	6846	6995	6656	5954	5192	6323
Повна собівартість 1ц, грн.	305	263	224	195	121	217
Ціна реалізації 1ц, грн.	214	241	246	274	248	251
Прибуток на 1 ц, грн.	-92	-21	22	79	126	34
Окупність витрат, %	70	92	110	140	204	116

Таблиця Г.16

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
зернових культур у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	16	21	42	128	64	19	290
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	8554	13266	18325	22617	29137	18880	21736
Площа сільськогосподарських угідь, га	1048	1723	1863	1958	2250	1420	1906
Урожайність, ц/га	16	20	20	23	27	25	23
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2111	2318	2388	2188	2270	1542	2198
Повна собівартість 1ц, грн.	182	148	142	113	95	66	116
Ціна реалізації 1ц, грн.	109	115	131	126	131	129	126
Прибуток на 1 ц, грн.	-73	-33	-11	13	36	62	10
Окупність витрат, %	60	78	92	111	138	195	108

Таблиця Г.17

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	14	17	66	87	76	30	290
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	5150	3525	7874	11011	14492	17408	11149
Площа сільськогосподарських угідь, га	1852	1115	1669	1891	2456	2587	2013
Урожайність, ц/га	12	11	14	16	17	21	16
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2901	2594	2569	2879	2296	2083	2558
Повна собівартість 1ц, грн.	377	294	262	211	160	111	212
Ціна реалізації 1ц, грн.	285	275	290	302	316	336	304
Прибуток на 1 ц, грн.	-92	-19	29	91	156	225	92
Окупність витрат, %	76	93	111	143	197	303	144

Таблиця Г.18

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	12	7	5	12	8	44
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	487	1030	379	540	568	590
Площа сільськогосподарських угідь, га	4031	3946	4019	3905	2861	3769
Продуктивність, кг/гол	126	153	108	147	173	143
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3190	4030	1988	2308	1643	2665
Повна собівартість 1ц, грн.	2188	1760	1520	1345	1134	1623
Ціна реалізації 1ц, грн.	1022	1170	1175	1215	1255	1158
Прибуток на 1 ц, грн.	-1165	-591	-345	-130	121	-465
Окупність витрат, %	47	66	77	90	111	71

Таблиця Г.19

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	26	7	10	10	11	3	67
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	220	123	867	564	695	225	436
Площа сільськогосподарських угідь, га	3417	1366	3689	2919	2629	5155	3117
Продуктивність, кг/гол	74	56	131	123	116	115	97
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1905	1048	2002	1709	1572	1624	1734
Повна собівартість 1ц, грн.	2688	1707	1690	1271	1163	1512	1922
Ціна реалізації 1ц, грн.	1218	1150	1275	1153	1221	2156	1252
Прибуток на 1 ц, грн.	-1471	-557	-415	-117	58	644	-670
Окупність витрат, %	45	67	75	91	105	143	65

Таблиця Г.20

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2011 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	4	3	18	11	6	42
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	3948	7565	5378	8495	3995	6017
Площа сільськогосподарських угідь, га	2743	3694	3491	4310	3024	3582
Продуктивність, ц/гол	24	31	33	30	32	31
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	5934	7614	7669	6145	4599	6662
Повна собівартість 1ц, грн.	324	318	258	235	157	248
Ціна реалізації 1ц, грн.	237	301	288	322	308	296
Прибуток на 1 ц, грн.	-87	-17	30	87	150	48
Окупність витрат, %	73	95	112	137	196	119

Таблиця Г.21

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	16	21	42	127	64	19	289
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	8577	13289	18348	22792	29160	18903	21823
Площа сільськогосподарських угідь, га	1061	1736	1876	1983	2263	1433	1924
Урожайність, ц/га	16	20	20	23	27	25	23
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2122	2329	2399	2207	2281	1553	2213
Повна собівартість 1ц, грн.	185	151	145	116	98	69	119
Ціна реалізації 1ц, грн.	112	118	134	129	134	132	129
Прибуток на 1 ц, грн.	-73	-33	-11	13	36	62	10
Окупність витрат, %	61	78	92	111	137	191	108

Таблиця Г.22

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	9	15	65	84	76	27	276
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	3922	3651	7720	9946	14829	14476	10671
Площа сільськогосподарських угідь, га	1982	1077	1696	1817	2467	2190	1969
Урожайність, ц/га	9	11	13	15	17	20	15
Виробничі витрати на 1 га, грн.	2097	2605	2534	2839	2326	2057	2513
Повна собівартість 1ц, грн.	341	277	270	216	164	113	212
Ціна реалізації 1ц, грн.	256	258	299	307	321	335	307
Прибуток на 1 ц, грн.	-85	-20	28	91	157	222	96
Окупність витрат, %	75	93	110	142	196	297	145

Таблиця 23

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	14	4	10	9	3	40
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	577	478	392	478	375	483
Площа сільськогосподарських угідь, га	3867	4641	3257	2596	1921	3360
Продуктивність, кг/гол	145	108	140	180	172	150
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	3925	1848	2123	2050	1751	2682
Повна собівартість 1ц, грн.	1861	1441	1268	1112	961	1435
Ціна реалізації 1ц, грн.	1117	1103	1157	1171	1296	1151
Прибуток на 1 ц, грн.	-745	-339	-111	59	334	-284
Окупність витрат, %	60	76	91	105	135	80

Таблиця Г.24

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						у середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	0-20	>20	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	26	7	10	10	11	3	67
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	252	121	987	520	910	83	507
Площа сільськогосподарських угідь, га	3349	1982	3415	3062	2823	2063	2960
Продуктивність, кг/гол	79	64	119	115	99	152	96
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	1749	1396	1736	1540	1555	1274	1604
Повна собівартість 1ц, грн.	2446	1507	1638	1196	1209	770	1673
Ціна реалізації 1ц, грн.	1202	1021	1234	1099	1263	1025	1170
Прибуток на 1 ц, грн.	-1244	-486	-404	-97	54	255	-503
Окупність витрат, %	49	68	75	92	104	133	70

Таблиця Г.25

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2012 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	3	3	17	12	6	41
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	5240	7574	5656	7864	4004	6170
Площа сільськогосподарських угідь, га	3062	3696	3591	4105	3026	3628
Продуктивність, ц/гол	21	33	34	30	34	32
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	6410	7953	8091	6132	4975	6929
Повна собівартість 1ц, грн.	381	317	260	233	158	250
Ціна реалізації 1ц, грн.	281	304	291	319	315	303
Прибуток на 1 ц, грн.	-101	-14	30	86	157	52
Окупність витрат, %	74	96	112	137	199	121

Таблиця Г.26

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-40	-40--20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	40	41	64	123	28	5	301
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	20083	16516	23977	24408	23291	22227	22526
Площа сільськогосподарських угідь, га	1898	1476	2087	2062	1846	1590	1938
Урожайність, ц/га	19	21	21	23	26	22	22
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3416	3170	2766	2604	3027	1653	2847
Повна собівартість 1ц, грн.	141	147	136	141	128	139	142
Ціна реалізації 1ц, грн.	125	130	127	129	139	138	129
Прибуток на 1 ц, грн.	-101	-37	-12	10	39	64	-12
Окупність витрат, %	57	78	91	109	139	191	98

Таблиця Г.27

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	14	27	116	77	47	11	292
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	13011	6529	11515	13767	15603	17720	12611
Площа сільськогосподарських угідь, га	1832	1636	1911	2192	2118	1984	1992
Урожайність, ц/га	17	13	17	19	21	25	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3925	3400	3623	3790	3522	3166	3627
Повна собівартість 1ц, грн.	333	289	251	210	172	108	229
Ціна реалізації 1ц, грн.	232	267	274	296	322	347	288
Прибуток на 1 ц, грн.	-101	-22	24	87	150	239	59
Окупність витрат, %	71	92	110	142	189	329	136

Таблиця Г.28

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	>0	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	26	5	3	5	3	42
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	490	882	154	337	698	509
Площа сільськогосподарських угідь, га	3557	4405	1585	2297	2477	3290
Продуктивність, кг/гол	145	153	121	187	196	153
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4250	3819	2432	2944	3259	3843
Повна собівартість 1ц, грн.	2373	1565	1676	1126	1112	1989
Ціна реалізації 1ц, грн.	1057	1059	1300	1046	1350	1094
Прибуток на 1 ц, грн.	-1316	-505	-376	-80	238	-894
Окупність витрат, %	46	68	78	93	132	63

Таблиця Г.29

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
м'яса свиней у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	>0	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	12	5	5	9	13	44
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	144	364	475	409	354	323
Площа сільськогосподарських угідь, га	2743	3688	3028	2538	1995	2620
Продуктивність, кг/гол	77	107	141	133	96	105
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2545	2334	2730	2363	1983	2339
Повна собівартість 1ц, грн.	2416	2418	2037	1949	1480	2001
Ціна реалізації 1ц, грн.	1286	1598	1547	1793	1615	1552
Прибуток на 1 ц,грн.	-1129	-819	-490	-156	135	-449
Окупність витрат, %	53	66	76	93	111	82

Таблиця Г.30

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2013 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	8	4	11	11	2	36
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	7653	8420	7197	7174	119	7034
Площа сільськогосподарських угідь, га	3217	3459	3614	2653	3064	3184
Продуктивність, ц/гол	29	31	33	45	25	35
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	8932	9343	9111	9170	4044	8833
Повна собівартість 1ц, грн.	348	338	302	221	223	287
Ціна реалізації 1ц, грн.	265	311	334	315	403	314
Прибуток на 1 ц,грн.	-83	-27	31	94	180	27
Окупність витрат, %	76	92	110	144	181	115

Таблиця Г.31

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу зернових культур у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	>-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	4	15	55	16	5	95
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	13842	30086	33304	59046	24783	35863
Площа сільськогосподарських угідь, га	1199	1631	6465	2394	14531	5219
Урожайність, ц/га	28	28	31	37	32	31
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3853	3471	3719	3867	2243	3633
Повна собівартість 1ц, грн.	182	152	133	116	71	132
Ціна реалізації 1ц, грн.	143	141	148	157	137	148
Прибуток на 1 ц, грн.	-39	-10	16	41	65	16
Окупність витрат, %	78	94	112	136	198	116

Таблиця Г.32

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	7	38	44	25	4	121
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	3619	5969	14872	18148	18463	7464	15766
Площа сільськогосподарських угідь, га	813	3175	2406	2466	2070	817	2311
Урожайність, ц/га	12	13	18	18	21	24	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3514	3056	4308	4380	3776	2955	4087
Повна собівартість 1ц, грн.	392	325	311	248	185	125	259
Ціна реалізації 1ц, грн.	308	296	347	362	363	389	353
Прибуток на 1 ц, грн.	-85	-29	36	115	178	264	95
Окупність витрат, %	79	90	112	146	200	320	147

Таблиця Г.33

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	>0	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	13	5	6	4	3	31
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	559	347	513	345	1281	558
Площа сільськогосподарських угідь, га	5265	2773	3631	1596	4820	4030
Продуктивність, кг/гол	131	165	152	144	200	149
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	4438	4151	3131	3284	3685	3917
Повна собівартість 1ц, грн.	2781	1856	1590	1551	1280	2097
Ціна реалізації 1ц, грн.	1166	1223	1250	1402	1326	1238
Прибуток на 1 ц, грн.	-1614	-633	-340	-149	46	-860
Окупність витрат, %	44	66	79	90	104	66

Таблиця Г.34

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
м'яса свиней у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	>0	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	8	4	3	4	5	24
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	146	630	532	481	452	394
Площа сільськогосподарських угідь, га	3116	4835	3707	3324	2587	3401
Продуктивність, кг/гол	0,69	0,75	0,99	1,06	1,07	0,88
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2246	2216	1942	2571	1296	2059
Повна собівартість 1ц, грн.	2666	2302	2120	1563	1407	2091
Ціна реалізації 1ц, грн.	1383	1544	1601	1461	1643	1504
Прибуток на 1 ц, грн.	-1284	-758	-520	-102	236	-587
Окупність витрат, %	52	67	75	94	117	78

Таблиця Г.35

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2014 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	4	5	10	7	2	28
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	5229	4862	7149	14751	21806	9414
Площа сільськогосподарських угідь, га	6572	3367	3923	4093	4473	4284
Продуктивність, ц/гол	29	26	37	51	53	38
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	10692	8366	10039	12664	11254	10577
Повна собівартість 1ц, грн.	415	350	302	268	206	311
Ціна реалізації 1ц, грн.	329	333	339	365	372	345
Прибуток на 1 ц, грн.	-86	-17	37	96	166	34
Окупність витрат, %	80	95	112	136	181	116

Таблиця Г.36

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
зернових культур у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	>60	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	19	17	77	61	28	4	206
Вироблено зернових в розрахунку на одне господарство, ц	11291	14275	20554	34220	31883	7789	24520
Площа сільськогосподарських угідь, га	1397	1261	1922	2711	2555	793	2117
Урожайність, ц/га	18	22	22	26	28	31	24
Виробничі витрати на 1 га, грн.	4571	4823	4327	4632	4405	3949	4484
Повна собівартість 1ц, грн.	326	236	208	166	135	79	196
Ціна реалізації 1ц, грн.	229	217	230	240	253	245	235
Прибуток на 1 ц, грн.	-96	-19	22	74	118	166	39
Окупність витрат, %	71	92	111	145	189	311	130

Таблиця Г.37

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
насіння соняшнику у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %						У середньому по сукупності
	<0	0-20	20-40	40-60	60-80	>80	
№ групи	I	II	III	IV	V	VI	
Кількість підприємств у групі, од.	3	28	46	65	41	4	187
Вироблено соняшнику в розрахунку на одне господарство, ц	3619	5969	14872	18148	18463	7464	15766
Площа сільськогосподарських угідь, га	813	3175	2406	2466	2070	817	2311
Урожайність, ц/га	12	13	18	18	21	24	18
Виробничі витрати на 1 га, грн.	3514	3056	4308	4380	3776	2955	4087
Повна собівартість 1ц, грн.	392	325	311	248	185	125	259
Ціна реалізації 1ц, грн.	308	296	347	362	363	389	353
Прибуток на 1 ц, грн.	-85	-29	36	115	178	264	95
Окупність витрат, %	79	90	112	146	200	320	147

Таблиця Г.38

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса ВРХ у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-60	-60--40	-40--20	-20-0	>0	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	6	3	4	5	7	25
Вироблено м'яса ВРХ в розрахунку на одне господарство, ц	701	339	419	448	456	493
Площа сільськогосподарських угідь, га	4325	3644	2766	4142	2959	3575
Продуктивність, кг/гол	169	152	180	194	148	168
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	6409	4528	5934	4411	3610	4924
Повна собівартість 1ц, грн.	3418	2209	2299	1895	1729	2316
Ціна реалізації 1ц, грн.	1852	1468	1801	1775	1970	1815
Прибуток на 1 ц, грн.	-1566	-741	-498	-120	241	-501
Окупність витрат, %	54	67	78	94	114	84

Таблиця Г.39

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу м'яса свиней у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	>40	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	9	5	11	2	3	30
Вироблено м'яса свиней в розрахунку на одне господарство, ц	239	784	554	399	706	503
Площа сільськогосподарських угідь, га	2972	2233	2809	3058	2402	2738
Продуктивність, кг/гол	65	93	90	85	113	85
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	2414	2531	2136	2068	910	2158
Повна собівартість 1ц, грн.	4115	2783	2361	1399	704	2728
Ціна реалізації 1ц, грн.	1829	2482	2503	1776	2634	2262
Прибуток на 1 ц, грн.	-2286	-300	142	377	1931	-466
Окупність витрат, %	48	89	107	127	1721	249

Таблиця Г.40

Групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем рентабельності продажу
молока у 2015 р.

Показники	Групи підприємств за рівнем рентабельності продажу, %					У середньому по сукупності
	<-20	-20-0	0-20	20-40	40-60	
№ групи	I	II	III	IV	V	
Кількість підприємств у групі, од.	3	7	13	5	3	31
Вироблено молока в розрахунку на одне господарство, ц	11935	10236	10026	8861	10925	10157
Площа сільськогосподарських угідь, га	5092	8240	3772	2632	4245	4771
Продуктивність, ц/гол	41	33	42	53	48	42
Виробничі витрати на 1 гол., грн.	16295	12288	14205	13108	11123	13499
Повна собівартість 1ц, грн.	460	403	356	285	205	351
Ціна реалізації 1ц, грн.	339	369	389	382	378	377
Прибуток на 1 ц, грн.	-120	-34	33	97	173	27
Окупність витрат, %	74	92	109	135	189	114

АНКЕТА № _____

Вивчення споживчих переваг продукції бджільництва

1. Вкажіть Ваш Вік _____
2. Ваш сімейний стан((кількість) підкреслити 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 и більше:)
3. Вкажіть Ваше постійне місце проживання:
 - обласний центр
 - районний центр
 - ПГТ
 - Село
4. Як часто Ви придбаєте продовольчі медові товари (мед, пилок, обніжжя, за брус, стільниковий мед .) :
 - 1 раз на тиждень
 - 1 раз на квартал
 - 1 раз в півріччя
 - в міру необхідності (у разі хвороби і тому подібне)
 - ніколи
5. Яким видам меду Ви віддаєте перевагу:

<u>колір</u>	<u>сорт</u>
☐ темний	☐ соняшниковий
☐ світлий	☐ змішаний
☐ травневий	☐ не має різниці
☐ різнотрав'я	
6. Чи плануєте Ви витрати на продукти бджільництва :
 - так (складаю бюджет)
 - переважно так
 - ні (купую по мірі необхідності)
 - ні (ніколи не думав/а про це)
7. Сума Вашої єдиної разової купівлі продукції бджільництва не перевищує, грн.:
 - ≤99
 - 100-199
 - 200-299
 - 300-399
 - 400-499
 - ≥500
8. Придбаваючи продукцію бджільництва, Ви віддаєте перевагу:
 - імпортному виробникові
 - вітчизняному виробникові
 - не має різниці
9. Рівень ваших щомісячних прибутків, грн.:
 - до 1000
 - до 2000
 - до 3000
 - до 4000
 - більше 5000
10. Вкажіть період коли Ви переважно купуєте мед (підкреслити):
 - Літо (червень, липень, серпень)
 - Осінь (вересень, жовтень, листопад)

- Зима (грудень, січень, лютий)
- Весна (березень, квітень, травень)

11. Чи намагаєтесь Ви купувати мед там, де Ви його купували і він Вам сподобався або у того ж продавця(тієї ж торгової марки):

- так
- ні

12. На що Ви звертаєте увагу при виборі меду в першу чергу:

- аромат
- колір
- консистенція

13. Чи маєте Ви досвід придбання продукції з перги/обніжжя:

- Так, регулярно купую
- Ні, мені це непотрібно
- Не маю уяви про що це

14. При виборі продукції бджільництва, в першу чергу Ви орієнтуєтесь на (оберіть пріоритети від 1 до 7: перший №1 – це ліпший варіант, а 7-й гірший) :

- торгову марку
- місце виробництва (регіон)
- якість
- власна думка (досвід)
- порада друзів, знайомих
- ціну
- дату виробництва

15. Оберіть пріоритети від 1 до 7 місця (перший №1 – це ліпший варіант, а 7-й гірший) де Ви купуєте (або купували б) мед в першу чергу у разі відсутності досвіду використання цими каналами – абстрагуйтесь та вкажіть бажані). Як і в питанні №14:

- роздрібний ринок
- торгова мережа супермаркетів
- ярмарки с.г. продукції
- інтернет-магазини
- не надаю особливого значення вибору (де припаде)
- через знайомих бджолярів
- користуюся продукцією власного виробництва

16. Відношення до стільникового меду (мед в стільниках (в продажі ≈ 300 грам/шт.)):

- Купував би, якби бачив та ще й «зручну» ціну (не шкодить бюджетові Вашої родини, але дарує відчуття свята)
- Це занадто мало та й дорого
- Купую виключно задля поліпшення імунітету

17. Якому меду Ви віддасте перевагу задля повсякденного споживання:

- рідкий
- кристалізований

18. Зазвичай Ви купуєте мед задля поїсти насамперед:

- сьогодні та на найближчий час
- на зиму
- до наступного літа

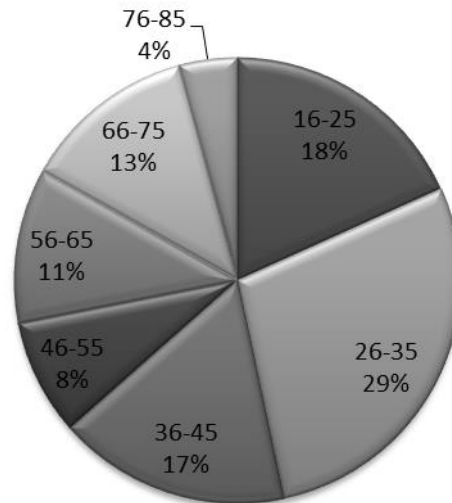

Рис. Д.2. Вікова структура респондентів, %

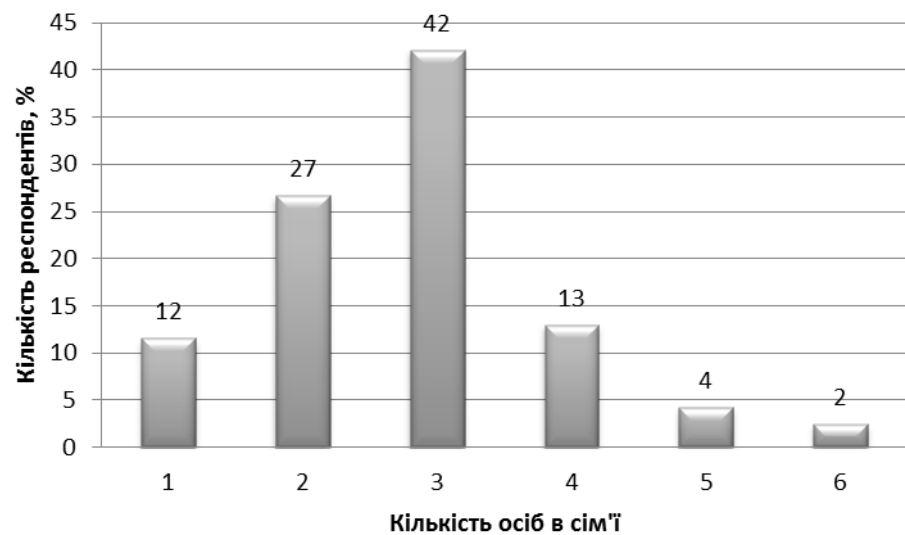

Рис. Д.3. Кількісний склад родини респондента, %

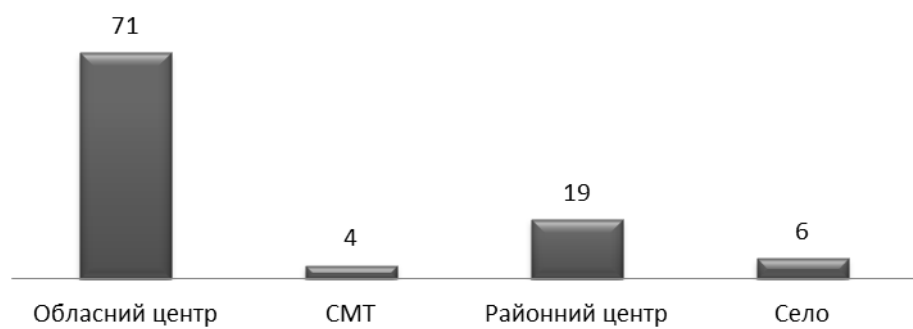

Рис. Д.3. Характеристика постійного місця проживання респондентів, %

Рис. Д.4. Як часто Ви придбаєте продовольчі медові товари (мед, пилок, обніжжя, забрус, стільниковий мед), %

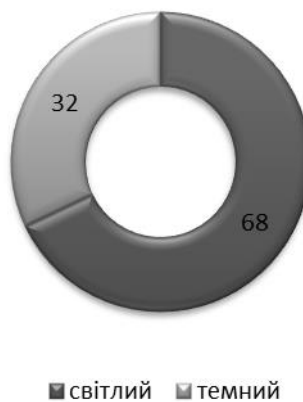

Рис. Д.5. Споживчі переваги меду за кольором, %

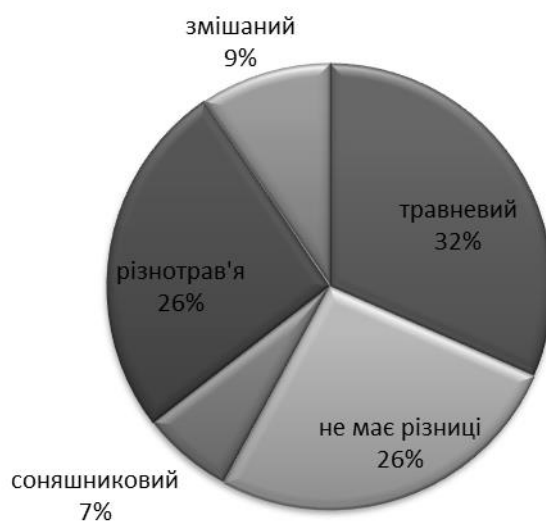

Рис. Д.6. Споживчі переваги меду за сортом, %

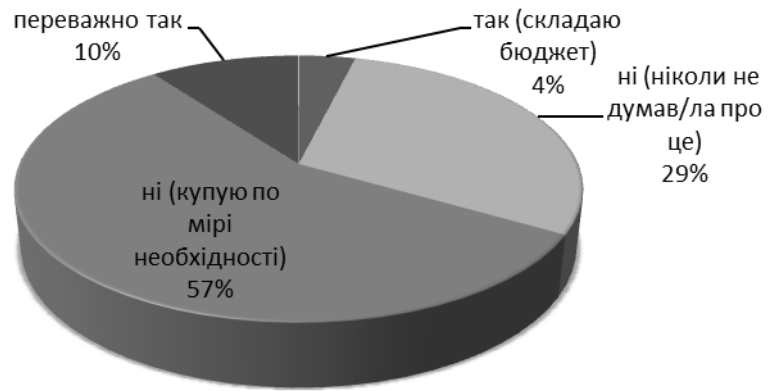

Рис. Д.7. Планування витрат на продукти бджільництва

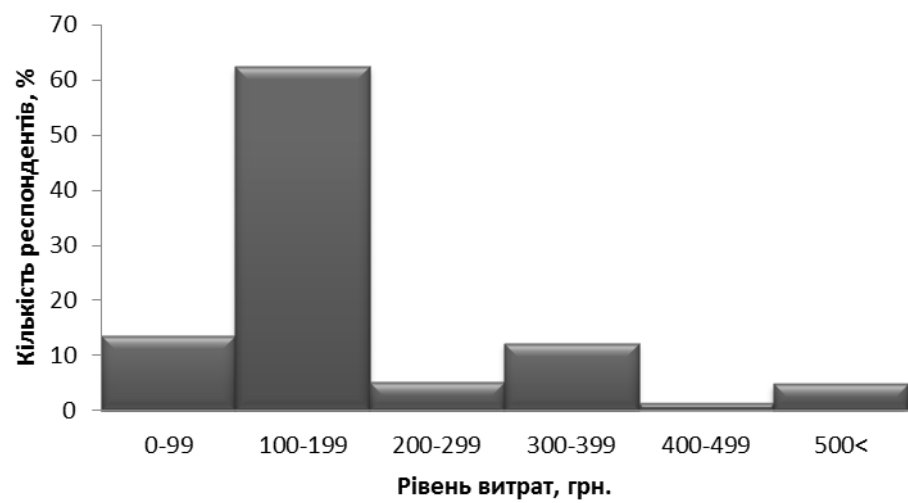

Рис. Д.8. Сума єдино разової купівлі продукції бджільництва

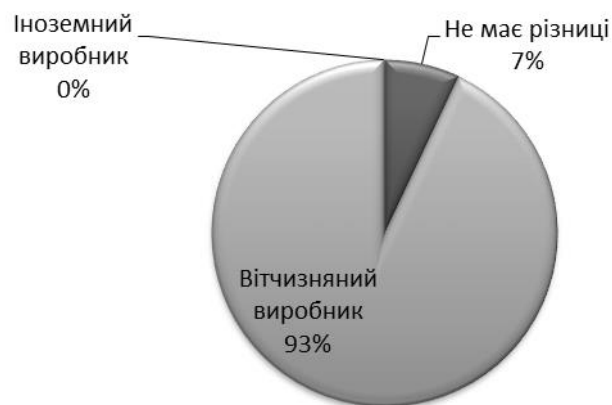

Рис. Д.9. Споживчі переваги місця виробництва, %

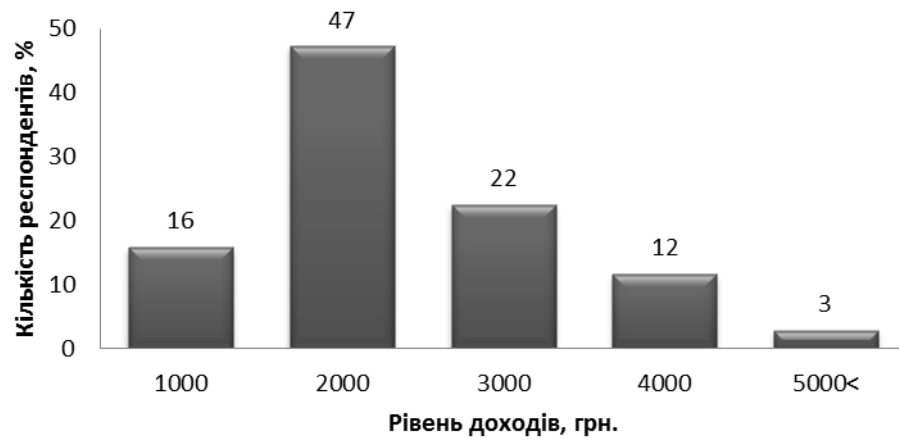

Рис. Д.10. Рівень щомісячних доходів респондентів, %

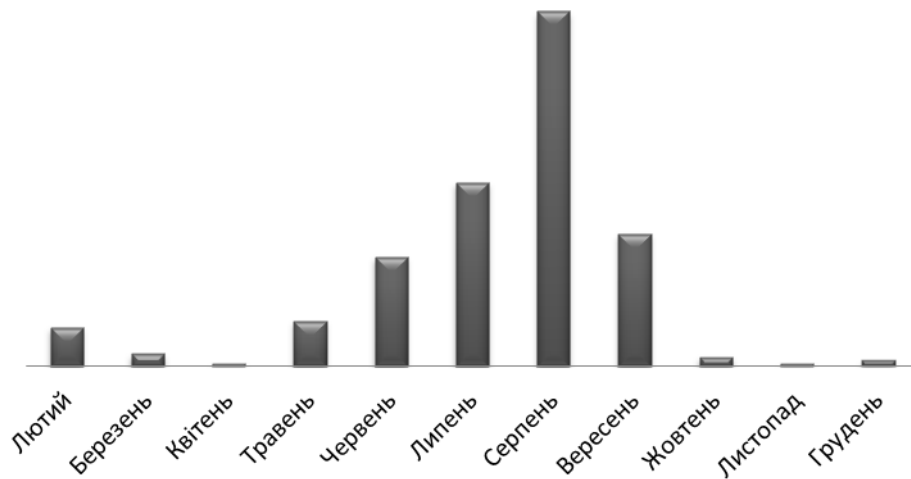

Рис. Д.11. Період купівлі меду та бджолопродукції, %

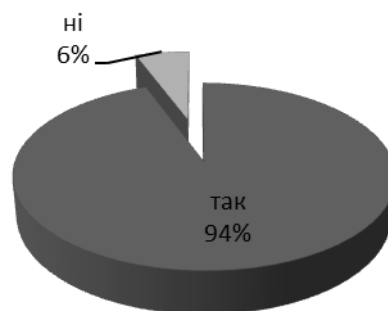

Рис. Д.12. Чи намагаєтесь Ви купувати мед там, де Ви його купували і він Вам сподобався або у того ж продавця (тієї ж торгової марки)

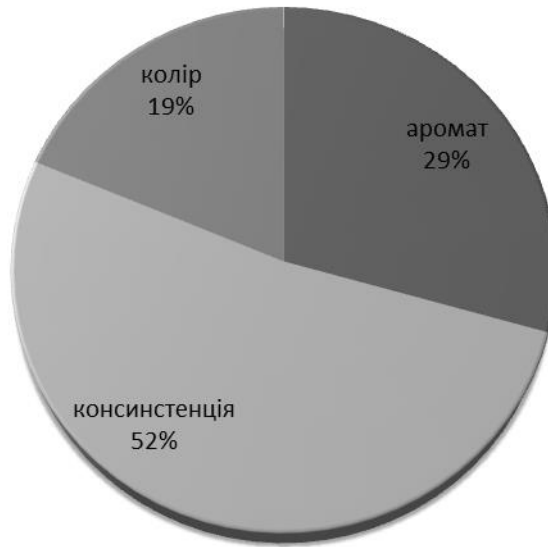

Рис. Д.13. На що Ви звертаєте увагу при виборі меду в першу чергу

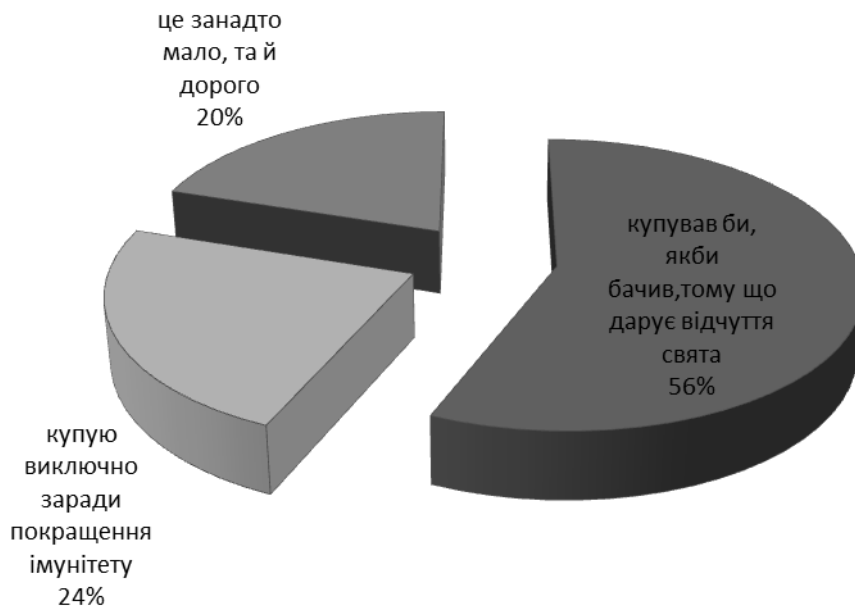

Рис. Д.14. Ставлення до стільникового меду (продаж приблизно 300 грам/шт.)

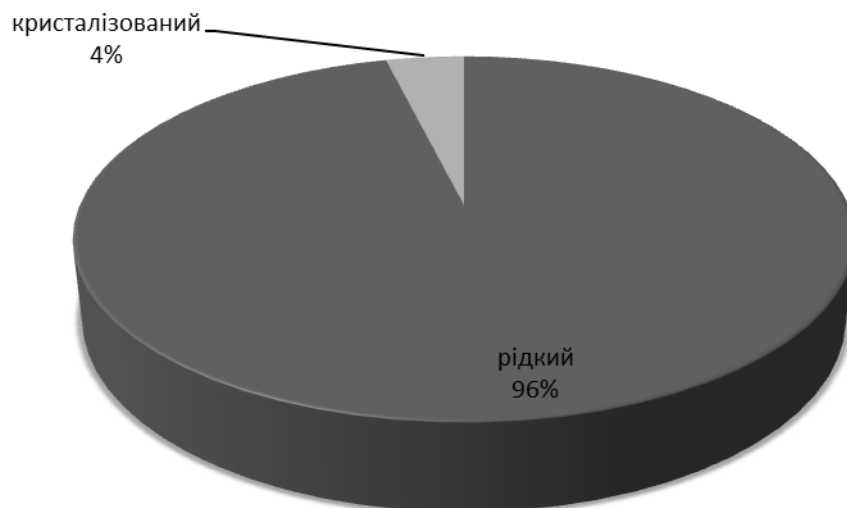

Рис. Д.15. Якому меду Ви віддасте перевагу для повсякденного вжитку

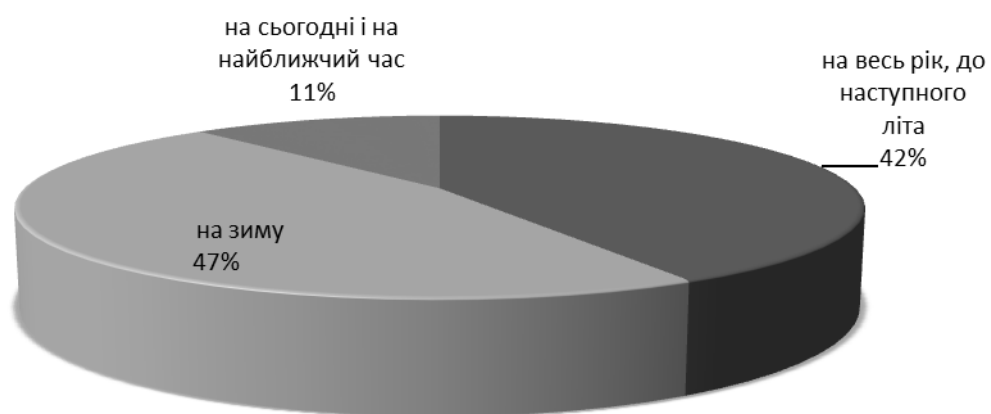
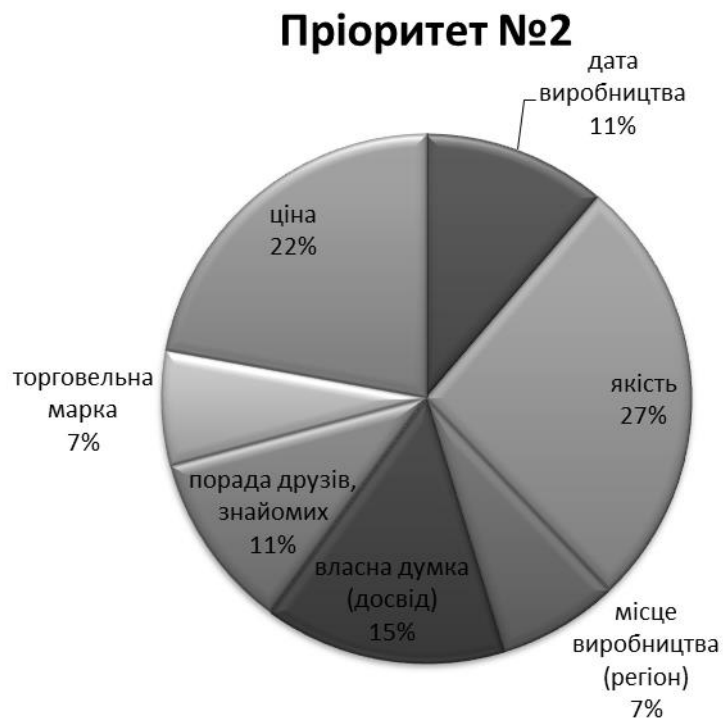
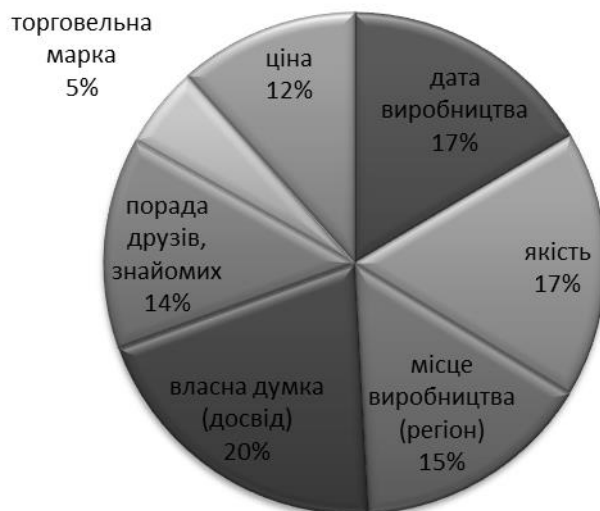

Рис. Д.16. Зазвичай для споживання Ви купуєте мед, %

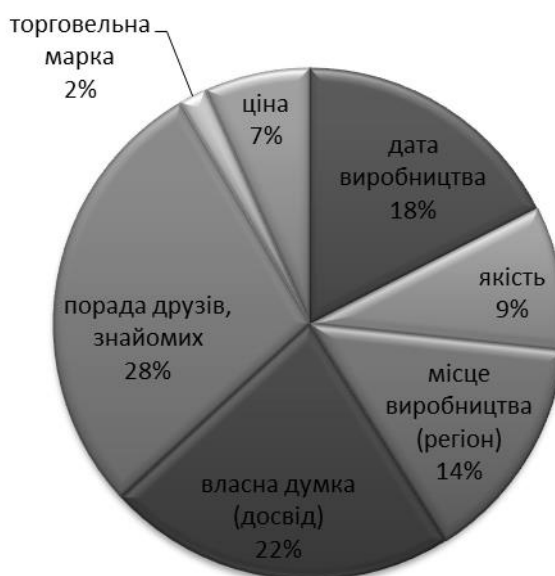
Питання № 14 анкети: «При виборі продукції бджільництва, в першу чергу Ви орієнтуєтеся на (оберіть пріоритети):»

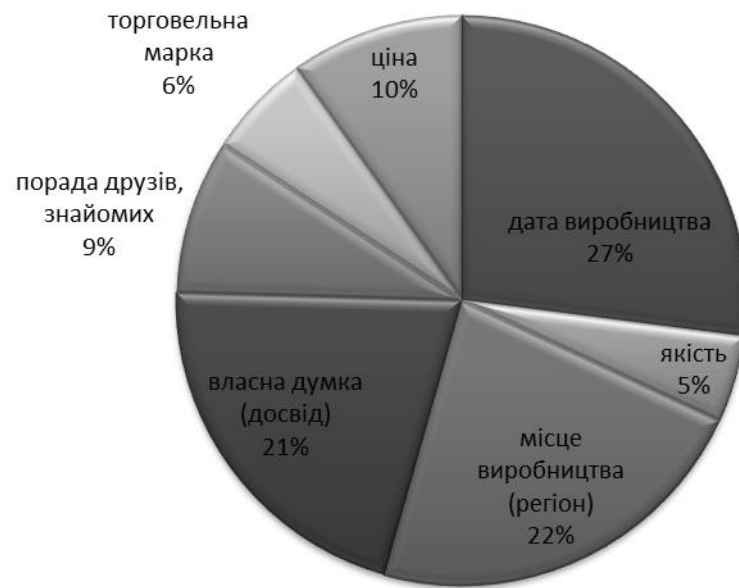
Пріоритет №3

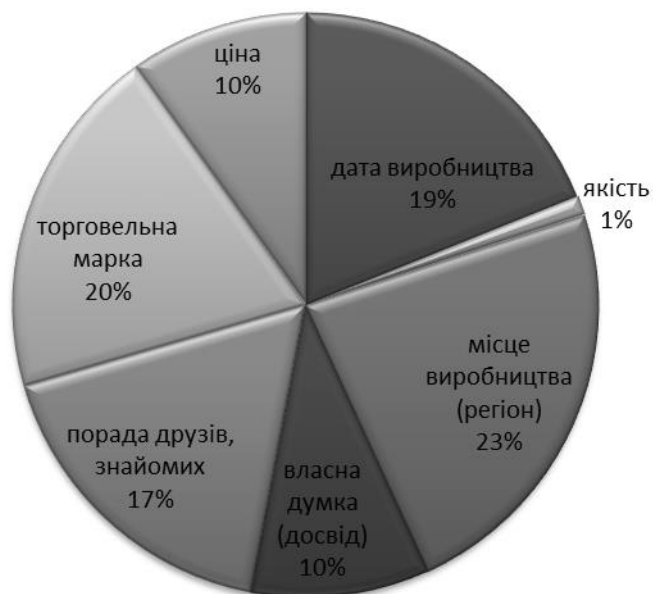
Пріоритет №4

Пріоритет №5

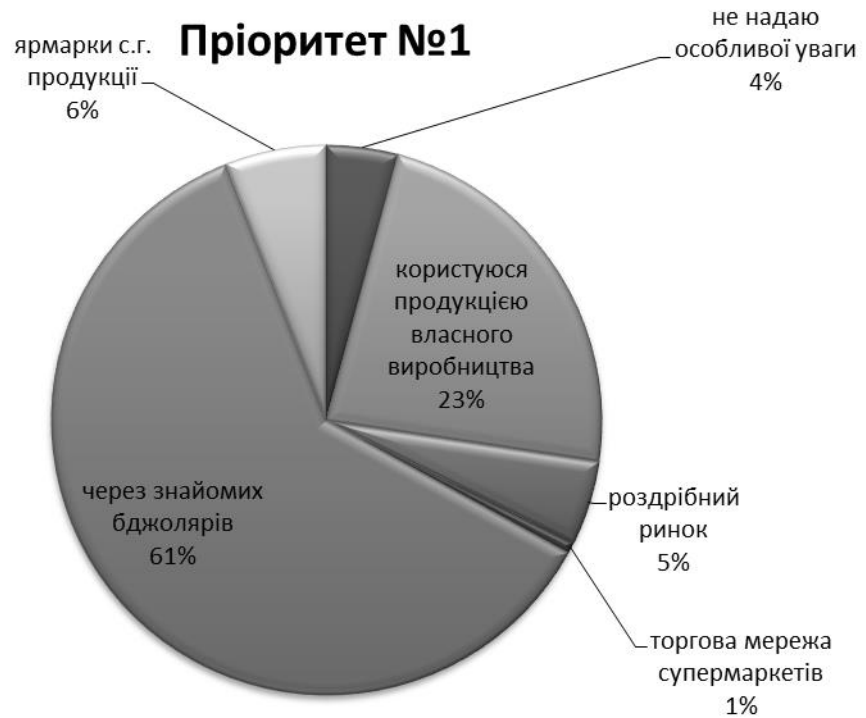
Пріоритет №6

Пріоритет №7

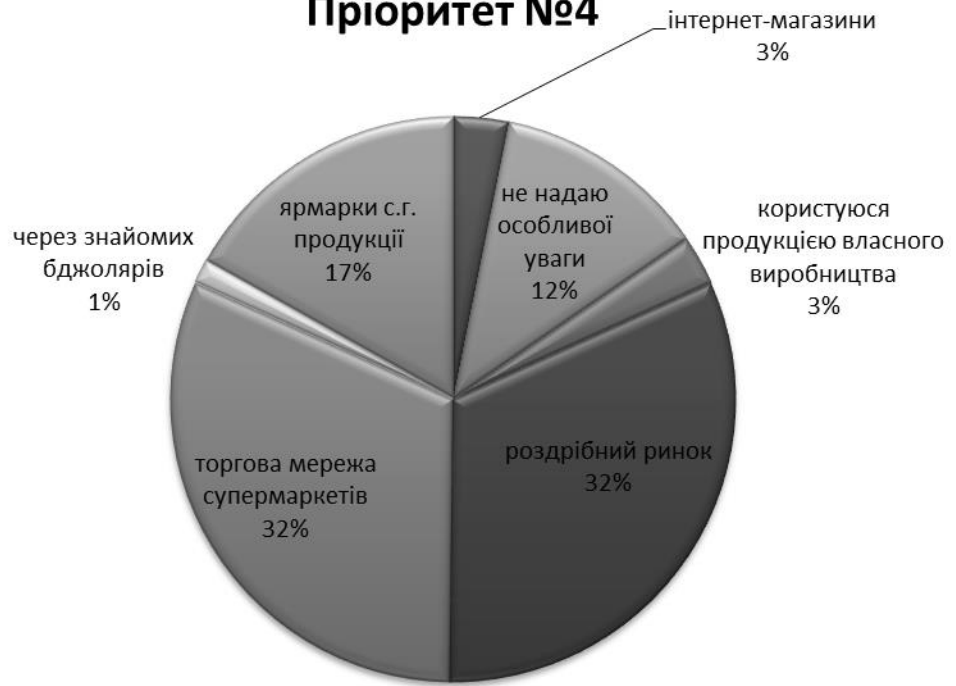

Питання № 15 анкети: «Виберіть із списку канал придбання продовольчих бджолопродуктів (мед, пилок, віск і так далі), яким Ви переважно користуєтеся (оберіть потенційні пріоритети, у разі відсутності досвіду використання цими каналами – абстрагуйтеся та вкажіть бажані)»

Пріоритет №4

Пріоритет №5

Додаток Е

Таблиця Е.1

Вихідні дані для проведення факторного аналізу прибутковості власного капіталу

Підприємство	Обігові активи		Основні засоби		Власний капітал		Чистий прибуток		Виручка від реалізації		Чисельність працівників	
	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт
СТОВ «Агро-Танюшівське»	831	962	329	314	1189	1202	195	235	1112,8	1182	7	7
ТОВ «Технаука»	1955,6	3396	2510,6	2256	3884	4500,6	411,6	616,6	2785,3	2704	25	25
ТОВ «Перемога»	2844	3516	1963	2808	4207	5356	1163	1149	4415	4055	41	39
СТОВ «Степове»	12510	16011	2768	2799	13245	17067	2838	3918	9892	9610	73	73
СТОВ МТС «Альянс»	9994	11084	3588	4151	10165	13845	2085	3710	9284	9112	76	75
ТОВ "Мирне Плюс"	17713	22211	4897	6321	18256	26131	6039	7875	17526	16766	215	206
РАЗОМ	45847,6	57169	16055,6	18649	50946	68102	12732	17503,6	45015,1	43429	437	425

Таблиця Е.2

Факторний аналіз прибутковості власного капіталу

Підприємство	Співвідношення обігових засобів та власного капіталу		Коефіцієнт оборотності обігових коштів		Кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації		Фондоозброєність		Фондовіддача		Рівень рентабельності продажів		Співвідношення обігових засобів та власного капіталу	
	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт	баз	факт
СТОВ «Агро-Танюшівське»	0,699	0,800	1,339	1,229	0,006	0,006	47,00	44,86	3,382	3,764	0,175	0,199	0,164	0,196
ТОВ «Технаука»	0,504	0,755	1,424	0,796	0,009	0,009	100,4	90,24	1,109	1,199	0,148	0,228	0,106	0,137
ТОВ «Перемога»	0,676	0,656	1,552	1,153	0,009	0,010	47,88	72,00	2,249	1,444	0,263	0,283	0,276	0,215
СТОВ «Степове»	0,945	0,937	0,791	0,601	0,007	0,008	37,92	38,34	3,574	3,433	0,287	0,408	0,214	0,230
СТОВ МТС «Альянс»	0,983	0,801	0,929	0,822	0,008	0,008	47,21	55,35	2,588	2,195	0,225	0,407	0,205	0,268
ТОВ "Мирне Плюс"	0,970	0,850	0,989	0,755	0,012	0,012	22,78	30,68	3,579	2,652	0,345	0,470	0,331	0,301
РАЗОМ	0,900	0,839	0,982	0,760	0,010	0,010	36,74	43,88	2,804	2,329	0,283	0,403	0,250	0,257

Таблиця Е.3

Зміна результативного показника за рахунок впливу кожного чинника

Підприємство	Співвідношення обігових засобів та власного капіталу		Коефіцієнт оборотності обігових коштів		Кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації		Фондоозброєність		Фондовіддача		Рівень рентабельності продажів	
	індекс	абсол. відх.	індекс	абсол. відх.	індекс	абсол. відх.	індекс	абсол. відх.	індекс	абсол. відх.	індекс	абсол. відх.
СТОВ «Агро-Танюшівське»	1,1451	0,0238	0,9175	-0,0155	0,9415	-0,0101	0,9544	-0,0074	1,1129	0,0175	1,1346	0,0232
ТОВ «Технаука»	1,4986	0,0528	0,5590	-0,0700	1,0301	0,0027	0,8986	-0,0093	1,0804	0,0066	1,5431	0,0482
ТОВ «Перемога»	0,9711	-0,0080	0,7429	-0,0690	1,0357	0,0071	1,5038	0,1041	0,6421	-0,1112	1,0757	0,0151
СТОВ «Степове»	0,9926	-0,0016	0,7596	-0,0511	1,0293	0,0047	1,0112	0,0019	0,9607	-0,0066	1,4211	0,0680
СТОВ МТС «Альянс»	0,8143	-0,0381	0,8850	-0,0192	1,0055	0,0008	1,1723	0,0256	0,8484	-0,0264	1,8130	0,1202
ТОВ "Мирне Плюс"	0,8760	-0,0410	0,7629	-0,0687	1,0016	0,0003	1,3472	0,0769	0,7411	-0,0772	1,3631	0,0803
РАЗОМ	0,9328	-0,0168	0,7737	-0,0528	1,0081	0,0015	1,1943	0,0353	0,8306	-0,0368	1,4250	0,0767

Додаток Є

Таблиця Є.1

Динаміка виробництва меду в Україні та Луганській області

Рік	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Україна, тонн														
Господарства усіх категорій	42202	35598	33409	50858	62728	52439	71462	74051	70873	70311	70134	73713	66521	63615
Сільськогосподарськ і підприємства	18131	16295	14584	10837	7253	3564	2461	1798	1620	1496	1417	1323	982	918
у тому числі фермерські господарства	X	X	X	X	78	83	117	200	215	158	161	172	138	-
Господарства населення	24071	19303	18825	40021	55475	48875	69001	72253	69253	68815	68717	72390	65539	62697
Луганська область, тонн														
Господарства усіх категорій	-	-	-	3522	5232	2981	2983	3178	3017	2653	2688	2791	2548	2433
Сільськогосподарськ і підприємства	-	-	-	572	433	65	171	31	35	29	34	31	8	6
Господарства населення	-	-	-	2950	4799	2916	2812	3147	2982	2624	2654	2760	2540	2427
Луганська область до України, %														
Господарства усіх категорій	-	-	-	6,93	8,34	5,68	4,17	4,29	4,26	3,77	3,83	3,79	3,83	3,82
Сільськогосподарськ і підприємства	-	-	-	5,28	5,97	1,82	6,95	1,72	2,16	1,94	2,40	2,34	0,81	0,65
Господарства населення	-	-	-	7,37	8,65	5,97	4,08	4,36	4,31	3,81	3,86	3,81	3,88	3,87

Результати розрахунку оптимізаційної моделі за базовою альтернативою

Показник	Призначення	Результат по моделі					
		СТОВ «Агро- Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Площа посіву пшениці озимої, га	товарне	645	1 245	1 442	2 317	2 743	3 443
	фуражне	0	0	0	352	115	113
Площа посіву кукурудзи на зерно, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	7	0	34	0	32	0
Площа посіву ярого ячменю, га	товарне	0	0	0	129	30	141
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву озимого ячменю, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву соняшника, га		135	247	309	102	413	410
Площа посіву кукурудзи на силос і з/к, га		6	0	33	371	158	196
Площа пару, га		8	15	19	6	24	31
Сіножаті, га		2	0	127	105	358	381
Пасовища, га		21	0	65	126	295	524
Поголів'я корів, гол.		6	0	0	381	225	212
Поголів'я молодняка ВРХ, гол.		21	0	131	1 042	343	536
Поголів'я свиней, гол.		47	0	220	704	466	276
Обсяг виробництва молока, ц		0	0	0	8 580	5 022	12 188
Приріст ВРХ, ц		22	0	138	1 110	360	563
Привіс свиней, ц		31	0	143	624	303	179
Виробнича собівартість, тис. грн.		2516	4101	5524	8527	8107	10902
Дохід від реалізації, тис. грн.		3703	6407	9087	15107	17319	24201
Прибуток, тис. грн.		1187	2306	3563	6580	9212	13299

Таблиця Ж.2

Результати розрахунку оптимізаційної моделі по альтернативі з
використанням багаторічних трав

Показник	Призначення	Результат по моделі					
		СТОВ «Агро- Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Площа посіву пшениці озимої, га	товарне	536	919	1 372	1 789	1 822	2 079
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву кукурудзи на зерно, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	39	0	32	372	453	599
Площа посіву ярого ячменю, га	товарне	39	0	0	314	377	742
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву озимого ячменю, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву багаторічних трав, га	сіно	13	0	19	53	52	113
	зелений корм	23	22	29	141	192	203
Площа посіву соняшника, га		109	547	332	197	168	203
Площа посіву кукурудзи на силос і з/к, га		36	0	33	399	441	383
Площа пару, га		6	19	20	12	10	12
Сіножаті, га		2	0	127	105	358	381
Пасовища, га		21	0	65	126	295	524
Поголів'я корів, гол.		6	0	0	381	225	212
Поголів'я молодняка ВРХ, гол.		21	0	131	1 042	343	536
Поголів'я свиней, гол.		47	0	220	704	466	276
Обсяг виробництва молока, ц		2 062	0	0	10 492	24 473	38 695
Приріст ВРХ, ц		22	0	138	1 110	360	563
Привіс свиней, ц		31	0	143	624	303	179
Виробнича собівартість, тис. грн..		2981	4548	5512	9121	9792	14433
Дохід від реалізації, тис. грн.		3945	6869	9043	16064	18542	26908
Прибуток, тис. грн.		964	2321	3531	6943	8750	12475

Результати розрахунку оптимізаційної моделі по альтернативі
традиційного виробництва з використанням багаторічних трав і розвитком
бджільництва на промисловій основі

Показники	Призначення	Результат по моделі					
		СТОВ «Агро-Таню-Шівське»	ТОВ «Тех-наука»	ТОВ «Перемога»	СТОВ «Степове»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Площа посіву пшениці озимої, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву кукурудзи на зерно, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	43	0	34	278	107	494
Площа посіву ярого ячменю, га	товарне	147	84	0	259	223	313
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву озимого ячменю, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву багаторічних трав, га	сіно	6	0	0	44	21	248
	зелений корм	271	639	708	1 176	1 405	1 458
Площа посіву соняшника, га		246	740	1 002	1 084	1 512	1 547
Площа посіву кукурудзи на силос і з/к, га		73	0	33	371	157	187
Площа пару, га		15	44	60	65	90	87
Сіножаті, га		2	0	127	105	358	381
Пасовища, га		21	0	65	126	295	524
Поголів'я корів, гол.		6	0	0	381	225	212
Поголів'я молодняка ВРХ, гол.		21	0	131	1 042	343	536
Поголів'я свиней, гол.		47	0	220	704	466	276
Кількість бджолосімей, бдж.с.		800	2 018	2 800	3 524	4 359	4 611
Обсяг виробництва молока, ц		6 015	0	0	8 580	4 950	4 664
Приріст ВРХ, ц		22	0	138	1 110	360	563
Привіс свиней, ц		31	0	143	624	303	179
Обсяг виробництва меду, кг		36 311	89 793	124 979	159 952	195 318	188 846
Витрати на придбання бджолосімей, тис. грн.		800	2 018	2 800	3 524	4 359	4 211
Витрати на утримання пасіки, тис. грн.		84	212	294	370	458	442
Сукупні витрати діяльності, тис. грн..		3103	5082	7268	12529	12630	12514
Дохід від реалізації, тис. грн.		6599	11204	15668	24868	26760	26312
Прибуток, тис. грн.		3496	6122	8400	12339	14130	13798

Таблиця Ж.4

Результати розрахунку оптимізаційної моделі по альтернативі
традиційного виробництва з використанням багаторічних трав і розвитком
бджільництва оптимальних розмірів

Показники	Призначення	Результат по моделі					
		СТОВ «Агро- Таню- шівське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Степо- ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Площа посіву пшениці озимої, га	товарне	466	1 134	1 248	2 046	2 286	2 695
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву кукурудзи на зерно, га	товарне	0	61	37	209	0	0
	фуражне	22	0	34	289	160	165
Площа посіву ярого ячменю, га	товарне	67	0	0	46	154	302
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву озимого ячменю, га	товарне	0	0	0	0	0	0
	фуражне	0	0	0	0	0	0
Площа посіву багаторічних трав, га	сіно	51	66	72	86	93	146
	зелений корм	49	0	90	132	174	228
Площа посіву соняшника, га		98	233	306	146	463	534
Площа посіву кукурудзи на силос і з/к, га		42	0	33	314	157	238
Площа пару, га		6	13	17	9	28	26
Сіножаті, га		2	0	127	105	358	381
Пасовища, га		21	0	65	126	295	524
Поголів'я корів, гол.		6	0	0	381	225	212
Поголів'я молодняка ВРХ, гол.		21	0	131	1 042	343	536
Поголів'я свиней, гол.		47	0	220	704	466	276
Кількість бджолосімей, бдж.с.		118	215	290	501	653	748
Обсяг виробництва молока, ц		2 516	0	0	8 580	4 950	4 664
Приріст ВРХ, ц		22	0	138	1 110	360	785
Привіс свиней, ц		31	0	143	624	303	179
Обсяг виробництва меду, кг		4 431	7 525	10 150	22 814	25 704	30 879
Витрати на придбання бджолосімей, тис. грн.		118	215	290	501	653	748
Витрати на утримання пасіки, тис. грн.		12	23	30	53	69	79
Сукупні витрати діяльності, тис. грн.		3168	4358	5956	9395	9024	9029
Дохід від реалізації, тис. грн.		4641	7355	10355	17371	18577	21455
Прибуток, тис. грн.		1473	2997	4399	7976	9553	12426

Україна

СТОВ «Агро-Танюшівське»

вул. Центральна 1, с. Танюшівка, Новопоквський р-н, Луганська обл. 92312,
р/р 26003053721194, ПАТ КБ "Приватбанк"
смт. Новопокв МФО 364036, код ЗКПО 33332794
тел. 0 (800) 50-00-03, +380 (64) 632-14-47

« 4 » жовтня 2016 р. № 15

ДОВІДКА

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень здобувача
кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу ЛНАУ

Балдика Дениса Олександровича на тему:
**«Формування економічних результатів діяльності
сільськогосподарських підприємств»**

Результати дисертаційного дослідження Д.О. Балдика, присвяченого вирішенню актуальної проблеми формування економічних результатів, були апробовані в господарській діяльності СТОВ «Агро-Танюшівське» Новопоквського району Луганської області. Зокрема, запропонований автором методичний підхід до забезпечення ефективного господарювання в сільськогосподарських підприємствах на основі оптимізації організаційно-виробничої структури підприємства.

Висунуті дисертантом пропозиції щодо комплексної оцінки економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, яка ґрунтується на поєднанні методів статистичної та економічної оцінки, будуть враховані при плануванні економічної діяльності СТОВ «Агро-Танюшівське».

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Директор
СТОВ «Агро-Танюшівське»

Голуб'єв М. І.

УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
НОВОПСКОВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Леніна, 27 смт. Новопсков, Луганська обл., 92303, Україна,
тел. (06463) 2-15-30, факс (06463) 2-14-33
E-mail: uapr_np@ukrpost.ua

« 4 » 11 20 16 р. № 155

Спеціалізованій вченій раді із
захисту кандидатських дисертацій

ДОВІДКА

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень здобувача
кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу ЛНАУ

**Балдика Дениса Олександровича на тему:
«Формування економічних результатів діяльності
сільськогосподарських підприємств»**

Наукові дослідження за темою «Формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств» вирішують як теоретико-методичні, так і практичні завдання щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Пропозиції та методичні рекомендації, які ґрунтуються на основі дисертаційного дослідження автора, мають практичну цінність і можуть бути прийняті до впровадження. Зокрема, прийняті до впровадження пропозиції автора щодо оцінки економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, яка ґрунтується на комплексному (інтегральному) оцінюванні результативності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Також запропоновані автором пропозиції щодо організації виробництва у сільськогосподарських підприємствах у межах їх економічного потенціалу, яке базується на оптимальному поєднанні галузей, прийнято до відома при плануванні стратегічних перспектив економічного розвитку сільського господарства Луганської області.

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

В.о. начальника управління
агропромислового розвитку

Л.Г. Бахтин

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

просп. Центральний, 59, м. Северодонецьк, Луганська область, Україна, 93406
apk@loga.gov.ua, apk-kanc@email.ua Код ЄДРПОУ 00734185

10.02.2017 № 37-2/1-182

ДОВІДКА

**про впровадження науково-методичних та науково-практичних розробок
результатів кандидатської дисертації Балдика Дениса Олександровича за
темою «Формування економічних результатів діяльності
сільськогосподарських підприємств»**

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої Ради К 18.819.03 у Таврійському державному агротехнологічному університеті (м. Мелітополь), свідчить про те, що запропоновані у кандидатській дисертаційній роботі Балдика Д.О. на тему «Формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств» науково-теоретичні та науково-практичні підходи щодо дослідження стану розвитку виробництва у сільськогосподарських підприємствах та впровадження біфуркаційного підходу у виробничу діяльність підприємств, використані в роботі Департаменту агропромислового розвитку Луганської облдержадміністрації з метою інформаційної і консультативної підтримки сільськогосподарських підприємств у здійсненні їх виробничої та збутової діяльності.

Прийнята до розгляду та отримала позитивні оцінки запропонована економіко-математична модель оптимізації вибору напрямів виробництва, яка дає можливість визначити найбільш перспективні напрями підвищення фінансово-економічних результатів.

Директор

Л.Г. Безкорвайна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Алчевських, 44, м. Харків, 61002 Тел. +38 (057) 752-37-66, E-mail: rector_lanu@ukr.net код ЄДРПОУ 00493669

18.01.17 № 0101/52

ДОВІДКА

до спеціалізованої вченої ради К 18.819.03
у Таврійському державному агротехнологічному університеті
про впровадження науково-методичних та практичних
розробок результатів кандидатської дисертації
Балдика Дениса Олександровича на тему: «Формування
економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств»

Основні положення та результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу Луганського національного аграрного університету Балдика Дениса Олександровича було використано у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Аналіз господарської діяльності», «Регіональна економіка», «Економіка підприємства», «Статистика».

Зокрема, використано науково-методичні положення, які дозволяють провести оцінку резервів збільшення економічних результатів на засадах врахування міжгалузевих зв'язків.

Проректор з наукової роботи

О.А. Овчаренко